

Rocznik Audytu i Rachunkowości

2025

PANA

POLSKA
AGENCJA
NADZORU
AUDYTOWEGO

„Rocznik Audytu i Rachunkowości”

ISSN 2956-9605

„Rocznik Audytu i Rachunkowości” jest wydawany przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego, ul. Sienna 73, 00-833 Warszawa.

Adres redakcji:

ul. Sienna 73,

00-833 Warszawa

czasopismo@pana.gov.pl

Redakcja przyjmuje opracowania naukowe, popularnonaukowe, glosy, manuskrypty praktyczne.

Informacje szczegółowe na temat „Rocznika Audytu i Rachunkowości” znajdują się na stronie www.pana.gov.pl/czasopismo/.

© Copyright by Polska Agencja Nadzoru Audytowego (PANA), 2025.

Prawa wydawnicze zastrzeżone. Deklaracja *Open Access*.

„Rocznik Audytu i Rachunkowości” oferuje dostęp do treści w systemie *Open Access* na zasadach licencji *Creative Commons* (CC-BY-NC-ND 4.0), tj. uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne – bez utworów zależnych, 4.0 (międzynarodowe). Warunki wykorzystania artykułów patrz: <https://creativecommons.org/share-your-work/licenses/>.

Treści publikowane w czasopiśmie odzwierciedlają poglądy autorów. Ich publikacja nie oznacza podzielania poglądów przez redakcję. Nie wyrażają one także stanowiska Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego.

Rada Programowa

Przewodniczący:

Jacek Gdański (*PANA*)

Członkowie:

prof. dr hab. Dorota Dobija (*Akademia Leona Koźmińskiego*)

prof. dr hab. Jerzy Gierusz (*Sopocka Akademia Nauk Stosowanych*)

prof. dr hab. Marek Gruszczyński

prof. dr hab. Anna Karmańska (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)

prof. dr hab. Jan Komorowski (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)

prof. dr hab. Zbigniew Luty

prof. dr hab. Marzena Remlein (*Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*)

prof. dr hab. Wanda Skoczylas (*Uniwersytet Szczeciński*)

prof. dr hab. Adam Śliwiński (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)

prof. dr hab. Jan Turyna

prof. dr hab. Ewa Walińska (*Uniwersytet Łódzki*)

dr hab. Tomasz Berent, prof. SGH (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)

dr hab. Artur Holda, prof. UEK (*Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie*)

dr hab. Stanisław Hońko, prof. US (*Uniwersytet Szczeciński*)

dr hab. Józef Jan Pfaff, prof. UE (*Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*)

dr hab. Błażej Prusak, prof. PG (*Politechnika Gdańska*)

dr hab. Waldemar Rogowski, prof. SGH (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)

dr hab. Grażyna Voss, prof. PBŚ (*Politechnika Bydgoska*)

dr hab. Piotr Wachowiak, prof. SGH (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)

dr Bogusław Bławat (*PANA*)

dr Agnieszka Fiutak (*PANA*)

dr Małgorzata Kutera (*PANA*)

dr Łukasz Majewski (*PANA*)

dr Jolanta Wiśniewska (*PANA*)

Agnieszka Stachniak (*Ministerstwo Finansów*)

Mariola Dąbrowska (*PANA*)

Mateusz Dziób (*PANA*)

Redakcja

Redaktor naczelna: Katarzyna Pokrop
Zastępca redaktor naczelnej: Mateusz Dziób

Kolegium Redakcyjne

Koordinator Kolegium: dr Bogusław Bławat
Członkowie: dr Małgorzata Kutera
dr Jolanta Wiśniewska

Spis treści

List prezesa <i>Jacek Gdański</i>	7
Limit wynagrodzeń firm audytorskich według Rozporządzenia UE nr 537/2014 i ustawy o biegłych rewidentach <i>Elżbieta Jaceczko</i>	9
Charakter odpowiedzialności administracyjnej firmy audytorskiej i dyscyplinarnej biegłego rewidenta w wybranym orzecznictwie sądów powszechnych i administracyjnych <i>Daniel Staszewski</i>	27
Kary administracyjne nakładane na firmy audytorskie przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego – wybrane zagadnienia prawne <i>Katarzyna Melgieś</i>	45
Wartość godziwa w sprawozdawczości funduszy inwestycyjnych w Polsce – dylematy i wyzwania <i>Bogusław Bławat, Lechosław Gmurkowski, Marcin Pęksyk, Karol Śledzik</i>	63
Zakres i stopień wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji w pracy biegłych rewidentów – analiza empiryczna <i>Joanna Wielgórka-Leszczyńska, Justyna Beata Zakrzewska</i>	79
Wykorzystanie dużych modeli językowych (LLM) w audycie jako narzędzia redukcji asymetrii informacji i ryzyka nadużyć w relacji udziałowcy – zarząd <i>Marta Graczyk, Waldemar Majek, Piotr Modzelewski</i>	101

Varia

Czy sztuczna inteligencja zastąpi biegłego rewidenta? <i>Artur Helman</i>	129
Czy AI pomoże w zrównoważonym rozwoju? <i>Mateusz Dziób</i>	143

ESG w praktyce: między ideaą a wdrożeniem <i>Marta Biernacka-Miernik, Joanna Dargiewicz-Rożek</i>	151
Rola biegłego rewidenta w procesie oszacowania ryzyka oszustwa w obszarze przychodów i metod jego wykrywania <i>Kacper Tokarczyk</i>	155
Postrzeganie roli biegłego rewidenta w społeczeństwie <i>Aurelia Bryłka</i>	181
Wpływ kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych w kontekście opinii z badania przez biegłych rewidentów <i>Oliwia Frańczak</i>	187

List prezesa

Szanowni Państwo,

z wielką satysfakcją oddajemy w Państwa ręce trzeci numer „Rocznika Audytu i Rachunkowości”. W obecnym wydaniu odświeżyliśmy formułę i postawiliśmy na artykuły mające charakter bardziej praktyczny i użyteczny. Tematyka tego numeru jest odbiciem zagadnień dominujących w branży w ciągu ostatniego roku. Najwięcej zatem miejsca poświęcamy sztucznej inteligencji – zastanawiamy się, jak zmienia ona oblicze zawodu biegłego rewidenta i czy technologia zastąpi audytorów. Teksty opisują praktyczne wykorzystanie AI w różnych kontekstach, m.in. w redukcji asymetrii informacji i ryzyka nadużyć oraz w raportowaniu ESG. O zrównoważonym rozwoju traktuje również podsumowanie badania przeprowadzonego w 2025 r. przez Polskie Stowarzyszenie ESG.

Wysłuchujemy się w głosy naszych czytelników i wychodzimy naprzeciw ich oczekiwaniom, dlatego też w tym numerze postawiliśmy również na kwestie, które mogą być przydatne w praktyce wykonywania zawodu. Opisujemy dylematy i wyzwania związane z szacunkiem wartości godziwej w funduszach inwestycyjnych w Polsce oraz metody tych szacunków. Publikujemy analizę regulacji unijnych i krajowych dotyczących ograniczeń wynagrodzenia biegłych rewidentów oraz dwa uzupełniające się teksty – pierwszy o odpowiedzialności administracyjnej firmy audytorskiej i dyscyplinarnej biegłego rewidenta w wybranym orzecznictwie sądów powszechnych i administracyjnych, a drugi – na temat kar administracyjnych nakładanych na firmy audytorskie przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego.

Nowością w tym numerze Rocznika są streszczenia prac magisterskich, które znalazły się na zwycięskim podium Konkursu PANA na najlepsze prace magisterskie z zakresu rewizji finansowej i audytu, z nagrodą główną im. dr. Zdzisława Fedaka. Liczymy, że laureaci nadal będą rozwijać się w swojej dziedzinie, a nasze łamy staną się płaszczyzną inspiracji dla przyszłych adeptów zawodu biegłego rewidenta.

Dziękuję za pracę i zaangażowanie wszystkim Autorom, dzięki którym powstanie kolejnego numeru naszego Rocznika Audytu i Rachunkowości było możliwe, a naszym Czytelnikom życzę interesującej lektury.

Jacek Gdański
Prezes Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego

Limit wynagrodzeń firm audytorskich według Rozporządzenia UE nr 537/2014 i ustawy o biegłych rewidentach

ELŻBIETA JACECZKO

1. Wprowadzenie i cel regulacji

Jednym z kluczowych mechanizmów prawnych służących ochronie niezależności biegłego rewidenta jest wprowadzenie ograniczeń dotyczących wynagrodzenia uzyskiwanego z tytułu świadczenia usług na rzecz jednostek zainteresowania publicznego (JZP). Regulacje te wynikają w szczególności z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014, które ustanawia szczególne wymogi dotyczące ustawowych badań sprawozdań finansowych JZP.

Zgodnie z tymi przepisami, poziom łącznego wynagrodzenia oraz struktura wynagrodzenia uzyskanego z tytułu dozwolonych usług niebędących badaniem sprawozdań finansowych, świadczonych przez biegłego rewidenta lub firmę audytorską na rzecz danej JZP, jej jednostki dominującej lub jednostek od niej zależnych, nie może przekraczać określonego limitu wynagrodzenia należnego za badanie sprawozdań finansowych z trzech ostatnich lat obrotowych. Limit ten ma charakter bezwzględny i obowiązuje po przekroczeniu trzyletniego okresu świadczenia usług.

Celem wprowadzenia powyższego ograniczenia jest ograniczenie ryzyka powstania ekonomicznej zależności biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej od badanego podmiotu, która mogłaby zagrozić zachowaniu niezależności przy wykonywaniu badania ustawowego. Mechanizm ten znajduje bezpośrednie oparcie w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014, w szczególności w art. 4, ustanawiającym limit wynagrodzenia za dozwolone usługi niebędące badaniem, oraz w art. 5, przewidującym zakaz świadczenia określonych usług na rzecz jednostek zainteresowania publicznego. Ograniczenia te mają na celu zapobieganie sytuacjom, w których relacja ekonomiczna pomiędzy audytorem a badaną jednostką mogłaby podważać obiektywność i bezstronność badania.

Ogólny wymóg niezależności biegłego rewidenta został ustanowiony na poziomie prawa Unii Europejskiej w dyrektywie 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, zgodnie z którą badania ustawowe powinny być przeprowadzane w sposób niezależny, i ani biegły rewident, ani firma audytorska nie mogą pozostawać pod wpływem interesów, w tym interesów finansowych, relacji gospodarczych lub innych powiązań, które mogłyby zagrozić ich bezstronności i obiektywności.

Dyrektywa ta tworzy horyzontalne ramy niezależności, mające zastosowanie do wszystkich badań ustawowych, w tym badań jednostek zainteresowania publicznego.

Wymóg ten znajduje odzwierciedlenie w prawie krajowym, w szczególności w art. 69–71 ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, które nakładają na biegłych rewidentów oraz firmy audytorskie obowiązek wykonywania czynności rewizji finansowej w sposób niezależny, z zachowaniem bezstronności oraz bez ulegania wpływom wynikającym z interesów finansowych, osobistych lub organizacyjnych. Przepisy te zobowiązują również do identyfikowania zagrożeń dla niezależności oraz stosowania odpowiednich zabezpieczeń, a w sytuacjach, w których zagrożeń tych nie można ograniczyć, do odstąpienia od wykonywania czynności rewizji finansowej.

Regulacje dyrektywy 2006/43/WE, rozporządzenia 537/2014 oraz ustawy krajowej tworzą w tym zakresie spójny i wielopoziomowy system ochrony niezależności biegłego rewidenta, w którym dyrektywa ustanawia ogólną zasadę niezależności, rozporządzenie wprowadza szczególne mechanizmy materialne odnoszące się do jednostek zainteresowania publicznego, natomiast ustawa krajowa zapewnia ramy wykonywania zawodu oraz egzekwowania tych wymogów w krajowym porządku prawnym.

Należy również wskazać, że ograniczenia dotyczące wynagrodzeń funkcjonują obok katalogu usług zakazanych, których świadczenie na rzecz JZP jest niedopuszczalne niezależnie od ich wartości. Oba te mechanizmy – limit wynagrodzeń oraz zakaz określonych usług – tworzą spójny system zabezpieczeń, mających na celu ochronę niezależności biegłego rewidenta w relacji z jednostką badaną.

2. Limit wynagrodzeń w Rozporządzeniu (UE) nr 537/2014

Zgodnie z art. 4 ust. 2 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014, w przypadku gdy biegły rewident lub firma audytorska świadczą na rzecz jednostki zainteresowania publicznego, jej jednostki dominującej lub jednostek przez nią kontrolowanych usługi inne niż badanie ustawowe przez co najmniej trzy kolejne lata obrotowe, całkowite wynagrodzenie z tytułu tych usług nie może przekroczyć 70 proc. średniego wynagrodzenia należnego za ustawowe badanie sprawozdań finansowych za trzy ostatnie lata obrotowe.

Przepis ten ma charakter normy materialnej o bezpośrednim skutku, co oznacza, że wiąże podmioty rynku audytorskiego bez potrzeby jego implementacji do prawa krajowego. Limit wynagrodzenia do 70 proc. średniego wynagrodzenia należnego za ustawowe badanie sprawozdań finansowych za trzy ostatnie lata obrotowe odnosi się wyłącznie do usług dozwolonych, ponieważ równoległe art. 5 ust. 1 Rozporządzenia 537/2014 ustanawia katalog usług, które wobec JZP są usługami zakazanymi, niezależnie od ich wartości (non-audit services).

Polska ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym nie powieli limitu 70 proc., co jest konsekwencją bezpośredniego obowiązywania rozporządzeń unijnych. Ustawodawca krajowy przyjął model komplementarny, którego celem jest zapewnienie skutecznego stosowania norm unijnych poprzez regulację zasad wykonywania zawodu, nadzoru publicznego oraz odpowiedzialności administracyjnej.

Kluczowe znaczenie w tym kontekście ma art. 69 ustawy, który określa podstawowe zasady wykonywania zawodu biegłego rewidenta, w tym obowiązek zachowania niezależności, obiektywizmu, rzetelności oraz działania w interesie publicznym. Przepis ten nie ustanawia limitów ilościowych dotyczących wynagrodzenia, lecz tworzy normatywne ramy dla oceny relacji finansowych pomiędzy audytorem a badaną jednostką.

3. Porównanie zakresu regulacji unijnej i krajowej

Regulacja unijna i krajowa różnią się zakresem normowania, pozostając jednocześnie względem siebie w ścisłej relacji funkcjonalnej. Rozporządzenie (UE) nr 537/2014, jako akt prawa wtórnego o bezpośrednim zastosowaniu, ustanawia jednolite i wiążące standardy materialnoprawne w zakresie niezależności biegłego rewidenta przeprowadzającego badanie jednostek zainteresowania publicznego. W szczególności rozporządzenie to określa mechanizm ograniczania wynagrodzenia za dozwolone usługi niebędące badaniem (non-audit services) poprzez wprowadzenie sztywnego limitu 70 proc. średniego wynagrodzenia należnego za ustawowe badanie sprawozdań finansowych za trzy ostatnie lata obrotowe oraz enumeratywne wskazanie przypadków dopuszczalnych odstępstw od tej zasady, jak również katalog usług zakazanych.

Prawo krajowe, w tym ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, nie ustanawia odmiennych ani konkurencyjnych norm materialnych w zakresie niezależności biegłego rewidenta, lecz pełni funkcję komplementarną i wykonawczą wobec regulacji unijnej. Zakres normowania krajowego koncentruje się na trzech zasadniczych obszarach.

Po pierwsze, ustawa krajowa reguluje organizację systemu nadzoru publicznego, w tym określa organy właściwe do sprawowania nadzoru nad wykonywaniem czynności rewizji finansowej oraz nad przestrzeganiem przepisów rozporządzenia 537/2014. Przepisy te tworzą ramy instytucjonalne umożliwiające kontrolę stosowania unijnych standardów niezależności w praktyce.

Po drugie, prawo krajowe określa obowiązki zawodowe i etyczne biegłych rewidentów oraz firm audytorskich, w tym obowiązki związane z zachowaniem niezależności i bezstronności. Normy te pozostają w funkcjonalnym związku z regulacją unijną, ponieważ służą realizacji tych samych celów ochronnych, nie ingerując jednak w treść materialnych ograniczeń ustanowionych bezpośrednio w rozporządzeniu.

Po trzecie, ustawa zapewnia mechanizmy egzekwowania prawa unijnego, w szczególności poprzez:

- określenie kompetencji organów nadzoru,
- uregulowanie obowiązków dokumentacyjnych i kontrolnych,
- ustanowienie reżimu odpowiedzialności za naruszenie przepisów rozporządzenia 537/2014.

Taki podział ról pomiędzy prawem unijnym a krajowym odpowiada zasadzie skuteczności prawa Unii Europejskiej oraz konstrukcji rozporządzenia jako aktu prawa wtórnego, który jest bezpośrednio stosowany i nie wymaga transpozycji do prawa krajowego. Prawo krajowe nie zastępuje i nie modyfikuje norm rozporządzenia, lecz tworzy warunki instytucjonalne i proceduralne niezbędne do ich rzeczywistego i skutecznego stosowania w krajowym porządku prawnym.

4. Zasady obliczania limitu wynagrodzenia za usługi niebędące badaniem – regulacja prawna i stanowiska Ministerstwa Finansów

Zasady obliczania limitu wynagrodzenia za usługi niemające charakteru badania ustawowego zostały określone w art. 4 ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014. Przepis ten stanowi, że w przypadku gdy biegły rewident lub firma audytorska świadczą przez okres co najmniej trzech kolejnych lat obrotowych na rzecz jednostki badanej będącej jednostką zainteresowania publicznego, jej jednostki dominującej lub jednostek przez nią kontrolowanych usługi niebędące badaniem sprawozdań finansowych – inne niż usługi zakazane na podstawie art. 5 ust. 1 rozporządzenia – całkowite wynagrodzenie z tytułu takich usług nie może przekroczyć 70 proc. średniego wynagrodzenia należnego za badanie ustawowe z trzech ostatnich lat obrotowych.

Jak wskazano w stanowisku Ministerstwa Finansów z 29 grudnia 2020 r., przy ustalaniu średniego wynagrodzenia za badanie ustawowe należy uwzględnić wynagrodzenie należne za badanie ustawowe jednostki zainteresowania publicznego, jej jednostki dominującej oraz jednostek przez nią kontrolowanych, niezależnie od tego, czy podmioty te posiadają status JZP oraz niezależnie od miejsca ich siedziby. Rozporządzenie 537/2014 nie wprowadza bowiem w tym zakresie żadnych ograniczeń terytorialnych i podmiotowych.

W tym samym stanowisku Ministerstwo Finansów wyjaśniło, że przy ustalaniu wysokości wynagrodzenia za usługi niebędące badaniem ustawowym należy brać pod uwagę wyłącznie usługi świadczone przez daną firmę audytorską na rzecz badanej JZP, jej jednostki dominującej oraz jednostek przez nią kontrolowanych. Limit, o którym mowa w art. 4 ust. 2 rozporządzenia nie obejmuje usług świadczonych przez inne firmy audytorskie należące do tej samej sieci, a każda firma audytorska zobowiązana jest do obliczania limitu odrębnie, w odniesieniu do własnych relacji kontraktowych.

Zarówno z treści rozporządzenia, jak i ze stanowiska Ministerstwa Finansów z 29 grudnia 2020 r., wynika, że z limitu 70 proc. średniego wynagrodzenia należnego za badanie ustawowe z trzech ostatnich lat obrotowych wyłączone są usługi niebędące badaniem ustawowym, których świadczenie jest wymagane przepisami prawa Unii Europejskiej lub prawa krajowego. Wynagrodzenie za takie usługi nie wpływa na kalkulację limitu, mimo że mieszczą się one w kategorii usług niebędących badaniem ustawowym.

Zakres tego wyłączenia został doprecyzowany w stanowisku Ministerstwa Finansów z 11 października 2023 r., w którym wskazano, że charakter „neutralny” na potrzeby limitu mogą mieć wyłącznie te usługi, których obowiązek wykonania przez firmę

audytorską wynika bezpośrednio z przepisów prawa, a nie z decyzji jednostki, oczekiwań inwestorów lub praktyki rynkowej. Nie jest zatem dopuszczalne automatyczne uznawanie wszystkich usług mieszczących się w katalogu art. 136 ustawy o biegłych rewidentach za usługi wyłączone z limitu.

Powyższe stanowisko zostało rozwinięte i uszczegółowione w piśmie Ministerstwa Finansów z 5 grudnia 2024 r., w którym jednoznacznie wskazano, że za usługi „neutralne” na potrzeby limitu z art. 4 rozporządzenia 537/2014 można uznać jedynie takie czynności, które są niezbędne do wykonania obowiązku wynikającego z przepisów prawa. W szczególności Ministerstwo Finansów potwierdziło, że prace wykonywane przez firmę audytorską na zlecenie audytora grupy, związane z badaniem pakietów konsolidacyjnych jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej, mogą mieć charakter neutralny, o ile są konieczne do przeprowadzenia obowiązkowego badania skonsolidowanego sprawozdania finansowego.

Jednocześnie Ministerstwo Finansów w stanowisku z 5 grudnia 2024 r. wyraźnie rozróżniło takie czynności od usług o charakterze dobrowolnym. Wskazano, że przeglądy śródroczne skonsolidowanych sprawozdań finansowych mogą zostać uznane za neutralne wyłącznie wówczas, gdy obowiązek ich przeprowadzenia wynika z przepisów prawa krajowego danego państwa członkowskiego. W przeciwnym wypadku usługi te nie podlegają wyłączeniu z limitu.

Analogiczne podejście Ministerstwo Finansów zastosowało do usług związanych z informacjami zawartymi w prospektach emisyjnych oraz innych dokumentach ofertowych. W stanowisku z 5 grudnia 2024 r. wskazano, że usługi te mogą mieć charakter neutralny jedynie wtedy, gdy obowiązek ich wykonania przez firmę audytorską wynika bezpośrednio z przepisów prawa unijnego lub krajowego. Jeżeli natomiast ich wykonanie wynika z decyzji jednostki lub oczekiwań rynku, brak jest podstaw do ich wyłączenia z limitu.

Przy obliczaniu średniego wynagrodzenia za badanie ustawowe – zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o biegłych rewidentach – należy uwzględniać wyłącznie wynagrodzenie za czynności stanowiące badanie ustawowe w rozumieniu tej ustawy. Stanowiska Ministerstwa Finansów konsekwentnie potwierdzają, że wynagrodzenie za usługi niewchodzące w zakres tej definicji, w tym dobrowolne przeglądy lub badania niewymagane przepisami prawa, nie powinno być uwzględniane przy kalkulacji średniego wynagrodzenia za badanie.

We wszystkich wskazanych stanowiskach Ministerstwo Finansów podkreśla również, że ocena kwalifikacji poszczególnych usług na potrzeby limitu 70 proc. średniego wynagrodzenia należnego za badanie ustawowe z trzech ostatnich lat obrotowych powinna być każdorazowo dokonywana z uwzględnieniem konkretnego stanu faktycznego oraz właściwych przepisów prawa unijnego i krajowego, a prezentowane wyjaśnienia nie mają charakteru wykładni powszechnie wiążącej.

5. Wyjątek od limitu wynagrodzeń

5.1 Wyjątek od limitu wynagrodzenia w rozporządzeniu 537/2014: kontrola komitetu audytu i interpretacja obiektywnych przyczyn

W analizowanym art. 4 ust.3 przepisie rozporządzenia ustawodawca unijny wprowadza szczególną regulację odnoszącą się do nadmiernej koncentracji wynagrodzenia pochodzącego od jednej jednostki zainteresowania publicznego, ustanawiając jednocześnie ściśle uregulowany wyjątek od standardowych mechanizmów ochrony niezależności biegłego rewidenta.

Zgodnie z przepisem, w przypadku gdy całkowite wynagrodzenie otrzymane od jednostki interesu publicznego przekracza 15 proc. całkowitego wynagrodzenia biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej w każdym z trzech kolejnych lat obrotowych, powstaje szczególna sytuacja regulacyjna wymagająca dodatkowych działań. W takim przypadku biegły rewident, firma audytorska lub – w stosownych przypadkach – biegły rewident grupy są zobowiązani do ujawnienia tego faktu komitetowi ds. audytu oraz do omówienia zagrożeń dla niezależności i zabezpieczeń zastosowanych w celu ograniczenia tych zagrożeń.

Na tym etapie przepis przewiduje wzmocnioną rolę komitetu ds. audytu, który rozważa, czy zlecenie badania powinno zostać poddane kontroli zapewnienia jakości przez innego biegłego rewidenta lub inną firmę audytorską przed wydaniem sprawozdania z badania. Mechanizm ten nie znosi ograniczeń dotyczących niezależności, lecz je zaostrza, wprowadzając dodatkowy poziom kontroli.

Kluczowe znaczenie normatywne ma jednak dalsza część przepisu, w której ustanowiono wyraźnie ograniczony wyjątek. Jeżeli bowiem wynagrodzenie nadal przekracza próg 15 proc. całkowitego wynagrodzenia biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej w każdym z trzech kolejnych lat obrotowych, decyzja co do dalszego wykonywania badań ustawowych zostaje przeniesiona na komitet ds. audytu. Komitet ten decyduje, na podstawie obiektywnych przyczyn, czy biegły rewident, firma audytorska lub biegły rewident grupy mogą kontynuować przeprowadzanie badań ustawowych przez dodatkowy okres.

Jednocześnie przepis jednoznacznie przesądza, że okres ten ma charakter wyjątkowy i czasowo ograniczony, gdyż w żadnym przypadku nie może przekraczać dwóch lat. Tym samym regulacja ta nie ustanawia trwałego odstępstwa od zasad niezależności, lecz dopuszcza jedynie czasowe odstępstwo o charakterze wyjątkowym, poddane decyzji komitetu ds. audytu i obwarowane dodatkowymi warunkami proceduralnymi.

W konsekwencji analizowany przepis należy interpretować jako ściśle reglamentowany wyjątek w zakresie dopuszczalnego poziomu ekonomicznej zależności audytora od jednostki zainteresowania publicznego, który nie znosi obowiązujących limitów,

lecz czasowo łagodzi ich skutki wyłącznie w granicach wyraźnie określonych przez prawo unijne.

Sformułowanie „na podstawie obiektywnych przyczyn”, użyte w rozporządzeniu (UE) nr 537/2014 w kontekście decyzji komitetu ds. audytu o dopuszczalności kontynuowania badań ustawowych mimo przekroczenia progu 15 proc. całkowitego wynagrodzenia, należy interpretować jako klauzulę ograniczającą zakres uznania decyzyjnego komitetu audytu, a nie jako pojęcie o charakterze blankietowym.

Po pierwsze, analiza językowa wskazuje, że ustawodawca unijny posłużył się pojęciem „obiektywnych przyczyn” w opozycji do przesłanek o charakterze subiektywnym, takich jak preferencje zarządcze, wygoda organizacyjna czy relacje ekonomiczne pomiędzy jednostką a firmą audytorską. Oznacza to, że decyzja komitetu audytu nie może opierać się na ocenie dowolnej, lecz musi być zakorzeniona w czynnikach możliwych do zewnętrznej weryfikacji.

Po drugie, wykładnia systemowa prowadzi do wniosku, że „obiektywne przyczyny” należy rozpatrywać w ścisłym związku z podstawowym celem rozporządzenia, jakim jest ochrona niezależności biegłego rewidenta. Skoro przepis dopuszcza kontynuację badania wyłącznie na czas określony i pod warunkiem uprzedniego ujawnienia zagrożeń dla niezależności oraz zastosowania zabezpieczeń, to „obiektywne przyczyny” muszą odnosić się do takich okoliczności, które nie niweczą skuteczności tych zabezpieczeń.

Po trzecie, znaczenie normatywne analizowanego pojęcia ujawnia się w jego funkcji ograniczającej czasowo wyjątek. Przepis jednoznacznie wskazuje, że kontynuacja badania może nastąpić jedynie przez dodatkowy okres nieprzekraczający dwóch lat, co przesądza o wyjątkowym i przejściowym charakterze decyzji komitetu audytu. W konsekwencji „obiektywne przyczyny” nie mogą mieć charakteru trwałego ani strukturalnego, lecz muszą odnosić się do okoliczności o charakterze przejściowym, które uzasadniają odstępstwo od standardowej zasady rotacji lub zmiany biegłego rewidenta.

Po czwarte, w świetle zasady skuteczności prawa Unii Europejskiej, pojęcie to należy interpretować w sposób, który nie prowadzi ani do obchodzenia ustanowionego progu 15 proc. całkowitego wynagrodzenia biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej w każdym z trzech kolejnych lat obrotowych, ani do utrwalenia ekonomicznej zależności biegłego rewidenta od jednostki zainteresowania publicznego. Oznacza to, że „obiektywne przyczyny” muszą być niezależne od woli stron stosunku audytowego i nie mogą wynikać wyłącznie z interesu ekonomicznego biegłego rewidenta lub jednostki.

W rezultacie należy przyjąć, że pojęcie „obiektywnych przyczyn” pełni w rozporządzeniu funkcję klauzuli zawężającej, której celem jest umożliwienie komitetowi

audytu podjęcia decyzji o charakterze wyjątkowym, przy jednoczesnym zachowaniu nadrzędnego celu regulacji, jakim jest ochrona niezależności badania ustawowego. Decyzja taka powinna mieć charakter weryfikowalny, uzasadniony i ograniczony w czasie, a jej podstawy muszą wynikać z okoliczności możliwych do oceny z perspektywy zewnętrznego nadzoru publicznego.

5.2 Wyjątkowe zwolnienie z limitu wynagrodzenia biegłego rewidenta w polskim prawie – analiza art. 137 ustawy o biegłych rewidentach w kontekście rozporządzenia 537/2014

Polski ustawodawca, wdrażając w krajowym porządku prawnym regulacje rozporządzenia (UE) nr 537/2014, ujął w art. 137 ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym mechanizm wyjątkowego zwolnienia z ograniczenia wysokości wynagrodzenia uzyskiwanego przez firmę audytorską z tytułu usług innych niż badanie na rzecz jednostki zainteresowania publicznego (JZP), jej jednostki dominującej lub kontrolowanej. Rozwiązanie to zostało dopuszczone przez regulatora unijnego, który przewiduje tę instytucję jako wyjątek od reguły ograniczenia wynagrodzenia.

Na mocy art. 137 ustawy:

- organ kompetentny, tj. organ nadzoru publicznego (Polska Agencja Nadzoru Audytowego) może, na wniosek firmy audytorskiej, zwolnić ją z obowiązku stosowania ograniczenia wynagrodzenia wynikającego z art. 4 ust. 2 rozporządzenia nr 537/2014 w odniesieniu do usług dozwolonych. Treść przepisu polskiego jasno wskazuje, że jest to zwolnienie ograniczone czasowo i ma nadany wyjątkowy charakter;
- okres zwolnienia nie może przekroczyć dwóch lat obrotowych, co podkreśla czasowy charakter wyjątku ustalonego w prawie unijnym i wdrożonego do prawa krajowego.

Przy rozpatrywaniu wniosków o zwolnienie organ bierze pod uwagę wyłącznie przesłanki enumeratywnie określone w art. 137 ustawy, tj.:

- 1) zagrożenia dla niezależności firmy audytorskiej;
- 2) zastosowane przez firmę audytorską dodatkowe zabezpieczenia w celu ograniczenia tych zagrożeń;
- 3) ważny interes firmy audytorskiej lub badanej jednostki zainteresowania publicznego.

Ad 1) Zagrożenia dla niezależności firmy audytorskiej, które wynikają z możliwego wpływu ekonomicznego lub innego powiązania z jednostką badanej JZP. Ta przesłanka ma na celu zapewnienie, że nawet w razie zastosowania wyjątku nadal brane są pod uwagę fundamentalne cele regulacji unijnych dotyczących niezależności audytora.

Odnosząc się do kwestii niezależności należy wskazać, że wymaga ona rozpatrzenia z punktu widzenia spełnienia wymogów niezależności, jak i występowania zagrożenia. Jak przyjmuje się w doktrynie, występowanie zagrożenia nie oznacza automatycznie braku niezależności, dlatego też w przypadku zagrożenia firma audytorska powinna podjąć stosowne zabezpieczenia. Natomiast niespełnienie wymogów niezależności prowadzi do braku niezależności bądź też, gdy do niespełnienia określonego warunku niezależności doszło w trakcie prowadzonego badania – do utraty niezależności. Kluczowe wymogi w zakresie niezależności zostały uregulowane w art. 69-73 ustawy.

Na szczególną uwagę zasługuje art. 69 ust. 6 ustawy, który normuje obowiązek nieprzeprowadzania badania w przypadkach wyraźnie wskazanych w tym przepisie. Regulacja ta stanowi implementację art. 22 ust. 1 dyrektywy 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniającej dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylającej dyrektywę Rady 84/253/EWG (Dz. U. UE. L. z 2006 r. Nr 157, str. 87 ze zm.), zwanej dalej „dyrektywą 2006/43/WE”. Zgodnie z powoływaną regulacją unijną państwa członkowskie mają obowiązek zapewnić, aby biegły rewident lub firma audytorska nie przeprowadzali badania ustawowego, jeżeli istnieje jakiegokolwiek zagrożenie wystąpienia kontroli własnej działalności, interesu własnego, występowania w czyimś interesie, zażyłości lub zastraszenia, spowodowanych stosunkiem finansowym, osobistym, gospodarczym, zatrudnienia lub innym pomiędzy biegłym rewidentem, firmą audytorską, jej siecią czy jakąkolwiek osobą fizyczną, mogącą wpłynąć na wynik badania ustawowego, a badaną jednostką, w wyniku którego obiektywna, racjonalna i poinformowana osoba trzecia, przy uwzględnieniu zastosowanych zabezpieczeń, mogłaby wywnioskować, że niezależność biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej jest zagrożona. Jeżeli na niezależność biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej mają wpływ zagrożenia, takie jak kontrola własnej działalności, interes własny, występowanie w czyimś interesie, zażyłość lub zaufanie bądź groźba, to dany biegły rewident lub firma audytorska powinna zastosować zabezpieczenia w celu złagodzenia tych zagrożeń. Jeżeli waga zagrożeń w porównaniu z zastosowanymi zabezpieczeniami jest taka, że ich niezależność zostaje naruszona, biegły rewident lub firma audytorska nie przeprowadzą badania ustawowego. Państwa członkowskie mają również obowiązek zapewnić, by w przypadku badań ustawowych jednostek zainteresowania publicznego i jeżeli wymaga tego zabezpieczenie niezależności biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej, biegły rewident lub firma audytorska nie przeprowadzali badania ustawowego w przypadkach kontroli własnej działalności lub wystąpienia interesu własnego. Analiza art. 69 ust. 6 ustawy w powiązaniu z paragrafem 120.6 A3 Międzynarodowego kodeksu etyki zawodowych księgowych (w tym Międzynarodowych standardów niezależności), stanowiącym załącznik nr 1 do uchwały nr 3431/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 25 marca 2019 r. w sprawie zasad etyki zawodowej biegłych

rewidentów (ze zm.), prowadzi do wniosku, że zakaz przeprowadzenia badania dotyczy sytuacji, w których:

- 1) istnieje zagrożenie wystąpienia autokontroli (czyli zagrożenie, że biegły rewident niewłaściwie oceni wyniki wcześniej dokonanego osądu, lub czynności wykonanej przez biegłego rewidenta lub inną osobę w firmie audytorskiej, na których biegły rewident będzie polegał przy formułowaniu osądu w ramach wykonywania bieżącej czynności);
- 2) istnieje zagrożenie czerpania korzyści własnych (czyli zagrożenie, że firma audytorska będzie czerpała z badanej jednostki korzyści innego rodzaju niż wynagrodzenie za badanie);
- 3) istnieje zagrożenie promowania interesów badanej jednostki (czyli zagrożenie, że będą świadczone inne usługi bądź podejmowane inne działania niż badanie, które miałyby na celu promowanie interesów badanej jednostki);
- 4) istnieje zagrożenie zażyłości (czyli zagrożenie, że ze względu na długie lub bliskie powiązanie z klientem lub zatrudniającą go organizacją, biegły rewident będzie zbyt przychylny dla ich interesów lub będzie także wyrażał zgodę na ich działanie);
- 5) istnieje zagrożenie wystąpienia zastraszenia (czyli zagrożenie, że biegłemu rewidentowi uniemożliwi się obiektywne działanie z powodu rzeczywistych lub domniemych nacisków, w tym prób wywierania nieuzasadnionego wpływu na biegłego rewidenta);

przy czym

- 6) powyższe sytuacje mają być spowodowane stosunkiem finansowym, osobistym, gospodarczym, zatrudnienia lub innym między badaną jednostką a kluczowym biegłym rewidentem, firmą audytorską, członkiem sieci, do której należy firma audytorska lub osoba fizyczna mogąca wpłynąć na wynik badania;

wskutek czego

- 7) obiektywna, racjonalna i poinformowana osoba trzecia mogłaby wnioskować, że niezależność kluczowego biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej jest zagrożona, pomimo zastosowania zabezpieczeń zmierzających do wyeliminowania lub zredukowania zagrożenia do akceptowalnego poziomu.

W kwestii tej wypowiedział się również Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który w pkt 42 wyroku 24 marca 2021 r. w sprawie C-950/19 w postępowaniu zainicjowanym przez A., wskazał, że „wymóg niezależności ma nie tylko aspekt wewnętrzny, w zakresie w jakim zmierza do zagwarantowania badanej jednostce wiarygodności badania przeprowadzonego przez biegłego rewidenta odpowiedzialnego za to badanie, ale również aspekt zewnętrzny, w zakresie w jakim ma na celu ochronę zaufania osób trzecich, takich jak wierzyciele i inwestorzy, do wiarygodności tego badania. Ten aspekt zewnętrzny jest tym bardziej istotny, że owo zaufanie ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia ochrony wartości udziałów wspólników i akcjonariuszy, a tym samym dla zapewnienia inwestorom prawidłowego funkcjonowania rynków

jako całości. Badania ustawowe sprawozdań finansowych powinny być zatem nie tylko wiarygodne, ale również postrzegane jako takie przez osoby trzecie”.

Ad 2) Dodatkowe zabezpieczenia zastosowane przez firmę audytorską w celu ograniczenia tych zagrożeń. Zgodnie z przepisami, ocena tych zabezpieczeń ma charakter faktyczno-prawny i ma na celu stwierdzenie, czy podjęte działania minimalizują ryzyko naruszenia niezależności mimo zastosowania zwolnienia.

Ad 3) Ważny interes firmy audytorskiej lub badanej jednostki. Przesłanka ta została wprost wskazana w ustawie jako element, który organ powinien uwzględnić przy ocenie wniosku o zwolnienie. Odnosząc się do wyżej wskazanej przesłanki zasadnym byłoby uznanie, że „ważny interes” postrzegany być musi jako nadzwyczajne okoliczności, czy też zdarzenia losowe, a nie normalne następstwo prowadzenia działalności gospodarczej przez podmiot gospodarczy, zgodnie z zakresem tej działalności. O istnieniu ważnego interesu firmy audytorskiej lub badanej jednostki zainteresowania publicznego nie mogą decydować subiektywne przekonania podmiotów, a oceny tej przesłanki należy dokonywać według kryteriów zobiektywizowanych. Nie każde trudności mogą uzasadniać zastosowanie zwolnienia, lecz tylko takie, które w konkretnych okolicznościach wiązałyby się z zagrożeniem dla istotnego interesu firmy audytorskiej lub badanej jednostki zainteresowania.

Powyższy katalog jest zamknięty, co oznacza, że organ nie ma uprawnienia do rozważania dodatkowych lub abstrakcyjnych kryteriów przy podejmowaniu decyzji o zastosowaniu wyjątku od limitu. Jego zadanie ogranicza się do oceny przesłanek wskazanych wprost w art. 137 ustawy.

Dodatkowo Ministerstwo Finansów w przytoczonym wcześniej stanowisku z 29 grudnia 2020 r., potwierdza, że przepisy dotyczące ograniczenia wynagrodzeń za usługi niebędące badaniem mają na celu wyraźne ograniczenie zależności finansowej audytora od jednostki, a wyjątek jest przewidziany jako rozwiązanie wyjątkowe i hermetycznie uregulowane zarówno w rozporządzeniu unijnym, jak i w ustawie o biegłych rewidentach. Ministerstwo w odpowiedzi na pytanie dotyczące limitów zaznacza, że przepisy rozporządzenia i ustawy określają sztywne limity i warunki stosowania tych rozwiązań.

Z powyższego wynika, że przesłanki określone w art. 137 ustawy są ściśle powiązane z celami regulacyjnymi art. 4 ust. 3 Rozporządzenia nr 537/2014, tj. ochroną niezależności biegłego rewidenta i ograniczeniem wpływu zbyt wysokich wynagrodzeń od jednej jednostki. Zarówno w świetle prawa unijnego, jak i prawa krajowego, wyjątek ma charakter czasowy i warunkowy, uzależniony od oceny ryzyka zagrożenia niezależności oraz od ustanowienia adekwatnych zabezpieczeń.

6. Wyjątki od limitów wynagrodzeń biegłego rewidenta – porównanie roli komitetu audytu i Agencji

Ochrona niezależności biegłego rewidenta w jednostkach zainteresowania publicznego (JZP) realizowana jest m.in. poprzez ograniczenia dotyczące wynagrodzenia za usługi niemające charakteru badania ustawowego. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 wprowadza limit 70 proc. wynagrodzenia biegłego rewidenta za badania ustawowe, a także ograniczenie 15 proc. całkowitego wynagrodzenia biegłego rewidenta w odniesieniu do usług dodatkowych. Przepisy przewidują jednak wyjątki od tych limitów, które mogą być stosowane zarówno przez organ nadzoru publicznego, jak i przez komitet audytu działający wewnątrz jednostki badanej.

Mechanizm zastosowania zwolnienia przewidziany w ustawie o biegłych rewidentach umożliwia zwolnienie firmy audytorskiej przez organ nadzoru publicznego na jej wniosek z obowiązku stosowania limitu wynikającego z art. 4 ust. 2 Rozporządzenia 537/2014. Zwolnienie to odnosi się do usług dozwolonych świadczonych na rzecz JZP, jej jednostki dominującej lub jednostek przez nią kontrolowanych i może być udzielone na okres nieprzekraczający dwóch lat obrotowych. Przy jego udzielaniu organ nadzoru publicznego bierze pod uwagę trzy przesłanki:

- 1) potencjalne zagrożenia dla niezależności biegłego rewidenta wynikające z zależności ekonomicznej od jednostki,
- 2) zastosowane przez firmę audytorską dodatkowe zabezpieczenia ograniczające te zagrożenia
oraz
- 3) istotny interes firmy audytorskiej lub badanej jednostki.

Decyzja organu nadzoru publicznego ma charakter formalny, jest wydawana w drodze aktu administracyjnego i staje się wiążąca dla firmy audytorskiej, co zapewnia jej egzekwowalność w ramach nadzoru publicznego.

W przypadku komitetu audytu regulacje przewidziane w art. 4 ust. 3 rozporządzenia 537/2014 dotyczą sytuacji, gdy całkowite wynagrodzenie audytora od danej JZP przekracza 15 proc. całkowitego wynagrodzenia uzyskanego w ciągu trzech ostatnich kolejnych lat obrotowych. W takiej sytuacji audytor ujawnia ten fakt komitetowi audytu, omawia z nim potencjalne zagrożenia dla niezależności oraz przedstawia zastosowane zabezpieczenia. Komitet ocenia, czy przeprowadzenie badania powinno zostać poddane dodatkowej kontroli jakości przez innego biegłego rewidenta lub firmę audytorską przed wydaniem sprawozdania. Jeżeli wynagrodzenie nadal przekracza ustalony próg 15 proc., komitet, opierając się na obiektywnych przyczynach, podejmuje decyzję o możliwości kontynuacji badań ustawowych przez biegłego rewidenta lub firmę audytorską na dodatkowy okres, nieprzekraczający dwóch lat. Decyzja ta ma charakter operacyjny i dotyczy konkretnego zlecenia badania,

a jej celem jest zapewnienie niezależności biegłego rewidenta w kontekście danego zadania, bez ingerencji w formalne mechanizmy nadzoru publicznego.

Analizując oba mechanizmy można wskazać zarówno podobieństwa, jak i różnice. Oba rozwiązania mają na celu ochronę niezależności biegłego rewidenta oraz ograniczenie ryzyka wynikającego z zależności ekonomicznej od jednostki badanej, a także są czasowo ograniczone do maksymalnie dwóch lat. W obu przypadkach analiza zagrożeń dla niezależności biegłego rewidenta oraz zastosowanych zabezpieczeń odgrywa kluczową rolę. W przypadku organu nadzoru publicznego decyzja ma moc formalną i bierze pod uwagę ważny interes firmy audytorskiej lub jednostki badanej, a ocena dotyczy całkowitego wynagrodzenia za wszystkie badania i usługi świadczone przez firmę audytorską na rzecz JZP i jednostek powiązanych. Z kolei decyzja komitetu audytu ma charakter wewnętrzny, opiera się na „obiektywnych przyczynach” i dotyczy konkretnego zlecenia badania oraz wynagrodzenia audytora w odniesieniu do tej jednostki. Limit stosowany przez komitet jest niższy (15 proc. całkowitego wynagrodzenia) i dotyczy sytuacji przekroczenia progu w trzech ostatnich latach obrotowych, a nie całkowitego wynagrodzenia firmy audytorskiej w kontekście wszystkich usług świadczonych dla JZP.

Podsumowując, oba mechanizmy – formalny, nadzorczy mechanizm organu nadzoru publicznego oraz operacyjny, wewnętrzny mechanizm komitetu audytu – funkcjonują komplementarnie, ograniczając ryzyko naruszenia niezależności biegłego rewidenta w relacjach z jednostką badaną JZP.

7. Sankcje za naruszenie limitu wynagrodzenia – mechanizm unijno-krajowy

Rozporządzenie (UE) nr 537/2014 nie ustanawia samodzielnie systemu sankcji za naruszenie jego przepisów, w tym art. 4 ust. 2. Obowiązek zapewnienia skutecznych środków nadzorczych i sankcyjnych wynika natomiast z Dyrektywy 2006/43 WE, zmienionej Dyrektywą 2014/56/UE, która zobowiązuje państwa członkowskie do ustanowienia systemu skutecznych, proporcjonalnych i odstraszaających sankcji administracyjnych wobec biegłych rewidentów i firm audytorskich w przypadku naruszenia przepisów dyrektywy oraz – w zakresie jej stosowania – Rozporządzenia 537/2014.

W polskim porządku prawnym realizacja tego obowiązku następuje poprzez ustawę o biegłych rewidentach, która ustanawia krajowy system nadzoru publicznego oraz odpowiedzialność administracyjną firm audytorskich. Ustawa ta umożliwia nałożenie sankcji administracyjnych w przypadku naruszenia przepisów prawa Unii Europejskiej, regulujących wykonywanie badań ustawowych jednostek zainteresowania publicznego, w tym naruszenia art. 4 ust. 2 Rozporządzenia 537/2014.

W konsekwencji należy podkreślić, że materialny obowiązek przestrzegania limitu 70 proc. wynagrodzenia wynika bezpośrednio z rozporządzenia unijnego, natomiast instrumenty sankcyjne i egzekucyjne mają swoje źródło w prawie krajowym, realizującym zobowiązania wynikające z dyrektywy 2006/43/WE.

Analiza prawoporównawcza prowadzi do wniosku, że regulacja limitu wynagrodzenia za usługi niebędące badaniem (non-audit services) wobec jednostek zainteresowania publicznego została ukształtowana w modelu wielopoziomowym. Prawo unijne ustanawia jednolitą normę materialną ograniczającą ekonomiczne uzależnienie biegłego rewidenta, natomiast prawo krajowe zapewnia jej skuteczność poprzez normy etyczne, instytucjonalny nadzór oraz mechanizmy odpowiedzialności administracyjnej.

Tak skonstruowany system wzmacnia niezależność biegłych rewidentów oraz zaufanie do sprawozdań finansowych jednostek zainteresowania publicznego, realizując jednocześnie cele ochrony interesu publicznego zarówno na poziomie Unii Europejskiej, jak i państw członkowskich.

Podsumowanie

Analiza regulacji unijnych i krajowych dotyczących ograniczeń wynagrodzenia biegłych rewidentów oraz wyjątków od tych ograniczeń pozwala sformułować kilka kluczowych wniosków. Po pierwsze, zarówno rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014, jak i polska ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym wprowadzają rygorystyczne mechanizmy ochrony niezależności biegłego rewidenta poprzez limitowanie wynagrodzenia uzyskiwanego z tytułu usług innych niż badanie ustawowe świadczonych na rzecz jednostek zainteresowania publicznego (JZP), jej jednostek dominujących i kontrolowanych. Regulacje te jednoznacznie mają na celu ograniczenie ryzyka powstania nadmiernej zależności ekonomicznej biegłego rewidenta od jednej jednostki, co mogłoby zagrozić jego bezstronności i obiektywności.

Po drugie, zarówno prawo unijne, jak i krajowe przewidują mechanizmy wyjątkowe – czasowe odstępstwa od limitów wynagrodzenia – które mają charakter ściśle reglamentowany. Rozporządzenie 537/2014 ustanawia dla komitetu ds. audytu obowiązek oceny sytuacji, w której wynagrodzenie od jednej JZP przekracza 15 proc. całkowitych przychodów audytora w trzech kolejnych latach, przy jednoczesnym wymogu ujawnienia zagrożeń dla niezależności oraz podjęcia adekwatnych zabezpieczeń. Polski ustawodawca, implementując te regulacje w art. 137 ustawy o biegłych rewidentach, precyzuje przesłanki decydujące o przyznaniu zwolnienia przez organ nadzoru, zamykając katalog kryteriów do zagrożeń dla niezależności, zastosowanych zabezpieczeń oraz ważnego interesu audytora lub jednostki badanej. Zarówno w prawie unijnym, jak i krajowym, wyjątek ten ma charakter tymczasowy – nie może przekraczać dwóch lat – co jednoznacznie podkreśla jego wyjątkowy i przejściowy charakter.

Po trzecie, istotną rolę w regulacjach pełnią pojęcia takie jak „obiektywne przyczyny”, czy „zagrożenia dla niezależności”, które ograniczają zakres uznania decyzyjnego komitetu audytu lub organu nadzoru i wymagają, aby decyzje były weryfikowalne, uzasadnione oraz zgodne z nadrzędnym celem ochrony niezależności biegłego rewidenta. Pojęcie „obiektywności” zapewnia, że wyjątki nie mogą wynikać wyłącznie z subiektywnych przesłanek ekonomicznych czy organizacyjnych, lecz muszą mieć podstawę w okolicznościach możliwych do oceny z perspektywy zewnętrznego nadzoru.

Wreszcie, zarówno wykładnia systemowa, jak i interpretacja praktyczna Ministerstwa Finansów potwierdzają, że mechanizmy wyjątkowe wprowadzają jedynie czasowe i warunkowe odstępstwo od standardowych limitów wynagrodzenia. Zarówno limity, jak i wyjątki są ściśle powiązane z zasadami niezależności, a ich stosowanie wymaga przestrzegania określonych procedur, transparentności oraz ustanowienia skutecznych zabezpieczeń. Tym samym regulacje unijne i krajowe tworzą spójny system ochrony niezależności audytora, w którym wyjątki są dopuszczalne wyłącznie

w granicach ściśle określonych przez prawo, z zachowaniem nadrzędnego celu ochrony jakości i obiektywności badania ustawowego.

Podsumowując, zarówno instytucja komitetu ds. audytu w rozporządzeniu 537/2014, jak i organ nadzoru publicznego w polskiej ustawie o biegłych rewidentach realizują ten sam cel regulacyjny – umożliwienie ograniczonego, czasowego odstępstwa od limitów wynagrodzenia przy jednoczesnym zachowaniu najwyższych standardów niezależności audytora. Analiza przepisów wskazuje, że wyjątki są wyraźnie uregulowane, ograniczone w czasie, podporządkowane procedurom weryfikacyjnym i zabezpieczeniom, co zapewnia zgodność zarówno z duchem, jak i literą prawa unijnego i krajowego.

Literatura

- Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz.U. z 2025 r. poz. 1891).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego oraz uchylające decyzję Komisji 2005/909/WE (Dz.U. UE L 158 z 27.05.2014, s. 77).
- Dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniona dyrektywą 2014/56/UE (Dz.U. UE L 157 z 09.06.2006, s. 87).
- Ministerstwo Finansów, stanowisko z dnia 29 grudnia 2020 r., znak: DR2.5201.16.2020, skierowane do Polskiej Izby Biegłych Rewidentów w sprawie zasad obliczania limitu wynagrodzenia za usługi niebędące badaniem ustawowym, art. 4 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 537/2014.
- Ministerstwo Finansów, pismo z dnia 11 października 2023 r., znak: DWR6.5201.4.2023, dotyczące: Limit wynagrodzenia za usługi niebędące badaniem.
- Ministerstwo Finansów, pismo z dnia 5 grudnia 2024 r., znak: DWR6.5201.20.2024, dotyczące: Limit wynagrodzenia za usługi niebędące badaniem.
- Frequently Asked Questions concerning the EU Regulation No 537/2014 (the “EU Audit Regulation”) relating to the monitoring of the fee cap of non-audit services* — dokument FAQ przygotowany przez CSSF.

Charakter odpowiedzialności administracyjnej firmy audytorskiej i dyscyplinarnej biegłego rewidenta w wybranym orzecznictwie sądów powszechnych i administracyjnych

DANIEL STASZEWSKI

Wprowadzenie

Formalne początki zawodu biegłego rewidenta w Polsce sięgają rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. Prawo o spółkach akcyjnych (Dz.U. 1928 nr 39 poz. 383)¹.

Odpowiedzialność dyscyplinarna biegłego rewidenta została wprowadzona do porządku prawnego przepisami ustawy z dnia 19 października 1991 r. o badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych oraz biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz.U. z 1991 r. nr 111 poz. 480) za postępowanie sprzeczne z zasadami prawa, zasadami wykonywania zawodu i z zasadami etyki zawodowej biegłego rewidenta. Ustawa z dnia 13 października 1994 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz.U. z 1994 r. nr 121 poz. 592) wprowadziła kolejne zmiany dotyczące postępowań dyscyplinarnych. Kluczową zmianą wraz z wejściem w życie nowej ustawy w 2017 r. było doprecyzowanie odpowiedzialności za przypadki postępowania sprzecznego z przepisami prawa. Dookreślony został dotychczasowy art. 31 ust. 1 ustawy z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (Dz.U. z 2009 r. nr 77, poz. 649), dalej „ustawa z 2009 r.”.

Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami – art. 139 ust. 1 ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz. U. z 2025 r., poz. 1891), dalej „u.b.r.” – biegły rewident podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej, jeżeli dopuścił się przewinienia dyscyplinarnego, zaś ustęp 2 ww. przepisu definiuje przewinienie dyscyplinarne jako:

¹ Zob. E. Pogodzińska-Mizdrak, Zawód biegłego rewidenta – rys historyczny, *Zaszyty Naukowe* nr 702 Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 2006 s. 83-92 oraz Wielgórńska-Leszczyńska, J., & Zakrzewska, J. B. (2025). „Zawód biegłego rewidenta w Polsce i uzyskiwanie uprawnień w ocenie kandydatów”. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, (206), 9–40.

1. zachowanie sprzeczne z przepisami dotyczącymi:

- wykonywania zawodu,
- zasad etyki zawodowej,
- niezależności,
- krajowych standardów wykonywania zawodu,

jak i

2. naruszenie przepisów dotyczących realizacji obowiązków, związanych z:

- przynależnością do samorządu zawodowego biegłych rewidentów,
- prowadzeniem działalności w formie firmy audytorskiej, o której mowa w art. 46 u.b.r., w tym jako współnika spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej lub komandytowej,
- pełnieniem funkcji w organach zarządzających lub nadzorczych firm audytorskich.

Przyjmuje się, że odpowiedzialność dyscyplinarna stanowi rodzaj odpowiedzialności karnej sensu largo, przystosowanej do potrzeb konkretnej korporacji zawodowej, która wypracowała własne standardy zawodowe i etyczne odróżniające ją od innych grup². Odpowiedzialność dyscyplinarna biegłego rewidenta jest odpowiedzialnością za czyn bezprawny, na zasadzie winy, o społecznej szkodliwości w stopniu wyższym niż znikomy.

Pomimo istniejących wcześniej regulacji w prawie europejskim, dopiero dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylająca dyrektywę Rady 84/253/EWG (Dz.U. L 157 z 9.6.2006, pp. 87–107, ze zm.) określiła zasady funkcjonowania i odpowiedzialności firm audytorskich. W prawie krajowym odpowiedzialność administracyjna „podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych” (od 21 czerwca 2017 r. – „firmy audytorskie”) została wprowadzona przepisami ustawy z 2009 r.

Firma audytorska podlega odpowiedzialności administracyjnej za naruszenia określone w art. 55 ust. 5, art. 61 ust. 9 i art. 182 ust. 1 u.b.r. lub rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylającego decyzję Komisji 2005/909/WE (Dz.U. L 158 z 27.5.2014, pp. 77–112, ze zm.), dalej: „rozporządzenie UE nr 537/2014”. Odpowiedzialność administracyjna nie opiera się na kryterium winy sprawcy, lecz na fakcie naruszenia obowiązku prawnego. Odpowiedzialność ta opiera się na zobiektywizowanych miernikach postępowania, a pociągnięcie do niej danego

² M. W. M. Wierzbowski, A. Krysiak, M. Olewiński, J. Żelazek, *Odpowiedzialność biegłego rewidenta*, Warszawa 2017, rozdz. IV „Odpowiedzialność dyscyplinarna biegłego rewidenta”, za: K. Dudka, *Zasady i zakres odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy. Zasady ponoszenia kosztów postępowania dyscyplinarnego notariuszy na tle regulacji dotyczących innych zawodów prawniczych*, Warszawa 2015, s. 5.

podmiotu nie jest uzależnione od możliwości przypisania mu winy, ale od samego faktu, że jego działanie lub zaniechanie podlegają ujemnej kwalifikacji normatywnej, wypełniając znamiona opisane m.in. w art. 182 ust. 1 u.b.r.³ Oznacza to, że firma audytorska przyjmuje odpowiedzialność administracyjną za naruszanie przepisów prawa na zasadzie ryzyka, a nie winy, niezależnie od odpowiedzialności samego kluczowego biegłego rewidenta, czy odpowiedzialności cywilnej firmy audytorskiej względem badanej jednostki.

Z uzasadnienia do projektu u.b.r. można wyczytać, że regulacje w sferze prawa administracyjnego, miały określić podmioty, na które możliwe będzie nakładanie kar administracyjnych, katalog naruszeń skutkujących odpowiedzialnością administracyjną oraz katalog kar administracyjnych. Odpowiedzialność administracyjna firmy audytorskiej przewidziana w przepisach u.b.r. została nakierowana na realizację funkcji represyjnej i prewencyjnej w związku z nakładanymi karami administracyjnymi.

Jak widać z powyższego przeglądu, przez kilkadziesiąt lat zmieniały się nie tylko zasady dostępu do zawodu biegłego rewidenta, ale także zakres odpowiedzialności osób, które go wykonują, jak i podmiotów w ramach których jest wykonywany. Ewolucja zasad odpowiedzialności i rozszerzenie zakresu sprawowanego nadzoru publicznego nad biegłymi rewidentami, ich samorządem i firmami audytorskimi mogły powodować wątpliwości, co do charakteru ponoszonej odpowiedzialności i możliwości łączenia odpowiedzialności karnoadministracyjnej firmy audytorskiej⁴ z quasi-karną odpowiedzialnością dyscyplinarną biegłego rewidenta. Tym większe, gdyż w przeciwieństwie do innych zawodów zaufania publicznego, odpowiedzialnością administracyjną zostały objęte podmioty niebędące osobami fizycznymi (firmy audytorskie). Pomimo, że wybrane orzecznictwo dotyczy także naruszeń popełnionych w poprzednim stanie prawnym, tj. w reżimie ustawy z 2009 r., tezy zawarte w uzasadnieniach wyroków i orzeczeń przedstawione w artykule pozostają aktualne na gruncie obowiązującej u.b.r.

³ M. J. Zieliński, [w:] *Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym. Komentarz*, red. K. Ślebzak, M. Ślebzak, Warszawa 2018, art. 182.

⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 czerwca 2017 r. (w spr. P 124/15) – „W odniesieniu do systemu sankcji przybierających postać kar pieniężnych, opłat sankcyjnych, opłat podwyższonych i innych podobnych dolegliwości o charakterze finansowym, wymierzanych ex post i co do zasady bez możliwości odstąpienia od ich wyegzekwowania, używa się niekiedy terminu „prawo administracyjno-karne” (D. Szumiło-Kulczycka, op. cit., s. 29; L. Wilk, op. cit., s. 160)”.

Odpowiedzialność administracyjna – wybrane orzeczenia Naczelnego Sądu Administracyjnego

Odpowiedzialność administracyjna ma charakter obiektywny, co nie oznacza automatyzmu w działaniu organu i nie zwalnia z obowiązku prawidłowego, tj. zgodnego z zasadą prawdy obiektywnej ustalenia stanu faktycznego sprawy i dokonania jego kompleksowej oceny⁵ oraz wymierzenia proporcjonalnej kary. W tym celu ustawodawca określił dyrektywy wymiaru kary, obejmujące m.in. weryfikację popełnionych dotychczas naruszeń, które mogły podlegać karze administracyjnej na mocy decyzji Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego bądź Krajowej Rady Biegłych Rewidentów.

W tym kontekście pojawiała się także kwestia uwzględniania w wymiarze kary nakładanej na firmę audytorską karalności dyscyplinarnej biegłego rewidenta, który wykonał w imieniu firmy audytorskiej kwestionowane czynności rewizji finansowej. **Wątpliwość ta została rozstrzygnięta i gruntownie opisana w uzasadnieniu do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 października 2022 r. (sygn. II GSK 857/19) i poprzedzającym go uzasadnieniu do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 grudnia 2018 r. (sygn. VI SA/Wa 1477/18).**

Powyższa sprawa dotyczyła naruszeń popełnionych w reżimie ustawy z 2009 r. Krajowa Rada Biegłych Rewidentów orzekła o nałożeniu na spółkę kary pieniężnej w wysokości 60 000 zł, jako sankcji za stwierdzone podczas kontroli przeprowadzonej przez Krajową Komisję Nadzoru nieprawidłowości w zakresie systemu wewnętrznej kontroli jakości, naliczonego wynagrodzenia za czynności rewizji finansowej oraz nieprawidłowości w zakresie wykonanych czynności rewizji finansowej, w tym zgodności z obowiązującymi standardami rewizji finansowej i wymaganiami dotyczącymi niezależności.

W odwołaniu spółka wniosła o uchylenie w całości decyzji Krajowej Rady Biegłych Rewidentów, bądź jej uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpatrzenia organowi pierwszej instancji, zarzucając m.in. błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie przepisów dot. opracowania oraz skutecznego wdrożenia systemu wewnętrznej kontroli jakości i wynagrodzenia za czynności rewizji finansowej polegające na nałożeniu kary pieniężnej, mimo braku ku temu podstaw.

Komisja Nadzoru Audytowego, działając jako organ odwoławczy, swoją decyzją uchyliła w całości ww. uchwałę Krajowej Rady Biegłych Rewidentów oraz nałożyła na spółkę karę pieniężną w wysokości 56 018 zł. Spółka zaskarżyła tę decyzję do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, wnosząc o uwzględnienie skargi i uchylenie tej decyzji (uchwały Komisji Nadzoru Audytowego). Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie oddalił skargę spółki, uzasadniając, że charakter

⁵ Wyrok NSA z 25.03.2021 r., II GSK 784/18, LEX nr 3167830.

stwierdzonych przez kontrolerów Krajowej Komisji Nadzoru uchybień, w szczególności polegających na nieprawidłowym udokumentowaniu przeprowadzonych badań sprawozdań finansowych, prowadzi do wniosku, że nie został zrealizowany cel systemu wewnętrznej kontroli jakości w firmie audytorskiej – uprawnionej do badania sprawozdań finansowych. Od przedmiotowego wyroku spółka złożyła skargę kasacyjną, wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd pierwszej instancji.

Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, że argumentacja, która została zawarta w uzasadnieniu skargi kasacyjnej, była niewystarczająca do podważenia zgodności z prawem zapadłego rozstrzygnięcia. W ocenie Naczelnego Sądu Administracyjnego „uzasadnienie skargi kasacyjnej ograniczało się do ogólnikowej polemiki z dokonaną oceną stanu faktycznego, nie wspartej żadnymi konkretnymi podstawami i argumentami prawnymi”, co uznane zostało za niewystarczające do podważenia zgodności z prawem rozstrzygnięcia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie. Nie został w szczególności uznany, podniesiony w uzasadnieniu skargi kasacyjnej zarzut kwestionujący wagę stwierdzonych naruszeń oraz brak ukarania dyscyplinarnego (przez rzecznika dyscyplinarnego) osoby odpowiedzialnej za stwierdzone w tej sprawie naruszenia.

Zdaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego, co również trafnie podnosiła w stanowisku odnoszącym się do argumentów skarżącej Komisja Nadzoru Audytowego, podkreślenia wymaga specyficzny charakter odpowiedzialności administracyjnej: „w tej sprawie mamy do czynienia z karą pieniężną za naruszenie przez skarżącą kasacyjnie Spółkę obowiązku publicznoprawnego, a zatem z karą administracyjną. Jest to odrębny rodzaj odpowiedzialności, nie opartej na zasadzie winy, lecz obiektywnej. Podstawy tej odpowiedzialności i jej przesłanki są inne niż odpowiedzialności dyscyplinarnej, której podlegają poszczególni biegli rewidenci, na co zasadnie zwrócił uwagę Sąd w zaskarżonym wyroku”. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie, wyjaśniał w swoim uzasadnieniu że „są to zatem niezależne postępowania, w których ocenia się postępowanie innych podmiotów i na innych zasadach, aczkolwiek mające w niniejszej sprawie swe źródło w ustaleniach jednego postępowania kontrolnego”.

Stanowisko to zostało potwierdzone wyrokiem Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 9 lutego 2023 r. (sygn. II GSK 1413/19). Sprawa również dotyczyła naruszeń popełnionych w reżimie ustawy z 2009 r. i prowadzonych zgodnie z u.b.r na podstawie przepisów dotychczasowych, skutkiem których było nałożenie przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów kary pieniężnej w kwocie 12 300 zł z tytułu stwierdzonych rodzajów i zakresu nieprawidłowości w trakcie kontroli Krajowej Komisji Nadzoru. Nieprawidłowości dotyczące wykonanych czynności rewizji finansowej wskazywały na niewłaściwe funkcjonowanie systemu wewnętrznej kontroli jakości w spółce. Strona zaskarżyła ww. uchwałę w całości, jako wydaną bez podstawy prawnej oraz faktycznej, wniosła o uchylenie tejże uchwały i umorzenie postępowania w sprawie

nałożenia kary pieniężnej. Komisja Nadzoru Audytowego po rozpatrzeniu odwołania utrzymała w całości w mocy zaskarżoną uchwałę. W uzasadnieniu zaś wyjaśniła, że ustawodawca w przepisie przejściowym (art. 265 u.b.r) wskazał, że podmioty uprawnione do badania sprawozdań finansowych na podstawie przepisów dotychczasowych (ustawy z 2009 r.) stały się firmami audytorskimi, a ujawnione w toku kontroli nieprawidłowości w funkcjonowaniu strony, jako podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych, ich charakter i zakres uzasadniały zastosowanie sankcji. Zdaniem Komisji Nadzoru Audytowego nie zaszła okoliczność uprzedniego ukarania spółki za to samo zachowanie za przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. Nie stwierdzono także powtarzania się naruszeń i nieprawidłowości tego samego rodzaju, które wpływałyby na wysokość kary.

Komisja Nadzoru Audytowego odnosząc się do zarzutu Strony, wskazała że umorzenie dochodzenia dyscyplinarnego wobec biegłych rewidentów nie oznacza, że stwierdzone w trakcie kontroli spółki nieprawidłowości nie istniały. W konsekwencji uznała, że kwestia umorzenia dwóch postępowań dyscyplinarnych wobec jednego z biegłych rewidentów i niezakończenie takiego postępowania wobec drugiego nie miało wpływu na rozstrzygnięcie sprawy.

Spółka zaskarżyła tę decyzję do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, wnosząc o uwzględnienie skargi i uchylenie tej decyzji. Zarówno Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie⁶, jak i Naczelny Sąd Administracyjny oddaliły skargi Strony. Zdaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego zarówno Wojewódzki Sąd Administracyjny, jak i Komisja Nadzoru Audytowego słusznie przyjęły, że nie mają usprawiedliwionych podstaw powtarzane wielokrotnie w toku postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego wywoły skarżącej kasacyjnie spółki o braku zasadności prowadzenia postępowania administracyjnego i nałożenia na nią kary pieniężnej jako na firmę audytorską, w sytuacji umorzenia postępowania dyscyplinarnego w sprawach jednego biegłego rewidenta, a także trwania postępowania (a więc braku rozstrzygnięcia) w stosunku do drugiego biegłego rewidenta.

W powyższym wyroku Naczelny Sąd Administracyjny odniósł się także do kwestii możliwości dopuszczania jako dowodów w postępowaniu administracyjnym orzeczeń i dokumentów z postępowań dyscyplinarnych, wskazując że „podejmowanie dodatkowych czynności dowodowych z orzeczeń i dokumentów, jakie powstały w postępowaniu przed Rzecznikiem Dyscyplinarnym nie miałyby wpływu na treść decyzji, a prowadziłyby do nieuzasadnionego przedłużania postępowania”. Okoliczności danej sprawy mogą zatem wskazywać, że odstąpienie od przeprowadzenia takich dowodów jest zasadne, jeżeli wyjaśnione zostały fakty istotne.

⁶ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 4 lipca 2019 r. VI SA/Wa 457/19.

Kolejnym orzeczeniem, które jednocześnie świadczy o ukształtowaniu jednolitej linii orzeczniczej dotyczącej charakteru odpowiedzialności firmy audytorskiej jest wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 29 marca 2023 r. (sygn. II GSK 1085/19), który w uzasadnieniu poruszał kwestię wpływu przedawnienia naruszenia dyscyplinarnego na odpowiedzialność administracyjną.

W przedmiotowej sprawie Krajowa Rada Biegłych Rewidentów orzekła o nałożeniu na skarżącą kary pieniężnej 1000 zł za naruszenia, popełnione w reżimie ustawy z 2009 r., ustalone w trakcie kontroli przeprowadzonej przez wizytatorów Krajowej Komisji Nadzoru. Organ odwoławczy (Komisja Nadzoru Audytowego) uchylił zaskarżoną uchwałę w całości i przekazał sprawę do ponownego rozpatrzenia organowi pierwszej instancji.

Krajowa Rada Biegłych Rewidentów orzekając ponownie nałożyła na skarżącą karę pieniężną 1900 zł. Komisja Nadzoru Audytowego ponownie uchyliła w całości zaskarżoną uchwałę Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z uwagi na naruszenie granicy wysokości kary pieniężnej określonej w art. 27 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy z 2009 r. i nałożyła karę w nowej wysokości i 1731 zł. Skarga strony kwestionująca uchwałę Komisji Nadzoru Audytowego z powodu naruszenia ww. przepisu została oddalona przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie⁷.

Naczelny Sąd Administracyjny rozpatrujący skargę kasacyjną od powyższego wyroku uchylił zaskarżony wyrok w całości i uchylił zaskarżoną decyzję. Sąd oceniając zarzuty podnoszone przez Stronę w skardze kasacyjnej stwierdził niezasadność zarzutu kasacyjnego polegającego na niezastosowaniu w postępowaniu administracyjnym przepisu (art. 35 ust. 4 ustawy z 2009 r.), który stanowił, że karalność przewinienia dyscyplinarnego ustaje, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynęło 5 lat.

Naczelny Sąd Administracyjny podkreślając odrębność postępowań, stwierdził że „(...) oba rodzaje postępowań są samodzielnymi mechanizmami wyciągania konsekwencji prawnych w stosunku do podmiotu, któremu prawo przyznaje szczególny status, najczęściej osoby zaufania publicznego”. Naczelny Sąd Administracyjny zauważył też, że postępowania (administracyjne i dyscyplinarne) toczą się w różnych reżimach prawnych, z tego więc powodu nie mogą być łączone w sposób określony w rozpoznawanym zarzucie kasacyjnym, wskazującym na przedawnienie naruszenia administracyjnego w sytuacji przedawnienia przewinienia dyscyplinarnego.

Wyjątkiem ograniczającym odpowiedzialność dyscyplinarną i jednocześnie jej przeniesienie do reżimu prawa administracyjnego jest sytuacja biegłego rewidenta prowadzącego jednoosobową działalność gospodarczą. Zgodnie z art. 140 u.b.r. nie wszczyna się postępowania dyscyplinarnego, a wszczęte umarza, w sprawie czynu, za który na biegłego rewidenta wpisanego na listę, o którym mowa w art. 46 pkt 1 u.b.r.

⁷ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 16 kwietnia 2019 r. (sygn. VI SA/Wa 1878/18).

(działalność gospodarcza prowadzona przez biegłego rewidenta we własnym imieniu i na własny rachunek), może zostać nałożona kara administracyjna, o której mowa w art. 183 ust. 1 u.b.r.

Jak pisze M. J. Zieliński „ (...) przepis ten ustanawia bowiem dodatkową w stosunku do przesłanek przewidzianych w Kodeksie postępowania karnego (zob. rt.. 17 k.p.k.), negatywną przesłankę procesową w postępowaniu dyscyplinarnym biegłych rewidentów. (...) Jak wynika z uzasadnienia projektu komentowanej ustawy, celem przedmiotowej regulacji jest uniknięcie podwójnego karania biegłych rewidentów, którzy jednocześnie wpisani będą na listę firm audytorskich”⁸.

Odowiedzialność dyscyplinarna na tle wybranych orzeczeń sądów powszechnych

1. Odowiedzialność osoby, która została skreślona z rejestru biegłych rewidentów za przewinienie dyscyplinarne popełnione w czasie wykonywania zawodu.

Kwestia ta była rozważana w przez Krajowy Sąd Dyscyplinarny w postępowaniu dyscyplinarnym za niedopełnienie obowiązku obligatoryjnego doskonalenia zawodowego, prowadzonym wobec osoby **skreślonej z rejestru biegłych rewidentów**.

Krajowy Sąd Dyscyplinarny uznał, że oskarżony nie dopełnił ciężącego na nim obowiązku obligatoryjnego doskonalenia zawodowego i orzekł o nałożeniu kary upomnienia. W odwołaniu od tego orzeczenia oskarżony zarzucił błędy w ustaleniach faktycznych, tj. nieuwzględnienie oświadczenia dot. rezygnacji z przynależności do zawodu i naruszenia przepisów postępowania. **Sąd Apelacyjny w Gdańsku w uzasadnieniu do wyroku z dnia 25 maja 2022 r. (sygn. II AKa 40/21)**, nie podzielając wszystkich zarzutów, wskazał jednakże na zaistnienie bezwzględnej przyczyny odwoławczej, określonej w art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k. w zw. z art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k., w zw. z art. 171 pkt 1 u.b.r. Sąd Apelacyjny nie podzielił tym samym stanowiska Krajowego Sądu Dyscyplinarnego, wskazując że „jeśli więc dana osoba (...) przestała być biegłym rewidentem, na skutek skreślenia z rejestru biegłych rewidentów, to nie może zostać pociągnięta do odpowiedzialności dyscyplinarnej”.

Sąd Apelacyjny jako podstawę wywodu przyjął katalog kar wymieniony w art. 159 ust. 1 u.b.r. dostosowany do osób posiadających status biegłego rewidenta. Odnosząc się do pierwszej kary z tego katalogu – kary upomnienia, której orzeczenie wymaga nałożenia obowiązku zaprzestania nieprawidłowego postępowania i powstrzymania się od takiego postępowania w przyszłości – Sąd Apelacyjny

⁸ M. J. Zieliński [w:] *Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym. Komentarz*, red. K. Ślebzak, M. Ślebzak, Warszawa 2018, art. 140.

wyjaśnił, że „nie sposób uznać, że mógłby zaprzestać określonego [nieprawidłowego – D.S.] postępowania ktoś kto nie jest już biegłym rewidentem, a więc nie wykonuje już obowiązków związanych z tym zawodem. Nie można jednocześnie przyjąć, że racjonalny ustawodawca chciałby wyłączenia możliwości wymierzenia najłagodniejszej kary, a więc przewidzianej w art. 159 ust. 1 pkt 1 kary upomnienia wobec osób, które utraciły status biegłego rewidenta, dopuszczając wobec nich wyłącznie możliwość orzeczenia surowszej kary, a więc kary pieniężnej. Warto też zauważyć, że kary z pkt 3 do 7 [kary zakazowe: art. 159 ust. 1 u.b.r. – D.S.] nie miałyby racji bytu wobec osób, które przestały wykonywać zawód biegłego rewidenta na skutek skreślenia ich z rejestru”. W ramach wykładni systemowej, Sąd Apelacyjny zauważył, że podobne regulacje jak te dotyczące możliwości ponoszenia odpowiedzialności przez sędziów w stanie spoczynku bądź komorników w razie rezygnacji z pełnienia obowiązków, nie zostały umieszczone w u.b.r.

2. Odpowiedzialność dyscyplinarna za przewinienie dyscyplinarne o stopniu większej niż znikomy stopień szkodliwości korporacyjnej.

Odpowiedzialność karną można ponieść za czyn szkodliwy społecznie w stopniu większym niż znikomy, a na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej za czyn szkodliwy korporacyjnie. Przy ocenie stopnia szkodliwości uwzględnia się znamiona podmiotowe i przedmiotowe. Jak wskazał **Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 5 czerwca 2024 r. (sygn. II KK 378/23)** – czyn o znikomym stopniu społecznej szkodliwości, w przeciwieństwie do wypadku mniejszej wagi, nie stanowi przestępstwa. „Dopiero przekroczenie granicy znikomości, daje asumpt do oceny społecznej szkodliwości czynu zabronionego, w kontekście określonych okoliczności charakteryzujących stronę przedmiotową i podmiotową czynu, konstytutywnych dla uznania go za wypadek mniejszej wagi. Ocena, wskazującą że dany czyn może zostać zakwalifikowany jako wypadek mniejszej wagi, determinują zatem tylko te okoliczności, które wpływają na ocenę stopnia społecznej szkodliwości czynu. Wyklucza to uznanie czynu, którego społeczna szkodliwość jest znikoma, za wypadek mniejszej wagi, którego stopień społecznej szkodliwości musi być wyższy niż znikomy i odwrotnie. Czyn, którego stopień społecznej szkodliwości jest wyższy niż znikomy, przekreśla możliwość jednoczesnego uznania, iż jego społeczna szkodliwość jest znikoma” – czytamy w postanowieniu Sądu Najwyższego.

Z kolei, w postępowaniu dyscyplinarnym prowadzonym wobec biegłego rewidenta „znikomy stopień społecznej szkodliwości czynu wyłącza możliwość wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, a w razie ustalenia już w toku postępowania, że stopień społecznej szkodliwości czynu jest znikomy, postępowanie to powinno zostać umorzony⁹. Uzupelnąć należy, że szkodliwość korporacyjna definiowana jest w orzecznictwie „jako (...) szkodliwość społeczna w rozumieniu przesłanek prawa karnego, oceniana w świetle szkodliwości wobec danego środowiska zawodowego.

⁹ M. Wierzbowski, A. Krysiak, M. Olewiński, J. Żelazek, 2.6. *Spoleczna szkodliwość czynu* [w:] M. Wierzbowski, A. Krysiak, M. Olewiński, J. Żelazek, *Odpowiedzialność biegłego rewidenta*, Warszawa 2017.

Szkodliwość korporacyjna stanowi skutki, które wynikają z postępowania danego podmiotu w sposób sprzeczny z przyjętą wzorcową powinnością zachowania dla korporacji, do której należy¹⁰. Stopień szkodliwości przewinienia dyscyplinarnego kształtują m.in. czynniki podmiotowe dotyczące sprawcy, a także czynniki o charakterze przedmiotowym – rozmiar szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu oraz rodzaj i znaczenie naruszonych reguł wykonywania zawodu. Zgodnie z orzecznictwem dyscyplinarnym¹¹ w przypadku nieświadomej nieostrożności, istotne są rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia, a więc okoliczności o charakterze obiektywnym¹².

W uzasadnieniu do wyroku z dnia 8 lutego 2022 r. (sygn. II AKa 176/21) Sąd Apelacyjny w Warszawie wskazał, że „nie można uznać nikogo za winnego popełnienia przewinienia dyscyplinarnego, jeżeli czyn jakiegoś dana osoba miała się dopuścić charakteryzuje się znikomą korporacyjną szkodliwością”. Przedmiotem postępowania dyscyplinarnego dotyczącego kluczowego biegłego rewidenta wszczętego przez Krajowego Rzecznika Dyscyplinarnego były uchybienia dotyczące badania skonsolidowanego sprawozdania finansowego ujawnione podczas kontroli Krajowej Komisji Nadzoru. Krajowy Sąd Dyscyplinarny umorzył postępowanie dyscyplinarne na podstawie art. 171 u.b.r. i art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. (znikoma szkodliwość korporacyjna czynu), a jednocześnie uznał obwinionego za winnego zarzucanego mu czynu.

Apelację złożył obrońca oskarżonego zarzucając obrazę przepisów postępowania, która mogła mieć wpływ na treść orzeczenia w zakresie wewnętrznej sprzeczności w wyroku polegającej na uznaniu obwinionego za winnego popełnienia zarzucanego mu czynu i jednoczesnego umorzenia postępowania z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu. Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżone orzeczenie poprzez wyeliminowanie z treści rozstrzygnięcia określenia dotyczącego winy, bowiem „nie można natomiast uznać nikogo za winnego popełnienia przewinienia dyscyplinarnego, jeżeli czyn jakiegoś dana osoba miała się dopuścić charakteryzuje się znikomą korporacyjną szkodliwością”. W pozostałej części orzeczenie Krajowego Sądu Dyscyplinarnego zostało utrzymane w mocy (nastąpiło umorzenie).

Zdaniem Sądu Apelacyjnego podzielić należy stanowisko sądu pierwszej instancji (Krajowego Sądu Dyscyplinarnego), z którego wynikało, że brak wskazania, w których pozycjach sprawozdania finansowego zostały ujawnione informacje odnoszące się do treści objaśnienia, nie mogło spowodować braku możliwości odnalezienia w sprawozdaniu takich właśnie treści. W uzasadnieniu czytamy, że „obowiązek zamieszczenia odpowiednich referencji ma charakter wyłącznie techniczny i nie wpływa na ocenę rzetelności przeprowadzonego badania sprawozdania. Nie niesie

¹⁰ Postanowienie SN z 19.03.2019 r., II DSI 31/18, LEX nr 2642152; wyrok SN z 20.07.2011 r., SNO 31/11, LEX nr 1288859; wyrok SN z 25.10.2016 r., SNO 42/16, LEX nr 2149216.

¹¹ Wyrok SN z 29.10.2014 r., SDI 30/14, LEX nr 1554338.

¹² Szkodliwość społeczna wykraczająca poza daną korporację prawniczą, a przez to odnosząca się pośrednio lub bezpośrednio do całego społeczeństwa może bowiem być przedmiotem oceny jedynie wówczas, kiedy obwinionemu w postępowaniu dyscyplinarnym zarzuca się popełnienie deliktu będącego jednocześnie czynem zabronionym.

za sobą zatem żadnych negatywnych skutków z perspektywy celu, jakim była analiza sprawozdania finansowego. Zaznaczyć też należy, że takie zachowanie miało charakter nieumyślny, a obwiniony przyznał swój błąd, co pozwoli na wyeliminowanie takich uchybień w przyszłości. Mając na uwadze kwantyfikatory społecznej szkodliwości z art. 115 § 2 k.k.¹³ podzielić należy stanowisko o znikomej korporacyjnej szkodliwości zachowania obwinionego, a tym samym o zasadności rozstrzygnięcia dotyczącego umorzenia postępowania dyscyplinarnego wobec niego prowadzonego”.

3. Przypisywanie winy w przewinieniu dyscyplinarnym popełnianym przez biegłego rewidenta.

Przechodząc zaś do rozważań w jaki sposób może zostać popełnione przewinienie dyscyplinarne, w pierwszej kolejności zauważyć należy, że w doktrynie i orzecznictwie karnym określono warunki przypisania winy w chwili czynu zabronionego. Są nimi:

- zdolność sprawcy do zawinienia wyznaczona przez wiek (art. 10 § 1 i 2 k.k.) i poczytalność (art. 31 k.k.),
 - możliwość rozpoznania bezprawności czynu (art. 30 k.k.) i brak usprawiedliwionego błędu co do okoliczności wyłączającej bezprawność albo winę (art. 29 k.k.),
 - wymagalność zgodnego z prawem zachowania się na tle art. 26 § 2 k.k.,
- a ponadto
- umyślność lub nieumyślność czynu sprawcy.¹⁴

Na tym tle zasługującym na przedstawienie jest zmiana linii orzeczniczej Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu.

W orzeczeniach z dnia 5 czerwca 2024 r. (sygn. II AKa 404/23) i dnia 26 września 2024 r. (sygn. II AKa 270/24) Sąd Apelacyjny we Wrocławiu uznał, że aby można było przypisać dany delikt dyscyplinarny na gruncie u.b.r., to czyn ten musi mieć charakter umyślny.

W pierwszej z ww. spraw Sąd Okręgowy we Wrocławiu orzeczeniem z 19 września 2023 r. (sygn. akt III K 145/22) uznał obwinioną winną popełnienia przewinienia dyscyplinarnego w reżimie u.b.r. i wymierzył karę pieniężną. Naruszenia kluczowego biegłego rewidenta obejmowały m.in. braki w dokumentacji badania w obszarze planowania badania i braki zebrania dowodów badania oraz udokumentowania procedur zgodności i wiarygodności w zakresie istotnych pozycji sprawozdania finansowego. Obrońca oskarżonej w apelacji zarzucił błędy w ustaleniach faktycznych, obrazę przepisów postępowania, mających wpływ na treść orzeczenia i obrazę przepisów prawa materialnego. W odwołaniu Polska Agencja Nadzoru Audytowego zrzuciła błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę zaskarżonego

¹³ Komentarz autora – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383, ze zm.).

¹⁴ W. Kozieliwicz, *Rozdział VI Podstawowe instytucje dyscyplinarnego prawa materialnego* [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023.

orzeczenia, który miał wpływ na jego treść dot. odstąpienia od nakazu podania do wiadomości publicznej i rażąca niewspółmierność kary dyscyplinarnej. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu orzeczeniem z dnia 5 czerwca 2024 r. (sygn. II AKa 404/23) zmienił zaskarżone orzeczenie, uniewinniając obwinioną i uznając, że do popełnienia przewinienia dyscyplinarnego przez biegłego rewidenta może dojść wyłącznie z winy umyślnej.

W drugiej z ww. spraw Sąd Okręgowy we Wrocławiu orzeczeniem z 24 maja 2024 r. (sygn. akt III K 353/23) uznał obwinioną winną popełnienia przewinienia dyscyplinarnego z art. 31 ust. 1 ustawy z 2009 r. i wymierzył karę pieniężną. Naruszenia kluczowego biegłego rewidenta obejmowały m.in. niezgromadzenie w trakcie badania wystarczających i odpowiednich dowodów badania. Odwołanie od orzeczenia wniósł obrońca oskarżonej, zarzucając obrazę przepisów prawa materialnego i alternatywnie obrazę przepisów postępowania, błędy w ustaleniach faktycznych i obrazę przepisów prawa materialnego. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu orzeczeniem z 26 września 2024 r. (sygn. II AKa 270/24) zmienił zaskarżone orzeczenie, uniewinniając obwinioną, podnosząc w uzasadnieniu te same argumenty wskazane w orzeczeniu z dnia 5 czerwca 2024 r. (sygn. II AKa 404/23).

Natomiast w orzeczeniu z dnia 21 lipca 2025 r. (sygn. II AKa 462/24) wydanym po rozpatrzeniu odwołania obrońcy Obwinionego od orzeczenia skazującego Sądu Okręgowego we Wrocławiu. **Sąd Apelacyjny we Wrocławiu** nie podzielił poglądu wyrażonego przez ww. Sąd Okręgowy we wcześniejszych orzeczeniach, stanowiących że delikt dyscyplinarny biegły rewident może popełnić wyłącznie umyślnie.

W tej sprawie Sąd Okręgowy we Wrocławiu orzeczeniem z 18 października 2024 r. (sygn. akt III K 350/22) uznał obwinioną winną popełnienia przewinienia dyscyplinarnego. Odwołanie od tego orzeczenia wniósł obrońca obwinionej, który zarzucił błędy w ustaleniach faktycznych, obrazę przepisów postępowania mających wpływ na treść orzeczenia i obrazę przepisów prawa materialnego. Zarzuty obejmowały m.in. uchybienia kontroli Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego o charakterze proceduralnym, a także nieposiadanie przez Sąd Okręgowy kompetencji z zakresu rachunkowości przy ocenie opinii i twierdzeń biegłych rewidentów (kontrolerów) i połowiczne zaakceptowanie, zawartych w sporządzonej opinii, twierdzeń biegłych rewidentów. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu zmienił orzeczoną karę pieniężną na karę upomnienia, **ale wbrew dotychczasowej linii uznał, że przewinienie dyscyplinarne może być popełnione także nieumyślnie.**

Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że przewinienia dyscyplinarnego biegły rewident może dopuścić się zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie. Ze względu na szereg judykatów i poglądów doktryny dotyczących różnych zawodów zaufania publicznego przytoczonych przez Sąd Okręgowy i oskarżyciela (Polską Agencję Nadzoru Audytowego), Sąd odwoławczy nie widział potrzeby zwracania się z pytaniem prawnym do Sądu Najwyższego, w związku z wnioskiem Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego. Pogląd,

że przewinienie dyscyplinarne z u.b.r. może zostać popełnione tylko umyślnie został uznany przez Sąd Apelacyjny za odosobniony i nie znajdujący potwierdzenia w innych orzeczeniach, jak i poglądach doktryny.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego „niewątpliwie treść przytoczonych orzeczeń i zaprezentowane stanowiska doktryny pozwalają przyjąć, że również przewinienia dyscyplinarne, o jakich mowa w u.b.r., mogą zostać popełnione nie tylko umyślnie, ale i nieumyślnie. (...) Skoro ustawa o biegłych rewidentach bezpośrednio tego nie określa, przyjmując należy, że przewiduje ona odpowiedzialność dyscyplinarną biegłych rewidentów zarówno za przewinienia popełnione umyślnie, jak i nieumyślnie. (...) Oczywistym bowiem jest, że wśród nagannych zachowań, jakie mogą przydarzyć się biegłym rewidentom, są także takie zachowania, które cechuje nieumyślność, a które nie powinny pozostawać poza reżimem odpowiedzialności dyscyplinarnej (...)”.

Sąd Apelacyjny rozwinął dalej pogląd, zauważając że nie ma żadnych obiektywnych przesłanek, aby uznawać, że czyny biegłych rewidentów podlegające odpowiedzialności dyscyplinarnej odnoszą się wyłącznie do zachowań o charakterze umyślnym: „wówczas poza sankcją karną pozostawałaby cała gama nagannych zachowań o charakterze nieumyślnym, które także przecież powinny podlegać odpowiedzialności dyscyplinarnej”.

W kontekście powyższego wyroku zauważyć należy, że podobnie jak w przypadku przewinień dyscyplinarnych sędziów (zob. wyrok SN z 26.04.2017 r., SNO 6/17, LEX nr 2288135), lekarzy czy innych osób wykonujących inne zawody zaufania publicznego, tak i przy odpowiedzialności dyscyplinarnej biegłych rewidentów u.b.r. nie rozróżnia postaci winy, z której biegły rewident może dopuścić się przewinienia dyscyplinarnego. Oznacza to, że dopuszczalne jest popełnienie przewinienia dyscyplinarnego także z winy nieumyślnej. Przywołać można także za W.Kozielewiczem, że Sąd Najwyższy – Sąd Dyscyplinarny w wyroku z 4.09.2003 r., SNO 51/03, OSNSD 2003/2, poz. 54, stwierdził, że od strony podmiotowej do przypisania sędziemu popełnienia przewinienia dyscyplinarnego wystarczający jest każdy rodzaj winy, także wina nieumyślna.¹⁵ W wyroku z 28.05.2008 r. Sąd Najwyższy (SNO 32/08, LEX nr 1288860) podkreślił, że „przewinienie dyscyplinarne, może być bowiem popełnione również nieumyślnie, na skutek naruszenia obowiązków wynikających z pragmatyki służbowej, złożonego ślubowania, czy zasad etyki zawodowej sędziów, nakazujących sumienne wykonywanie obowiązków”.

Przytoczone orzecznictwo potwierdza też pogląd doktryny, który zakłada, że przewinienie dyscyplinarne biegłego rewidenta może być popełnione zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie: „umyślny bądź nieumyślny sposób działania będzie miał natomiast znaczenie przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu. Spełnienie przesłanki winy należy badać na samym końcu analizy, czy doszło do popełnienia

¹⁵ W. Kozielewicz, *Rozdział VI Podstawowe instytucje dyscyplinarnego prawa materialnego* [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023.

przewinienia dyscyplinarnego, tj. po ustaleniu, że dany czyn realizuje znamiona takiego przewinienia (np. że jest sprzeczny z krajowymi standardami wykonywania zawodu albo zasadą niezależności), oraz po ustaleniu, że stopień społecznej szkodliwości takiego czynu jest wyższy niż znikomy”¹⁶.

4. Charakter naruszeń popełnianych w przewinieniu dyscyplinarnym przez biegłego rewidenta.

Wpływ na odpowiedzialność biegłego rewidenta ma także ocena charakteru naruszeń. W prawie karnym wyróżnia się przestępstwa materialne (takie, do którego ustawowych znamion należy wystąpienie określonego skutku) i formalne (takie, do których znamion nie należy skutek i są one dokonane w chwili zachowania się sprawy w sposób opisany w ustawie). W toku postępowań dyscyplinarnych mogło wywoływać wątpliwości, czy naruszenie przez biegłego rewidenta reguł określonych w standardach zawodowych wymaga wykazania skutku, a jeśli tak, to jakiej jego postaci, aby móc nieprawidłowe działanie zakwalifikować jako przewinienie dyscyplinarne. Zagadnienie to było przedmiotem jednego z ostatnich wyroków. W uzasadnieniu **do orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 13 października 2025 r. (sygn. II AKa 234/25)** Sąd jednoznacznie wskazał, że przewinienia dyscyplinarne biegłego rewidenta mają charakter formalny.

W przedmiotowej sprawie Sąd Okręgowy w Płocku w orzeczeniu z 12 marca 2025 r. (sygn. II K 5/24) uwzględniając opinię biegłego sądowego powołanego w sprawie, uznał kluczowego biegłego rewidenta za winnego popełnienia przewinienia dyscyplinarnego i wymierzył karę pieniężną, orzekł o nakazie podania do publicznej wiadomości imienia, nazwiska i numeru z rejestru biegłych rewidentów oraz stwierdził, że sprawozdania z badania nie spełniają wymogów z art. 83 ust. 3 pkt w zw. z art. 84 u.b.r. Naruszenia obejmowały m.in. braki w dokumentacji badania, braki wystarczających i odpowiednich dowodów przeprowadzenia niektórych procedur. Od wyroku apelację wniósł obrońca oskarżonego zarzucając obrazę przepisów prawa materialnego, przepisów postępowania, błąd w ustaleniach faktycznych oraz rażącą niewspółmierność kary i środka represyjnego. Sąd Apelacyjny utrzymał w mocy zaskarżone orzeczenie.

Sąd Apelacyjny zauważył, że zasadniczą linią argumentacyjną obrony było to, że stwierdzone przez biegłego sądowego naruszenia przez obwinionego przepisów regulujących postępowanie biegłego rewidenta mają wyłącznie charakter formalny, nie wywołują skutku w postaci nierzetelności opinii o badanym sprawozdaniu. Zdaniem Sądu obrońca pominął, że **podobnie jak i przestępstwa, tak i delikty dyscyplinarne mogą mieć charakter formalny oraz z narażania abstrakcyjnego** i przedstawił następujące uzasadnienie: „definicja przewinienia dyscyplinarnego z u.b.r. (...) wskazuje, iż przedmiotowe przewinienie ma charakter formalny

¹⁶ M. Wierzbowski, A. Krysiak, M. Olewiński, J. Żelazek, 2.5. *Odpowiedzialność na zasadzie winy* [w:] M. Wierzbowski, A. Krysiak, M. Olewiński, J. Żelazek, *Odpowiedzialność biegłego rewidenta*, Warszawa 2017.

i z narażenia abstrakcyjnego. Do jego znamion nie należy skutek i sprowadzenie bezpośredniego bezpieczeństwa. **Z chwilą naruszenia przez obwinionego reguł postępowania zawodowego delikt został dokonany**”.

Sąd Apelacyjny wskazał również, że społeczna szkodliwość korporacyjna w przypadku przewinień formalnych, z narażenia abstrakcyjnego również może skutkować w ich przebiegu naruszeniem dobra, „jak długo stan zagrożenia może przekształcić się w naruszenie, tak długo istnieje niebezpieczeństwo”. Można zatem przyjąć, że nieprzestrzeganie obowiązkowych reguł podczas wykonywania badania sprawozdania finansowego – samo w sobie – rodzi zagrożenie dla dobra, jakim jest bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, poprzez utratę społecznego zaufania do jakości wykonanej pracy rewizyjnej przez biegłego rewidenta, a w konsekwencji może prowadzić do utraty zaufania do rzetelności przeprowadzonej weryfikacji danych finansowych podmiotów gospodarczych.

Sąd Apelacyjny zauważył także, szczególne okoliczności prawne zawodu biegłego rewidenta, jako zawodu zaufania publicznego.: „jest on szczegółowo uregulowany w zakresie sposobu wykonania usług. Standardy wykonywania zawodu są obligatoryjne dla wszystkich członków korporacji. Naruszenie przez obwinionego przepisów, nakładających na biegłego rewidenta obowiązek dochowania określonych czynności, jest szczególnie zasługujące na ukaranie, zważywszy badaną przez biegłego rewidenta dziedzinę”.

Podsumowanie

Zawód biegłego rewidenta jest jedynym zawodem zaufania publicznego, który ma tak szczegółowo uregulowany sposób wykonywania usług. Firmy audytorskie są w zasadzie jedynymi podmiotami funkcjonującymi w obszarze zawodów zaufania publicznego, na które przepisy prawa w zakresie działalności zawodowej nakładają wymogi dotyczące funkcjonowania i organizacji. Konsekwencją tych regulacji jest odpowiedzialność administracyjna (karnoadministracyjna) firm audytorskich i odpowiedzialność dyscyplinarna (quasi-karna) biegłych rewidentów. Stosowanie zasad odpowiedzialności w obu reżimach prawnych wymaga uwzględniania dorobku nauki prawa administracyjnego (odpowiedzialności obiektywnej) i prawa karnego, odpowiedzialności dyscyplinarnej na zasadzie winy zarówno umyślnej, jak i nieumyślnej, stopnia szkodliwości korporacyjnej wyższej niż znikomy, za przewinienia dyscyplinarne, które mają charakter naruszeń formalnych, niezależnie od tego czy rzeczywiście wywołały skutki.

Literatura

- M. Wierzbowski, A. Krysiak, M. Olewiński, J. Żelazek, *Odpowiedzialność biegłego rewidenta*, Warszawa 2017.
- M. J. Zieliński, *Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym. Komentarz*, red. K. Ślęzak, M. Ślęzak, Warszawa 2018.
- W. Kozielewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023.

Akty prawne

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. Prawo o spółkach akcyjnych (Dz.U. 1928 nr 39, poz. 383).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 1691).
- Ustawa z dnia 19 października 1991 r. o badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych oraz biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz.U. z 1991 r. nr 111, poz. 480).
- Ustawa z dnia 13 października 1994 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz.U. z 1994 r. nr 121, poz. 592).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383, ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46, ze zm.).
- Dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylająca dyrektywę Rady 84/253/EWG (Dz.U. L 157 z 9.06.2006, pp. 87–107, ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (Dz.U. z 2009 r. nr 77, poz. 649).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylające decyzję Komisji 2005/909/WE (Dz.U. L 158 z 27.05.2014, pp. 77–112, ze zm.).
- Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz.U. z 2025 r., poz. 1891).

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2003 r., SNO 51/03, OSNSD 2003/2, poz. 54.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2008 r. Sąd Najwyższy (SNO 32/08, LEX nr 1288860).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 2011 r., SNO 31/11, LEX nr 1288859.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 października 2014 r., SDI 30/14, LEX nr 1554338.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2016 r., SNO 42/16, LEX nr 2149216.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2017 r., SNO 6/17, LEX nr 2288135.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 czerwca 2017 r. (w spr. P 124/15).
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 grudnia 2018 r. (sygn. VI SA/Wa 1477/18).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2019 r., II DSI 31/18, LEX nr 2642152.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 16 kwietnia 2019 r. (sygn. VI SA/Wa 1878/18).
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 4 lipca 2019 r. (sygn. VI SA/Wa 457/19).
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 25 marca 2021 r., II GSK 784/18, LEX nr 3167830.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 8 lutego 2022 r. (sygn. II AKa 176/21).
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 25 maja 2022 r. (sygn. II AKa 40/21).
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 października 2022 r. (sygn. II GSK 857/19).
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 9 lutego 2023 r. (sygn. II GSK 1413/19).
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 29 marca 2023 r. (sygn. II GSK 1085/19).
- Orzeczenie Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 19 września 2023 r. (sygn. akt III K 145/22).
- Orzeczenie Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 24 maja 2024 r. (sygn. akt III K 353/23).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2024 r. (sygn. II KK 378/23).
- Orzeczenie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 5 czerwca 2024 r. (sygn. II AKa 404/23).
- Orzeczenie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 26 września 2024 r. (sygn. II AKa 270/24).
- Orzeczenie Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 18 października 2024 r. (sygn. akt III K 350/22).

Orzeczenie Sądu Okręgowego w Płocku z 12 marca 2025 r. (sygn. II K 5/24).
Postanowienia Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 30 czerwca 2025 r. (sygn.
II AKo 104/25).

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 21 lipca 2025 r. (sygn.
II AKa 462/24).

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 13 października 2025 r. (sygn. II AKa
234/25).

Kary administracyjne nakładane na firmy audytorskie przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego – wybrane zagadnienia prawne

KATARZYNA MELGIEŚ

Wstęp

Przedmiot niniejszego opracowania ma złożony charakter. Z jednej strony jest to próba opisu funkcji kar administracyjnych nakładanych przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego (dalej: Agencja) w procesie sankcjonowania deliktów administracyjnych na podstawie przepisów ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym¹. Z drugiej – analiza podstawowych zasad mających znaczenie przy nakładaniu kar administracyjnych w kontekście ich celów.

Mając na uwadze obszerność zagadnienia przywołanego w tytule, rozważania zawarte w opracowaniu ograniczone zostały do kar nakładanych na podstawie art. 182 u.b.r. i koncentrują się zasadniczo wokół problematyki dotyczącej funkcji nakładanych na firmy audytorskie kar administracyjnych wraz ze wskazaniem zasad wiążących organ podczas tego procesu.

Powodem podjęcia tej tematyki jest chęć przybliżenia doświadczeń wypracowanych przez Agencję w czasie ponad pięcioletniej działalności, a także jej poprzedniczki – Komisji Nadzoru Audytowego². Zaprezentowane w opracowaniu odwołanie się do perspektywy prawnej, wynikającej ze wspomnianej praktyki i przyjmowanej w rozstrzygnięciach Agencji uzyskało w pewnych obszarach swoje potwierdzenie w orzeczeniach sądów administracyjnych (traktuje o tym zamieszczony w tym numerze Rocznika Audytu i Rachunkowości artykuł Daniela Staszewskiego „Charakter odpowiedzialności administracyjnej firmy audytorskiej i dyscyplinarnej biegłego rewidenta w wybranym orzecznictwie sądów powszechnych i administracyjnych”

¹ Dz. U. z 2025 r., poz.189, dalej określana jako: ustawa o biegłych rewidentach lub u.b.r.

² Polska Agencja Nadzoru Audytowego funkcjonuje w obrocie prawnym od 1 stycznia 2020 r. Została utworzona na mocy art. 12 ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019, poz.1571), jednocześnie przepis ten zniósł Komisję Nadzoru Audytowego (KNA) – poprzedniczkę PANA. PANA została ustanowiona jako nowy organ nadzoru publicznego, co było konsekwencją przekształcenia dotychczasowego organu nadzoru publicznego – wspomnianej KNA (organu kolegiального obsługiwanej przez Ministerstwo Finansów) w odrębną instytucję – osobą prawną, wchodzącą w skład sektora finansów publicznych. Zgodnie z art. 27 przywołanej ustawy w postępowaniach administracyjnych i sądowno-administracyjnych, wszczętych i niezakończonych przed dniem 1 stycznia 2020 r., w których stroną była lub mogłaby być KNA, prawa i obowiązki strony przejęła Agencja.

– przyp. red.). Problematyka ta ma istotne znaczenie w szczególności z powodu zapewnienia gwarancji procesowych stronom biorącym udział w postępowaniach prowadzonych w związku ze stwierdzonymi naruszeniami, a także zapewnienia transparentności działań Agencji w zakresie realizacji tej części funkcji nadzoru publicznego sprawowanego nad firmami audytorskimi.

1. Zadania Agencji związane z nadzorem publicznym w perspektywie prawa UE

Unormowania dotyczące zasad sprawowania nadzoru publicznego nad firmami audytorskimi zawarte w ustawie o biegłych rewidentach stanowią wyraz wdrożenia przepisów prawa Unii Europejskiej³, regulujących obszar rynku związany ze świadczeniem usług rewizji finansowej, m.in. w celu poprawy i harmonizacji jakości rocznych sprawozdań finansowych oraz skonsolidowanych sprawozdań finansowych w UE oraz ułatwienia współpracy w celu wzmocnienia zaufania do tych badań, a także wyeliminowania niewłaściwych zachowań korporacyjnych. Stanowią one również element gwarancji wzrostu stabilności i zaufania w obrocie gospodarczym.

Dyrektywa 2014/56/UE zawiera bazowe przepisy dla wszystkich firm audytorskich i biegłych rewidentów, jej celem jest wzmocnienie zaufania inwestorów do prawidłowości i rzetelności sprawozdań finansowych poprzez poprawę jakości badań ustawowych wykonywanych w UE⁴. Regulacja przyjęta w ustawie o biegłych rewidentach miała na celu również włączenie do porządku krajowego rozwiązań prawnych, m.in. zakresie wzmocnienia nadzoru publicznego przez zwiększenie jego uprawnień w zakresie nakładania kar i sankcji, w tym także poprzez ich zaostrzenie⁵. W Dyrektywie 2014/56/UE wskazuje się, że właściwe organy powinny mieć możliwość nakładania administracyjnych kar pieniężnych, które są rzeczywiście odstrasżające⁶, przy czym akt ten nie wyklucza innych rodzajów kar, które mają taki sam skutek. W akcie tym przywołano⁷ potrzebę wdrożenia kar administracyjnych zgodnych z komunikatem Komisji Europejskiej z dnia 8 grudnia 2010 r. „Wzmocnienie systemów kar w branży usług finansowych”⁸. Odnosi się on do

³ Ustawa wdraża w szczególności postanowienia dyrektywy 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniającej dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylającej dyrektywę Rady 84/253/EWG (Dz. Urz. UE L nr 157 z dnia 9 czerwca 2006 r., s. 87 z późn. zm.), określanej dalej jako dyrektywa 2006/43/WE). Przy czym, przyjęcie regulacji prawnych zawartych w ustawie o biegłych rewidentach miało na celu przede wszystkim transpozycję do krajowego porządku prawnego postanowień nowych przepisów prawa UE z zakresu audytu obejmujących dyrektywę 2014/56/UE zmieniającą dyrektywę 2006/43/WE w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych (Dz. Urz. UE L 158 z 27.05.2014, str. 196), dalej jako Dyrektywa 2014/56/UE oraz rozporządzenie 537/2014 w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego (Dz. Urz. UE L 158 z 27.05.2014, str. 77 wraz ze Sprostowaniem w Dz. Urz. UE L 170 z 11.06.2014, str. 66), dalej jako: rozporządzenie nr 537/2014 – dla którego ustawa o biegłych rewidentach także stanowi krajowe ramy prawne niezbędne do jego stosowania.

⁴ Motyw 31 Dyrektywy.

⁵ Zob. Uzasadnienie projektu ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (druk sejmowy nr 1092, Sejmu VIII kadencji).

⁶ Zob. motyw 15 Dyrektywy 2014/56/WE: właściwe organy powinny mieć możliwość nakładania administracyjnych kar pieniężnych, które są rzeczywiście odstrasżające na przykład do kwoty jednego miliona lub więcej w przypadku osób fizycznych oraz do określonej wartości procentowej całkowitych rocznych obrotów w poprzednim roku obrotowym w przypadku osób prawnych lub wszelkich innych jednostek. Taki cel łatwiej osiągnąć dzięki powiązaniu kary pieniężnej z sytuacją finansową osoby dopuszczającej się naruszenia.

⁷ Zob. motyw 15 Dyrektywy 2014/56/WE.

⁸ *Komunikat Komisji z dnia 8 grudnia 2010 r., Wzmocnienie systemów kar w branży usług finansowych*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0716>, dostęp: 10.02.2026, dalej: Komunikat Komisji Europejskiej.

systemu szeroko ujmowanych sankcji o charakterze administracyjnym, ujmując je jako istotny element systemu nadzoru publicznego. System ten stanowi swoistą odpowiedź na kryzys finansowy z 2008 r. i ujawnione wówczas słabości audytu, których skutki uzasadniają wprowadzenie zasad ostrożnościowych w instytucjach finansowych, w celu zapewnienia bezpieczeństwa, stabilności i integralności rynków finansowych⁹. Skuteczne sankcje stanowią istotny element każdego systemu regulacji i stanowią kluczową część systemu nadzoru, który powinien zapewnić solidność i stabilność rynków finansowych, a w rezultacie ochronę konsumentów i inwestorów. Stąd, aby zapewnić ściśle przestrzeganie prawa, sankcje muszą być skuteczne, proporcjonalne i odstraszające. Zgodnie z przywołanym komunikatem: „sankcje można uznać za skuteczne, jeżeli są one w stanie zapewnić przestrzeganie prawa UE, za proporcjonalne, gdy odpowiednio odzwierciedlają wagę naruszenia i nie wykraczają poza to, co jest konieczne do osiągnięcia zamierzonych celów, oraz za odstraszające, jeżeli są na tyle surowe, by zniechęcić sprawcę naruszenia do ponownego dokonania takiego samego naruszenia, a innych potencjalnych sprawców odwieść od popełnienia takiego naruszenia”¹⁰. Dobrem prawnie chronionym jest tu interes publiczny związany z wiarygodnością informacji finansowej. Podstawową, wręcz systemowo chronioną wartością jest prawdziwość, rzetelność i jasność informacji finansowych, na których opierają się decyzje gospodarcze zarówno inwestorów indywidualnych, jak i instytucjonalnych, oraz wierzycieli, czy innych uczestników rynku. Rozwiązania przyjęte w Dyrektywie 2006/43/WE służą również budowaniu i utrzymaniu zaufania do rynków kapitałowych.

Przywołane na wstępie ustawowe uregulowania przyznające Agencji kompetencje w zakresie nadzoru publicznego nad firmami audytorskimi stanowią wyraz wdrożenia postanowień art. 32 Dyrektywy 2006/43/WE. Zostały one powiązane z ustawowymi, mającymi naturę publicznoprawną (administracyjnoprawną) obowiązkami nałożonymi na firmy audytorskie. Wraz z systemem kontrolno-sankcyjnym takie ujęcie ma pozwolić na sprawne reagowanie na stwierdzane nieprawidłowości w celu zachowania stanu zgodnego z prawem. W ten sposób Agencji, jako krajowemu organowi władzy publicznej, w ramach autonomii instytucjonalnej została wyznaczona prawna zdolność działania w związku z transpozycją norm prawa UE do porządku krajowego. Jednocześnie poddano operacjonalizacji pochodne prawo unijne, ustanowione we wskazanym obszarze, poprzez wyznaczenie Agencji jako organu kompetentnego w szczególności w zakresie nakładania sankcji za naruszenie zarówno przepisów transponujących m.in. postanowienia Dyrektywy 2006/43/WE, jak i przepisów niepodlegających transpozycji, w tym w szczególności przepisów Rozporządzenia nr 537/2014. Formą działania Agencji w zakresie wskazanych czynności nadzoru są indywidualne akty administracyjne, poprzez które organ ten stosuje m.in. normy prawa krajowego, wydane w celu wdrożenia prawa UE. Tym samym Agencja uczestniczy w szeroko ujmowanym procesie stosowania prawa UE.

⁹ Zob. Uzasadnienie projektu ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (druk sejmowy nr 1092, Sejmu VIII kadencji).

¹⁰ *Komunikat Komisji Europejskiej*, pkt 2.1.1 „Systemy sankcji w branży finansowej...”.

Konsekwencją tak przyjętych rozwiązań jest obowiązek zapewnienia prawu unijnemu pełnej skuteczności¹¹ w procesie stosowania prawa. Służy temu w szczególności obowiązek dokonywania wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym, co wyraża się w nakazie wykładni prawa krajowego „w świetle treści i celu” regulacji UE, a także w wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem UE „tak dalece, jak jest to możliwe”¹². Co równie istotne, także w zakresie tzw. autonomii proceduralnej przyznanej państwom członkowskim, musi być uwzględniane zapewnienie skuteczności norm prawa UE¹³.

¹¹ M. Niedźwiedź, *Stosowanie prawa unijnego w krajowym porządku prawnym* [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *Europeizacja prawa administracyjnego. System Prawa Administracyjnego. Tom 3*, 2014, s. 167-175.

¹² Zob. A. Soltys, *Rozdział 4. Treść obowiązku wykładni zgodnej* [w:] *Obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym jako instrument zapewniania efektywności prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2015.

¹³ Nina Półtorak, *Efektywność prawa Unii Europejskiej a polska procedura administracyjna i sądownictwo administracyjne*, *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego* 3 (54)/2014, s. 39; N. Półtorak, *Ochrona uprawnień*, s.437–438.

2. Zadania Agencji związane z następczym nadzorem publicznym w perspektywie prawa polskiego

Polska Agencja Nadzoru Audytowego, państwowa osoba prawa, zgodnie z art. 88 ust. 1 pkt 2 u.b.r. została ustanowiona jako organ właściwy w zakresie sprawowania nadzoru publicznego m.in. nad firmami audytorskimi¹⁴ – podmiotami, których przedmiotem działania są czynności rewizji finansowej¹⁵, realizowane przez biegłych rewidentów. Podstawowy cel rewizji finansowej to zapewnienie prawidłowości danych finansowych w celu skutecznego ograniczenia ryzyka gospodarczego i inwestycyjnego¹⁶, a dzięki temu zwiększenie stopnia zaufania użytkowników do sprawozdań finansowych¹⁷. W rezultacie podstawowe funkcje rewizji finansowej to funkcje: kontrolna, informacyjna oraz atestacyjna (uwierzytelniająca)¹⁸.

Zadania nadzorcze powierzone Agencji obejmują w szczególności funkcje związane z publicznym nadzorem następczym sprawowanym nad firmami audytorskimi. Nadzór jest kategorią prawną, normatywnie niedefiniowaną. Przyjmuje się, że nadzór realizowany przez organy administracji publicznej (nadzór administracyjny) polega na sprawowaniu w stosunku do podmiotów nadzorowanych funkcji polegających na możliwości wiążącego wpływania na te podmioty. W praktyce oznacza poddanie ich obserwacji poprzez porównanie tego zachowania do określonego wzorca i jego ocenianie – dokonuje się tego w procesie kontroli. Istota nadzoru, przejawiająca się w możliwości wpływania na podmioty nadzorowane, związana jest ze zdolnością do wyciągania konsekwencji poprzez zastosowanie środków nadzoru, umożliwiających władcze i jednostronne oddziaływanie na nadzorowany podmiot. Taka ingerencja podejmowana jest w celu zapewnienia zgodności z prawem działalności podmiotów nadzorowanych. Przy czym zakres i środki ingerencji nadzorczych są determinowane prawem¹⁹.

Zadania nadzoru publicznego Agencji lokować należy w granicach nadzoru administracyjnego. Obejmują one w szczególności prowadzenie postępowań

¹⁴ W ograniczonym zakresie nad działalnością firm audytorskich zatwierdzonych w innym niż Rzeczpospolita Polska państwie UE i wpisanych na listę na podstawie art. 58 u.b.r. oraz działalnością jednostek audytorskich pochodzących z państwa trzeciego i wpisanych na listę na podstawie art. 205 ust. 1 u.b.r.

¹⁵ Czynności rewizji finansowej, zgodnie z art. 2 pkt 7 u.b.r. to pojęcie odnoszące się do usług atestacyjnych obejmujących badania, atestacje sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju, a także przeglądy sprawozdań finansowych i inne usługi atestacyjne określone przepisami prawa, zastrzeżone dla biegłego rewidenta. Zaś celem wykonywania usług atestacyjnych jest uwiarygodnienie w wysokim lub umiarkowanym stopniu zagadnień obejmujących w szczególności informacje finansowe i niefinansowe, systemy, procesy, a także aspekty zachowań lub postaw określonych podmiotów, w oparciu o dowody uzyskane w trakcie przeprowadzenia odpowiednich procedur, stanowiące podstawę wydawanej, zgodnie z przyjętymi kryteriami, oceny zagadnień będących przedmiotem tych usług, zamieszczonej w sprawozdaniu z wykonanej usługi – art. 2 pkt 5 u.b.r.

¹⁶ M. Kutera, *Rola audytu finansowego w zapewnieniu wiarygodności sprawozdań finansowych*, w: *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*, red. M. Kutera, S. T. Surdykowska, Warszawa 2009, s. 190.

¹⁷ Zob. § 3 Krajowego Standardu Badania 200 w brzmieniu Międzynarodowego Standardu Badania 200 „Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Badania”, załącznik nr 1.1 do uchwały nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r.

¹⁸ Z. Fedak, *Metody i techniki rewizji sprawozdań finansowych*, Warszawa 1998 r., s. 41.

¹⁹ J. Jagielski, *Kontrola administracji publicznej*, Warszawa 2018, s. 45.

administracyjnych w zakresie deliktów administracyjnych wskazanych w art. 182 ust. 1 u.b.r., stanowiących naruszenie obowiązków nałożonych na firmy audytorskie²⁰ lub innych zachowań niezgodnych z ustawą. Podejmowane w interesie publicznym działania Agencji mają na celu zapewnienie najwyższej jakości i rzetelności informacji finansowej, a przez to zagwarantowanie bezpieczeństwa interesariuszy i obrotu gospodarczego. Podkreślić należy, że firmy audytorskie zajmują szczególną pozycję wśród podmiotów funkcjonujących w obrocie gospodarczym, bowiem tylko one zostały uprawnione do profesjonalnego świadczenia usług rewizji finansowej²¹, zastrzeżonych dla biegłych rewidentów²². Podmioty realizujące zadania w tym obszarze pełnią szczególną rolę, bowiem posiadają bezpośredni wpływ na poziom społecznego zaufania do podstawowych mechanizmów gospodarki rynkowej²³, z tej również przyczyny ich działalność ma doniosłe znaczenie dla interesu publicznego. Jak zostało to podkreślone w orzecznictwie sądów administracyjnych: „podstawowym źródłem informacji gospodarczej we współczesnym świecie są bowiem sprawozdania finansowe podmiotów gospodarczych. Tym samym, badanie sprawozdania finansowego przeprowadzone według mających zastosowanie przepisów prawa i regulacji wpływa pozytywnie na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, który w literaturze specjalistycznej uznawany jest za dobro prawnie chronione. Audyt ma być gwarancją, że dostarczony produkt rachunkowości w postaci sprawozdania finansowego jest dobry. Na podstawie zweryfikowanych i potwierdzonych informacji ujętych w sprawozdaniu finansowym inwestorzy mogą bowiem podejmować decyzje obarczone mniejszym ryzykiem, a więc pewniejsze i bardziej efektywne”²⁴.

Ustawodawca krajowy w ślad za prawodawcą unijnym wyznacza firmom audytorskim szereg obowiązków mających na celu odpowiednie zabezpieczenie interesu publicznego w związku ze świadczonymi przez nie usługami. Zawierają się tutaj obowiązki związane ze sposobem ukształtowania gwarantującej odpowiednią jakość i rzetelność badań, wewnętrznej organizacji firmy audytorskiej (na którą składa system zarządzania jakością – art. 50 ust. 1 u.b.r., czy ustawowo określone zasady przeprowadzania badań oraz świadczenia innych usług na rzecz badanej jednostki – rozdział VI u.b.r.), a także pozostałe obowiązki publiczne, w tym sprawozdawcze i publikacyjne, określone zarówno w ustawie o biegłych rewidentach, jak i Rozporządzeniu nr 537/2014, za których niedochowanie firmy audytorskie ponoszą odpowiedzialność. Katalog zawarty w art. 182 ust. 1 u.b.r. określa rodzaje deliktów administracyjnych, za które odpowiedzialność administracyjno-prawną ponosi firma audytorska. W tych przypadkach organ nadzoru ma obowiązek podjąć działania procesowe, zmierzające do zaktualizowania odpowiedzialności za naruszenie przepisów ustawy lub Rozporządzenia nr 537/2014.

²⁰ Art. 90 ust. 1 pkt 7 u.b.r.

²¹ Art. 47 ust. 1 u.b.r.

²² Art. 2 pkt 7 u.b.r.

²³ M. Kutera, dz. cyt., s. 190.

²⁴ Wyrok WSA w Warszawie z 2.06.2023 r., sygn. akt VI SA/Wa 2886/23, prawomocny.

Konsekwencją stwierdzenia naruszeń stanowi ich sankcjonowanie w procesie nakładania kar wymienionych w art. 182 ust. 3 u.b.r. Agencja orzeka zatem o sposobie ponoszenia odpowiedzialności prawnej przez firmy audytorskie za popełnione delikty administracyjne na mocy udzielonych jej kompetencji do zastosowania instrumentów prawnych władczego oddziaływania, jakimi są kary administracyjne²⁵. Instrumenty te są nakierowane w swojej istocie na zapewnienie prawidłowego funkcjonowania nadzorowanych podmiotów, przywrócenie stanu zgodnego z prawem i wyeliminowanie negatywnych konsekwencji stanu naruszenia prawa, tam gdzie jest to możliwe. Podkreślić należy, że aby normy prawa administracyjnego chroniące prawnie relewantne dobra (lokowane i konkretyzowane w interesie publicznym) były skuteczne, muszą mieć możliwość nakładania sankcji umożliwiających organowi doprowadzenia do „stanu wymaganego przez przepis prawny”²⁶. Jest to istotny i konieczny element skutecznego sprawowania nadzoru publicznego.

²⁵ Na potrzeby niniejszego opracowania określenia kara administracyjna i sankcja administracyjna stosowane są zamiennie, zob. M. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2020, s. 90.

²⁶ M. Zimmermann, [w:] M. Jaroszyński, M. Zimmermann, W. Brzeziński, *Polskie prawo administracyjne*, s. 400. Podobne stanowisko prezentuje Trybunał Konstytucyjny, który w uzasadnieniu wyroku z 18 kwietnia 2000 r., sygn. K. 23/99 (OTK ZU nr 3/2000, poz. 89), stanowi że „tam gdzie przepisy nakładają na osoby fizyczne lub prawne obowiązki, winien się również znaleźć przepis określający konsekwencję niespełnienia obowiązku. Brak stosownej sankcji powoduje, że przepis staje się martwy, a niespełnianie obowiązku nagminne”.

3. Funkcje kar administracyjnych nakładanych przez Agencje

Jak zostało to już wskazane, konsekwencją stwierdzenia naruszeń obowiązków wynikających z ustawy o biegłych rewidentach lub Rozporządzenia 537/14 przez firmę audytorską, stanowi ich sankcjonowanie w procesie zamierzającym do nałożenia kary, lokowanej w katalogu wskazanym w art. 182 ust. 3 u.b.r. Pojęcie kar, którym posłużył się ustawodawca w przywołanej normie utożsamić należy z pojęciem sankcji administracyjnej²⁷, do której odnosi się nauka prawa administracyjnego.

Podkreślić należy, że zarówno pojęcie sankcji, jak i co do zasady kary administracyjnej, nie posiada normatywnych desygnatów (za wyjątkiem administracyjnej kary pieniężnej²⁸). Nie deprecjonując żądanego z licznie prezentowanych w doktrynie prawa stanowisk²⁹, w niniejszym opracowaniu odwołam się do podejścia zaproponowanego przez M. Wincenciaka³⁰, zgodnie z którym sankcja administracyjna rozumiana jest jako nakładane w drodze aktu stosowania prawa przez organy administracji publicznej, wynikające ze stosunku administracyjnoprawnego ujemne (niekorzystne) skutki dla podmiotów prawa, które nie stosują się do obowiązków wynikających z norm prawnych lub aktów stosowania prawa³¹. Skutki te wyrażają się w ujemnych następstwach natury majątkowej lub osobistej określonych w konkretnej normie prawnej³². Sankcja administracyjna nakładana za naruszenie norm prawa administracyjnego wynika bezpośrednio z przepisów tego prawa administracyjnego i służy urzeczywistnianiu norm tego prawa poprzez kształtowanie obowiązków, nakazów, zakazów oraz innych dolegliwości³³, których celem jest ochrona dóbr poddanych protekcji prawnej. Pojęcie sankcji administracyjnej odnoszone jest do różnych instrumentów, które mogą przybierać w szczególności postać administracyjnej kary pieniężnej, czy kary ograniczenia lub cofnięcia uprawnienia publicznoprawnego. Jak zostało to już zasygnalizowane, administracyjna kara pieniężna, zgodnie z art. 189b K.p.a. to określona w ustawie sankcja o charakterze pieniężnym, nakładana przez organ administracji publicznej w drodze decyzji, w następstwie naruszenia prawa polegającego na niedopełnieniu obowiązku albo naruszeniu zakazu ciężącego na osobie fizycznej, osobie prawnej albo jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej.

²⁷ Zamiennie traktuje te określenia m.in. M. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2020, s. 90.

²⁸ Określonej w art.189b ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1691).

²⁹ Szerzej H. Nowicki, *Rodzaje sankcji administracyjnych* [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *Prawo administracyjne materialne. System Prawa Administracyjnego. Tom 7*, wyd. 2, 2017, s. 668.

³⁰ M. Wincenciak, *Sankcje w prawie administracyjnym*.

³¹ M. Wincenciak, *Sankcje w prawie administracyjnym*, s. 73; szerzej H. Nowicki, *Rodzaje sankcji administracyjnych* [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *Prawo administracyjne materialne. System Prawa Administracyjnego. Tom 7*, wyd. 2, 2017, s. 668.

³² J. Filipek, *Sankcja prawna, Państwo i prawo* 1963, nr 12, s. 873.

³³ H. Nowicki, *Rodzaje sankcji administracyjnych* [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *Prawo administracyjne materialne. System Prawa Administracyjnego. Tom 7*, wyd. 2, 2017, s. 671.

Mając na uwadze, iż celem kary administracyjnej jest, co do zasady, zapewnianie skuteczności normie sankcjonowanej, wskazać należy na złożoność zagadnienia związanego z funkcją kary administracyjnej. W doktrynie prawa administracyjnego wskazuje się, że z tej perspektywy jest to instrument złożony, który może realizować wiele różnych funkcji, w tym w szczególności funkcję represyjną, dyscyplinującą, prewencyjną, przymuszającą, odszkodowawczą, restytucyjną czy stabilizacyjną³⁴. Odnotować należy również nieco inne stanowisko wskazujące jednoznacznie, że karom administracyjnym przypisuje się przede wszystkim cel prewencyjny, a także restytucyjny, chociaż nie neguje się też możliwości spełniania przez nie funkcji represyjnej³⁵. Wydaje się, że ze względu na złożony charakter tych instrumentów prawnych, jak i obszarów w odniesieniu do których są stosowane, kluczowe dla oceny funkcji kary administracyjnej, wydaje się być stwierdzenie, że przywołane powyżej rozważania mają charakter wyłącznie teoretyczny, albowiem żadna regulacja prawna nie precyzuje możliwości przyznawania określonych funkcji konkretnym karom administracyjnym³⁶. Tym samym w celu sprecyzowania celów i funkcji jakie ma wypełniać kara administracyjna nakładana za określone delikty administracyjne należy odwołać się do celu wprowadzenia określonej regulacji, wykorzystującej konstrukcję sankcji administracyjnej, po to by wywieść nie tylko określenie celów, jakie dana konstrukcja prawna ma pomóc osiągnąć, ale również dokonać ich ujęcia w spójną koncepcję, uwzględniającą zarówno potrzeby interesu publicznego, jak i możliwości systemowe, z uwzględnieniem zasady demokratycznego państwa prawnego oraz obowiązku wyważania interesów publicznego i prywatnego³⁷.

Źródła prawa stanowiące cały system nadzoru publicznego w ramach którego lokowane są kary nakładane przez Agencję pochodzą z różnych źródeł prawodawczych, zarówno krajowych, jak i unijnych, stąd dekodowanie celów, jakie mają zostać osiągnięte dzięki zastosowaniu konstrukcji sankcji administracyjnej, musi zostać podporządkowane obowiązkowi zapewnienia prawu unijnemu pełnej skuteczności w procesie stosowania prawa. Służy temu, jak już zostało to ujęte powyżej, dokoonywanie wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym.

Analiza przyjętych regulacji w zakresie sankcjonowania naruszeń ustawy i rozporządzenia tworzy pewien wzorzec systemu nadzoru publicznego nad firmami audytorskimi, w którym sankcje pełnią przede wszystkim funkcję represyjną³⁸

³⁴ M. Zimmermann, *Alfabet prawa administracyjnego*, Warszawa 2022, s. 224. Podobnie funkcje te ujmuje M. Wincenciak, *Sankcje w prawie...*, który wskazuje bez przypisywani rangi, na funkcje represyjną, restytucyjną-prewencyjną oraz redystrybucyjną, s. 258.

³⁵ I. Niżnik-Dobosz, *Aksjologia sankcji...*, s. 136, a także A. Jaworowicz-Rudolf, *Funkcje sankcji administracyjnej i odpowiedzialności administracyjnej w ochronie środowiska*, Warszawa 2012, s. 223; M. Wincenciak, *Sankcje w prawie administracyjnym i procedura ich wymierzania*, Warszawa 2008, s. 100.

³⁶ R. Suwaj, *Zasady nakładania administracyjnych kar pieniężnych*, Warszawa 2021 r., s. 51.

³⁷ Tamże.

³⁸ Co zbliża te sankcje do sankcji karnych, jednak ze względu na usytuowania systemowe nakazuje traktować autonomicznie, jako instytucje właściwą prawu administracyjnemu, zob. H. Nowicki, *Rodzaje sankcji administracyjnych [w:]* R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *Prawo administracyjne materialne. System Prawa Administracyjnego. Tom 7*, wyd. 2, 2017, s. 671. W tym miejscu wskazać należy, że Trybunał Konstytucyjny

i prewencyjną. Powinny one być realizowane przy założeniu ich skuteczności, proporcjonalności i odstrasżającego charakteru. W tym miejscu należy doprecyzować, że funkcja represyjna sankcji administracyjnych przejawia się w karaniu za naruszenie prawa, a sama represja stanowi dolegliwość za określony delikt, bez względu na skutek wywołany popełnionym deliktem (niezależnie od tego, czy delikt ma charakter skutkowy czy bezskutkowy), nawet w sytuacji całkowitego usunięcia skutków tego naruszenia³⁹. Tak ujęta sankcja, opierająca się na zasadzie odpowiedzialności obiektywnej ma charakter odpłaty za nieposłuszeństwo wobec prawa⁴⁰. Funkcja represyjna, ma tu charakter restrykcyjny i obliczona jest również na zamierzony efekt odstrasżający, co pozwala realizować jej funkcje prewencyjne. Świadczą o tym w szczególności funkcje kar wskazane w przywołanym wcześniej Komunikacie Komisji Europejskiej, w którym wyeksponowano w szczególności efekt odstrasżający, osiągniany m.in. poprzez to, że kara pieniężna powinna być znacząco wyższa od korzyści, jakich podmiot dopuszczający się bezprawnego zachowania może oczekiwać w następstwie naruszenia przepisów⁴¹. W dokumencie tym zwrócono również uwagę, że jeżeli sankcje nie będą wystarczająco surowe, istnieje ryzyko, że nie będą miały w wystarczającym stopniu efektu odstrasżającego, bowiem zdarzyć może się tak, że korzyści spodziewane w następstwie niezgodnego z prawem postępowania będą z nadwyżką rekompensowały faktyczne ryzyko.

wielokrotnie oceniał charakter określonych sankcji administracyjnych. I tak w uzasadnieniu wyroku z 29 kwietnia 1998 r. (sygn. K. 17/97, OTK ZU nr 3/1998, poz. 30) Trybunał uznał, że sankcje administracyjne są specyficzną formą odpowiedzialności prawnej polegającej na stosowaniu kar pieniężnych, które nie mają charakteru grzywny. Administracyjne kary pieniężne – jak stwierdził Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu orzeczenia z 1 marca 1994 r. w sprawie o sygn. U. 7/93, OTK w 1994, cz. I, poz. 5 – są to w istocie środki mające na celu mobilizowanie podmiotów do terminowego i prawidłowego wykonywania obowiązków na rzecz państwa.

³⁹ Wincenciak, s. 259.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ *Komunikat*, pkt 3.1.1 „Różnice i słabości w przypadku krajowych systemów sankcji”.

4. Podstawowe zasady nakładania kar administracyjnych przez Agencję

Ponoszenie odpowiedzialności administracyjnej przez firmy audytorskie, której przejaw stanowi sankcjonowanie deliktów wskazanych w art. 182 ust. 1 u.b.r, nie opiera się na zasadzie winy, lecz ma charakter odpowiedzialności obiektywnej⁴² i przedmiotowej, gdzie nakładana kara administracyjna jest skutkiem zaistnienia stanu niezgodnego z prawem. Nie wszczynają się postępowania w sprawie nałożenia kary administracyjnej, jeżeli od dnia naruszenia przepisów u.b.r. lub Rozporządzenia 537/2014 upłynęło 8 lat⁴³. Kara administracyjna nie może zostać nałożona, jeżeli upłynęło dziesięć lat od dnia naruszenia przepisów tej ustawy oraz rozporządzenia⁴⁴.

Katalog kar pozostających w dyspozycji Agencji obejmuje karę upomnienia, karę pieniężną, czasowe (orzekane w przedziale czasowym od jednego roku do lat trzech) zakazy dotyczące: przeprowadzania badań lub atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju, wykonywania czynności rewizji finansowej lub świadczenia usług objętych standardami wykonywania zawodu oraz skreślenia z listy firm audytorskich. Kara pieniężna nakładana na firmy audytorskie nie może przekroczyć 10 proc. przychodów netto ze sprzedaży usług świadczonych w ramach działalności, o której mowa w art. 47 ust. 1 i 2, osiągniętych przez firmę audytorską w poprzednim roku obrotowym, to jest roku poprzedzającym wydanie decyzji. Przy czym jeżeli w poprzednim roku obrotowym firma audytorska nie osiągnęła przychodów z wymienionych tytułów, wysokość kary odnosi się do ostatniego roku obrotowego, w którym firma osiągnęła przychody z tych tytułów.

W ten sposób krajowy ustawodawca realizuje zalecenie zawarte w przywoływanym już komunikacie, zgodnie z którym każde państwo członkowskie powinno ustanowić podstawowy zbiór sankcji administracyjnych. Sankcje te powinny mieć taki charakter, by umożliwiły właściwym organom nałożenie sankcji optymalnych pod względem skuteczności, proporcjonalności i odstrasżającego charakteru. Kary stanowią niewątpliwie dolegliwość dla stron, o różnym stopniu uciążliwości co do zakresu ingerencji w dobra prawnie chronione, przede wszystkim w swobodę gospodarczą firmy audytorskiej. U.b.r. nie wiąże poszczególnych rodzajów kar z konkretnymi typami deliktów administracyjnych. Kary te nie zostały również uszeregowane ze względu na ich surowość.

Organ nadzoru wyposażony został w kompetencje do stosowania wobec podmiotów nadzorowanych sankcji administracyjnych o zróżnicowanym charakterze (niepieniężnym i pieniężnym), jako środków służących wykonywaniu nadzoru typu następczego. Są one wykorzystywane do usunięcia rozbieżności między stanem rzeczywistym

⁴² VI SA/Wa 1170/20 – Wyrok WSA w Warszawie, 14.10.2020 r., wyrok WSA w Warszawie z 7.03.2024 r., VI SA/Wa 2691/23; VI SA/Wa 6029/23 – Wyrok WSA w Warszawie 2024-04-12.

⁴³ Art. 183 ust. 7 u.b.r.

⁴⁴ Art. 183 ust. 8 u.b.r.

a postulowanym oraz – co należy podkreślić w szczególności w odniesieniu do sankcji pieniężnej oraz jej wysokości – w celu prewencyjnego oddziaływania (w wymiarze indywidualnym, jak i generalnym) na zachowania podmiotów nadzorowanych. Tego rodzaju kara ma wywoływać motywację do zachowań zgodnych z prawem i przeciwdziałać zachowaniom niepożądanym, z czym łączy się jednocześnie funkcja represyjna – sankcje te mają stanowić również adekwatną dolegliwość za czyn polegający na bezprawnym działaniu lub bezprawnym zaniechaniu podjęcia nakazanego działania, który skutkuje naruszeniem norm prawa administracyjnego i zagrożony jest sankcją administracyjną⁴⁵.

Nie ulega wątpliwości, że kara upomnienia jest karą najłagodniejszą⁴⁶, a najbardziej dolegliwą jest kara skreślenia z listy firm audytorskich⁴⁷, która definitywnie uniemożliwia przedsiębiorcy korzystanie ze swobody gospodarczej w tym obszarze. Szczególne znaczenie posiadają również kary pieniężne ze względu na ich bliskość z karą grzywny (sankcją prawa karnego). Jako środek zabezpieczenia norm prawa publicznego były one przedmiotem szeregu orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego⁴⁸, traktujących ten rodzaj sankcji w sposób aprobujący.

Ustawodawca pozostawia Agencji jako organowi nadzoru w sprawach wymierzania kar sporą dozę luzu administracyjnego. Jest to zgodne z zaprezentowanym podejściem Komisji Europejskiej i umożliwi organowi nadzoru dokonanie na zasadzie uznania administracyjnego wyboru zarówno co do rodzaju, jak i wymiaru kary⁴⁹. Podejście to zakłada konieczność nakładania kar optymalnych pod względem skuteczności, proporcjonalności i odstrasżającego charakteru. System nadzoru, którego istotnym elementem są środki nadzorcze, aby mógł być skuteczny – a znaczenie tego aksjomatycznego założenia należy szczególnie podkreślić – powinien zakładać możliwość skutecznej reakcji organu nadzoru na naruszenie prawa w sposób dostosowany do sytuacji, tak by skutecznie osiągać proporcjonalny i odstrasżający charakter nakładanych sankcji.

Przyjęty tu model uznania administracyjnego, stanowiącego kwalifikowaną formę dyskrecjonalności administracyjnej⁵⁰, to tzw. uznanie wybierające, na podstawie którego ustawodawca daje organowi do wyboru kilka konkretnych rozwiązań,

⁴⁵ Tak na temat kar nakładanych przez Komisję Nadzoru Finansowego wypowiedział się NSA. Zob. Wyrok NSA z 20.09.2019 r., II GSK 2392/17, LEX nr 2727189.

⁴⁶ M. J. Zieliński [w:] *Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym. Komentarz*, red. K. Ślebzak, M. Ślebzak, Warszawa 2018, art. 183, także wyrok WSA w Warszawie z 16.07.2024 r., VI SA/Wa 1091/24.

⁴⁷ M. J. Zieliński [w:] *Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym. Komentarz*, red. K. Ślebzak, M. Ślebzak, Warszawa 2018, art. 183.

⁴⁸ Wyroki TK: z 15.01.2007 r., P 19/06, OTK-A 2007/1, poz. 2; z 5.05.2009 r., P 64/07, OTK-A 2009/5, poz. 64.

⁴⁹ M. J. Zieliński [w:] *Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym. Komentarz*, red. K. Ślebzak, M. Ślebzak, Warszawa 2018, art. 183.

⁵⁰ M. Zimmermann, *Uznanie administracyjne*, *Alfabet* s. 272, a także M. Jędrzejczak, *Dyskrecjonalność podczas stosowania norm prawnych przez organy administracji publicznej* [w:] *Władza dyskrecjonalna organów administracji publicznej*, 2021.

wymagając wskazania określonego, skonkretyzowanego wyboru w treści aktu indywidualnego⁵¹. Zasadniczo dokonując tego wyboru organ dąży do optymalizacji w osiągnięciu zakładanych celów w zakresie powierzonych mu nadzoru nad rynkiem firm audytorskich. W ten sposób ustawodawca uelastycznia i usprawnia jego działanie. Możliwość nakładania skutecznych sankcji odnosi się do praktycznego wymiaru związanego z właściwym funkcjonowaniem rynku firm audytorskich⁵² i pozwala na osiągnięcie zakładanych celów: przestrzegania prawa przez jego adresatów.

Agencja nakładając kary administracyjne, działając w ramach luzu normatywnego wynikającego z uznania administracyjnego, musi kierować się podstawowymi i normatywnie umocowanymi zasadami w tym zakresie. Istotne znaczenie przypisać należy tu zasadzie proporcjonalności oraz zasadzie ustalania rodzaju i wymiaru kary nakładanej na firmę audytorską zgodnie z dyrektywami określonymi w art. 183 ust. 6 u.b.r.

Zasada proporcjonalności jako zasada ogólna prawa UE spełnia funkcję ochronną, zabezpieczając jednostki przed działaniami podejmowanymi przez państwa członkowskie⁵³ oraz wskazuje granice władzy dyskrecjonalnej organów unijnych, gdy podejmują one władcze rozstrzygnięcia w stosunku do jednostek⁵⁴. Ma istotne znaczenie, ponieważ – jako uniwersalne narzędzie służące rozwiązywaniu kolizji między przeciwstawnymi sobie wartościami i prawami – stanowi gwarancję dla ich przestrzegania⁵⁵. Przenika ona również krajowy porządek prawny, ze względu na treść art. 31 ust. 3 Konstytucji RP⁵⁶. Konstrukcja zasady proporcjonalności została potwierdzona w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego⁵⁷, przy czym nie jest ona we wszystkich przypadkach stosowana jednolicie⁵⁸. Zasadniczo opiera się na trzech kryteriach: przydatności, konieczności i proporcjonalności sensu stricto. Przez przydatność rozumie się możliwość osiągnięcia zakładanego celu przez zastosowany środek. Konieczność sprowadza się do tego, by zastosowany środek ograniczał się tylko do tego, co jest niezbędne dla osiągnięcia celu danej regulacji prawnej. Z kolei proporcjonalność sensu stricto oznacza wymóg, by cel danego działania nie był nieproporcjonalny w stosunku do uciążliwości, jaką wywołuje środek stosowany do jego osiągnięcia⁵⁹. Takie ujęcie zasady proporcjonalności posłużyło do stworzenia testu proporcjonalności, który Agencja jako organ stosujący prawo wykorzystuje

⁵¹ M. Zimmermann, *Uznanie administracyjne*, op. cit.

⁵² *Komunikat* pkt. 4.2. „Kwestie kluczowe dla zbliżenia przepisów”.

⁵³ A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii...*, s. 203.

⁵⁴ A. Frąckowiak-Adamska, *Zasada proporcjonalności jako gwarancja swobód rynku wewnętrznego Wspólnoty Europejskiej*, Warszawa 2009, s. 71–80.

⁵⁵ Tamże, s. 65.

⁵⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

⁵⁷ A. Frąckowiak-Adamska, *Zasada proporcjonalności...*, s. 61; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 26 marca 2002 r., SK 2/01, OTK-A 2002, nr 2, poz. 15.

⁵⁸ A. Frąckowiak-Adamska, *Zasada proporcjonalności...*, s. 60.

⁵⁹ L. Staniszevska, *Materialne i proceduralne zasady stosowane przy wymierzaniu administracyjnych kar pieniężnych*, [w:] M. Błachucki (red.), *Administracyjne kary pieniężne w demokratycznym państwie prawnym*, Warszawa 2015, s. 35.

w procesie nakładania kar administracyjnych. Zasada ta przekłada się również na ustawowe ramy prowadzenia postępowania w przedmiocie nakładania kar administracyjnych w perspektywie ogólnych zasad postępowania administracyjnego⁶⁰, mając na uwadze zarówno dyspozycję wynikająca z treści art. 7 k.p.a, jak i art. 8 k.p.a.⁶¹.

Już orzecznictwo sądów powszechnych wskazało, że uwzględnianie zasady proporcjonalności (art. 31 ust. 1 Konstytucji RP) przy nakładaniu kar administracyjnych nakazuje, aby kara była proporcjonalna do rodzaju i szkodliwości konkretnej praktyki oraz skutków przez nią wywołanych⁶². Zasada proporcjonalności ma również znaczenie w innym aspekcie – uzasadnia wyłącznie sankcje o stopniu dolegliwości niezbędnym dla osiągnięcia zamierzonego celu. Kara powinna być też zindywidualizowana, aby należycie spełniała funkcje represyjną i prewencyjną⁶³. Przy wymiarze kary istotna jest nadto szkodliwość zarzucanego czynu, adekwatność kary do stopnia zagrożenia interesu publicznoprawnego, możliwości finansowe adresata decyzji, potencjał ekonomiczny naruszcyciela, korzyści finansowe, jakie naruszciciel uzyskał wskutek stosowania praktyki⁶⁴. Nie bez znaczenia jest też charakter naruszenia, rodzaj naruszonego dobra, znaczenie praktyki dla funkcjonowania mechanizmu rynkowego, a w ramach funkcji represyjnej i prewencyjnej – konieczność ekonomicznej odczuwalności kary w stosunku do zakresu (skali) działalności przedsiębiorcy i rentowności tej działalności⁶⁵.

Na czynniki determinujące skuteczność, proporcjonalność i odstraszący charakter sankcji nakładanych przez Agencję, jako organ sprawujący nadzór na firmami audytorskimi wskazuje również art. 30b Dyrektywy 2006/43/WE, który stanowi swego rodzaju transpozycję postanowień Komunikatu Komisji Europejskiej⁶⁶ i nakazuje, aby przy określaniu rodzaju i poziomu kar administracyjnych – właściwe organy brały pod uwagę odpowiednie okoliczności, które wpłyną na optymalizację

⁶⁰ M. Wincenciak, *Sankcje...*, s. 97.

⁶¹ Zob. R. Suwaj, s. 89 i nast.

⁶² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 września 2009 r., III SK 5/09.

⁶³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2000 r., I CKN 793/98.

⁶⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2007 r., III SK 16/07.

⁶⁵ Zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 2014 r., III SK 34/13.

⁶⁶ Zob. *Komunikat Komisji Europejskiej PKT 4.2 „Kwestie kluczowe dla zbliżenia przepisów”*; Oprócz wagi naruszenia, którą uwzględniają już przepisy prawie wszystkich państw członkowskich, zdaniem Komisji należy również brać pod uwagę przynajmniej następujące czynniki:

- korzyści finansowe uzyskane przez sprawcę naruszenia w wyniku jego popełnienia (jeśli dają się obliczyć), tak by lepiej odzwierciedlić skutki naruszenia i zniechęcić do kolejnych naruszeń;
- siłę finansową sprawcy naruszenia, charakteryzowaną przez wskaźniki takie jak roczne obroty instytucji finansowej lub roczne dochody osoby odpowiedzialnej za naruszenie, co przyczyniłoby się do zapewnienia wystarczającego odstraszającego charakteru sankcji również w przypadku dużych instytucji finansowych;
- gotowość do współpracy sprawcy naruszenia, co może się przyczynić do zachęcenia do współpracy z właściwymi organami, a tym samym do zwiększenia możliwości dochodzeniowych tych ostatnich, a w związku z tym również skuteczności sankcji;
- czas trwania naruszenia.

celów w zakresie proporcjonalności kary i jej odstrasżającego charakteru⁶⁷, tak aby umożliwić organom nadzoru w szczególności dostosowanie rodzaju i wysokości nakładanej sankcji do charakteru i skutków naruszenia, jak również do osobistej sytuacji sprawcy.

Osiągnięciu tych celów służą Agencji wymienione w ustawie o biegłych rewidentach przesłanki determinujące wybór rodzaju i wymiaru kary nakładanej na firmę audytorską⁶⁸, które organ ten ma obowiązek rozważyć z urzędu. Przesłanki te wymienione w otwartym katalogu⁶⁹ obejmują następujące okoliczności: wagę naruszenia i czas jego trwania; stopień przyczynienia się do powstania naruszenia; sytuację finansową wyrażającą się w szczególności w wysokości rocznych przychodów lub dochodów; kwotę zysków osiągniętych lub strat unikniętych, w zakresie, w jakim można je ustalić; stopień współpracy z Agencją oraz popełnione dotychczas naruszenia.

Określane są również jako dyrektywy wyboru i wymiaru kar administracyjnych⁷⁰, dyrektywy, które są rozumiane w ogólnej teorii prawa⁷¹ jako środki zawężania luzu decyzyjnego organu, stawioną bowiem obligatoryjne czynniki brane pod uwagę przy wyborze sankcji administracyjnej oraz przy kształtowaniu jej rozmiaru. Są one wyrazem systemowego zastosowania zasady proporcjonalności. Wszystkie wymienione czynniki mogą zarówno pozytywnie, jak i negatywnie wpłynąć na wymiar kary administracyjnej albo na jej rodzaj. W tym miejscu wskazać należy, że choć kara pieniężna stanowi jedną z kar możliwych do wykorzystania przez organ w celu właściwego zareagowania na stwierdzone naruszenia prawa, to organ w zakresie dyrektyw wymiaru kary pieniężnej zasadniczo poprzestaje na wskazaniach z art. 183 ust. 6 u.b.r. Wynika to przede wszystkim z treści art. 189a § 2 pkt 1 k.p.a, zgodnie z którym, w przypadku uregulowania w przepisach odrębnych przesłanek wymiaru administracyjnej kary pieniężnej – przepisów niniejszego działu w tym zakresie nie stosuje się, ale również z nakazu zachowania spójności w ramach całego systemu nadzoru.

⁶⁷ Zgodnie z artykuł 30b Ustanawiając zasady na podstawie art. 30, państwa członkowskie wymagają, by – przy określaniu rodzaju i poziomu kar administracyjnych i środków – właściwe organy brały pod uwagę wszystkie odpowiednie okoliczności, w tym w stosownych przypadkach:

- a) wagę naruszenia i czas jego trwania;
- b) stopień odpowiedzialności osoby odpowiedzialnej;
- c) kondycję finansową osoby odpowiedzialnej, np. określaną na podstawie całkowitych obrotów odpowiedzialnego przedsiębiorstwa lub rocznych dochodów odpowiedzialnej osoby, jeżeli ta osoba jest osobą fizyczną;
- d) kwotę zysków osiągniętych lub strat unikniętych przez osobę odpowiedzialną – w zakresie, w jakim można je ustalić;
- e) stopień współpracy osoby odpowiedzialnej z właściwymi organami;
- f) uprzednie naruszenia popełnione przez odpowiedzialną osobę fizyczną lub prawną.

Właściwe organy mogą uwzględnić dodatkowe czynniki, w przypadku gdy czynniki takie zostały określone w prawie krajowym.

⁶⁸ Art. 183 ust. 3 u.b.r.

⁶⁹ Wskazuje na to użyty w przywołanym przepisie zwrot „w szczególności”, który przy zastosowaniu wykładni funkcjonalnej i systemowej omawianego przepisu wskazuje na możliwość posilkowego szukanie dodatkowych przesłanek wymiaru kary administracyjnej (zob. Wyrok NSA z 3.12.2020 r., II GSK 775/20, LEX nr 3109491).

⁷⁰ M. J. Zieliński [w:] *Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym. Komentarz*, red. K. Ślęzak, M. Ślęzak, Warszawa 2018, art. 183.

⁷¹ J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972, s. 222 i n.

Ustawodawca przy tworzeniu przywołanego instrumentu prawnego określającego dyrektywy wymiaru kary, w ślad za prawodawcą unijnym, dążył do uzyskania efektu proporcjonalności zastosowanej sankcji, jak i w celu zapewnienia skuteczności jej odstrasżającego charakteru. Tym samym dyrektywy te pozwalają organowi na ustalenie sankcji na poziomie adekwatnym do celów, które ma ona osiągnąć i stanowią kryteria wyboru konsekwencji prawnych ustalonych faktów w ramach korzystania z przysługującego organowi luzu decyzyjnego⁷². Instrument ten pozwala również na ograniczenie negatywnych konsekwencji restrykcyjnego i zautomatyzowanego stosowania przepisów regulujących podstawy kompetencyjne dla nakładania kar administracyjnych poprzez zindywidualizowanie przedmiotowej odpowiedzialności.

Okoliczności te stanowią zatem prawnie istotne determinanty faktyczne, które powinny zostać ustalone zgodnie ze standardami wyznaczonymi przez zasadę prawdy obiektywnej, co znajdować będzie swoje odzwierciedlenie w uzasadnieniu decyzji administracyjnej. Dyrektywy wymiaru kary dotyczą wszystkich wymienionych w art. 182 ust. 3 u.b.r. rozdziałów kar administracyjnych. Tym samym wszystkie dyrektywy wymiaru kary w odniesieniu do stwierdzonych naruszeń powinny zostać przez Organ rozważone (ocenione) i znaleźć swój wyraz w treści decyzji w sprawie nałożenia kary na podstawie art. 183 ust. 6 u.b.r. W praktyce oznacza to dla Agencji obowiązek szczegółowego określenia wpływu (pozytywnego lub negatywnego) każdej z przesłanek na wybór rodzaju i wysokości nakładanej kary pieniężnej⁷³. Brak jest bowiem normy prawnej dającej Organowi podstawę do odstąpienia od badania wszystkich formalnych przesłanek w odniesieniu do innego rodzaju kar niż kary pieniężne⁷⁴. Jak zasadnie zostało to podkreślone w orzecznictwie, nakładana na podstawie przepisów ustawy o biegłych rewidentach kara administracyjna pozostaje w danej sprawie wypadkową zarówno stwierdzonych naruszeń, jak i oceny istotności przesłanek wskazanych w art. 183 ust. 6 u.b.r. Dopiero po spełnieniu wszystkich obowiązujących wymogów prawnych możliwe jest określenie rodzaju i wymiaru (wysokości) kary⁷⁵.

⁷² Zob. na temat funkcji dyrektyw wymiaru administracyjnej kary pieniężnej J. Wegner [w:] Z. Kmieciak, M. Wojtuń, J. Wegner, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2023, art. 189 (d).

⁷³ Por. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 10 września 2025 r. VI SA/Wa 593/25.

⁷⁴ Por. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 23 lipca 2025 r. VI SA/Wa 637/25.

⁷⁵ Tamże.

Podsumowanie

Zaprezentowane w artykule podejście uwypukla uwarunkowania i czynniki determinujące nakładanie na firmy audytorskie kar administracyjnych w perspektywie funkcji Agencji związanej z nadzorem publicznym nad tymi podmiotami. Proces nakładania kar ma złożony charakter. Chociaż zasadniczo służą one zapewnieniu respektowania norm prawa materialnego (efektywności przyjętych rozwiązań prawnych), to proces poprzedzający wybór rodzaju kary i jej rozmiaru ma walor wieloaspektowy.

Kary te stanowią z jednej strony pochodną instrumentów prawnych zastosowanych w sposób obiektywny w celu ochrony wartości lokowanych w interesie publicznym i są związane z identyfikowanymi ryzykami świadczenia usług przez firmy audytorskie. Jednocześnie, mając na uwadze podstawowe zasady związane z koniecznością przeprowadzania testu proporcjonalności oraz posługiwania się dyrektywami wyboru rodzaju i wymiaru kary, zasady wiążące organ w tym zakresie służą protekcji interesów indywidualnych podmiotów nadzorowanych przed zbyt intensywną i nieuzasadnioną ingerencją Agencji w ich działania wyznaczone prawnie chronioną przestrzenią.

Agencja jako organ nadzoru publicznego zawsze kierować się musi celem pierwszorzędym, jakim jest dążenie do tego, aby działalność firm audytorskich spełniała standardy prawnie wyznaczone w ich systemowym ujęciu. Głównym z nich jest realizacja podstawowego celu rewizji finansowej stanowiącej przedmiot działania tych podmiotów, czyli zwiększenie stopnia zaufania użytkowników do sprawozdań finansowych poprzez zabezpieczenie danych finansowych, w celu skutecznego ograniczenia ryzyka gospodarczego i inwestycyjnego.

Wartość godziwa w sprawozdawczości funduszy inwestycyjnych w Polsce – dylematy i wyzwania

BOGUSŁAW BŁAWAT

ORCID: 0000-0002-1145-4441

LECHOSŁAW GMURKOWSKI

MARCIN PĘKSYK

ORCID: 0009-0003-1452-1771

KAROL ŚLEDZIK

ORCID: 0000-0003-1269-1358

Wstęp

Artykuł przedstawia główne wyzwania związane z szacunkiem wartości godziwej w funduszach inwestycyjnych w Polsce oraz związane z tym procesem metody stosowane w praktyce rachunkowości, ze szczególnym uwzględnieniem standardów międzynarodowych i najlepszych praktyk branżowych. Kluczowe wnioski na temat procesów wyceny do wartości godziwej w funduszach inwestycyjnych zostaną zaprezentowane na podstawie przeglądu literatury oraz studiów przypadków z kontroli Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego.

Szacowanie wartości godziwej stanowi jeden z kluczowych aspektów sprawozdawczości finansowej funduszy inwestycyjnych. Zgodnie z międzynarodowymi standardami rachunkowości wartość godziwa odzwierciedla cenę, jaką można uzyskać za dany składnik aktywów lub jaką należałoby zapłacić za jego przeniesienie w ramach transakcji rynkowej pomiędzy uczestnikami rynku w dniu wyceny (IASB, 2022). Dokładność i rzetelność tego procesu mają kluczowe znaczenie dla transparentności informacji finansowych, co wpływa na decyzje inwestorów oraz na stabilność rynku finansowego.

Proces szacowania wartości godziwej jest szczególnie istotny w przypadku funduszy inwestycyjnych, które zarządzają różnorodnymi portfelami aktywów o zróżnicowanym poziomie płynności i ryzyka. W praktyce oznacza to konieczność stosowania zaawansowanych metod wyceny, które uwzględniają zarówno dane rynkowe, jak i modele wyceny (Hońko, 2012; Stępień, 2010). Wycena aktywów płynnych, takich jak akcje czy obligacje, opiera się głównie na danych rynkowych, które dostarczają bieżących i obiektywnych informacji o ich wartości. Jednakże w przypadku aktywów

mniej płynnych lub nierynkowych, takich jak nieruchomości, instrumenty pochodne czy udziały w spółkach niepublicznych, proces ten wymaga zastosowania bardziej złożonych modeli wyceny, takich jak metody zdyskontowanych przepływów pieniężnych (DCF) czy wyceny metodą porównawczą (Lev, 2016).

W procesie wyceny fundusze inwestycyjne często muszą mierzyć się z wyzwaniami związanymi z brakiem pełnych i wiarygodnych danych, co wpływa na precyzję szacunków. W takich przypadkach konieczne jest przyjęcie założeń opartych na analizie eksperckiej oraz modelach statystycznych, które umożliwiają oszacowanie wartości aktywów. Wyjątkowo trudne są sytuacje, w których dochodzi do gwałtownych zmian rynkowych, takich jak np. globalne pandemiczne, konflikty zbrojne czy kryzysy finansowe, które znacząco wpływają na dostępność danych i stabilność modeli wyceny (Pęksyk et al., 2023).

Rola wartości godziwej w sprawozdawczości finansowej nabiera szczególnego znaczenia w kontekście międzynarodowych regulacji, takich jak:

1. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (IFRS) – IFRS 13, który definiuje wartość godziwą i określa zasady jej wyceny oraz ujawniania w sprawozdaniach finansowych, wprowadza hierarchię danych wejściowych (trzy poziomy) używanych do ustalania wartości godziwej;
2. Dyrektywa UCITS (Undertakings for Collective Investment in Transferable Securities) – ta regulacja unijna, której celem jest harmonizacja zasad funkcjonowania funduszy inwestycyjnych w Europie, wymaga, aby aktywa funduszu były wyceniane rzetelnie i transparentnie, a dla aktywów nierynkowych (np. nieruchomości, długoterminowych inwestycji kapitałowych) nakazuje stosowanie metod zgodnych z wartością godziwą;
3. MiFID II (Markets in Financial Instruments Directive II) – wprowadza standardy dotyczące przejrzystości i rzetelności w wycenie instrumentów finansowych, nakłada na zarządzających funduszami obowiązek ujawniania szczegółów dotyczących metod wyceny aktywów oraz ich ryzyka;
4. AIFMD (Alternative Investment Fund Managers Directive) – reguluje zarządzanie alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi w Europie (np. fundusze hedgingowe, nieruchomościowe), nakazuje stosowanie niezależnych procesów wyceny w celu ustalenia wartości aktywów funduszu, zgodnie z zasadą wartości godziwej;
5. IVS (International Valuation Standards) – standardy opracowane przez International Valuation Standards Council (IVSC), określają zasady wyceny aktywów finansowych, nieruchomości, instrumentów pochodnych i innych składników majątku w kontekście wartości godziwej oraz innych standardów wartości;

6. Regulacja SEC i FASB – amerykańskie wytyczne dotyczące ustalania wartości godziwej (ASC 820 – US GAAP), tożsame z IFRS 13 (Deloitte, 2026) – fundusze inwestycyjne działające w USA muszą przestrzegać standardów wyceny opracowanych przez Financial Accounting Standards Board (FASB) oraz regulacji Securities and Exchange Commission (SEC);
7. Global Investment Performance Standards (GIPS) – międzynarodowe standardy opracowane przez CFA Institute, wyznaczają zasady wyceny aktywów w funduszach inwestycyjnych, szczególnie w kontekście prezentacji wyników inwestycyjnych, zawierają wytyczne dotyczące stosowania wartości godziwej i standardów porównawczych w wycenie.

W kontekście przytoczonych powyżej regulacji międzynarodowych można stwierdzić, że regulatorzy rynkowi wymagają, aby fundusze stosowały odpowiednie procedury wyceny, które minimalizują ryzyko błędnych oszacowań oraz manipulacji wartością aktywów (Barth, 1994; Damodaran, 2012; Romano 1998; Zyla, 2020).

1. Metodyka przeprowadzonego badania

Celem niniejszego opracowania jest dokonanie oceny wykonywanych czynności i procedur przy szacowaniu wartości godziwej w sprawozdawczości funduszy inwestycyjnych w Polsce. Podejście badawcze w niniejszym artykule opierało się na wieloaspektowej analizie literatury, przepisów, standardów rachunkowości oraz dokumentacji z kontroli PANA (w zakresie praktyk stosowanych w procesie szacowania wartości godziwej funduszy inwestycyjnych w Polsce). Badanie przebiegało w następujących etapach:

Etap 1 – Analiza dokumentacji kontrolnej, regulacyjnej i sprawozdawczej (Flick, 2022). W tym etapie został przeprowadzony szczegółowy przegląd dokumentacji z kontroli PANA. Analiza obejmowała między innymi:

- 1) akta badania sprawozdań finansowych funduszy inwestycyjnych,
- 2) wytyczne i zalecenia dotyczące wyceny wartości godziwej,
- 3) dokumentację metodologiczną i standardy rachunkowości stosowane w funduszach inwestycyjnych.

Etap 2 – Identyfikacja problemów i dylematów (Kuckartz, 2014). Drugi etap badań wiązał się z systematycznym rozpoznaniem udokumentowanych trudności i niejednoznaczności związanych z praktykami szacunków wartości godziwej w sprawozdawczości i audycie sprawozdań finansowych funduszy inwestycyjnych. Przeanalizowane zostały rozbieżności w stosowanych podejściach oraz zgodność z regulacjami krajowymi i międzynarodowymi (m.in. KSB – Krajowe Standardy Badania, MSSF – Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej).

Etap 3 – Wywiady eksperckie (Mezmir, 2020). Uzupełnieniem analizy dokumentów były wywiady z ekspertami i kontrolerami PANA zaangażowanymi w proces kontroli badań sprawozdań finansowych funduszy inwestycyjnych. Wywiady miały na celu pogłębienie wiedzy na temat stosowanych w tych funduszach metod wyceny, wyzwań praktycznych oraz stosowanych praktyk.

Etap 4 – Analiza porównawcza (Yin, 2018). W tym etapie podejścia stosowane w Polsce zostały porównane z praktykami międzynarodowymi w zakresie wyceny wartości godziwej. Porównanie dotyczyło różnic w standardach, procedurach oraz interpretacji regulacji.

2. Wyniki przeprowadzonego badania

W wyniku zastosowanej metodyki badania zostało wyselekcjonowanych pięć grup problemów związanych z szacowaniem wartości godziwej w procesie badania sprawozdań finansowych funduszy inwestycyjnych. Każdy z poszczególnych problemów i dylematów został opisany poniżej.

2.1 Podstawa szacowania wartości godziwej w sprawozdawczości funduszy inwestycyjnych

W przypadku szacowania wartości godziwej składników aktywów funduszy inwestycyjnych uzyskany wynik powinien być tożsamy, niezależnie od tego czy w dokumentacji z wyceny powoływano się na Ustawę o rachunkowości (u.o.r.), MSSF lub MSR, czy też przepisy szczególne (rozporządzenia) dotyczące zasad rachunkowości oraz wycen instrumentów finansowych. Badanie wykazało, że w dokumentacji z badań powoływano się na otrzymane oferty kupna aktywów funduszy inwestycyjnych lub nawet na zawarte już transakcje kupna/sprzedaży aktywów funduszu inwestycyjnego, jako na przesłankę do odstąpienia od wykonania raportu z wyceny do wartości godziwej.

Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że niektórzy biegli rewidenci (BR) nie są skłonni do stosowania podręczników, czy też przewodników opartych na najlepszych praktykach szacowania wartości godziwej w środowisku MSSF/MSR (Fundacja Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, 2013) czy USGAAP (American Institute of Certified Public Accountants, 2019) w procesie weryfikacji szacunków. Warto zaznaczyć, że w opracowaniu The International Private Equity and Venture Capital Valuation Board (2022) podkreślone zostało, że wcześniej wspomniane publikacje są zgodne zarówno z MSSF/MSR jak i US GAAP w zakresie szacowania wartości godziwej. Zważywszy na to, że wartość godziwa była jednym z pierwszych opracowanych wspólnie zagadnień w ramach projektu konwergencji MSSF/MSR i USGAAP (Deloitte, b.d.), zaobserwowana „niechęć” do stosowania przez BR dobrze opracowanych, praktycznych, materiałów może generować ryzyka w jakości przeprowadzonych badań sprawozdań finansowych. Wpływ praktyki wyceny do wartości godziwej, zwłaszcza w odniesieniu do instrumentów nienotowanych, podnoszony był od początku prac nad obowiązującymi standardami. Carroll i in. (2003) porównując wycenę do wartości godziwej z rachunkowością kosztów historycznych w odniesieniu do zamkniętych funduszy inwestycyjnych doszli do przekonania, że skuteczność tej pierwszej metody zależy będzie nie tyle od dostępności danych rynkowych dla całości instrumentów (czego nie można zagwarantować), ile od kompleksowej implementacji rekomendowanych praktyk.

Szczególnej uwagi wymaga kwestia niedopasowania danych w modelach pod względem waluty oraz dobór spółek porównawczych do modelu wyceny. Agarwal i współautorzy w publikacji „Private company valuations by mutual funds” z 2023 roku

wskazują na rolę jakości dostępnej informacji o wycenianym podmiocie i skutkującą różnicą w uzyskanych wartościach wyceny. Fundusze mające większy udział w pierwszej rundzie finansowania danego podmiotu w swoich dalszych wycenach bardziej polegają na dostępnych im prywatnych informacjach. Fundusze opierające swoją wycenę bardziej o wybrane dane rynkowe traktowane jako próba porównawcza dochodzą mogą do innych rezultatów w wycenie. Skutki tego widać na poziomie skumulowanych nadzwyczajnych stóp zwrotu (Cumulative Abnormal Returns, CAR). Fundusze o większym dostępie do prywatnej informacji częściej aktualizują swoją wycenę, co powoduje, że przy kolejnych rundach finansowania nie obserwuje się nadzwyczajnego wzrostu lub spadku wartości wyceny danego portfela. Inaczej w przypadku funduszy polegających na danych porównawczych, gdzie zauważyć można skokową zmianę wartości portfela. Podkreślić zatem należy rolę jakości danych porównawczych i przyjętych założeń do modelu wyceny. Istotny jest dobór spółek porównawczych, ich zgodności sektorowej, wielkości i pozycji rynkowej. W analizowanych w trakcie kontroli wycenach dobór tej populacji wskazywał na szereg trudności. Tożsamość sektorowa widziana przez filtr klasyfikacji statystycznej nie zapewniała zawsze tożsamości widzianej przez główne źródła przychodu. Zatem skala działalności podmiotów przyjętych do porównania, czy wartość emitowanych przez nie papierów dłużnych, wielokrotnie przewyższała wartości obserwowane w wycenianych podmiotach. Stosowanie metod porównawczych do wyceny stosunkowo niewielkich spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, działających w Polsce na podstawie danych pochodzących od „gigantów” rynku amerykańskiego czy azjatyckiego niekoniecznie jest dobrym rozwiązaniem.

Kolejny aspekt dotyczy instrumentów finansowych. Dla rynku polskiego brakuje empirycznych i teoretycznych badań koncentrujących się na wpływie niedopasowania cech emitentów pochodzących z różnych rynków na wycenę ich instrumentów, zwłaszcza instrumentów dłużnych. Badania dostępne dla innych rynków wskazują, że występować mogą znaczne różnice w spreadzie kredytowym w obrębie tego samego poziomu inwestycyjnego danego instrumentu mierzonego jego ratingiem w zależności od kraju emitenta. Dla przykładu, Berg (2022) analizując przyczyny różnicy w spreadzie kredytowym pomiędzy obligacjami o wysokiej stopie zwrotu pochodzącymi ze strefy Euro, a obligacjami emitowanymi w krajach nordyckich doszedł do konkluzji, że tylko 50 proc. wariacji w wycenie przypisać można wprost wynikom działania modelu strukturalnego (w tym przypadku modelu Mertona). Druga połowa wariacji brała się z niedopasowania danych porównywanych emisji i warunków rynkowych. Dla naszej analizy wypływa z tego bardzo ważny wniosek, że opieranie wyceny obligacji o spready kredytowe instrumentów przyjętych jako porównywalne, ale pochodzące z innych rynków może być obciążone dużą niepewnością co do poprawności tak otrzymanych wyników.

2.2 Wartość godziwa a wartość likwidacyjna jednostki

Sprawozdania finansowe są zazwyczaj sporządzane przy założeniu, że jednostka sprawozdawcza jest przedsiębiorstwem kontynuującym działalność i będzie kontynuować działalność w przewidywalnej przyszłości. Dlatego przyjmuje się, że jednostka nie ma zamiaru ani potrzeby wejścia w stan likwidacji lub zaprzestania działalności. Jeśli istnieje taki zamiar lub potrzeba, sprawozdania finansowe mogą być sporządzane na innej podstawie. Jednakże w przypadku funduszy inwestycyjnych, które mają obowiązek raportować w wartości godziwej wydaje się, że jedynym rozsądnym rozwiązaniem w przypadku zaprzestania działalności gospodarczej będzie dokonanie odpisu aktywów do ich wartości godziwej pomniejszonej o koszty ich zbycia (Grant Thornton International Ltd., 2017). Wtedy jednostka tak mierzy swoje aktywa, aby odzwierciedlić kwotę gotówki lub innego wynagrodzenia, które spodziewa się uzyskać w ramach rozliczenia lub zbycia tych aktywów w ramach realizacji swojego planu likwidacji. Należy jednak mieć na uwadze, że w niektórych przypadkach wartość godziwa może nie różnić się od kwoty, którą jednostka spodziewa się uzyskać (KPMG, 2025).

Podstawowym dylematem w poruszonym powyżej aspekcie jest pytanie: czy w sytuacji wartości likwidacyjnej funduszu inwestycyjnego w ogóle można mówić o możliwości oszacowania wartości godziwej? Problematyczny jest tutaj warunek dotyczący „uporządkowanej” transakcji pomiędzy uczestnikami rynku, a nie niejako „wymuszonej” transakcji. Można zaryzykować stwierdzenie, że wartość likwidacyjna co do zasady nie jest wartością godziwą, jednak jeżeli likwidacja jest jedynym możliwym, a do tego racjonalnym scenariuszem ekonomicznym dla funduszu inwestycyjnego, to zmianie ulega kontekst wyceny, a nie tylko sam cel wyceny.

Kluczowym przykładem dylematu w opisywanym powyżej przypadku będzie wyznaczenie granicy pomiędzy „uporządkowaną” sprzedażą a „wymuszoną” sprzedażą aktywów funduszu. Jeżeli fundusz będzie miał możliwość identyfikacji, że: istnieje rynek, możliwe jest rozłożenie sprzedaży w czasie oraz nie ma presji natychmiastowej sprzedaży, można wtedy zakładać, że otrzymana wartość będzie wartością godziwą. Jeżeli natomiast aktywa nie są płynne, konieczna jest natychmiastowa sprzedaż i brak jest alternatywy, to wycena wartości likwidacyjnej funduszu nie spełnia definicji wartości godziwej.

2.3 Price of Recent Investment (PORI)

W roku 2018 koncepcja PORI została usunięta z listy technik wyceny w podejściu rynkowym, zawartych w IPEVG (IPEV, 2018, s. 67), gwarantujących oszacowanie wartości godziwej, ponieważ zaobserwowano, że w celu rozpoznania wartości godziwej błędnie interpretowano (a niekiedy niewłaściwie stosowano) PORI, a następnie rezygnowano z ustalania „wartości godziwej” w kolejnych datach wykonywania szacunków. Cena ostatniej inwestycji lub transakcji jest dobrym

punktem wyjścia, należy jednak wziąć pod uwagę fakty i okoliczności, jakie miały miejsce od daty PORI do daty wyceny, a także możliwą zmianę kondycji finansowej wycenianego waloru. Upływ czasu między datą transakcji a datą wyceny zmniejsza trafność i wiarygodność ostatniej transakcji w zakresie pomiaru wartości godziwej instrumentu na datę wyceny. Wartość kapitału własnego jednostki wynikająca z ostatniej transakcji instrumentami spółki, w które dokonano inwestycji, zgodnie z najlepszymi praktykami służy do kalibracji danych wejściowych stosowanych przy pozostałych metodykach wyceny. Bierze ona pod uwagę ostatnie transakcje w poszukiwaniu informacji o korzyściach wynikających z kontroli, jak i oczekiwanym zwrocie, jakiego mogą oczekiwać inwestorzy, biorąc pod uwagę brak płynności danej pozycji. Na każdą datę wyceny wyceniający powinien ocenić, czy zmiany lub zdarzenia następujące po danej (ostatniej) transakcji będą oznaczać zmianę wartości godziwej inwestycji. Ceny z ostatniej transakcji (ostatniej inwestycji) nie należy uważać za samodzielną technikę wyceny. Takie stanowisko znajdziemy w głównych zbiorach dobrych praktyk.

2.4 Metoda skorygowanych aktywów netto a wartość godziwa

W przypadku wycen metodą skorygowanych aktywów netto zdarza się, że wyceniający stosują różne standardy wartości dla poszczególnych składników zarówno aktywów jak i pasywów, oczekując, że wynikiem będzie wartość godziwa kapitałów własnych przedmiotu wyceny. Jest to możliwe, ale tylko w takiej sytuacji, kiedy rolą wyceniającego jest wykazanie, że np. uwzględniony w wycenie metodą skorygowanych aktywów netto operat szacunkowy wykazujący wartość rynkową nieruchomości spełnia wymogi stawiane wobec szacunków wartości godziwej, czyli że wyniki są tożsame. Dokonana podczas niniejszego badania analiza dokumentacji kontrolnej nie wykazała takiego przypadku. Nie wykazała również dokumentacji raportów z wyceny metodą skorygowanych aktywów netto uwzględniających przeszacowanie ujawnionych i nieujawnionych składników pasywów. Często wyceniający przyjmują, że ujawnione i nieujawnione składniki pasywów wykazane zostały w bilansie w wartościach godziwych, co wielokrotnie nie znajduje potwierdzenia w dokumentacji badania. Warto zwrócić uwagę, że metoda skorygowanych aktywów netto polega na ustaleniu wartości godziwej instrumentów kapitałowych jednostki, w której dokonano inwestycji poprzez odniesienie do wartości godziwej jej aktywów i zobowiązań (ujmowanych i nieujmowanych) (Fundacja Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, 2013). Metoda skorygowanych aktywów netto jest stosunkowo często stosowana w funduszach inwestycyjnych z uwagi na fakt, że metoda ta lepiej oddaje strukturę portfela funduszu, który nie jest klasycznym przedsiębiorstwem operacyjnym, a jego celem jest utrzymywanie, zbywanie i nabywanie aktywów. Fundamentalnym problemem przy stosowaniu metody skorygowanych aktywów netto w funduszach inwestycyjnych do oszacowania wartości godziwej jest fakt, że może się uwidocznić „kaskadowe” ryzyko polegające na tym, iż np.: jeżeli nieruchomości wyceniane są subiektywnie, a udziały w spółkach są na poziomie trzecim wartości godziwej, to błąd jednej wyceny powoduje błąd całej wartości aktywów

netto. Kluczowe w tym obszarze będą chociażby: założenia do wyceny nieruchomości, dyskonto z tytułu płynności czy też aktualność danych porównawczych.

Biorąc pod uwagę MSSF13, który de facto nie narzuca metody skorygowanych aktywów netto do wyceny pozycji bilansowych w funduszach inwestycyjnych należy pamiętać o konieczności uwzględnienia perspektywy uczestnika rynku, obserwowalnych danych rynkowych, rynkowej ceny wyjścia czy też konieczności najlepszego wykorzystania aktywa. Tu pojawia się dylemat, czy przypadkiem metoda skorygowanych aktywów netto prawidłowo odzwierciedla cenę wyjścia, czy może jednak tylko „wewnętrzna” wycenę portfela funduszu inwestycyjnego.

2.5 Aktywny rynek a wycena do wartości godziwej inwestycji w tytuły uczestnictwa w instytucjach wspólnego inwestowania lub certyfikaty inwestycyjne funduszy inwestycyjnych

Niekiedy problematyczne staje się, gdy jednostka, która nabyła tytuł uczestnictwa w instytucjach wspólnego inwestowania lub certyfikaty inwestycyjne funduszy inwestycyjnych musi wycenić je do wartości godziwej, a nie istnieje aktywny rynek tych instrumentów. Problem dotyczy również biegłych rewidentów, którzy muszą zbadać poprawność wyceny do wartości godziwej tych instrumentów w okolicznościach braku lub ograniczonego dostępu do wycen aktywów, będących podstawą do wyliczenia wartości aktywów netto, przypadającej na jeden tytuł uczestnictwa lub certyfikat inwestycyjny.

Polskie standardy rachunkowości

Jeżeli instrumenty finansowe, o których mowa w poprzednim akapicie, będą ujęte w bilansie jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe wg polskich standardów rachunkowości, zastosowanie będzie miało Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 17 listopada 2024 r. w sprawie uznawania i metod wyceny oraz ujawniania i prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U.2024 poz. 1750), zwane dalej „rozporządzeniem IF”. Klasyfikacja tego typu instrumentów finansowych na podstawie par. 4 tego rozporządzenia do kategorii aktywów finansowych przeznaczonych do obrotu spowoduje konieczność ich wyceny na podstawie par. 13 tego rozporządzenia w wiarygodnie ustalonej wartości godziwej. Zgodnie z par. 14 p.1 rozporządzenia IF za wiarygodnie oszacowaną wartość godziwą uznaje się:

- 1) cenę rynkową z aktywnego rynku identycznych instrumentów finansowych (poziom pierwszy hierarchii wartości godziwej). W przypadku występowania więcej niż jednego aktywnego rynku instrumentów finansowych jednostka ustala najkorzystniejszy rynek, w którym zawarłaby w normalnych warunkach transakcję sprzedaży składnika aktywów lub przeniesienia zobowiązania i stosuje cenę pochodzącą z tego rynku;

- 2) wartość otrzymaną przy zastosowaniu modelu wyceny, w którym znaczące dane wejściowe są obserwowalne w sposób bezpośredni lub pośredni (poziom drugi hierarchii wartości godziwej) – w przypadku braku ceny, o której mowa w pkt 1;
- 3) wartość godziwą ustaloną za pomocą modelu wyceny opartego o dane nieobserwowalne (poziom trzeci hierarchii wartości godziwej) – w przypadku braku ceny lub wartości, o których mowa w pkt 1 i 2.

Zgodnie z par. 14 p. 3 rozporządzenia IF, w odniesieniu do wyceny inwestycji w tytuły uczestnictwa w instytucjach wspólnego inwestowania lub certyfikaty inwestycyjne funduszy inwestycyjnych, w przypadku braku aktywnego rynku, za wartość godziwą inwestycji uznaje się ostatnią wartość aktywów netto przypadającą na tytuł uczestnictwa lub certyfikat inwestycyjny, ogłaszaną przez instytucję wspólnego inwestowania lub fundusz inwestycyjny, o ile od momentu jej ogłoszenia nie minęło więcej niż 31 dni.

Należy jednak zwrócić uwagę na bardzo istotne postanowienia par. 14 p. 4, zgodnie z którym, w przypadku zawieszenia wyceny lub braku publikacji wyceny zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa lub gdy występują **ograniczenia lub zawieszenia odkupu lub wykupu** tytułów uczestnictwa instytucji wspólnego inwestowania lub certyfikatów inwestycyjnych funduszy inwestycyjnych po cenie wskazanej w ust. 3, lub nie jest możliwe ustalenie wartości godziwej zgodnie z ust. 1-3, należy oszacować wartość godziwą inwestycji w tytuły uczestnictwa w instytucjach wspólnego inwestowania lub certyfikaty inwestycyjne funduszy inwestycyjnych na dzień bilansowy lub inny dzień, na który jest ustalana wartość godziwa inwestycji, stosując wycenę za pomocą modelu. Stosując model wyceny, należy uwzględnić skład portfela aktywów funduszu inwestycyjnego i jego zobowiązania oraz potencjalną utratę wartości.

Inwestorzy posiadający w księgach tytuły uczestnictwa w instytucjach wspólnego inwestowania lub certyfikaty inwestycyjne funduszy inwestycyjnych często za wartość godziwą tych instrumentów przyjmują wartość wyceny na dany dzień ogłoszoną przez podmiot odpowiedzialny za zarządzanie wspólnym majątkiem i jego wycenę (np. towarzystwo funduszy inwestycyjnych).

Sam fakt ogłoszenia wyceny aktywów netto funduszu inwestycyjnego przez towarzystwo funduszy inwestycyjnych, które zarządza danym funduszem, nie przesądza, że spełnione są warunki do uznania tej wyceny za wartość godziwą. W szczególności należy przeanalizować czy występują ograniczenia lub zawieszenia odkupu lub wykupu tytułów uczestnictwa instytucji wspólnego inwestowania lub certyfikatów inwestycyjnych funduszy inwestycyjnych po ogłoszonej cenie. Niezbędna do tego jest analiza statutu danego funduszu inwestycyjnego oraz warunków nakładanych na inwestorów przy wykupie i odkupie, przykładowo:

- w jaki sposób zdefiniowano dzień odkupienia;

- czy termin odkupienia nie jest rozdzielony i stosunkowo oddalony (np. 180 dni) od dnia zgłoszenia żądania odkupienia;
- czy cena odkupienia jest równa cenie ogłoszonej na dzień zgłoszenia żądania lub cenie bliskiej temu dniu, rozdzielenie i oddalenie dnia wykupu od dnia wyceny powoduje, że uczestnik/inwestor nie wie po jakiej cenie nastąpi wykup;
- czy fundusz dokonuje odkupienia w określonej kolejności zgłoszeń;
- czy wykup może następować w ratach;
- czy możliwe i prawdopodobne jest (np. na podstawie historycznych żądań wykupu) wystąpienie istotnej redukcji odkupu (np. w przypadku mało płynnych aktywów).

Wystąpienie powyższych przykładowych okoliczności lub ich kombinacji wydaje się być ograniczeniem, które może spowodować, że wartość godziwa inwestycji będzie musiała być ustalona przy zastosowaniu modelu zgodnie z 14 p. 4 rozporządzenia IF.

Szczególne zasady rachunkowości dla funduszy inwestycyjnych

Jeżeli nabywcą tytułów uczestnictwa instytucji wspólnego inwestowania lub certyfikatów inwestycyjnych funduszy inwestycyjnych jest fundusz inwestycyjny, to do wyceny jego aktywów będzie miało zastosowanie Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych (Dz.U.2007 nr 249 poz.1859 z późn. zm.), zwane dalej „rozporządzeniem FI”. Zgodnie z par. 23 ust. 2 tego rozporządzenia, co do zasady aktywa i zobowiązania funduszu wycenia się według wiarygodnie oszacowanej wartości godziwej, natomiast zgodnie z par. 24 ust. 1 za wiarygodnie oszacowaną wartość godziwą składnika lokat uznaje się:

- 1) cenę z aktywnego rynku (poziom pierwszy hierarchii wartości godziwej);
- 2) w przypadku braku ceny, o której mowa w pkt 1, cenę otrzymaną przy zastosowaniu modelu wyceny, gdzie wszystkie znaczące dane wejściowe są obserwowalne w sposób bezpośredni lub pośredni (poziom drugi hierarchii wartości godziwej);
- 3) w przypadku braku ceny, o której mowa w pkt 1 i 2, wartość godziwą ustaloną za pomocą modelu wyceny opartego o dane nieobserwowalne (poziom trzeci hierarchii wartości godziwej).

Przyjęcie za wartość godziwą inwestycji ostatniej wartości aktywów netto, przypadającej na tytuł uczestnictwa lub certyfikat inwestycyjny, ogłoszonej przez towarzystwo funduszy inwestycyjnych będzie równoznaczne z założeniem, że cena ta pochodzi z aktywnego rynku (poziom 1 hierarchii wartości godziwej). Aktywny rynek to zgodnie z par. 2 pkt 19 rozporządzenia FI rynek, na którym transakcje

dotyczące danego składnika aktywów lub zobowiązania odbywają się z dostateczną częstotliwością i mają dostateczny wolumen, aby dostarczać bieżących informacji na temat cen tego składnika aktywów lub zobowiązania, w tym rynki giełdowe, rynki pośredników, rynki brokerskie i rynki transakcji bezpośrednich, które cechują się taką częstotliwością i wolumenem. Biegli rewidenci badający sprawozdania finansowe funduszy inwestycyjnych powinni upewnić się, że dla tytułów uczestnictwa lub certyfikatów inwestycyjnych (będących składnikiem lokat) istnieje aktywny rynek, jeżeli zamierzają oprzeć swoje wnioski co do prawidłowości wyceny do wartości godziwej wyłącznie na podstawie wycen ogłaszanych przez towarzystwo funduszy inwestycyjnych.

Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)

Zgodnie z par. 72 MSSF 13 (Ustalanie wartości godziwej) w celu zwiększenia spójności i porównywalności pomiarów wartości godziwej i powiązanych ujawnianych informacji ustanowiono hierarchię wartości godziwej, która klasyfikuje na trzech poziomach (zob. paragrafy 76-90) dane wejściowe dla technik wyceny stosowanych do ustalania wartości godziwej. W hierarchii wartości godziwej najwyższy priorytet nadano cenom notowanym (nieskorygowanym) na aktywnych rynkach za identyczne aktywa lub zobowiązania (dane wejściowe na poziomie 1), zaś najniższy priorytet – nieobserwowalnym danym wejściowym (dane wejściowe na poziomie 3).

W przypadku instrumentów finansowych wycenianych do wartości godziwej, takich jak tytuły uczestnictwa lub certyfikaty inwestycyjne, analiza zapisów MSSF 13 prowadzi do wniosku, że zastosowanie odczytu wyceny aktywów netto ogłoszonej przez towarzystwo funduszy inwestycyjnych (dalej TFI) jako techniki wyceny do wartości godziwej jest de facto techniką wyceny zastrzeżoną dla poziomu pierwszego hierarchii wartości godziwej. Zgodnie z par. 76 MSSF 13 dane wejściowe na poziomie pierwszym są cenami notowanymi (nieskorygowanymi) na aktywnych rynkach za identyczne aktywa lub zobowiązania, do których jednostka ma dostęp w dniu wyceny. Zatem przyjmowanie cen ogłoszonych przez towarzystwo funduszy inwestycyjnych (z perspektywy składników lokat) jako wartości godziwych, wymaga przyjęcia założenia i udowodnienia, że rynek ustanowiony przez TFI jest rynkiem aktywnym, tj. rynkiem, na którym transakcje dotyczące składnika aktywów lub zobowiązania odbywają się z dostateczną częstotliwością i mają dostateczny wolumen, aby dostarczać w sposób ciągły informacji na temat cen. Niewątpliwie do oceny aktywności rynku niezbędna jest weryfikacja:

- czy w ogóle występują (a jeżeli tak to w jakim wolumenie i czy w okolicach daty bilansowej) transakcje subskrypcji i odkupu tytułów uczestnictwa lub certyfikatów inwestycyjnych;
- czy istnieje rynek wtórny (tj. dla transakcji, w których nie uczestniczy TFI) – czy poziomy cen można zaobserwować i czy różnią się one od ogłoszonej wyceny;

- czy występują dylematy dotyczące ograniczeń odkupu lub wykupu tytułów uczestnictwa lub certyfikatów inwestycyjnych.

W przypadku dojścia do wniosku, że brak jest aktywnego rynku dla ogłoszonej wyceny aktywów netto, konieczne jest udowodnienie, że ogłoszona wycena wykonana została zgodnie z zasadami MSSF 13, aby można było uznać ją za wycenę do wartości godziwej (np. czy zastosowano perspektywę uczestnika rynku w założeniach dotyczących oceny ryzyka).

Wnioski

Wyniki przeprowadzonego badania wskazują, że pomimo istnienia rozbudowanych regulacji krajowych i międzynarodowych, proces szacowania wartości godziwej w funduszach inwestycyjnych pozostaje w znacznym stopniu obszarem opartym na subiektywnych założeniach i zawodowym osądzie. Subiektywność ta sama w sobie nie stanowi wady, o ile jest odpowiednio uzasadniona, udokumentowana oraz osadzona w perspektywie uczestnika rynku. Praktyka pokazuje jednak, że właśnie w tych obszarach występują najczęściej istotne nieprawidłowości.

W szczególności zaobserwowano, że w procesach wyceny oraz ich weryfikacji nadal występują problemy związane z:

- niedopasowaniem danych wejściowych w modelach wyceny, w tym w zakresie waluty, rynku odniesienia oraz horyzontu czasowego danych porównawczych;
- nieadekwatnym doбором spółek porównawczych, który nie uwzględnia w wystarczającym stopniu różnic w skali działalności, profilu ryzyka, strukturze finansowania oraz faktycznych źródłach generowania przychodów;
- nadużywaniem metody skorygowanych aktywów netto jako substytutu wyceny wartości godziwej kapitałów własnych, bez wykazania tożsamości standardów wartości dla poszczególnych składników aktywów i zobowiązań;
- niewłaściwym lub niekonsekwentnym określaniem poziomu ryzyka specyficznego, w szczególności w wycenach opartych na danych nieobserwowalnych (poziom 3 hierarchii wartości godziwej);
- ograniczonym stosowaniem zawodowego osądu biegłego rewidenta, polegającym na nadmiernym poleganiu na formalnej poprawności dokumentacji wyceny, bez pogłębionej analizy ekonomicznej przyjętych założeń i ich zgodności z perspektywą uczestnika rynku;
- przyjmowaniem wycen aktywów netto ogłaszanych przez towarzystwa funduszy inwestycyjnych z założenia jako wartość godziwa w sytuacjach braku istnienia aktywnego rynku dotyczącego danego instrumentu finansowego.

Istotnym wnioskiem płynącym z badania jest również stwierdzenie, że w praktyce rynkowej wciąż obserwuje się tendencję do upraszczania procesu wyceny wartości godziwej poprzez odwoływanie się do rozwiązań, które nie spełniają definicyjnych

kryteriów wartości godziwej, takich jak cena ostatniej transakcji (PORI), czy mechaniczne przyjmowanie wartości aktywów netto publikowanej przez TFI jako ceny z aktywnego rynku. Takie podejście może prowadzić do nieuprawnionego przypisywania wycen do poziomu pierwszego hierarchii wartości godziwej, mimo braku spełnienia przesłanek istnienia aktywnego rynku w rozumieniu MSSF 13 oraz krajowych regulacji rachunkowości.

Ponadto analiza problemu relacji pomiędzy wartością godziwą a wartością likwidacyjną funduszu inwestycyjnego wskazuje, że w sytuacjach skrajnych, takich jak zaprzestanie działalności lub istotne ograniczenia płynności, kontekst wyceny ulega zasadniczej zmianie. W takich przypadkach kluczowe znaczenie ma rozróżnienie pomiędzy uporządkowaną a wymuszoną sprzedażą aktywów. Brak jednoznacznych kryteriów oceny tej granicy w praktyce funduszy inwestycyjnych generuje dodatkowe ryzyko zniekształcenia informacji finansowej oraz utrudnia porównywalność sprawozdań finansowych.

Ograniczeniem niniejszego badania jest jego oparcie na analizie dokumentacji kontrolnej, dotyczącej wybranej części populacji funduszy inwestycyjnych oraz określonego horyzontu czasowego. Niemniej jednak zidentyfikowane problemy mają charakter systemowy i mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych badań empirycznych, w szczególności w zakresie wpływu jakości wycen wartości godziwej na decyzje inwestorów oraz na stabilność rynku funduszy inwestycyjnych w warunkach podwyższonej niepewności rynkowej.

Literatura

- Agarwal, V., Barber, B., Cheng, S., Hameed, A., & Yasuda, A. (2023). Private company valuations by mutual funds. *Review of Finance*, 27 (2), 693–738.
- American Institute of Certified Public Accountants. (2019). *Accounting and Valuation Guide. Valuation of Portfolio Company Investments of Venture Capital and Private Equity Funds and Other Investment Companies*.
- Barth, M. E. (1994). Fair value accounting: Evidence from investment securities and the market valuation of banks. *Accounting Review*, 69 (1) 1–25.
- Berg, P. (2022). *Predicting the Credit Spread Difference Between Nordic and European High-Yield Bonds* (praca magisterska). Bodø: Nord Universitet.
- Carroll, T. J., Linsmeier, T. J., & Petroni, K. R. (2003). The reliability of fair value versus historical cost information: Evidence from closed-end mutual funds. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 18 (1), 1–24.
- Damodaran, A. (2012). *Investment valuation: Tools and techniques for determining the value of any asset* (3rd ed.). John Wiley & Sons.
- Deloitte. (2026). IASB–FASB convergence. *IAS Plus*. – źródło internetowe: <https://www.iasplus.com/en/projects/completed/other/iasb-fasb-convergence>
- Flick, U. (2022). *An introduction to qualitative research* (6th ed.). SAGE Publications.
- Fundacja Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. (2013). *Przykłady ilustrujące MSSF 13 – ustalenie wartości godziwej. Nienotowane instrumenty kapitałowe mieszczące się w zakresie MSSF 9 – instrumenty finansowe*.
- Grant Thornton International Ltd. (2017). *Preparing financial statements when the going concern basis is not appropriate*. IFRS Viewpoint.
- Hońko, S. (2012). Ustalanie wartości godziwej nieruchomości inwestycyjnych metodą dochodową na przykładzie sprawozdań finansowych Grupy kapitałowej GTC. W: H. Buk & A. Kostur (red.), *Za i przeciw wartości godziwej w rachunkowości*. Wydawnictwo UE w Katowicach.
- IASB. (2022). International Accounting Standards Board. *International Financial Reporting Standards (IFRS)*. <https://www.ifrs.org>.
- International Private Equity and Venture Capital Valuation Board. (2022). *International private equity and venture capital valuation guidelines*. IPEV.IPEV. (2018). *International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines*.
- KPMG. (2025). *Fair value measurement handbook*, KPMG IFRG Limited.
- Kuckartz, U. (2014). *Qualitative text analysis: A guide to methods, practice and using software*. SAGE Publications.
- Lev, B. (2016). *The end of accounting and the path forward for investors and managers*. John Wiley & Sons.
- Mezmir, E. A. (2020). Qualitative data analysis: An overview of data reduction, data display, and interpretation. *Research on humanities and social sciences*, 10 (21), 15–27.

- Pęksyk, M., Śledzik, K., Bławat, B. (2023). Koszt kapitału własnego w warunkach niepewności – na przykładzie rynku USA. *Rocznik Audytu i Rachunkowości*, 165–182.
- Romano, R. (1998). Empowering investors: a market approach to securities regulation. *The Yale Law Journal*, 107 (8), 2359–2430.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 17 listopada 2024 r. w sprawie uznawania i metod wyceny oraz ujawniania i prezentacji instrumentów finansowych (Dz. U. 2024 poz. 1750).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych (Dz. U. Nr 249, poz. 1859 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 28 grudnia 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych Dz.U. 2020 poz. 2436.
- Stępień, M. (2010). Paradoks funduszy inwestycyjnych zamkniętych. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania SGH*, (97), 131–145.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications* (6th ed.). SAGE Publications.
- Zyla, M. L. (2020). *Fair value measurement: Practical guidance and implementation*. John Wiley & Sons.

Zakres i stopień wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji w pracy biegłych rewidentów – analiza empiryczna

JOANNA WIELGÓRSKA-LESZCZYŃSKA
ORCID 0000-0002-3521-6325

JUSTYNA BEATA ZAKRZEWSKA
ORCID 0000-0003-4206-3125

Wstęp

Postępująca cyfryzacja procesów gospodarczych oraz dynamiczny rozwój technologii informatycznych w istotny sposób wpływają na funkcjonowanie rachunkowości i rewizji finansowej. W ostatnich latach szczególne znaczenie zyskują rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji (Artificial Intelligence, AI¹), obejmujące m.in. uczenie maszynowe, analizę dużych zbiorów danych oraz automatyzację procesów analitycznych i decyzyjnych. Technologie te coraz częściej znajdują zastosowanie w audycie finansowym i sprawozdawczości, wspierając analizę populacji danych, identyfikację anomalii oraz ocenę ryzyka badania, co prowadzi do stopniowej transformacji tradycyjnego modelu pracy biegłego rewidenta².

Rozważania nad wykorzystaniem sztucznej inteligencji w audycie wpisują się jednocześnie w szerszą debatę dotyczącą relacji pomiędzy człowiekiem a technologią oraz wpływu AI na pracę ekspertów i zawody zaufania publicznego. Jak wskazuje A. Przegalińska, sztuczna inteligencja nie powinna być postrzegana wyłącznie jako narzędzie zastępujące człowieka, lecz jako system współdziałający z ludzkim osądem

¹ Termin „sztuczna inteligencja” wymyślił John McCarthy w 1956 na konferencji w Dartmouth. Andreas Kaplan i Michael Haenlein definiują sztuczną inteligencję jako „zdolność systemu do prawidłowego interpretowania danych pochodzących z zewnętrznych źródeł, nauki na ich podstawie oraz wykorzystywania tej wiedzy, aby wykonywać określone zadania i osiągać cele poprzez elastyczne dostosowanie”. Sztuczna inteligencja ma dwa podstawowe znaczenia, tj. hipotetyczna inteligencja realizowana w procesie technicznym, a nie naturalnym i jako nazwa technologii i dziedzina badań naukowych informatyki i kognitywistyki, czerpiąca także z osiągnięć psychologii, neurologii, matematyki i filozofii. Źródło: Margaret Ann Boden; „Sztuczna inteligencja. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020, s. 30; Andreas Kaplan, Michael Haenlein, „Siri, Siri, in my hand: Who’s the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence”, Business Horizont, Elsevier, Vol. 62, Issue 1, January- February 2019, s. 15-25.

² Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M. A. “Big data and analytics in the modern audit engagement: Research needs”. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 36 (4), 2017, s. 2–5; Kokina, J., Davenport, T. H. “The emergence of artificial intelligence: How automation is changing auditing”, *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14 (1), 2017, s. 116–118; D. Szostek, P. Kasprowski, J. Kozak, A. Kapczyński, R. Prabucki, “Wyzwania i zagrożenia z zakresu cyberbezpieczeństwa podczas projektowania lub wykorzystywania AI”, *CyberPolicy NASK* 2023.

i kompetencjami, redefiniujący charakter pracy poznawczej i decyzyjnej³. Należy zauważyć, że kluczowym wyzwaniem związanym z rozwojem AI jest odpowiedzialne projektowanie relacji człowiek–algorytm, w których technologia wspiera procesy analityczne, lecz nie zwalnia człowieka z odpowiedzialności za podejmowane decyzje⁴.

Perspektywa ta ma szczególne znaczenie w zawodzie biegłego rewidenta, w którym profesjonalny osąd, etyka oraz odpowiedzialność zawodowa stanowią fundament procesu badania sprawozdań finansowych. Na uwagę zasługuje fakt, że wykorzystanie narzędzi AI istotnie przyczynia się do zwiększenia efektywności i jakości audytu, a także do rozszerzenia zakresu analiz prowadzonych przez biegłych rewidentów⁵. Jednocześnie należy podkreślić ryzyka związane z ograniczoną przejrzystością algorytmów, możliwością występowania błędów systemowych oraz koniecznością zachowania kontroli człowieka nad kluczowymi decyzjami audytorskimi⁶.

W kontekście audytu finansowego zastosowanie sztucznej inteligencji może prowadzić nie tyle do eliminacji roli biegłego rewidenta, ile do jej transformacji, tj. do przejścia od wykonywania rutynowych procedur w kierunku interpretacji wyników analiz, oceny ryzyka oraz krytycznej weryfikacji rekomendacji generowanych przez algorytmy. Przyszłość pracy z AI wymaga zatem rozwoju nowych kompetencji, obejmujących rozumienie zasad działania systemów algorytmicznych, ich ograniczeń, jak również potencjalnych błędów poznawczych⁷, co obrazuje rosnące znaczenie technologii informatycznych w procesie badania sprawozdania finansowego przy jednoczesnym ograniczonym stopniu ich praktycznego wykorzystania, wynikającym m.in. z barier organizacyjnych, kosztowych czy też kompetencyjnych⁸.

Znaczenie problematyki wykorzystania sztucznej inteligencji w pracy biegłych rewidentów wynika zatem nie tylko z potencjalnych korzyści technologicznych, lecz także z jej wpływu na przyszłość zawodu oraz modelu wykonywania czynności audytorskich. Pojawiają się pytania dotyczące zakresu odpowiedzialności biegłego rewidenta za wyniki generowane przez algorytmy, zgodności stosowanych narzędzi z międzynarodowymi standardami rewizji finansowej oraz stopnia przygotowania środowiska zawodowego do pracy z zaawansowanymi systemami analitycznymi.

³ Przegalińska, A., *Istoty wirtualne. Jak fenomenologia zmieniała sztuczną inteligencję*, Universitas, Kraków 2016, s. 243–246.

⁴ Kai-Fu Lee, *AI superpowers, China, USA Silicon Valley, and the New World Order*, tłumaczenie: „*Inteligencja sztuczna, rewolucja prawdziwa, Chiny, USA i przyszłość świata*”, Media Rodzina, 2019, s. 233–266.

⁵ Issa, H., Sun, T., Vasarhelyi, M. A. “Research ideas for artificial intelligence in auditing”, *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13 (2), 2016, s. 3–6; Sutton, S. G., Holt, M., Arnold, V., „Artificial intelligence research in accounting”, *International Journal of Accounting Information Systems*, 2016, s. 64–66.

⁶ Brynjolfsson, E., McAfee, A. *Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future*, New York: W.W. Norton & Company, 2017, s. 89–94.

⁷ Roger Penrose, Emanuele Severino, Fabio Scardigli, Ines Testoni, Giuseppe Vitiello, Giacomo Mauro D’Ariano, Federico Faggin, *Artificial Intelligence Versus Natural Intelligence*, Springer, 2022, s. 107–145.

⁸ S. Menon: How Can AI Drive Audits? ISACA, 2021, s. 22, źródło: https://www.isaca.org/-/media/files/isacadp/project/isaca/articles/journal/2021/volume-4/how-can-ai-drive-audits_joa_eng_0721.pdf. Dostęp: 15.12.2025.

Celem niniejszego artykułu jest ocena stopnia i zakresu wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji w pracy biegłych rewidentów w Polsce oraz identyfikacja postrzeganych korzyści i barier związanych z ich stosowaniem w praktyce audytorskiej. Realizacja celu opiera się na wynikach badania empirycznego przeprowadzonego wśród biegłych rewidentów. W artykule zostały sformułowane następujące pytania badawcze:

- 1) W jakim stopniu są wykorzystywane narzędzia sztucznej inteligencji w swojej pracy zawodowej?
- 2) Na jakich etapach pracy zawodowej narzędzia AI znajdują najczęstsze zastosowanie?
- 3) Jakie zagrożenia związane z wykorzystaniem AI są najczęściej identyfikowane?

Publikacja składa się z trzech części. Po wstępie, zostały przedstawione teoretyczne aspekty wykorzystania sztucznej inteligencji w audycie finansowym. Następnie ma miejsce omówienie uwarunkowań i barier stosowania AI w pracy biegłych rewidentów. Kolejna część zawiera opis metodyki badania empirycznego, po czym następuje prezentacja i omówienie jego wyników. Artykuł zamykają przedstawienie rezultatów badania oraz wnioski i rekomendacje dla praktyki audytorskiej i dalszych badań.

1. Sztuczna inteligencja w audycie finansowym

1.1 Pojęcie i klasyfikacja narzędzi AI stosowanych w audycie

Pojęcie sztucznej inteligencji definiowane jest wielowymiarowo, w zależności od kontekstu technologicznego i funkcjonalnego. Najczęściej przyjmuje się, że sztuczna inteligencja (Artificial Intelligence, AI) oznacza zbiór metod i narzędzi informatycznych umożliwiających systemom komputerowym wykonywanie zadań wymagających dotychczas ludzkich zdolności poznawczych, takich jak uczenie się, wnioskowanie, rozpoznawanie wzorców czy podejmowanie decyzji na podstawie danych⁹. W kontekście audytu finansowego AI nie stanowi autonomicznego podmiotu decyzyjnego, lecz pełni funkcję narzędzia wspierającego proces badania poprzez zaawansowaną analizę danych i automatyzację wybranych procedur audytorskich¹⁰. Narzędzia AI stosowane w audycie obejmują przede wszystkim rozwiązania oparte na uczeniu maszynowym (machine learning), analizie dużych zbiorów danych (Big Data Audit Analytics) oraz technikach eksploracji danych (data mining)¹¹. Technologie te umożliwiają analizę pełnych populacji danych finansowych zamiast tradycyjnych prób, co potencjalnie zwiększa skuteczność identyfikacji nieprawidłowości oraz ryzyk istotnego zniekształcenia sprawozdań finansowych. Narzędzia AI stosowane w audycie klasyfikowane są najczęściej według obszaru ich zastosowania. Do podstawowych kategorii zalicza się:

- 1) narzędzia analizy danych finansowych,
- 2) systemy wykrywania anomalii i nadużyć,
- 3) rozwiązania służące automatyzacji procedur audytorskich.¹²

Narzędzia analityczne wykorzystujące algorytmy uczenia maszynowego umożliwiają identyfikację nietypowych relacji, trendów oraz odchyleń w danych księgowych,

⁹ Issa, H., Sun, T., Vasarhelyi, M. A., "Research ideas for artificial intelligence in auditing: The Formalization of Audit and Workforce Supplementation", *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13 (2), 2016, s. 2–4; Margaret Ann Boden, *Sztuczna inteligencja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020, s. 30; Andreas Kaplan, Michael Haenlein, „Siri, Siri, in my hand: Who’s the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence”, *Business Horizont*, Elsevier, Vol. 62, Issue 1, January- February 2019, s. 15-25.

¹⁰ A. Karmańska, „Artificial Intelligence in Audit”, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 2022, vol. 66, nr 4, s. 87-88.

¹¹ D. Szostek, P. Kasproski, J. Kozak, A. Kapczyński, R. Prabucki: *Wyzwania i zagrożenia z zakresu cyberbezpieczeństwa podczas projektowania lub wykorzystywania AI*, *CyberPolicy NASK*, 2023, s. 22-33; Theophanis C. Stratopoulos, Victor Xiaoqi Wang, „Artificial intelligence and accounting research: a framework and agenda”, *International Journal of Accounting Information Systems*, Elsevier, December 2025, Volume 56, źródło: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1467089525000363>. Dostęp: 12.12.2025.

¹² EY, „Audit innovation”, źródło: https://www.ey.com/en_pl/services/audit/innovation. Dostęp: 30.09.2025; Deloitte, *Cognitive technologies: The real opportunities for business*, 2015, źródło: <https://www.deloitte.com/us/en/insights/topics/emerging-technologies/cognitive-technologies-business-applications.html>. Dostęp: 30.09.2025; Kokina J. and Davenport T.H., „The emergence of artificial intelligence: How automation is changing auditing”, *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14 (1), 2017, 115-123, źródło: <https://doi.org/10.2308/jeta-51730>; Zang A. (Chanyuan), „Intelligent process automation in audit”, *SSRN Electronic Journal*, 2019, źródło: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3448091>.

wspierając ocenę ryzyka oraz planowanie badania¹³. Systemy wykrywania anomalii i nadużyć stanowią jedną z najbardziej rozwiniętych form zastosowania AI w audycie. Algorytmy te uczą się typowych wzorców transakcyjnych, a następnie identyfikują obserwacje odbiegające od normy, które mogą wskazywać na błędy lub działania oszukańcze¹⁴. Z kolei automatyzacja procedur audytorskich obejmuje m.in. testy zgodności, uzgadnianie danych, analizę dokumentów źródłowych oraz wstępną ocenę kontroli wewnętrznej. Wykorzystanie narzędzi AI w praktyce audytorskiej pozostaje zróżnicowane i wciąż ograniczone, koncentrując się głównie na analizie danych oraz automatyzacji powtarzalnych czynności¹⁵.

1.2 Rola sztucznej inteligencji w procesie badania sprawozdań finansowych

Zastosowanie narzędzi sztucznej inteligencji w audycie finansowym może dotyczyć szerszego zakresu etapów procesu badania sprawozdań finansowych. AI jest wykorzystywana przede wszystkim na etapie planowania badania, oceny ryzyka, realizacji procedur badania oraz w ograniczonym zakresie na etapie formułowania wniosków¹⁶.

Na etapie planowania badania narzędzia AI wspierają analizę dużych zbiorów danych finansowych i operacyjnych klienta, umożliwiając identyfikację obszarów podwyższonego ryzyka istotnego zniekształcenia. Wykorzystanie algorytmów uczenia maszynowego pozwala na bardziej precyzyjną segmentację danych oraz wcześniejsze wykrywanie nietypowych trendów i zależności, co sprzyja lepszemu ukierunkowaniu dalszych procedur audytorskich¹⁷. Należy podkreślić, że technologie analityczne umożliwiają audytorom odejście od podejścia opartego wyłącznie na doświadczeniu i intuicji na rzecz analizy pełnych populacji danych¹⁸.

¹³ Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M. A. (2017), "Big Data and Analytics in the Modern Audit Engagement: Research Needs", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Volume 36, Issue 4, 2017, s. 1-27.

¹⁴ A. Wygodny, „Sztuczna inteligencja w audycie i zarządzaniu ryzykiem, nowe możliwości poszerzania wiedzy”, *Kontrola i Audyt*, s. 47-52, źródło: DOI: 10.53122/ISSN.0452-5027/2024.1.36.

¹⁵ M. Gajdziński, „AI w audycie to nowe możliwości. Przekładamy innowacje na korzyści dla klientów i pracowników”, źródło: <https://kpmg.com/pl/pl/wiedza/transformacja-biznesowa/ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html>. Dostęp: 10.12.2025.

¹⁶ Issa, H., Sun, T., Vasarhelyi, M. A., "Research ideas for artificial intelligence in auditing: The Formalization of Audit and Workforce Supplementation", *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13 (2), 2016, s. 6-9; Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M. A. (2017), "Big Data and Analytics in the Modern Audit Engagement: Research Needs", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Volume 36, Issue 4, 2017, s. 8-11.

¹⁷ M. Gajdziński, „AI w audycie to nowe możliwości. Przekładamy innowacje na korzyści dla klientów i pracowników”, źródło: <https://kpmg.com/pl/pl/wiedza/transformacja-biznesowa/ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html>. Dostęp: 10.12.2025; Deloitte [2019], *AI leaders in financial services*, <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/financial-services/artificial-intelligence-ai-financial-services-frontrunners.html>. Dostęp: 13.12.2025; W. Goleński, M. Będziaszek, M. Fotla, „Duże zbiory danych, AI i otwarte źródła informacji”, *Kontrola i audyt*, s. 149- 154, źródło: DOI: 10.53122/ISSN.0452-5027/2025.1.10.

¹⁸ Mary Kay K. Copeland. "The Impact of Technology on the Audit Profession", *American Accounting Association, Annual Conference*, 2020, źródło: DOI: 10.13140/RG.2.2.12368.12805; Julie Bell Lindsay, "Innovating to Meet Tomorrow's Challenges", źródło: https://www.theqaq.org/AuditEffect?gad_source=1&gad_campaignid=23446951426&gclid=OAAAAACdl-LQ_uxGYwKVi2H2x0bvs8Tjdv&gclid=CjwKCAiAjojLBhAlEiwAicjhrDgbaiyqydXXVZz_h80hbXMs0zphZ8fWfcO5tVRLNZHRasbODbAjqhhoCShYQAvD_BwE. Dostęp: 10.12.2025.

Najszerze zastosowanie sztucznej inteligencji obserwuje się na etapie realizacji procedur badania. Narzędzia AI są wykorzystywane do automatycznego testowania transakcji, uzgadniania zapisów księgowych, analizy dokumentów źródłowych oraz wykrywania anomalii mogących wskazywać na błędy lub nadużycia¹⁹.

Na uwagę zasługuje fakt, że zastosowanie AI w procedurach badania przyczynia się do wzrostu efektywności audytu, mierzonej skróceniem czasu realizacji badania oraz redukcją nakładu pracy ludzkiej na wykonywanie czynności powtarzalnych. Natomiast automatyzacja analizy danych umożliwi audytorom koncentrację na zadaniach wymagających profesjonalnego osądu, takich jak interpretacja wyników, ocena kontroli wewnętrznej, czy komunikacja z kierownictwem jednostki²⁰.

Wpływ AI na jakość audytu oceniany jest z dwóch perspektyw. Z jednej strony analiza pełnych populacji danych oraz zaawansowane techniki wykrywania anomalii zwiększają prawdopodobieństwo identyfikacji istotnych nieprawidłowości²¹. Z drugiej strony – ryzyko nadmiernego polegania na wynikach generowanych przez algorytmy oraz ograniczona przejrzystość niektórych modeli AI może utrudniać ocenę ich zgodności z wymogami standardów rewizji finansowej.

Biegli rewidenci postrzegają sztuczną inteligencję przede wszystkim jako narzędzie wspomagające, a nie zastępujące profesjonalny osąd audytora. Warto podkreślić, że pozytywny wpływ technologii na jakość audytu jest uzależniony od kompetencji użytkowników oraz stopnia integracji narzędzi AI z metodyką badania. W tym kontekście rola sztucznej inteligencji w procesie badania sprawozdań finansowych polega nie tylko na zwiększaniu efektywności operacyjnej, lecz także na stopniowej transformacji sposobu wykonywania pracy audytorskiej²².

¹⁹ G. Wiśniewska, „Wpływ sztucznej inteligencji na pracę audytorów: czy biegły rewident może zostać zastąpiony przez sztuczną inteligencję?”, *Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie*, 2024, s. 99-112.

²⁰ Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M. A. (2017), “Big Data and Analytics in the Modern Audit Engagement: Research Needs”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Volume 36, Issue 4, 2017, s. 12-14; Kokina, J., & Davenport, T. H., “The Emergence of Artificial Intelligence: How Automation Is Changing Auditing”, *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14, 115-122, źródło: <https://doi.org/10.2308/jeta-51730> z dnia 15.12.2025 r.

²¹ Steve G. Sutton, Matthew Holt, Vicky Arnold, “The reports of my death are greatly exaggerated”, *International Journal of Accounting Information Systems*, Elsevier, Volume 22, September 2016, s. 60-73.

²² O. Frederik, “Digital Transformation in Auditing: Harnessing Technology for More Efficient and Effective Audits”, *Journal of Business Practice, Economics, and Finance*, vol. 2, issue 1, 2024, s. 51.

2. Uwarunkowania wykorzystania sztucznej inteligencji w pracy biegłych rewidentów

2.1 Czynniki sprzyjające wykorzystaniu AI

Stopień wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji w audycie finansowym jest determinowany przez szereg czynników o charakterze indywidualnym i organizacyjnym. Do kluczowych uwarunkowań sprzyjających wykorzystaniu AI należą kompetencje cyfrowe biegłych rewidentów, dostępność odpowiednich narzędzi technologicznych oraz wsparcie organizacyjne ze strony firm audytorskich i otoczenia instytucjonalnego²³. Pozytywne nastawienie do technologii oraz podstawowa wiedza z zakresu analizy danych i działania algorytmów istotnie zwiększają skłonność audytorów do korzystania z narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, a brak zrozumienia mechanizmów działania systemów AI prowadzi do nieufności wobec wyników generowanych przez algorytmy i ogranicza ich praktyczne zastosowanie²⁴. Jednocześnie należy zauważyć, że znaczenie kompetencji cyfrowych może być czynnikiem sprzyjającym wykorzystaniu AI, ale również barierą, a niedostateczne przygotowanie cyfrowe ogranicza możliwość pełnego wykorzystania potencjału technologii informatycznych w audycie.

Drugim istotnym czynnikiem sprzyjającym wykorzystaniu AI jest dostępność odpowiednich narzędzi technologicznych. Dostęp do zaawansowanych systemów analitycznych, integrujących dane finansowe i niefinansowe oraz umożliwiających analizę pełnych populacji danych²⁵. Narzędzia te są jednak częściej implementowane w dużych firmach audytorskich, dysponujących odpowiednimi zasobami finansowymi i technologicznymi²⁶.

Kolejnym istotnym czynnikiem sprzyjającym wykorzystaniu AI jest wsparcie organizacyjne, obejmujące strategię cyfryzacji, szkolenia oraz kulturę organizacyjną sprzyjającą innowacjom. Wdrożenie AI w audycie jest najbardziej efektywne w organizacjach, które traktują technologie cyfrowe jako element długofalowego rozwoju, a nie jedynie jako narzędzie optymalizacji kosztów²⁷.

²³ Issa, H., Sun, T., Vasarhelyi, M. A., "Research ideas for artificial intelligence in auditing: The Formalization of Audit and Workforce Supplementation", *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13 (2), 2016, s. 10-12; O. Frederik, "Digital Transformation in Auditing: Harnessing Technology for More Efficient and Effective Audits", *Journal of Business Practice, Economics, and Finance*, vol. 2, issue 1, 2024, s. 47-49.

²⁴ Eilifsen, A., Knechel, W. R., & Wallage, P., "Data analytics and auditing: Where are we and where should we be going?", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 2020, 39 (1), s. 1-24; Ghobadian, A., Speller, S., & Jones, M., "Digital transformation and the future of work: A bibliometric analysis and research agenda", *Technological Forecasting and Social Change*, 2021, s. 167, 120730.

²⁵ Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M. A. (2017), "Big Data and Analytics in the Modern Audit Engagement: Research Needs", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Volume 36, Issue 4, 2017, s. 9-11.

²⁶ KPMG. (2020). *Embracing the digital transformation of audit*. Źródło: <https://advisory.kpmg.us/articles/2020-embracing-the-digital-transformation-of-audit.html>. Dostęp: 09.10.2025.

²⁷ Issa, H., Sun, T., Vasarhelyi, M. A., "Research ideas for artificial intelligence in auditing: The Formalization of Audit and Workforce Supplementation", *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13 (2), 2016, s. 11-13.

2.2 Bariery i ograniczenia

Pomimo rosnącego zainteresowania zastosowaniem sztucznej inteligencji w audycie finansowym, zakres jej praktycznego wykorzystania pozostaje ograniczony. Do kluczowych barier wdrożeniowych należą wysokie koszty implementacji technologii, ryzyko błędów algorytmicznych oraz kwestie etyczne i regulacyjne związane z odpowiedzialnością zawodową biegłych rewidentów. Koszty wdrożenia narzędzi AI obejmują zarówno nakłady inwestycyjne związane z zakupem lub stworzeniem zaawansowanych systemów analitycznych, jak i koszty szkoleń, integracji z istniejącą infrastrukturą informatyczną oraz utrzymania systemów.

Drugą istotną barierą jak już wspomniano w poprzedniej części publikacji są ryzyka związane z błędami algorytmicznymi oraz ograniczoną przejrzystością modeli AI. Algorytmy uczące się na danych historycznych mogą powielać istniejące błędy, uprzedzenia lub nieadekwatne wzorce, co może prowadzić do błędnych wniosków audytorskich²⁸. Należy zwrócić uwagę, że brak możliwości pełnego wyjaśnienia sposobu działania niektórych modeli, zwłaszcza opartych na głębokim uczeniu, stanowi wyzwanie z perspektywy zgodności z wymogami standardów rewizji finansowej²⁹. Ryzyko błędów algorytmicznych ma szczególne znaczenie w kontekście odpowiedzialności zawodowej biegłego rewidenta. Zgodnie z obowiązującymi standardami, to audytor ponosi odpowiedzialność za wnioski z badania, niezależnie od stopnia wykorzystania narzędzi technologicznych, a obawa przed nadmiernym poleganiem na wynikach generowanych przez algorytmy ogranicza skłonność audytorów do stosowania AI w kluczowych obszarach badania.

Inne bariery dotyczą również kwestii etycznych i regulacyjnych. Brak jednoznacznych wytycznych dotyczących stosowania AI w audycie finansowym, w szczególności w zakresie przejrzystości algorytmów, ochrony danych oraz dokumentowania procedur opartych na systemach automatycznych³⁰. Biegli rewidenci muszą zwracać uwagę na niepewność interpretacyjną dotyczącą zgodności wykorzystania zaawansowanych narzędzi analitycznych z krajowymi regulacjami oraz standardami etyki zawodowej. Bariery etyczne i regulacyjne mają charakter szczególnie ważny w zawodach zaufania publicznego, gdzie kluczowe znaczenie ma zachowanie niezależności, obiektywizmu oraz profesjonalnego osądu. W konsekwencji skuteczne wdrażanie sztucznej inteligencji w audycie wymaga nie tylko rozwoju technologii, lecz także dostosowania ram regulacyjnych oraz budowy kompetencji umożliwiających krytyczną i odpowiedzialną współpracę z systemami algorytmicznymi.

²⁸ Steve G. Sutton, Matthew Holt, Vicky Arnold, "The reports of my death are greatly exaggerated", *International Journal of Accounting Information Systems*, Elsevier, Volume 22, September 2016, s. 71-73;

²⁹ Michelle Cardwell, Nadine Kater, Zaakirah Mohamed, and Bruce Vivian, "Embracing the AI Frontier: Rethinking Auditor Skills and Education", źródło: <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/embracing-ai-frontier-rethinking-auditor-skills-and-education>. Dostęp: 30.11.2025.

³⁰ Michelle Cardwell, Nadine Kater, Zaakirah Mohamed, and Bruce Vivian, "Embracing the AI Frontier: The Transformative Impact of AI on Audit Firms & Methodologies", IFAC, Sierpień 2025, źródło: <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/embracing-ai-frontier-transformative-impact-ai-audit-firms-methodologies>. Dostęp: 31.10.2025.

3. Wykorzystanie narzędzi AI przez biegłych rewidentów w Polsce

Dotychczasowe badania obejmujące tematykę wykorzystania sztucznej inteligencji przez biegłych rewidentów koncentrowały się na opisie narzędzi wykorzystywanych podczas wykonywania procedur badania rewizji finansowej, analizie ich wpływu na proces badania sprawozdania finansowego oraz analizie przepisów prawa i literatury przedmiotu w odniesieniu do pojedynczych, przykładowych informacji o zakresie stosowania tych narzędzi przez biegłych rewidentów w Polsce. Badanie ankietowe na potrzeby niniejszej publikacji zostało przeprowadzone w terminie od 25 lutego 2025 r. do 31 maja 2025 r. Uzyskany materiał empiryczny pozwolił na zebranie cennych informacji od respondentów, między innymi o stopniu wykorzystania sztucznej inteligencji w pracy biegłych rewidentów i wpływie sztucznej inteligencji na efektywność pracy.

Mając na celu ograniczenie możliwości wystąpienia błędów w trakcie prowadzenia badania, a jednocześnie zwiększenie trafności wyników, badanie zaprojektowano w taki sposób, aby uzyskane dane empiryczne pozwoliły znaleźć odpowiedź na postawione w niniejszej pracy pytania badawcze. W pierwszym jej etapie zidentyfikowano podmioty gospodarcze mające bezpośredni dostęp do ankietowanych³¹, co pozwoliło uzyskać dane empiryczne poprzez zachowanie w próbie reprezentatywności głównych cech związanych z celami badania i umożliwienie porównania danych uzyskanych od wytypowanych do badania respondentów. Metody doboru próby nie wpłynęły negatywnie na jakość badań i użyteczność zebranych danych empirycznych, a całe badanie zostało przeprowadzone zgodnie z zasadami etyki obowiązującymi w badaniach społecznych³². Udział respondentów w badaniu był w pełni dobrowolny i anonimowy.

Aktywne linki ankiety udostępnione były przez Regionalny Oddział Polskiej Izby Biegłych Rewidentów w Warszawie. Kwestionariusz ankietowy był udostępniony respondentom za pośrednictwem Internetu (metoda CAWI). Osoba biorąca udział w badaniu samodzielnie wypełniała ankietę³³, zaś system komputerowy odpowiedzialny za obsługę badania weryfikował techniczną poprawność udzielanych odpowiedzi oraz zapisywał je do późniejszej analizy.

Biorąc pod uwagę możliwości czasowe, finansowe oraz organizacyjne przeprowadzenia badań podjęto decyzję o przeprowadzeniu niepełnych badań, co oznacza, że obserwacją objęto respondentów, w tym wybraną część populacji biegłych rewidentów. Konsekwencją tej decyzji była konieczność ustalenia minimalnej wielkości

³¹ E. Babbie, *Podstawy badań społecznych...*, op. cit., s. 165.

³² E. Babbie, *Podstawy badań społecznych...*, op. cit., s. 79-94.

³³ M. Andralojć, „Zalety i ograniczenia ankiety internetowej jako metody zbierania materiały badawczego w dziedzinie ZZL”. *Dwumiesięcznik „Zarządzanie zasobami ludzkimi”*, 2006, nr 5/2006, s. 110-112.

próby oraz wyboru metody przeprowadzenia doboru populacji reprezentatywnej³⁴. W przypadku populacji biegłych rewidentów wielkość populacji była znana i na dzień 31 grudnia 2024 wynosiła 4 854 osoby³⁵, dlatego minimalna wielkość próby została ustalona na poziomie 67 wypełnionych kwestionariuszy ankietowych przy szacowanej standardowej wielkości frakcji na poziomie 50 proc., poziomie istotności 10 proc. oraz dopuszczalnym błędzie 10 proc.

Odpowiedzi na poszczególne pytania kwestionariusza uzyskane od ankietowych zostały zestawione i podsumowane przy użyciu arkusza kalkulacyjnego Excel. Następnie, przy zastosowaniu metod statystyki opisowej i matematycznej, indukcji i wnioskowania, została wykonana analiza uzyskanego materiału empirycznego, która pozwoliła na znalezienie odpowiedzi na pytania badawcze. Do oceny czy zależności pomiędzy uzyskanymi wynikami nie są przypadkowe, zastosowano istotność statystyczną (p)³⁶. Oznacza ona ryzyko błędnego stwierdzenia związku, który w rzeczywistości nie istnieje. W niniejszej pracy przyjęto istotność statystyczną (p) na poziomie 5 proc. jako dopuszczalne prawdopodobieństwo stwierdzenia zależności, która w rzeczywistości nie występuje³⁷.

Na początku każdego kwestionariusza, tak jak wymagają tego zasady projektowania badań naukowych, umieszczono prośbę skierowaną do respondenta o jego wypełnienie³⁸. Przedstawiono w niej cel badania i zapewniono o anonimowości ankiet. Początkowe pytania ankiet odnosiły się do cech demograficzno-społecznych respondentów³⁹. Następnie zamieszczone były pytania dotyczące bezpośrednio pytań badawczych zawartych w niniejszej pracy. W tabeli 1 zaprezentowano zestawienie liczby osób, które otworzyły link ankiety, liczbę wypełnionych i niewypełnionych ankiet w badaniu.

Tabela 1. Zestawienie liczby wykorzystanych do analizy kwestionariuszy

Nazwa grupy	Minimalna wielkość próby	Liczba wizyt w linku ankiety	Liczba ankiet niewypełnionych	Liczba ankiet wypełnionych	Wskaźnik wypełnienia
Biegli rewidenci	74	213	139	74	34,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

³⁴ S. Nowak, *Metodologia badań Społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 298-303.

³⁵ 2024 Sprawozdanie z monitorowania rynku usług świadczonych przez biegłych rewidentów i firmy audytorskie oraz działalności komitetów audytu, Polska Agencja Nadzoru Audytowego, s. 14, źródło: <https://pana.gov.pl/wp-content/uploads/2025/05/sprawozdanie-z-monitorowania-ryнку-usług-swiadczonej-przez-bieglych-rewidentow-i-firmy-audytorskie-oraz-dzialalnosci-komitetow-audytu-za-2024-rok.pdf>. Dostęp: 01.12.2025.

³⁶ J. Krasodomska, „Rachunkowość społeczna – perspektywa światowa i krajowa”, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 329, 2014, s. 191.

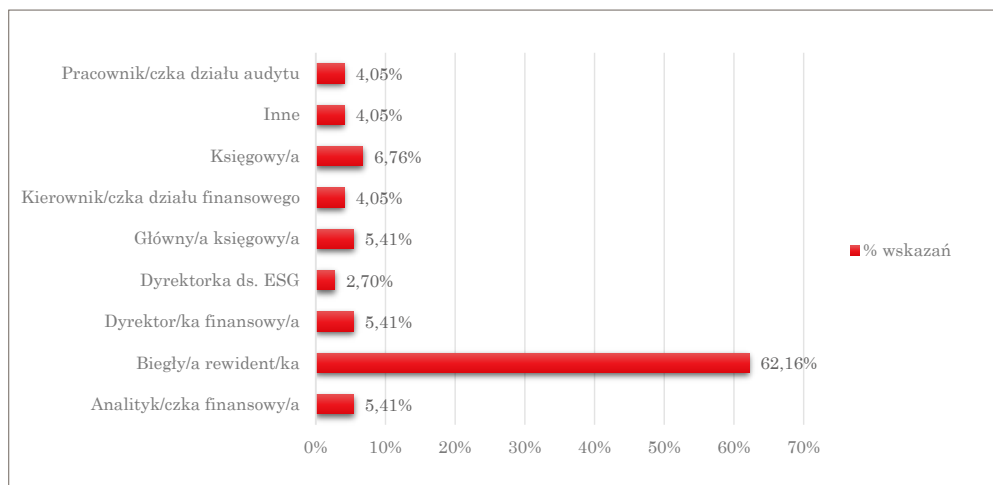
³⁷ B. Pułaska-Turyna, *Statystyka dla ...*, op. cit., s. 242-243; M. Rószkiewicz, *Metody ilościowe w badaniach marketingowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012, s. 290-300.

³⁸ J.W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009 s. 166; D.A. Dilmann, *Mail and telephone: the total design method.*, New York John Wiley, 1978 r.

³⁹ E. Babbie, *Badania społeczne...*, op. cit., s. 277, s. 281.

Wśród osób udzielających odpowiedzi 82,4 proc. to kobiety a 17,6 proc. mężczyźni. 90,5 proc. respondentów zadeklarowało, że są biegłymi rewidentami, a 9,5 proc., że nie są biegłymi rewidentami. Zebrane informacje dotyczące wykonywanego zawodu przez osoby biorące udział w badaniu pozwoliły na zweryfikowanie możliwości wykorzystania narzędzi AI w pracy zawodowej, co przedstawia wykres 1.

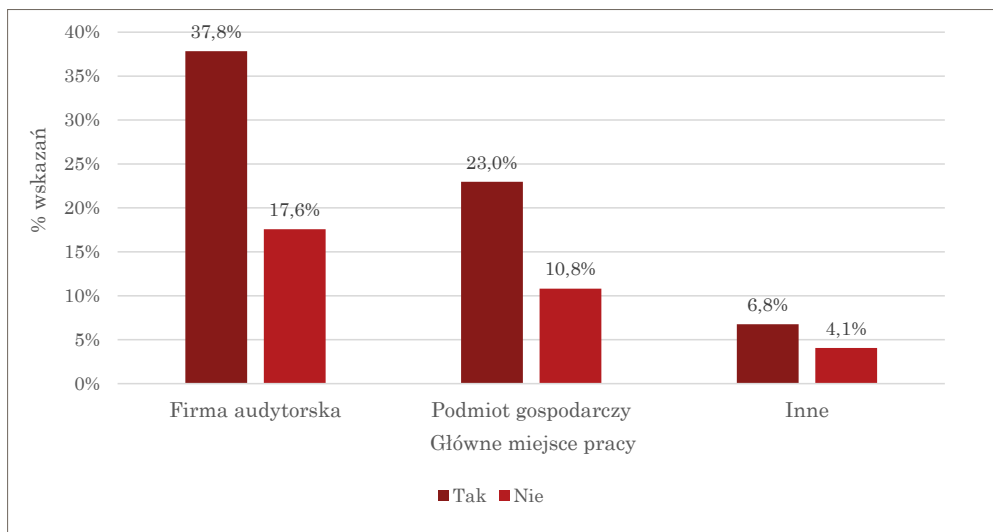
Wykres 1. Zawód wykonywany

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Najliczniejszą grupą respondentów były osoby czynnie wykonujący zawód biegłego rewidenta (62,16 proc.). Wśród innych zawodów najczęściej ankietowali zawód księgowy (6,76 proc.) oraz dyrektora/dyrektorki finansowego/finansowej i analityka/analityczki finansowej (5,41 proc.). Wyniki testu chi-kwadrat zgodności wskazują na istotne statystycznie zróżnicowanie struktury respondentów według wykonywanego zawodu ($\chi^2 = 196,00$; $df = 8$; $p < 0,001$). Rozkład zawodów istotnie odbiega od rozkładu równomiernego, przy wyraźnej dominacji biegłych rewidentów, którzy stanowili ponad 60 proc. badanej próby.

Respondenci zostali poproszeni o udzielenie informacji, czy w swojej pracy kiedykolwiek korzystali z narzędzi sztucznej inteligencji. Strukturę i rozkład odpowiedzi dotyczących korzystania z narzędzi sztucznej inteligencji przez osoby biorące udział w badaniu ankietowym zilustrowano na wykresie 2.

Wykres 2. Korzystanie z narzędzi sztucznej inteligencji

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

37,8 proc. respondentów zatrudnionych w firmach audytorskich zadeklarowało korzystanie w pracy z narzędzi sztucznej inteligencji, co może wskazywać na większe zaangażowanie lub dostęp do analizowanych rozwiązań w tym środowisku. Podobna, choć słabsza tendencja występuje wśród respondentów zatrudnionych w podmiotach gospodarczych, gdzie osoby biorące udział w badaniu i deklarujące korzystanie z narzędzi sztucznej inteligencji stanowią 23,0 proc., a niekorzystający z niej stanowią 10,8 procent. Wyniki testu chi-kwadrat niezależności nie wykazały istotnej statystycznie zależności pomiędzy głównym miejscem pracy respondentów a udzielaną odpowiedzią ($\chi^2 = 0,106$; $df = 2$; $p = 0,949$). Oznacza to, że struktura odpowiedzi „Tak” i „Nie” była zbliżona niezależnie od rodzaju organizacji, w której respondenci wykonywali pracę zawodową.

W celu uzyskania informacji o znajomości narzędzi AI przez respondentów, poproszono osoby biorące udział w badaniu o zadeklarowanie oceny swojego stopnia znajomości. Uzyskane informacje zostały zaprezentowane w tabeli 2.

Tabela 2. Ocena swojego stopnia znajomości narzędzi AI wg ankietowanych

Zawód wykonywany	Bardzo wysoki (%)	Wysoki (%)	Średni (%)	Niski (%)	Brak znajomości (%)
Analityk finansowy/analityczka finansowa	0,0	0,0	5,3	0,0	0,0
Biegły rewident/biegła rewidentka	4,1	8,1	14,8	28,4	6,8
Dyrektor finansowy/dyrektorka finansowa	0,0	1,4	1,4	2,6	0,0
Dyrektorka ds. ESG	0,0	0,0	0,0	2,7	0,0
Główny księgowy/główna księgowa	0,0	0,0	4,1	1,4	0,0
Inny	0,0	2,7	1,3	4,1	0,0
Kierownik/kierowniczka działu finansowego	0,0	0,0	1,4	2,6	0,0
Księgowy/księgowa	0,0	0,0	4,1	2,7	0,0
Suma końcowa	4,1	12,2	32,4	44,5	6,8

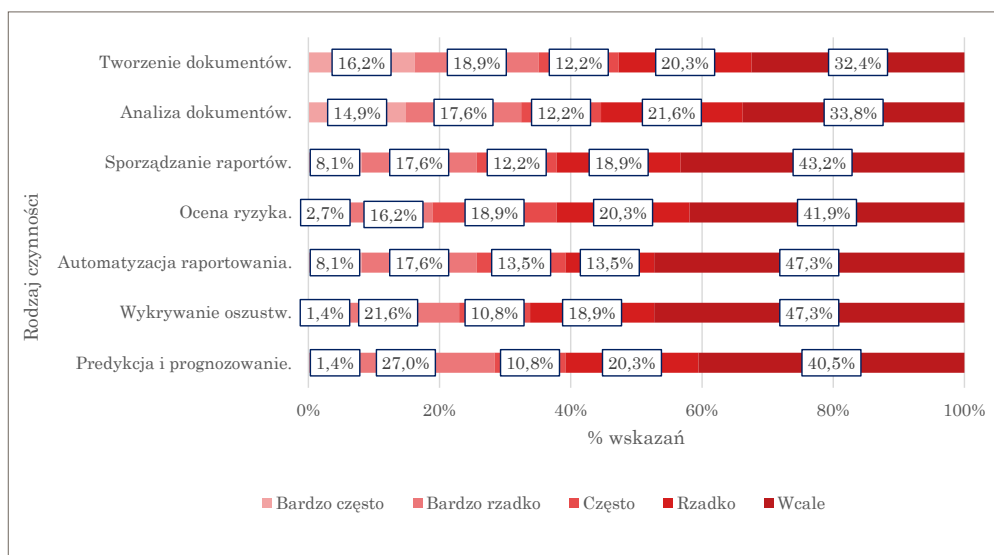
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Dane przedstawione w tabeli 2 wskazują, że deklarowany poziom znajomości narzędzi sztucznej inteligencji wśród respondentów jest ogólnie niski. W całej próbie dominują oceny niskie (44,5 proc.) oraz średnie (32,4 proc.), podczas gdy jedynie 16,3 proc. badanych deklaruje wysoki lub bardzo wysoki poziom znajomości AI. Jednocześnie 6,8 proc. respondentów wskazuje na całkowity brak znajomości tego rodzaju narzędzi. Największe zróżnicowanie odpowiedzi obserwowane jest w grupie biegłych rewidentów, w której występują wszystkie poziomy samooceny kompetencji – od bardzo wysokich po brak znajomości. Pomimo tego, również w tej grupie przeważają wskazania na niski i średni poziom znajomości AI. W pozostałych grupach zawodowych dominują wyłącznie oceny średnie i niskie, a brak deklaracji bardzo wysokich kompetencji może świadczyć o ograniczonym wykorzystaniu zaawansowanych narzędzi AI poza środowiskiem audytorskim.

Przeprowadzony test chi-kwadrat niezależności nie wykazał istotnej statystycznie zależności pomiędzy wykonywanym zawodem a oceną stopnia znajomości narzędzi sztucznej inteligencji ($\chi^2 = 25,02$; $df = 28$; $p = 0,627$). Uzyskane wyniki wskazują, że niski i średni poziom deklarowanych kompetencji w zakresie AI jest zjawiskiem powszechnym niezależnie od przynależności zawodowej respondentów.

Respondenci zostali poproszeni o udzielenie informacji do jakich czynności i procesów wykorzystują narzędzia AI. Strukturę i rozkład odpowiedzi dotyczących wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji przez osoby biorące udział w badaniu ankietowym zilustrowano na wykresie 3.

Wykres 3. Wykorzystanie AI w pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Zaprezentowane dane wskazują, że deklarowana częstotliwość wykorzystania badanych rozwiązań jest ogólnie niska we wszystkich analizowanych obszarach. Najwyższy odsetek odpowiedzi „wcale” występuje w większości analizowanych obszarach i waha się od 32 proc. do ponad 4 proc., co sugeruje, że znaczna część respondentów w ogóle nie stosuje omawianych rozwiązań w swojej pracy zawodowej. Odpowiedzi „bardzo rzadko” utrzymują się także na relatywnie wysokim poziomie, tj. od 16,2 proc. do 27,0 proc., co może wskazywać, że nawet jeśli narzędzia są wykorzystywane, to ma to charakter incydentalny.

Odpowiedzi „często” i „bardzo często” pojawiają się znacznie rzadziej i są silnie zróżnicowane pomiędzy poszczególnymi obszarami. Najwyższe wartości w kategorii „bardzo często” wskazują, że tylko niewielka grupa respondentów wykorzystuje badane rozwiązania w sposób regularny i systematyczny. Może to świadczyć o istnieniu wąskiej grupy użytkowników zaawansowanych, przy jednoczesnym braku powszechnej adopcji technologii.

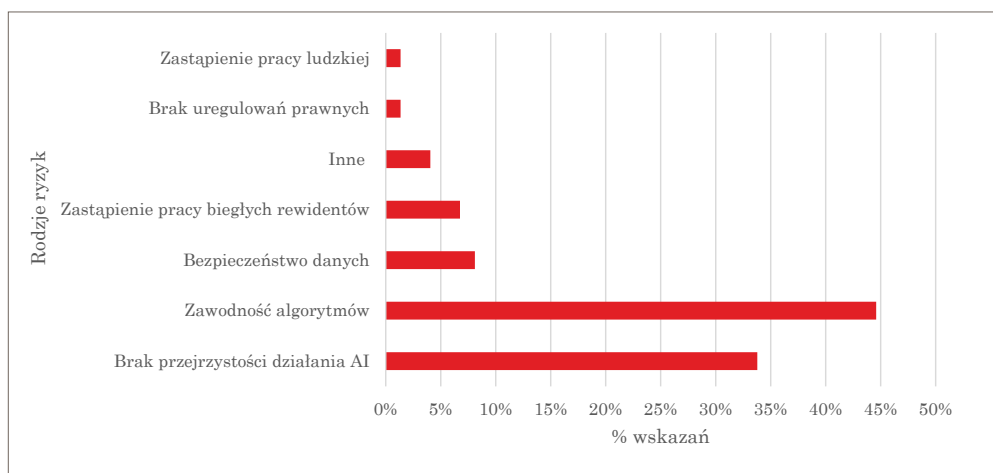
Uzyskane wyniki potwierdzają, że wykorzystanie analizowanych narzędzi znajduje się na wczesnym etapie rozwoju, a ich stosowanie ma charakter selektywny i ograniczony. Taka struktura odpowiedzi może wynikać z barier kompetencyjnych,

organizacyjnych lub technologicznych, wcześniej identyfikowanych w literaturze przedmiotu. W konsekwencji obserwowane niskie częstotliwości wykorzystania mogą stanowić istotne ograniczenie dla pełnego wykorzystania potencjału nowoczesnych rozwiązań w praktyce audytorskiej.

Choć w ujęciu ogólnym dominują odpowiedzi „rzadko” i „wcale”, wyniki testu chi-kwadrat wskazują, że natężenie korzystania z analizowanych rozwiązań jest istotnie zróżnicowane pomiędzy badanymi obszarami. W niektórych obszarach obserwuje się relatywnie wyższy udział odpowiedzi „często” i „bardzo często”, podczas gdy w innych – niemal całkowity brak regularnego wykorzystania. Uzyskane wyniki potwierdzają, że wykorzystanie analizowanych narzędzi nie jest jednorodne i ma charakter selektywny, co może odzwierciedlać różnice funkcjonalne pomiędzy obszarami pracy audytorskiej oraz zróżnicowany poziom dojrzałości technologicznej.

W celu uzyskania informacji na temat największych ryzyk wynikających z wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji, respondenci zostali poproszeni o wskazanie, jakie ich zdaniem są największe zagrożenia. Strukturę i rozkład odpowiedzi dotyczących wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji przez osoby biorące udział w badaniu ankietowym zilustrowano na wykresie 4.

Wykres 4. Ryzyka wynikające z wykorzystania AI

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Największe obawy związane z wykorzystaniem sztucznej inteligencji w pracy zawodowej koncentrują się przede wszystkim na aspektach technicznych i poznawczych funkcjonowania systemów AI. Najczęściej wskazywaną obawą jest zawodność algorytmów, którą zadeklarowało 44,6 proc. respondentów. Wynik ten sugeruje, że użytkownicy obawiają się błędów generowanych przez systemy AI oraz ich potencjalnego

wpływu na jakość podejmowanych decyzji, co ma szczególne znaczenie w zawodach wymagających wysokiego poziomu profesjonalnego osądu i odpowiedzialności.

Prawie 34 proc. ankietowanych wskazało brak przejrzystości działania AI. Obawa ta odnosi się do ograniczonej możliwości zrozumienia mechanizmów podejmowania decyzji przez algorytmy, co może utrudniać ich weryfikację, dokumentowanie procedur oraz uzasadnianie wniosków zawodowych. W kontekście pracy biegłych rewidentów brak przejrzystości algorytmów stanowi istotne wyzwanie z punktu widzenia zgodności z obowiązującymi standardami rewizji finansowej.

Tylko nieco ponad 8 proc. osób biorących w badaniu ma obawy związane z bezpieczeństwem danych podczas stosowania narzędzi AI, co może sugerować, że respondenci postrzegają ryzyka technologiczne bardziej przez pryzmat jakości i wiarygodności wyników niż zagrożeń cyberbezpieczeństwa. Obawy dotyczące zastąpienia pracy biegłych rewidentów przez sztuczną inteligencję wskazało tylko 6,8 proc. ankietowanych, co może wskazywać, że lęk przed całkowitą automatyzacją zawodu nie jest dominującym problemem w badanej próbie. Wynik test chi-kwadrat wykazuje istotne statystycznie zróżnicowanie częstości wskazań poszczególnych ryzyk związanych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji w pracy ($\chi^2 = 94,95$; $df = 6$; $p < 0,001$), co potwierdza, że respondenci przypisują znaczenie wybranym kategoriom ryzyka.

4. Wnioski i rekomendacje

4.1 Najważniejsze wnioski z badania

Przeprowadzone badanie empiryczne pozwoliło na ocenę stopnia wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji w pracy biegłych rewidentów. Uzyskane wyniki wskazują, że mimo rosnącej dostępności rozwiązań opartych na AI, poziom ich praktycznego wykorzystania w audycie finansowym pozostaje relatywnie niski i zróżnicowany. Dominującą formą kontaktu respondentów z narzędziami AI jest ich sporadyczne lub incydentalne wykorzystanie. W większości analizowanych obszarów przeważały odpowiedzi „rzadko” oraz „wcale” – może to sugerować, że sztuczna inteligencja nie stanowi jeszcze integralnego elementu metodyki badania sprawozdań finansowych. Jednocześnie jedynie niewielka grupa respondentów deklaruowała częste lub bardzo częste stosowanie analizowanych narzędzi, co może świadczyć o istnieniu wąskiej grupy użytkowników zaawansowanych.

Wyniki badania wskazują, że deklarowany poziom znajomości narzędzi AI jest na ogół niski lub średni, niezależnie od wykonywanego zawodu. Brak istotnych statystycznie zależności pomiędzy zawodem a samooceną kompetencji AI sugeruje, że niedostateczne przygotowanie do pracy z zaawansowanymi narzędziami ma charakter powszechny w środowisku zawodowym związanym z rachunkowością i audytem. Jednocześnie w grupie biegłych rewidentów zaobserwowano największe zróżnicowanie odpowiedzi, co wskazuje na nierównomierny poziom adaptacji nowych technologii w obrębie tego samego zawodu.

Na podstawie otrzymanych wyników można także wnioskować, że poziom przygotowania respondentów do pracy z narzędziami sztucznej inteligencji pozostaje niewystarczający w kontekście postępującej cyfryzacji audytu finansowego – może to stanowić barierę dla szerszego wykorzystania tych technologii w praktyce i ograniczony zakres praktycznego wykorzystania analizowanych narzędzi.

Istotnym wnioskiem płynącym z badania jest potwierdzenie. Uzyskane wyniki mogą wskazywać, że kluczowe wyzwania związane z wykorzystaniem AI w pracy koncentrują się na zaufaniu do algorytmów oraz ich transparentności, a nie na bezpośrednim zagrożeniu dla zatrudnienia, potwierdzając że transformacja cyfrowa audytu ma charakter stopniowy i selektywny.

4.2 Rekomendacje dla biegłych rewidentów i firm audytorskich

W świetle uzyskanych wyników zasadne jest sformułowanie rekomendacji o charakterze praktycznym. Kluczowe znaczenie ma systematyczny rozwój kompetencji cyfrowych biegłych rewidentów, obejmujący nie tylko obsługę konkretnych narzędzi, lecz także rozumienie zasad działania algorytmów, ich ograniczeń oraz ryzyk

związanych z ich stosowaniem. Kompetencje te powinny stać się integralnym i kluczowym elementem kształcenia ustawicznego.

Firmy audytorskie powinny traktować wdrażanie narzędzi AI jako element długofalowej strategii rozwoju, a nie wyłącznie jako narzędzie zwiększania efektywności operacyjnej. Obejmuje to zarówno inwestycje w odpowiednią infrastrukturę technologiczną, jak i tworzenie procedur zapewniających zgodność wykorzystania AI z obowiązującymi standardami rewizji finansowej oraz zasadami etyki zawodowej. Istotną rolę powinny odgrywać instytucje zawodowe i nadzorcze, które poprzez wytyczne, rekomendacje i działania edukacyjne mogą wspierać bezpieczne i odpowiedzialne wykorzystanie sztucznej inteligencji w audycie. Jasne ramy regulacyjne mogą ograniczyć niepewność interpretacyjną i zwiększyć zaufanie audytorów do nowych technologii.

4.3 Kierunki dalszych badań

Zaprezentowane wyniki wskazują na potrzebę kontynuacji badań nad wykorzystaniem sztucznej inteligencji w audycie finansowym i sprawozdawczości. W szczególności zasadne wydaje się prowadzenie pogłębionych badań jakościowych, pozwalających lepiej zrozumieć postawy biegłych rewidentów wobec AI oraz mechanizmy podejmowania decyzji o jej stosowaniu w praktyce.

Kolejnym kierunkiem badań mogą być analizy porównawcze, obejmujące różne kraje lub segmenty rynku audytorskiego, co pozwoliłoby na identyfikację czynników instytucjonalnych wpływających na tempo adopcji AI. Warto również rozważyć badania umożliwiające ocenę zmian w poziomie wykorzystania narzędzi AI w czasie, jak i badania mierzące wpływ wykorzystania sztucznej inteligencji na jakość audytu, ze szczególnym uwzględnieniem tego, jak AI oddziałuje na profesjonalny osąd biegłego rewidenta oraz na relację pomiędzy technologią a odpowiedzialnością zawodową. Badania te mogą stanowić podstawę do dalszego rozwoju standardów i dobrych praktyk w zakresie cyfrowej transformacji audytu finansowego.

Literatura

- Andrałojć M., „Zalety i ograniczenia ankiety internetowej jako metody zbierania materiały badawczego w dziedzinie ZZL”. Dwumiesięcznik *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, 2006, nr 5/2006.
- Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M. A. (2017), “Big Data and Analytics in the Modern Audit Engagement: Research Needs”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Volume 36, Issue 4, 2017.
- Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M. A. “Big data and analytics in the modern audit engagement: Research needs”. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 36(4),2017.
- Babbie E, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009, Wydanie I.
- Bell J. Lindsay, *Innovating to Meet Tomorrow's Challenges*, źródło: https://www.thecaq.org/AuditEffect?gad_source=1&gad_campaignid=23446951426&gbraid=0AAAAACdl-LQ_uxGYwKVi-2H2x0bvsv8Tjdv&gclid=CjwKCAiAjojLBhAlEiwAcjhrDgbaiyqydXXVZz_h80hbXMs0zphZ8fWfcO5tVRLNZHRasbODbAJqhhoCShYQAvD_BwE Dostęp: 10.12.2025.
- Boden M. A.: *Sztuczna inteligencja*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020.
- Brynjolfsson, E., McAfee, A. *Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future*, New York: W.W. Norton & Company, 2017.
- Business Horizont, Elsevier, Vol. 62, Issue 1, January- February 2019.
- Cardwell M, Kater N., Mohamed Z., Vivian B., “Embracing the AI Frontier: Rethinking Auditor Skills and Education”, źródło: <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/embracing-ai-frontier-rethinking-auditor-skills-and-education>. Dostęp: 30.11.2025.
- Creswell J.W., *Projektowanie badan naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009 s. 166; D.A. Dilmann, „Mail and telephone: the total design method”, New Jork John Wiley, 1978.
- Szostek D., Kasprowski P., Kozak J., Kapczyński A., Prabucki R., *Wyzwania i zagrożenia z zakresu cyberbezpieczeństwa podczas projektowania lub wykorzystywania AI*, CyberPolicy NASK 2023.
- Deloitte, “Cognitive technologies: The real opportunities for business”, 2015, źródło: <https://www.deloitte.com/us/en/insights/topics/emerging-technologies/cognitive-technologies-business-applications.html> z dnia 30.09.2025.
- Deloitte, „AI leaders in financial services”, 2019, źródło: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/financial-services/artificial-intelligence-ai-financial-services-frontrunners.html> z dnia 13.12.2025.
- Eilifsen A., Knechel W. R., & Wallage, P., “Data analytics and auditing: Where are we and where should we be going?”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 2020, 39(1).

- EY, "Audit innovation", źródło: https://www.ey.com/en_pl/services/audit/innovation. Dostęp: 30.09.2025.
- Frederik O., "Digital Transformation in Auditing: Harnessing Technology for More Efficient and Effective Audits", *Journal of Business Practice, Economics, and Finance*, vol. 2, issue 1, 2024.
- Gajdziński M., „AI w audycie to nowe możliwości. Przekładamy innowacje na korzyści dla klientów i pracowników”, źródło: <https://kpmg.com/pl/pl/wiedza/transformacja-biznesowa/ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html> z dnia 10.12.2025.
- Ghobadian, A., Speller, S., & Jones, M., "Digital transformation and the future of work: A bibliometric analysis and research agenda", *Technological Forecasting and Social Change*, 2021 r., 120730.
- Goleński W., Będziaszek M., Fotla M., „Duże zbiory danych, AI i otwarte źródła informacji”, *Kontrola i audyt*, źródło: DOI: 10.53122/ISSN.0452-5027/2025.1.10. Dostęp: 15.11.2025.
- Issa, H., Sun, T., Vasarhelyi, M. A. "Research ideas for artificial intelligence in auditing", *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13(2), 2016.
- Kai-Fu Lee, *AI superpowers, China, USA Silicon Valley, and the New World Order*, tłumaczenie: *Inteligencja sztuczna, rewolucja prawdziwa, Chiny, USA i przyszłość świata*, Media Rodzina, 2019.
- Kaplan A., Haenlein M., „Siri, Siri, in my hand: Who’s the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence”
- Karmańska A., „Artificial Intelligence in Audit”, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 2022, vol. 66, nr 4.
- Kay M., K. Copeland K., "The Impact of Technology on the Audit Profession", *American Accounting Association*, Annual Conference, 2020, źródło: DOI:10.13140/RG.2.2.12368.12805.
- Kokina, J., & Davenport, T. H., "The Emergence of Artificial Intelligence: How Automation Is Changing Auditing", *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 2017, 14(1), źródło: <https://doi.org/10.2308/jeta-51730>. Dostęp: 15.12.2025.
- KPMG. (2020). *Embracing the digital transformation of audit*. Źródło: <https://advisory.kpmg.us/articles/2020/embracing-the-digital-transformation-of-audit.html>. Dostęp: 09.10.2025.
- Krasodomska J., „Rachunkowość społeczna – perspektywa światowa i krajowa”, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 329, 2014.
- Menon S.: How Can AI Drive Audits? ISACA, 2021, źródło: https://www.isaca.org/-/media/files/isacadp/project/isaca/articles/journal/2021/volume-4/how-can-ai-drive-audits_joa_eng_0721.pdf. Dostęp: 15.12.2025.
- Nowak S., *Metodologia badań Społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- PANA, *Sprawozdanie z monitorowania rynku usług świadczonych przez biegłych rewidentów i firmy audytorskie oraz działalności komitetów audytu*, Polska Agencja Nadzoru Audytowego 2025, źródło: <https://pana.gov.pl/>

wp-content/uploads/2025/05/sprawozdanie-z-monitorowania-ryнку-usług-swiadczonech-przez-bieglych-rewidentow-i-firmy-audytorskie-oraz-dzialalnosci-komitetow-audytu-za-2024-rok.pdf z dnia 01.12.2025.

- Penrose R., Severino E., Scardigli F., Testoni I., Vitiello G., D'Ariano G. M., Faggin F., *Artificial Intelligence Versus Natural Intelligence*, Springer, 2022.
- Przegalińska, A. *Artificial Intelligence. Jak fenomenologia zmieniała sztuczną inteligencję*, Universitas, Kraków 2016.
- Pułaska-Turyńska B., *Statystyka dla ekonomistów*, Difin, 2011.
- Rószkiewicz M., *Metody ilościowe w badaniach marketingowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012.
- Steve G. Sutton, Matthew Holt, Vicky Arnold, "The reports of my death are greatly exaggerated", *International Journal of Accounting Information Systems*, Elsevier, Volume 22, September 2016.
- Sutton S. G., Holt M., Arnold V., "The reports of my death are greatly exaggerated", *International Journal of Accounting Information Systems*, Elsevier, Volume 22, September 2016.
- Szostek D., Kasprowski P., Kozak J., Kapczyński A, Prabucki R., „Wyzwania i zagrożenia z zakresu cyberbezpieczeństwa podczas projektowania lub wykorzystywania AI”, *CyberPolicy NASK* 2023.
- Theophanis C. Stratopoulos, Victor Xiaoqi Wang, „Artificial intelligence and accounting research: a framework and agenda”, *International Journal of Accounting Information Systems*, Elsevier, December 2025, Volume 56, źródło: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1467089525000363>. Dostęp: 12.12.2025.
- Wiśniewska G., „Wpływ sztucznej inteligencji na pracę audytorów: czy biegły rewident może zostać zastąpiony przez sztuczną inteligencję?”, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, 2024.
- Wygodny A, „Sztuczna inteligencja w audycie i zarządzaniu ryzykiem, nowe możliwości poszerzania wiedzy”, *Kontrola i Audyt*, źródło: DOI: 10.53122/ISSN.0452-5027/2024.1.36.
- Zang A. (Chanyuan), "Intelligent process automation in audit", *SSRN Electronic Journal*, 2019, źródło: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3448091>.

Wykorzystanie dużych modeli językowych (LLM) w audycie jako narzędzia redukcji asymetrii informacji i ryzyka nadużyć w relacji udziałowcy – zarząd

MARTA GRACZYK

ORCID: 0009-0006-8745-4188

WALDEMAR MAJEK

ORCID: 0009-0001-4257-9300

PIOTR MODZELEWSKI

ORCID: 0000-0003-2817-9885

Streszczenie

Cel: Celem opracowania jest zbadanie możliwości wykorzystania dużych modeli językowych (LLM) w przeprowadzaniu testów audytowych oraz ocena ich potencjału w redukcji asymetrii informacji i ryzyka nadużyć w relacji firma audytorska (zaangażowana przez udziałowców badanej spółki) – zarząd odpowiedzialny za sporządzenie badanego sprawozdania finansowego. W artykule zostały zweryfikowane hipotezy badawcze dotyczące wpływu generatywnej sztucznej inteligencji (Gen AI) na dokładność i skuteczność wykrywania nieprawidłowości finansowych w porównaniu do metod tradycyjnych.

Metodyka / Podejście badawcze: W artykule zastosowano triangulację metod badawczych: analizę literatury, konceptualizację problemu w oparciu o teorię agencji i koncepcję kosztów agencyjnych oraz badanie empiryczne typu symulacyjnego. Badanie polegało na przeprowadzeniu ośmiu rzeczywistych testów audytowych na próbie 167 pozycji (umów, faktur, zapisów z systemów księgowych i innych dokumentów finansowych) pochodzących ze studium przypadku w postaci międzynarodowej grupy kapitałowej. Do analizy wykorzystano pięć modeli językowych powszechnie uznawanych za kluczowe w rozwoju technologii LLM: ChatGPT, Gemini, Microsoft Copilot, Llama oraz Claude (Benaich, 2024; Maslej et al., 2025). Zastosowano dwuetapową procedurę badawczą: fazę wstępną z użyciem podstawowych zapytań oraz fazę optymalizacji z wykorzystaniem zaawansowanej inżynierii zapytań (ang. prompt engineering), dokonując szczegółowej analizy porównawczej wyników.

Wyniki i rekomendacje: Wyniki badania wskazują, że „surowe” modele LLM w fazie wstępnej wykazują zróżnicowaną skuteczność (od 74 do 96 proc.), przy czym ich działanie jest obciążone istotnym ryzykiem halucynacji (generowania treści poprawnych gramatycznie i logicznie, lecz niezgodnych z faktami) i błędów interpretacyjnych przy analizie złożonych klauzul prawnych. Halucynacje w tym kontekście różnią się od klasycznych błędów pierwszego i drugiego rodzaju, które występują w audycie: LLM mogą generować treści fałszywe mimo pozornej poprawności, co niekoniecznie odpowiada błędnej identyfikacji nieprawidłowości lub przeoczeniu w sensie statystycznym. Jednakże po zastosowaniu optymalizacji zapytań i doprecyzowaniu kontekstu, skuteczność modeli znacząco wzrosła, przy czym model Gemini osiągnął 100 proc. poprawności w badanej próbie. Technologia ta pozwala na szybką analizę 100 proc. populacji danych nieustrukturyzowanych, co sprzyja wykrywaniu potencjalnych nieprawidłowości niewidocznych przy tradycyjnym próbkowaniu.

Ograniczenia / Implikacje badawcze: Badanie przeprowadzono na zanonimizowanych danych jednej grupy kapitałowej z branży AGD, co może ograniczać uniwersalność wniosków dla specyficznych sektorów (np. finansowego). Główne ograniczenia technologii to limity wielkości plików, kwestie poufności danych oraz ryzyko nadmiernego zaufania do wyników generowanych przez AI.

Oryginalność / wartość: Opracowanie wypełnia lukę badawczą w zakresie praktycznego zastosowania GenAI w konkretnych procedurach audytowych na danych rzeczywistych. Prezentuje dowody empiryczne na skuteczność inżynierii zapytań w eliminowaniu błędów modeli językowych w audycie, stanowiąc wkład w dyskusję nad przyszłością zawodu biegłego rewidenta.

Słowa kluczowe: duże modele językowe (LLM), audyt, asymetria informacji, ryzyko nadużyć, generatywna sztuczna inteligencja (Gen AI), teoria agencji.

Wprowadzenie

Współczesny rynek usług finansowych i kapitałowych charakteryzuje się rosnącą złożonością relacji między interesariuszami oraz dynamicznym przyrostem danych generowanych przez podmioty gospodarcze. W gospodarce opartej na danych, podstawą zaufania udziałowców i inwestorów do zarządów spółek jest rzetelność i wiarygodność prezentowanych sprawozdań finansowych. Gospodarka oparta na danych stanowi rozwinięcie koncepcji gospodarki opartej na wiedzy, w której kluczowym zasobem stają się nie tylko wiedza i kapitał intelektualny, lecz również dane jako podstawowy czynnik tworzenia wartości (OECD, 1996; European Commission, 2020). Jednakże, naturalnie występująca asymetria informacji między przedsiębiorstwem, posiadającym pełną wiedzę o swojej kondycji, a interesariuszami zewnętrznymi, stwarza strukturalne warunki do występowania błędnych decyzji alokacyjnych oraz nadużyć finansowych.

Jednym z mechanizmów systemowych, mającym na celu redukcję tej asymetrii i uwiarygodnienie danych, jest niezależny audyt finansowy. Mimo to, tradycyjne metody audytu, oparte w dużej mierze na manualnym przeglądzie dokumentacji oraz wnioskowaniu na podstawie ograniczonej próby badawczej, w obliczu ery Big Data stają się coraz mniej skuteczne i efektywne. Są one czasochłonne, podatne na błędy ludzkie (zmęczenie, przeoczenie) oraz subiektywizm osądu. Dodatkowo, presja rynkowa na szybką realizację badania i redukcję jego kosztów może skutkować obniżeniem jakości usług atestacyjnych, co negatywnie wpływa na zdolność wykrywania oszustw księgowych (Knechel et al., 2013).

Ostatnie lata przyniosły dynamiczny rozwój generatywnej sztucznej inteligencji (GenAI), a w szczególności dużych modeli językowych (LLM – Large Language Models). Modele te, trenowane na bardzo dużych zbiorach danych tekstowych, posiadają zdolność przetwarzania języka naturalnego, rozumienia kontekstu, analizy sentymentu oraz wyciągania wniosków logicznych. W odniesieniu do audytu, LLM mogą dokonać rewolucji w zakresie analizy danych nieustrukturyzowanych – umów, faktur, notatek z posiedzeń zarządu, czy korespondencji mailowej – które stanowią znaczną część dowodów badania, a dotychczas trudno było zautomatyzować ich analizę.

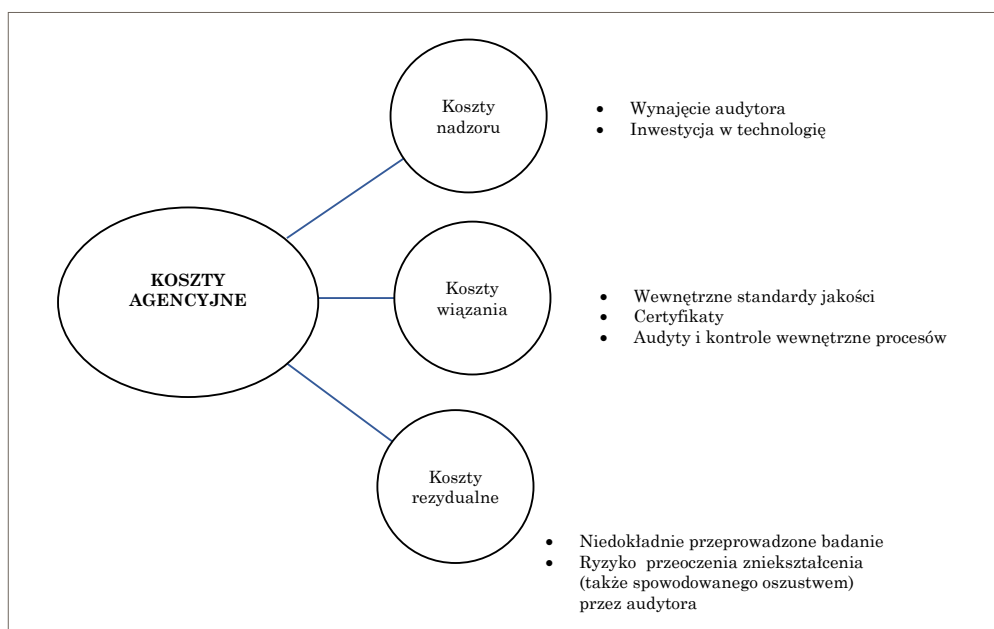
W oparciu o badanie empiryczne symulujące pracę audytora, w niniejszym artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy GenAI może stać się skutecznym narzędziem wspierającym biegłego rewidenta, zwiększając precyzję i zakres badania oraz finalnie redukując asymetrię informacji między zarządem, a udziałowcami.

1. Teoretyczne podstawy badania: Teoria agencji i ryzyko nadużyć

Teoria agencji, której fundamenty stworzyli m.in. Jensen i Meckling, opisuje relacje, w których jedna strona (pryncypał) powierza drugiej (agentowi) wykonanie zadania, przekazując jej część uprawnień decyzyjnych. Na rynku audytorskim występuje specyficzna, trójstronna konfiguracja tej relacji. Udziałowcy (pryncypał) powierzają kapitał zarządowi (agentowi), angażując firmę audytorską mającą weryfikować jego działania (Jensen & Meckling, 1976).

Kluczowym problemem w tej strukturze jest fakt, że firma audytorska nie współpracuje bezpośrednio z udziałowcami, lecz z zarządem spółki, co rodzi konflikt interesów i ryzyko działania na niekorzyść inwestorów w celu utrzymania klienta (Schaefer, 2023). Prowadzi to do powstawania kosztów agencyjnych, które obejmują koszty nadzoru (np. wynagrodzenie audytora), koszty wiązania (budowanie reputacji) oraz koszty rezydualne wynikające z rozbieżności interesów (Watts et al., 1986).

Rys. 1. Struktura kosztów agencyjnych w relacji udziałowcy – firma audytorska

Źródło: Opracowanie na podstawie: Jensen, 1976; Damodaran, 2010; Solomon, 2020.

W ramach teorii agencji identyfikuje się dwa główne problemy wpływające na jakość audytu:

- 1) Selekcja negatywna (adverse selection): sytuacja, w której audytorzy nie posiadają pełnej wiedzy o dokumentach dostarczonych przez jednostkę badaną, co obniża jakość weryfikacji (Jensen & Meckling, 1976; Eisenhardt, 1989).
- 2) Pokusa nadużycia (ang. moral hazard): zjawisko polegające na przedkładaniu przez audytora własnych interesów nad interesy udziałowców, np. poprzez nieujawnianie wykrytych nieprawidłowości w celu zachowania kontraktu (Jensen & Meckling, 1976; Eisenhardt, 1989).

Mimo istnienia regulacji prawnych i standardów etycznych, rynek audytorski charakteryzuje się systemowymi źródłami konfliktów interesów. Do najważniejszych należą:

- finansowa zależność od zarządu spółki (audytor jest opłacany przez podmiot, w którym przeprowadza badanie),
- świadczenie usług doradczych równoległe z audytem,
- presja zarządu na akceptację agresywnej księgowości

oraz

- zjawisko „familiarity threat”, czyli zbyt bliskich relacji z klientem (International Ethics Standards Board for Accountants, 2018; DeAngelo, 1981; Frankel, Johnson & Nelson, 2002).

Historia gospodarcza dostarcza dowodów na negatywną materializację tych ryzyk. Upadek Enronu i firmy audytorskiej Arthur Andersen uwypuklił problem braku niezależności spowodowany świadczeniem usług doradczych i ukrywaniem kreatywnej księgowości. Podobne mechanizmy zadziałały w przypadku WorldCom oraz niemieckiej spółki Wirecard, gdzie audytorzy przez lata ignorowali sygnały o manipulacjach finansowych. Na gruncie polskim przykładem jest sprawa GetBack, gdzie podważono skuteczność działań audytora w zakresie weryfikacji sprawozdania finansowego spółki (McLean & Elkind, 2003; Coates, 2007; Pulliam & Solomon, 2002; McCrum & Jones, 2020; Business Insider Polska, 2020).

Podstawowym celem audytu jest dostarczenie niezależnej opinii o sprawozdaniu finansowym, co ma na celu uwiarygodnienie danych i redukcję luki informacyjnej między zarządem a udziałowcami. Mechanizmy takie jak niezależność weryfikacji, profesjonalny sceptycyzm oraz zgodność ze standardami mają gwarantować jakość badania (Watts, 1977).

Jednakże, tradycyjny audyt posiada istotne ograniczenia, które uniemożliwiają całkowitą eliminację ryzyka przeoczenia zniekształceń oraz ryzyka nadużyć.

Do głównych ograniczeń należą:

- testowy charakter badania (brak weryfikacji 100 proc. transakcji);
- opóźnienie informacji w stosunku do zdarzeń gospodarczych;
- ograniczona pewność;
- subiektywność ocen audytora;
- inherentne ryzyko niewykrycia oszustw.

Ponadto, zjawisko pokusy nadużycia może prowadzić do nadmiernej ufności udziałowców w opinię audytora, co paradoksalnie usypia ich czujność (Dopierała, 2012; DeFond, 2010). Przejrzystość badania jest kluczową wartością dla inwestorów, pozwalającą na dokładniejsze szacowanie ryzyka i egzekwowanie odpowiedzialności zarządu. Wobec wyzwań związanych z tradycyjnymi metodami testowania, rośnie zapotrzebowanie na wdrożenie nowoczesnych narzędzi, takich jak sztuczna inteligencja.

Analiza literatury i historycznych przypadków nadużyć wskazuje, że tradycyjne metody audytowe w kontekście teorii agencji bywają zawodne i podatne na wpływ czynnika ludzkiego oraz presję biznesową. Istnieje zatem pilna potrzeba implementacji rozwiązań, które zautomatyzują proces analizy dokumentacji i zwiększą niezależność badania. W odpowiedzi na te wyzwania sformułowano hipotezy badawcze dotyczące wpływu generatywnej sztucznej inteligencji (Gen AI) na dokładność i skuteczność wykrywania nieprawidłowości finansowych w porównaniu do metod tradycyjnych.

2. Charakterystyka i potencjał dużych modeli językowych (LLM)

Dynamiczny rozwój technologii sztucznej inteligencji, a w szczególności dużych modeli językowych (LLM – ang. Large Language Models), rewolucjonizuje metodykę pracy w sektorach opartych na analizie danych, w tym w audycie finansowym. W odróżnieniu od tradycyjnych metod analitycznych, które koncentrują się głównie na danych ustrukturyzowanych (liczbowych), LLM oferują możliwość efektywnego przetwarzania ogromnych zbiorów danych nieustrukturyzowanych, takich jak umowy, korespondencja czy raporty narracyjne. Niniejsza sekcja przybliży charakterystykę tej technologii oraz jej zastosowanie w wykrywaniu anomalii i redukcji asymetrii informacji (Becker et al., 2024).

Duże modele językowe to zaawansowane systemy oparte na sieciach neuronowych, trenowane na wielkich zbiorach danych tekstowych, zdolne do generowania i analizy języka naturalnego na poziomie zbliżonym do ludzkiego. Fundamentem ich działania jest architektura uczenia głębokiego opracowanego przez Google (architektura Transformer) oraz zdolność rozpoznawania kontekstu dzięki mechanizmowi uwagi (ang. attention mechanism) – oba mechanizmy zostały zaprezentowane przez Vaswaniego i współautorów w 2017 roku w publikacji „Uwaga to wszystko, czego potrzebujesz” (ang. „Attention is all you need”). Mechanizm uwagi pozwala modelowi na identyfikację zależności między słowami w zdaniu nawet w rozbudowanych fragmentach tekstu, co umożliwia głębokie zrozumienie kontekstu, niuansów językowych oraz relacji przyczynowo-skutkowych (Vaswani et al., 2017).

Proces uczenia LLM przebiega dwuetapowo:

- 1) faza uczenia wstępnego (ang. pre-training), w której model nabywa ogólną wiedzę językową poprzez naukę na olbrzymich zbiorach danych tekstowych;
- 2) faza dostrajania (ang. fine-tuning) adaptująca model do specyficznych zadań (Raffel et al., 2020).

Istotną cechą nowoczesnych modeli jest zdolność do tzw. few-shot learning, czyli wykonywania nowych zadań na podstawie zaledwie kilku przykładów zawartych w zapytaniu (ang. prompt), co znacząco obniża bariery wdrożenia tej technologii w specyficznych procedurach audytowych (Brown et al., 2020). Mimo imponujących możliwości, technologia ta obarczona jest ryzykiem tzw. halucynacji – generowania treści poprawnych gramatycznie i logicznie, lecz niezgodnych z faktami (Ji et al., 2023). Wymaga to od audytorów zachowania krytycznego podejścia i weryfikacji wyników generowanych przez AI (Mökander i Floridi, 2023).

Z punktu widzenia audytu, niezwykle istotna jest umiejętność analizy danych tekstowych (często w kilku językach) w formie nieustrukturyzowanej, takich jak:

umowy, korespondencja mailowa, raporty zdarzeń czy protokoły i notatki ze spotkań. Dotychczasowe systemy analityczne pozwalały głównie na pomoc w analizie danych liczbowych, pomijając co do zasady dane tekstowe. Modele LLM rozszerzają te możliwości, dzięki czemu mogą przyczynić się do zwiększenia dokładności badania audytowego (Becker et al., 2024). Współczesny audyt, oprócz analizy danych finansowych, w znacznym stopniu wymaga również analizy rosnącej liczby dokumentów tekstowych. LLM dzięki zdolności do analizy sentymentu (umiejętność polegająca na rozumieniu intencji i tonu wypowiedzi), mogą zautomatyzować i uszczelnić ten proces w obszarach, które dotychczas wymagały pracochłonnej weryfikacji manualnej.

Do kluczowych funkcjonalności wspierających audyt w analizie jakościowej należą:

- 1) Ekstrakcja informacji – automatyczne wydobywanie kluczowych danych (daty, kwoty, klauzule kar, podpisy) z dokumentów o zróżnicowanej strukturze, takich jak faktury czy umowy. Badania wskazują, że modele LLM potrafią przetwarzać wielojęzyczną dokumentację znacznie szybciej i z wyższą precyzją niż zespoły ludzkie (Dennis, 2024);
- 2) Klasyfikacja dokumentów – przypisywanie dokumentów źródłowych do odpowiednich kategorii badawczych, co usprawnia organizację dowodów badania (Becker et al., 2024);
- 3) Analiza sentymentu – ocena tonu wypowiedzi w korespondencji wewnętrznej lub notatkach zarządu. Wykrycie negatywnego nacechowania emocjonalnego, niepewności lub presji w komunikacji może stanowić sygnał ostrzegawczy (ang. red flag) wskazujący na ryzyko nadużyć lub problemów z kontynuacją działalności (Srivastava et al., 2023);
- 4) Inżynieria zapytań (promptowanie, ang. prompt engineering) – możliwość tworzenia specjalnych instrukcji (promptów) dla konkretnych testów audytowych, np. weryfikacji zgodności faktur z zamówieniami, co pozwala na standaryzację procedur (Mökander et al., 2023).

Zastosowanie tych narzędzi pozwala na przejście od badania wyrywkowego (próbki) do analizy pełnej populacji dokumentów, co bezpośrednio wpływa na redukcję ryzyka przeoczenia istotnych zniekształceń.

Jednym z najważniejszych zastosowań LLM w audycie jest identyfikacja anomalii, rozumianych nie tylko jako zniekształcenia liczbowe, ale przede wszystkim jako niespójności semantyczne i narracyjne. Tradycyjne metody analityczne często pomijają ten aspekt. Modele językowe są w stanie wykryć subtelne sygnały świadczące o manipulacji, takie jak:

- sprzeczności między danymi finansowymi a częścią opisową raportu rocznego (tzw. oszustwa narracyjne);
- nagle zmiany stylu lub tonu wypowiedzi w raportach zarządu;
- nietypowe klauzule w umowach lub brak standardowych zabezpieczeń prawnych;
- pojawienie się słów kluczowych sugerujących ukrywanie informacji, np. „niezidentyfikowane”, „utajnione” (Crawford, 2020).

Badania Rahamana i in. (2024) dowodzą, że modele LLM potrafią zidentyfikować niespójności w narracji korporacyjnej z większą dokładnością i wyprzedzeniem niż analitycy posługujący się tradycyjnymi metodami. Poniższa tabela przedstawia porównanie skuteczności różnych metod w wykrywaniu anomalii.

Tabela 1. Porównanie skuteczności wykrywania anomalii finansowych

Metoda wykrywania	Typ anomalii	Skuteczność szacowana ¹	Uwagi
przegląd manualny	sprzeczne stwierdzenia	niska – zależna od osoby	czasochłonna, subiektywna
tradycyjne narzędzia ²	frazy kluczowe	średnia	ograniczona do prostych schematów
modele LLM	zmiana tonu, niespójność narracji	wysoka (70-90%)	wymaga nadzoru człowieka

Źródło: Opracowanie na podstawie: Becker et al., 2024; Mökander et al., 2023.

Warto podkreślić, iż wykrywanie anomalii i nadużyć będzie najskuteczniejsze w połączeniu z tradycyjnymi metodami audytorskimi. Połączenie tych dwóch podejść może prowadzić do kompleksowego oraz dokładnego zobrazowania potencjalnych nieprawidłowości.

Podsumowując, integracja dużych modeli językowych z warsztatem biegłego rewidenta stwarza szansę na znaczące podniesienie jakości usług atestacyjnych. Zdolność do szybkiej analizy kontekstowej i wykrywania anomalii w danych nieustrukturyzowanych wypełnia luki, które pozostawiają metody tradycyjne. Weryfikacja tej tezy wymaga jednak dowodów empirycznych.

¹ Szacunki oparte na literaturze: Becker et al., 2024; Mökander et al., 2023.

² Tradycyjne narzędzia analizy danych, służące do wyszukiwania i filtrowania fragmentów tekstu oraz dopasowywania wzorców, takie jak Microsoft Excel i CaseWare IDEA.

3. Model agencyjny na linii udziałowcy – zarząd spółki: badanie empiryczne

Aby zweryfikować potencjał LLM w praktyce audytowej, zaprojektowano i przeprowadzono badanie symulacyjne na rzeczywistych danych. Dane wykorzystane w badaniu empirycznym do tej pracy zostały pozyskane od spółki działającej w branży AGD. Spółka ta, w roku 2024, przeszła proces akwizycji, stając się częścią większej korporacji. Obecnie firma prowadzi działalność w ponad 100 krajach, posiada 18 zakładów produkcyjnych, w tym 11 w Europie oraz jest jednym z liderów europejskiego rynku zaopatrującego gospodarstwa domowe w sprzęt AGD. Przedsiębiorstwo posiada rozbudowaną strukturę organizacyjną w obszarze EMEA (Europa, Bliski Wschód oraz Afryka), w tym liczne lokalne jednostki, które są odpowiedzialne za sprzedaż, logistykę, marketing, obsługę klienta oraz serwis urządzeń. Działalność spółki charakteryzuje się złożoną strukturą organizacyjną oraz rozbudowanymi procesami biznesowymi i finansowo-księgowymi, które każdego roku generują ogromne ilości danych finansowych, jak i niefinansowych. Ze względu na spełnianie kryteriów określonych w ustawie o rachunkowości, dotyczących wielkości spółki mierzonej poziomem zatrudnienia oraz osiąganych przychodów, spółka podlega obowiązkowemu corocznemu badaniu sprawozdania finansowego.

Współpraca z firmą audytorską obejmuje coroczne badanie sprawozdania finansowego oraz cykliczne testy audytowe, przeprowadzane w różnych krajach, w ramach zgodności z regulacjami SOX – Sarbanes-Oxley Act 2002. Na początku warto podkreślić, iż wszelkie dokumenty użyte w testach audytowych zostały w pełni zanonimizowane, nie ujawniając tym samym wrażliwych informacji finansowych przedsiębiorstwa oraz danych kontrahentów, które posłużyły za źródło do badania empirycznego. Dane do testów audytowych zostały wyselekcjonowane z archiwum badań przeprowadzonych w regionie EMEA. W ramach tego regionu, każdy kraj reprezentowany jest przez odrębną jednostkę, co zapewnia zróżnicowanie badanej populacji. Zestaw danych został przygotowany wyłącznie w celach badawczych, przy zachowaniu zasad bezpieczeństwa informacji i poufności.

W celu uzyskania kompleksowej oceny możliwości dużych modeli językowych, do próby badawczej wybrano dokumentację testową w taki sposób, aby pokryła kluczowe obszary działalności spółki oraz zawierała typowe audytowe procedury weryfikacyjne. Jednocześnie próbę świadomie zróżnicowano, aby zawierała różnorodne dane zarówno w formie jak i treści. Analizie poddano dokumenty pochodzące z 8 różnych testów audytowych z 4 różnorodnych audytów finansowych oraz z 4 kontroli SOX, które różnią się między sobą:

- rodzajem oraz zakresem tematycznym – przetestowana próba zawiera różnorodną dokumentację w postaci umów, faktur, danych HR, polityk wewnętrznych;
- źródłowym językiem dokumentów – wybrana próba zawiera dokumentację w 4 różnych językach;

- krajem pochodzenia – dobrane do próby dokumentacja pochodzi z 5 różnych krajów;
- rodzajem audytu – uzyskana dokumentacja pochodzi z kontroli SOX, audytów finansowych, audytu zgodności oraz audytu antykorupcyjnego;
- formatem danych, próba jest zróżnicowana również pod kątem rodzaju dokumentów i zawiera PDF, e-maile, faktury, formularze, umowy, screeny z systemu księgowego oraz tabelaryczne zestawienia.

Ta świadomie zróżnicowana próba ma na celu zbadanie, jak modele LLM radzą sobie z różnymi zadaniami audytowymi, językami oraz rodzajami dokumentów. W celu zapewnienia reprezentatywności próby oraz możliwości uogólnienia wyników, każdy test audytowy został wybrany z odrębnego badania, przeprowadzonego w kraju regionu EMEA, z wyjątkiem jednego badania zawierającego audyt dwóch państw jednocześnie (wybrano tutaj dwa testy, a każdy z nich dotyczył innego kraju). Taka metodologia pozwala na uwzględnienie różnic kulturowych, regulacyjnych i operacyjnych, występujących w poszczególnych krajach. Badanie empiryczne zawiera testy audytowe, których szczegółową charakterystykę opisuje Tabela nr 2.

Tabela 2. Charakterystyka testów audytowych wybranych do badania

Numer testu i zakres	Audytowany obszar i rok	Języki dokumentacji	Rodzaj dokumentów/ danych	Cel testu
Test 1 – weryfikacja próby kontraktów	2023 EMEA – Niemcy i Włochy: sprzedaż bezpośrednia do konsumenta	angielski, włoski	umowy sprzedaży, klauzule prawne	weryfikacja czy umowa została zawarta i była ważna w badanym okresie
Test 2 – weryfikacja próby dokumentów przewozowych	2021 EMEA – Jednostka sprzedażowa w Wielkiej Brytanii	angielski	listy przewozowe, potwierdzenia dostawy, daty dostawy	poprawność rozpoznania przychodu
Test 3 – weryfikacja próby faktur kosztowych	SOX 2023 – EMEA: Kontrola inwentaryzacyjna RTP (Inv5) w Centrum Usług Wspólnych w Łodzi	angielski	faktury od dostawców, opisy usług lub towarów, kwoty, daty	weryfikuje czy dla każdej faktury o wartości powyżej 10 000 euro został przeprowadzony proces ofertowania, bądź istnieje ważny kontrakt z dostawcą

Numer testu i zakres	Audytowany obszar i rok	Języki dokumentacji	Rodzaj dokumentów/danych	Cel testu
Test 4 – weryfikacja próby faktur korygujących	2023 EMEA – Niemcy i Włochy: sprzedaż bezpośrednia do konsumenta	angielski, niemiecki	noty korygujące, faktury pierwotne, przyczyny korekt	analiza przyczyn i poprawności wystawionych korekt, identyfikacja potencjalnych nieprawidłowości w rozliczeniach
Test 5 – weryfikacja akceptacji finansowych zgodnie z procedurą akceptacji	2023 EMEA – System zachęt dla partnerów handlowych	angielski	dane z systemu, workflow akceptacji, matryca akceptacji, kwoty wypłat, daty akceptacji i księgowania	ocena zgodności procesu akceptacji wypłat z obowiązującą procedurą, weryfikacja uprawnień osób akceptujących
Test 6 -weryfikacja próbki zmian limitów kredytowych oraz terminów płatności klientów	SOX 2023 – EMEA: Kontrola rozliczenia należności OTC (AR4) we Włoszech	angielski, włoski	wnioski o zmianę limitu lub terminu, zatwierdzenia, dane klientów	ocena zasadności i prawidłowości zmian limitów kredytowych oraz terminów płatności, ocena zgodności z polityką kredytową spółki
Test 7 -weryfikacja próbki poprawności założenia nowego klienta	SOX 2023 – EMEA: Kontrola rozliczenia należności OTC (AR1) we Włoszech	angielski, włoski	formularze założenia klienta, dokumenty rejestracyjne, dane w systemie CRM	ocena kompletności i poprawności procesu założenia profilu nowego klienta, weryfikacja wymaganych dokumentów i informacji
Test 8 – weryfikacja próbki zmian płac dla pracowników	2023 EMEA – Audyt przeciwdziałania korupcji i łapownictwu	niemiecki, francuski	umowy o pracę, aneksy, dokumenty potwierdzające zmiany płac, daty obowiązywania zmian	ocena prawidłowości udokumentowania i wdrożenia zmian w wynagrodzeniach pracowników, ocena zgodności z umowami i regulacjami wewnętrznymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych danych empirycznych.

Wybór powyższych testów podyktowany był chęcią reprezentacji kluczowych obszarów audytu, skupiono się na najbardziej czasochłonnych zadaniach (długie umowy, zrzuty ekranów) i odrzucono duże arkusze kalkulacyjne, z którymi obecne modele GenAI sobie nie radzą. Celowo dobrano próbę tak, aby przetestować dokumenty związane zarówno ze sprzedażą, jak i kosztami spółki.

Do analizy porównawczej zawartej w badaniu empirycznym wykorzystano pięć dużych modeli językowych w płatnych wersjach, reprezentujących czołowych dostawców technologii sztucznej inteligencji:

- Chat GPT od OpenAI – oparty na architekturze GPT-4 jeden z pionierskich modeli LLM charakteryzuje się wysoką zdolnością rozumienia i przetwarzania języka naturalnego. Model oferuje odpowiedzi na złożone pytania, interpretację dokumentów i wyszukiwania anomalii logicznych.
- Gemini od Google – znany z wysokiej jakości analizy językowej i interpretacyjnej, dobrze radzi sobie z interpretacją i analizą informacji zawartych w tekście, obrazie oraz kodzie.
- Microsoft Copilot – narzędzie ściśle zintegrowane ze środowiskiem Microsoftu i wykorzystujące elementy czatu GPT w swojej architekturze. Oferuje zaawansowane możliwości analizy tekstu i danych również z dokumentów Word.
- Claude od Anthropic – model stworzony z myślą o bezpieczeństwie danych, znany ze zdolności do prowadzenia długich i złożonych konwersacji oraz generowania spójnych tekstów.
- Llama od Mety to model wykorzystywany do analiz porównawczych również w mniej popularnych na świecie językach. Ze względu na fakt, że spółka Meta nie udostępniła jeszcze modelu Llama na rynku polskim, w testowaniu wykorzystano platformę Abacus AI, za pomocą której można pracować na tym modelu.

Tak zróżnicowany zestaw testów i narzędzi pozwolił na rzetelną ocenę potencjału wykorzystania dużych modeli językowych w testach audytowych. Dzięki różnorodności formatów, języków, typów danych oraz krajów pochodzenia dokumentacji, przeprowadzona w tej pracy analiza stanowi solidną podstawę do wyciągania wniosków i możliwości uogólniania wyników. Wnioski z niej wypływające pomagają w lepszym zrozumieniu potencjału i ograniczeń technologii GenAI w sektorze audytu finansowego oraz dostarczają praktycznych wskazówek na temat efektywnego wykorzystania narzędzi AI w przyszłości.

Badanie empiryczne przeprowadzono w dwóch fazach:

- 1) Faza wstępna: modele otrzymały podstawowe zapytania (prompty) opisujące cel testu i kroki testowe, bez dodatkowych wyjaśnień kontekstowych;

2) Faza optymalizacji (prompt engineering): na podstawie błędów z fazy pierwszej, opracowano udoskonalone prompty, zawierające precyzyjne instrukcje interpretacyjne i ponownie przeprowadzono testy.

Wyniki generowane przez AI (status „zaliczone”/„niezaliczone” wraz z uzasadnieniem) porównywano z wynikami uzyskanymi tradycyjnie przez zespół audytowy, przyjmując te drugie za wzorzec poprawności (ang. ground truth).

4. Wyniki badań – Faza wstępna: analiza błędów i ograniczeń

W pierwszej fazie testowania modele zostały skonfrontowane z „surowym” zadaniem audytowym. Wyniki tej fazy ujawniły zarówno duży potencjał technologii, jak i istotne ryzyka związane z jej bezkrytycznym stosowaniem.

Tabela 3. Podsumowanie wyników analizy testów audytowych

Model	Testy zadane	Testy odrzucone ³	Testy wykonane	Poprawne odpowiedzi	Stosunek odpowiedzi poprawnych do wszystkich zadanych testów (w proc.)	Stosunek odpowiedzi poprawnych do wykonanych testów (w proc.)
Chat GPT	167	10	157	123	74	78
Gemini	167	-	167	161	96	96
Microsoft Copilot	167	6	161	153	92	95
Llama	167	40	127	124	74	98
Claude	167	10	157	153	92	97

Wstępna analiza wykazała znaczące różnice w skuteczności i możliwościach technicznych poszczególnych modeli. Zestawienie wyników dla wszystkich 167 próbek prezentuje się następująco:

- Gemini – model ten wykazał najwyższą skuteczność techniczną i merytoryczną. Przetworzył 100 proc. zadanych próbek (167/167) i udzielił poprawnej odpowiedzi w 161 przypadkach, co daje skuteczność na poziomie 96 proc. Nie odrzucił żadnego pliku z powodu formatu czy wielkości.
- Microsoft Copilot – osiągnął wysoką skuteczność merytoryczną (92 proc.), poprawnie rozwiązując 153 próbki. Napotkał jednak bariery techniczne – odrzucił 6 próbek w teście pierwszym z powodu przekroczenia limitu wielkości pliku (1 MB), co w praktyce audytowej jest istotnym ograniczeniem, ponieważ używane pliki mają zazwyczaj większy rozmiar.
- Claude – podobnie jak Copilot, osiągnął 92 proc. skuteczności merytorycznej (153 poprawne odpowiedzi), ale odrzucił 10 próbek z przyczyn technicznych.
- Llama – model ten napotkał największe trudności z analizą plików w formacie .xls odrzucając łącznie 40 próbek. Jednak w przypadku dokumentów

³ Liczba próbek odrzuconych ze względów technicznych.

tekstowych w formacie .pdf, które był w stanie przetworzyć, jego skuteczność była imponująca – 98 proc.

- Chat GPT – uzyskał najniższy wynik ogólny – 74 proc. poprawności (123 poprawne odpowiedzi). Model ten najczęściej popełniał błędy merytoryczne i interpretacyjne.

Analiza przyczyn błędów w fazie wstępnej pozwoliła zidentyfikować kluczowe słabości „surowych” modeli LLM w zastosowaniach audytowych. Najwięcej problemów sprawił test pierwszy (weryfikacja kontraktów), który wymagał analizy prawnej. Do kluczowych słabości można zaliczyć:

1) Problem interpretacji klauzul

W teście pierwszym, modele miały problem z interpretacją klauzul o automatycznym odnowieniu umowy.

- Gemini w trzech przypadkach uznało test za negatywny, argumentując, że brak jest dowodu na to, że umowa nie została wypowiedziana, mimo że sama umowa zawierała klauzulę o automatycznym przedłużeniu. Jest to przykład nadmiernej ostrożności, która generuje fałszywe alarmy (wynik fałszywie dodatni w kontekście wykrycia błędu).
- Chat GPT w pięciu przypadkach popełnił błędy. W próbie 24 uznał umowę za ważną („wynik zaliczony”), mimo że nie pokrywała ona całego badanego okresu. Model halucynował, uznając, że częściowe pokrycie okresu jest wystarczające, co jest fundamentalnym błędem w audycie.
- Claude również w 3 przypadkach błędnie ocenił ważność umów, które zakładały ich automatyczne odnowienie.

2) Problem dowodów alternatywnych:

W teście drugim (dotyczącym dokumentów przewozowych) zadaniem było potwierdzenie dostawy. Część dokumentów nie miała podpisu klienta (co mogłoby zostać uznane za błąd), ale audytorzy dysponowali alternatywnym dowodem w postaci zrzutu ekranu z systemu logistycznego klienta. Modele w fazie wstępnej często ignorowały te alternatywne dowody, sztywno trzymając się instrukcji o „podpisie na dokumencie”, co skutkowało błędną oceną „niezaliczone” dla poprawnych transakcji.

3) Ryzyko wyniku fałszywie dodatniego (błąd I rodzaju):

Najbardziej niebezpiecznym zjawiskiem zaobserwowanym w fazie wstępnej było uznawanie przez modele próbek wadliwych za poprawne. Chat GPT w całej próbie uznał 19 próbek niepoprawnych za poprawne. W audycie oznacza to ryzyko niewykrycia istotnego zniekształcenia (ryzyko przeoczenia), co jest znacznie groźniejsze niż fałszywy alarm wymagający dodatkowej weryfikacji.

Powyższa analiza wyników testów prowadzi do wniosku, że wykorzystanie modeli LLM w audycie wymaga nadzoru człowieka i walidacji przeprowadzonych wyników oraz, że modele nie mogą w pełni zastąpić profesjonalnego osądu doświadczonego audytora. Konieczna była też kolejna faza testowania – optymalizacja.

5. Faza optymalizacji i wyniki końcowe – rola inżynierii zapytań

Na podstawie analizy błędów z fazy pierwszej, przeprowadzono drugą część badania empirycznego, wykorzystując techniki inżynierii zapytań (prompt engineering). Opracowano zestaw doprecyzowanych instrukcji, które miały na celu wyeliminowanie niejednoznaczności i narzucenie modelom logiki audytorskiej.

Tabela 4. Zestawienie sformułowań służące optymalizacji zapytań audytowych

Numer	Przyczyna	Propozycja optymalizacji
1	Każde z narzędzi wskazało inne próbki jako negatywne.	Wyjaśnij dla wyników negatywnych tok rozumowania.
2	Chat GPT oraz Claude dla umów z automatycznym odnowieniem uznały, że nie mamy pewności czy umowa nie została zerwana wcześniej.	Dla umów z automatycznym przedłużeniem uznaj, że umowy są ważne.
3	Chat GPT oraz Llama uznały, że umowa przedłużona mieści się w okresie badanym gdzie w praktyce nie obejmowała go całego.	Umowa musi pokrywać cały okres badany.
4	Chat GPT i Llama uznały podpis dostawcy za podpis klienta.	Podpis klienta znajduje się w dokumencie w pozycji 24.
5	Gemini nie uznało potwierdzenia z systemu wewnętrznego klienta za wystarczający dowód.	Jeśli mamy potwierdzenie z systemu wewnętrznego klienta i zawiera ono numer i datę dostawy zgodne z danymi w dokumentach spółki uznaj, że jest to prawidłowe.
6	Copilot nie uznał korekty sprzedaży na podstawie zrzutów ekranu z SAP za wystarczający dowód.	Jeśli mamy potwierdzenie korekty sprzedaży na zrzucie ekranu z SAP, które dotyczy tego samego albo następującego miesiąca uznaj, że jest to prawidłowe.
7	Chat GPT, Gemini oraz Llama dla próbki, która dotyczyła postępowania sądowego uznały, że test jest niezaliczony.	W przypadku kosztów sądowych uznaj test jako niedotyczący (N/A).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: wyników testów modeli LLM.

Zastosowanie zoptymalizowanych zapytań przyniosło skokową poprawę wyników, szczególnie w testach, które wcześniej sprawiały trudności.

Tabela 5. Podsumowanie wyników analizy testów audytowych po optymalizacji zapytań⁴

Model	Testy zadane	Testy odrzucone ⁵	Testy wykonane	Poprawne odpowiedzi	Stosunek odpowiedzi poprawnych do wszystkich zadanych testów (w proc.)	Stosunek odpowiedzi poprawnych do wykonanych testów (w proc.)
Chat GPT	167	10	157	127	76	81
Gemini	167	-	167	167	100	100
Microsoft Copilot	167	6	161	160	96	99
Llama	167	40	127	127	76	100
Claude	167	10	157	157	94	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych danych empirycznych

Oto, jak w fazie optymalizacji radziły sobie poszczególne modele:

- Gemini – pełna skuteczność. Po optymalizacji model Gemini osiągnął 100 proc. skuteczności. Poprawnie zweryfikował wszystkie 167 próbek we wszystkich 8 testach. Wyeliminowano wszystkie błędy interpretacyjne dotyczące umów i dowodów alternatywnych. Model ten wykazał się największą elastycznością adaptacji do nowych instrukcji.
- Claude i Llama – modele te również osiągnęły 100 proc. poprawności w próbkach, które były w stanie technicznie przetworzyć (odpowiednio 157 i 127 próbek). Inżynieria zapytań skutecznie wyeliminowała ich wcześniejsze błędy merytoryczne.
- Microsoft Copilot – osiągnął 99 proc. skuteczności (160/161 próbek), popełniając tylko jeden błąd. Nadal jednak borykał się z ograniczeniem wielkości plików.
- Chat GPT – mimo poprawy, model ten nadal wykazywał pewne problemy. Jego skuteczność wzrosła z 74 do 89 proc. (w teście pierwszym), ale w skali wszystkich testów nadal popełniał błędy, wykazując tendencję do halucynowania przy bardzo złożonych dokumentach prawnych.

⁴ Podsumowanie przedstawiono w oparciu o wszystkie testy od 1 do 8.

⁵ Liczba próbek odrzuconych ze względów technicznych.

Symulacje pokazują, że modele LLM mogą być wartościowym narzędziem wspierającym audytora, szczególnie w analizie dokumentów tekstowych. Ich skuteczność zależy jednak od jakości i sposobu sformułowanego zapytania.

W podsumowaniu analizy warto również zaznaczyć, że uznanie przez modele LLM próbki niepoprawnej za poprawną stwarzało ryzyko przeoczenia błędu przez audytora analizującego wyniki testu. Sytuację tę podsumowuje tabela nr 6.

Tabela 6. Podsumowanie rzetelności weryfikacji modeli LLM

Model	Testy zadane	Uznanie próbki niepoprawnej za poprawną	Rzetelność weryfikacji (w proc.)
Chat GPT	167	19	89
Gemini	167	-	100
Microsoft Copilot	167	1	99
Llama	167	1	99
Claude	167	2	99

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: wyników testów modeli LLM.

6. Dyskusja: Szanse i wyzwania dla profesji

Wyniki badania empirycznego prowadzą do ważnych wniosków dotyczących przyszłości audytu w kontekście wykorzystania sztucznej inteligencji. Szanse i wyzwania można przyporządkować do trzech kategorii.

1. Redukcja asymetrii informacji.

Zdolność modelu Gemini do bezbłędnej analizy 167 dokumentów w czasie nieporównywalnie krótszym niż praca człowieka (analiza dokonana przez modele językowe zajmuje kilka minut, analogiczna analiza dokonana przez biegłego rewidenta – kilka godzin lub nawet dni) wskazuje na nadchodzącą, potencjalną zmianę paradygmatu audytu. Zamiast badać próbę obejmującą 5-10 proc. dokumentów, audytorzy wyposażeni w LLM będą mogli weryfikować 100 proc. transakcji. To drastycznie zmniejsza pole do ukrywania nadużyć przez zarządy (agentów) i dostarcza udziałowcom (pryncypałom) znacznie pewniejszą informację o stanie spółki.

2. Wykrywanie anomalii jakościowych.

Badanie potwierdziło, że LLM są szczególnie skuteczne w wykrywaniu anomalii w danych tekstowych (np. brakujące klauzule RODO, zmiany w szablonach umów), które są trudne do wychwycenia przy masowym, manualnym przeglądzie, zwłaszcza w kontekście ograniczonych możliwości utrzymywania uwagi przez człowieka.

3. Wyzwania implementacyjne.

- I) Zależność od jakości zapytania. Badanie dowiodło, że jakość pracy AI jest bezpośrednią pochodną jakości promptu. Biegły rewident musi stać się ekspertem w komunikacji z modelem („inżynierem promptów”), precyzyjnie definiując kryteria badania.
- II) Ryzyko halucynacji. Przypadek Chat GPT, który „zmyślał” poprawność umów, pokazuje, że AI nie może działać bez nadzoru. Konieczna jest weryfikacja wyników przez człowieka i jego udział w procesie (konceptcja „human-in-the-loop”), szczególnie w bardziej złożonych przypadkach, które mogą budzić wątpliwości.
- III) Kwestie techniczne i prawne. Ograniczenia wielkości plików (Copilot) oraz problemy z analizą formatu xls (Llama) wskazują, że obecne narzędzia wymagają jeszcze rozwoju lub integracji ze specjalnymi systemami audytowymi. Ponadto, przesyłanie poufnych danych klientów do publicznych modeli rodzi pytania o bezpieczeństwo danych i zgodność z RODO i artykułem 54 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 (GDPR).

Podsumowanie

Wdrożenie dużych modeli językowych do warsztatu narzędzi biegłego rewidenta wydaje się nieuniknionym kierunkiem rozwoju profesji. Technologia ta, jak wykazało badanie na przykładzie modelu Gemini, osiągnęła już poziom dojrzałości pozwalający na wspieranie efektywności człowieka, a w niektórych obszarach nawet jej przewyższanie (masowa analiza dokumentów).

LLM oferują realną szansę na redukcję luki oczekiwań (expectation gap) i asymetrii informacji na rynku. Pozwalają na przesunięcie środka ciężkości pracy audytora z pracochłonnej, manualnej weryfikacji dokumentów na analizę ryzyk, ocenę osądów kierownictwa i interpretację wyników dostarczanych przez systemy AI. Warunkiem sukcesu jest jednak świadome wdrażanie tych narzędzi, z uwzględnieniem konieczności optymalizacji zapytań oraz zachowania krytycznego nadzoru nad wynikami ich pracy.

Literatura

- Amirizani M., Martin E., Roosta T., Chadha A., Shah Ch. *A Tool for Auditing Large Language Models Using Multiprobe Approach*. 2024.
- Bazerman M. H., Loewenstein G., & Moore D. A. „Why good accountants do bad audits”. *Harvard Business Review*. 2002.
- Becker K., Günther T., & Neuhüttler J. „An investigation into how generative AI can improve auditors’ understanding of audit evidence”. 2024.
- Benaich, N., & Hogarth, I. *State of AI Report 2024*. Air Street Capital. 2024.
- Brown T. B., Mann B., Ryder N., Subbiah M., Kaplan J., Dhariwal P., & Amodei D. Language models are few-shot learners. In *Advances in Neural Information Processing Systems*. 2022.
- Business Insider Polska. „NIK: państwo nie zadziałało ws. GetBack. Zawiódł też audyt”. 2020.
- Cockcroft S., & Russell M. „Artificial intelligence: perspectives from auditing academics and practitioners”. *Accounting and Finance*. 2018.
- Coffee J.C. *Gatekeepers: The Professions and Corporate Governance*. Oxford University Press. 2006.
- Damodaran A. *Corporate Finance: Theory and Practice*. 2010.
- DeAngelo L. E. „Auditor size and audit quality”. *Journal of Accounting and Economics*. 1981.
- Devlin J., Chang M. W., Lee K., & Toutanova K. „BERT: Pre-training of deep bidirectional transformers for language understanding”. In: *Proceedings of NAACL-HLT*. 2019.
- Dopierała W. „Asymetria informacji a rynek usług audytorskich”. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 66 (122), 79-94. 2012.
- Eimers M. E., & Stagno M. C. „The impact of artificial intelligence on the accounting profession”. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*. 2021.
- Hay D., Knechel W.R., Wong N. „Audit Fees: A Meta-analysis of the Effect of Supply and Demand Attributes”. *Contemporary Accounting Research*. 2006.
- Jensen M.C., & Meckling W.H. „Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure”. *Journal of Financial Economics*. 1976.
- Ji, Z., Lee, N., Frieske, R., Yu, T., Su, D., Xu, Y., Ishii, E., Bang, Y., Madotto, A., & Fung, P. Survey of Hallucination in Natural Language Generation. 2023
- Knechel W. R., Krishnan G. V., Pevzner M., Shefchik L. B., & Snaith M. S. „Audit quality: Insights from the academic literature”. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32 (1). 2013.
- Maslej, N., Fattorini, L., Perrault, R., Gil, Y., Parli, V., Kariuki, N., Capstick, E., Reuel, A., Brynjolfsson, E., Etchemendy, J., Ligett, K., Lyons, T., Manyika, J., Niebles, J. C., Shoham, Y., Wald, R., Walsh, T., Hamrah, A., Santarlasci, L., Lotufo, J. B., Rome, A., & Shi, A. *Artificial Intelligence Index Report 2025*. Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence (HAI), Stanford University. 2025.

- McCrum D. & Jones S. „The €1.9bn that vanished: Inside Wirecard’s missing millions”. *Financial Times*. 2020.
- Mökander J., Schuett J., Kirk H. R., & Floridi L. „Auditing large language models: A three-layered approach”. 2023.
- Najwyższa Izba Kontroli. *Działania organów państwa wobec GetBack S.A.* 2020.
- O’Dwyer B., Owen D., & Humphrey C. Assurance beyond accounting: Towards a contemporary agenda. *Accounting and Business Research*, 41 (3), 205-231. 2011.
- Porter B. A. „The audit expectation gap: Underlying causes and modifying factors”. *Accounting and Business Research*. 1993.
- Pulliam S., & Solomon D. „WorldCom Overstated Profit By \$3.8 Billion Through Accounting Error”. *The Wall Street Journal*. 2002.
- Radford A., Wu J., Child R., Luan D., Amodei D., & Sutskever I. „Language models are unsupervised multitask learners”. *OpenAI Blog*. 2019.
- Raffel C., Shazeer N., Roberts A., Lee K., Narang S., Matena M.,... & Liu, P. J. „Exploring the limits of transfer learning with a unified text-to-text transformer”. *Journal of Machine Learning Research*. 2020.
- Wallace W. A. „The economic role of the audit in free and regulated markets: A review”. *Research in Accounting Regulation*. 1980.
- Watts R. L. „Corporate financial statements, a product of the market and the state”. *Accounting Review*. 1977.
- Watts R. L., & Zimmerman J. L. *Positive accounting theory*. Prentice Hall. 1986.
- International Ethics Standards Board for Accountants. *International Code of Ethics for Professional Accountants*. 2020.
- Międzynarodowy Standard Badania 260. *Komunikowanie się z osobami sprawującymi nadzór nad jednostką*. 2023.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r, art. 66 ust. 5.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r, art. 64 ust. 1.
- Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1089).
- Anthropic. *Claude 3 Technical Overview*. 2024. Online. Dostęp 19 maja 2025. <https://www.anthropic.com/news/claude-3-family>.
- Center for Audit Quality. *Auditing in the age of generative AI*. 2024. Online. Dostęp 8 maja 2025. <https://www.thecaq.org/auditing-in-the-age-of-generative-ai>.
- Google. *Introducing Gemini: our most capable AI model*. 2024. Online. Dostęp 19 maja 2025. <https://blog.google/technology/ai/google-gemini-ai>.
- Grand View Research. *Wearable AI Market Size, Share & Trends Analysis Report By Type (Smartwatches, Smart Eyewear, Smart Earwear), By Application, By Operations, By Component, By Region, And Segment Forecasts, 2023 – 2030*. 2023. Online. Dostęp 13 maja 2025. <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/wearable-ai-market-report>.
- HAI Stanford. *Artificial Intelligence Index Report 2025*. Stanford University Human-Centered Artificial Intelligence. 2025. Online. Dostęp 7 maja 2025. <https://hai.stanford.edu/ai-index/2025-ai-index-report>.

- Meta AI. *Meta introduces LLaMA 3: Open foundation models*. 2023. Online. Dostęp 19 maja 2025. <https://ai.meta.com/blog/meta-llama-3>.
- Microsoft. *Microsoft 365 Copilot Overview*. 2023. Online. Dostęp 19 maja 2025. <https://learn.microsoft.com/en-us/microsoft-365/copilot/overview>.
- OpenAI. *GPT-4 Technical Report*. 2023. Online. Dostęp 8 maja 2025. <https://openai.com/index/gpt-4-research>.

Varia

Czy sztuczna inteligencja zastąpi biegłego rewidenta?

ARTUR HELMAN

Wstęp

Badania sprawozdań finansowych coraz częściej prowadzone są w środowisku, w którym wykorzystywane narzędzia zawierają komponenty sztucznej inteligencji (AI). Narzędzia te to niekiedy złożone modele generatywne, ale często systemy klasyfikujące faktury, algorytmy scoringu kredytowego albo moduły analizujące duże wolumeny zapisów operacji w księgach rachunkowych.

Zmiany w procesie sporządzania sprawozdań finansowych nie wpływają na zakres formalnych obowiązków biegłego rewidenta — sprawozdanie finansowe jednostki nadal podlega obowiązkowi badania, a sprawozdania z badania niezależnego biegłego rewidenta wymaga podpisu osoby ponoszącej odpowiedzialność za jego przeprowadzenie. Zmienia się natomiast sposób powstawania, przetwarzania i wykorzystywania danych, które stanowią dowody badania.

Prawdziwa zmiana nie polega na prostym zastąpieniu człowieka maszyną, lecz na głębokiej zmianie zakresu i efektywności stosowanych w audycie procedur weryfikacyjnych. Tradycyjny model, skoncentrowany na retrospektywnej, fragmentarycznej weryfikacji wybranych transakcji, już jakiś czas temu ustąpił miejsca podejściu, w którym kluczowa staje się zdolność oceny i weryfikacji systemów przetwarzających dane finansowe — w czasie zbliżonym do rzeczywistego. Specjalista przejmuje coraz bardziej rolę projektanta procedur badania, osoby oceniającej rezultaty narzędzi analitycznych i łączącej wiedzę z zakresu rachunkowości i sprawozdawczości, ze zrozumieniem możliwości oraz ograniczeń technologii.

Polskie i zagraniczne opracowania branżowe zgodnie podkreślają, że rola sztucznej inteligencji w audycie ma charakter wspierający, a nie zastępujący¹. AI nie przejmuje sceptycyzmu zawodowego, profesjonalnego osądu ani odpowiedzialności za rodzaj wydanej opinii, lecz zwiększa możliwości analizy danych, planowania badania czy weryfikacji dowodów. Coraz częściej formułowana jest teza, że sztuczna inteligencja

¹ Arches Sp. z o.o., *Sztuczna inteligencja (AI) w audycie – wsparcie pracy biegłego rewidenta*, <https://arches.pl/sztuczna-inteligencja-ai-w-audycie-wsparcie-pracy-bieglego-rewidenta/>, dostęp 24.02.2026.

Defacto Sp. z o.o., *AI nie zmienia zasad audytu, AI zmienia obszary ryzyka*, <https://dfe.org.pl/ai-nie-zmienia-zasad-audytu-ai-zmienia-obszary-ryzyka>, dostęp 24.02.2026.

CAQ, *Auditing in the Age of Generative AI*, https://www.thecaq.org/wp-content/uploads/2024/04/caq_auditing-in-the-age-of-generative-ai_2024-04.pdf, dostęp 24.02.2026.

nie zmienia kluczowych założeń audytu lecz wpływa na obszary ryzyka. Standardy w głównej mierze pozostają te same, jednak ich zastosowanie odbywa się w innym kontekście, w którym źródłem ryzyka stają się m.in. algorytmy przetwarzania informacji oraz dane, na których są trenowane.

Na tym tle pytanie „czy AI zastąpi biegłego rewidenta?” okazuje się nadmiernym uproszczeniem. Bardziej adekwatne staje się pytanie: w jaki sposób systemy AI zmieniają poszczególne zadania wykonywane przez biegłego — od planowania, przez ocenę ryzyka i procedury wiarygodności, aż po dokumentację końcową — oraz jakie nowe kompetencje są konieczne, aby zachować zdolność do formułowania wiarygodnej opinii.

Celem niniejszego artykułu jest udzielenie odpowiedzi na to pytanie – zarówno z perspektywy standardów wykonywania zawodów (takich jak KSB czy Kodeks etyki), jak i rosnącego znaczenia kontroli IT w audycie.

1. Zwiększona rola weryfikacji systemów IT

Pomimo rozwoju technologii i możliwości zastosowania jej do analizy dużych zbiorów danych, poszczególne transakcje nadal są i będą weryfikowane przez biegłych rewidentów. Ze względu na zwiększenie zakresu zautomatyzowanych mechanizmów w księgowości, biegły rewident musi na etapie planowania badania i identyfikacji ryzyk szerzej i lepiej poznać procedury w narzędziach informatycznych. Mówi o tym KSB 315 (Z)², który stanowi, że biegły rewident musi zidentyfikować aplikacje IT i inne aspekty środowiska IT narażone na ryzyka wynikające z wykorzystania IT. Zadaniem audytora staje się nie tylko sprawdzenie wyniku, ale także weryfikacja poprawności działania mechanizmu generującego ten wynik, w tym adekwatności danych wejściowych i procesów IT.

W tradycyjnym modelu celem było odnalezienie istotnych błędów w księgach poprzez badanie próbek i ocenę szacunków. W modelu wspieranym przez AI rośnie znaczenie odpowiedzi na pytania:

- jak algorytm identyfikuje anomalie i potencjalne błędy,
- jakie dane treningowe wykorzystano,
- czy w modelu nie zakodowano nieświadomych uprzedzeń lub błędów systemowych,
- jakie mechanizmy nadzoru człowieka nad działaniem algorytmu zostały przewidziane.

Zawód biegłego rewidenta przestaje być utożsamiany z manualnym odtwarzaniem zapisów, a coraz bardziej bywa powiązywany z rolą weryfikującą, czy zastosowane systemy — w tym narzędzia wykorzystujące AI — działają zgodnie z założeniami, w sposób etyczny, przejrzysty i kontrolowalny. Przedmiot atestacji przesuwają się z pojedynczej transakcji na cały łańcuch przetwarzania informacji finansowych.

W konsekwencji zmian technologicznych kształtują się nowe wymagania kompetencyjne wobec biegłego rewidenta. Biegły musi:

- rozumieć procesy biznesowe i modele rachunkowości, w których wykorzystywane są systemy IT i algorytmy,
- potrafić zidentyfikować newralgiczne punkty, w których dane są przetwarzane przez systemy informatyczne,
- oceniać adekwatność kontroli wewnętrznych (ogólnych kontroli IT), zabezpieczających przed wystąpieniem błędów i nadużyć,
- weryfikować sposób dokumentowania i monitorowania działania systemów IT, tak aby wyniki mogły być wykorzystane jako wiarygodne dowody badania.

² PIBR – Krajowe Standardy Badania, w tym: Krajowy Standard Badania 315 (zmieniony w 2022 r.). https://www.pibr.org.pl/assets/meta/6437,2272.%20Za%C5%82%C4%85cznik%201_KSB%20315%20Z%202022.pdf, dostęp 24.02.2026.

W odróżnieniu od specjalisty IT biegły rewident nie odpowiada za projektowanie architektury technicznej, lecz za ocenę, czy jej funkcjonowanie pozwala na sporządzenie sprawozdania finansowego, które nie zawiera istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem lub błędem. Narzędzia analityczne AI przejmują zadania przetwarzania dużych wolumenów danych, pozostawiając człowiekowi obszary wymagające osądu, interpretacji i rozumienia kontekstu biznesowego.

2. Transformacja procedur badania w świetle technologii AI

Wprowadzenie sztucznej inteligencji do praktyki audytu nie znosi obowiązujących standardów zawodowych, lecz wpływa na sposób ich realizacji. Poniżej omówiono wybrane procedury badania, w których zastosowanie AI ma szczególne znaczenie.

2.1 Planowanie i identyfikacja ryzyka

KSB 315 (Z) wymaga od biegłego zrozumienia jednostki, jej otoczenia oraz systemu kontroli wewnętrznej, a następnie identyfikacji i oceny ryzyk istotnego zniekształcenia sprawozdania finansowego. Tradycyjnie proces ten opiera się na:

- zapytaniach do kierownika jednostki oraz innych odpowiednich osób w jednostce,
- procedurach analitycznych,
- obserwacji i inspekcji.

Metody te, choć nadal istotne, napotykać ograniczenia w środowisku, w którym jednostki generują miliony zapisów rocznie i intensywnie automatyzują procesy. Narzędzia analizy danych mogą wspomagać proces poprzez:

- identyfikację nietypowych kombinacji kont, użytkowników i znaczników czasowych,
- wykrycie transakcji odbiegających od historycznych wzorców zachowania,
- wskazanie obszarów o podwyższonym ryzyku oszustwa lub błędu.

Wynik to mapa ryzyka wsparta bardziej obiektywną analizą danych transakcyjnych, choć ostateczna jego ocena pozostaje w kompetencji biegłego. Zadaniem biegłego staje się ocena, czy:

- założenia modelu analitycznego są uzasadnione,
- dane wejściowe są kompletne i prawidłowe,
- proces działania systemu jest odpowiednio kontrolowany i udokumentowany.

W tym sensie AI nie zastępuje etapu oceny ryzyka, lecz zmienia sposób, w jaki ryzyka są identyfikowane i priorytetyzowane. Należy przy tym podkreślić, że narzędzia AI mogą być szczególnie przydatne w ocenie ryzyka oszustwa związanego z obejściem kontroli wewnętrznej przez kierownictwo podmiotu badanego.

2.2 Większa efektywność i precyzja próbkowania

KSB 330 wymaga zaprojektowania procedur badania w odpowiedzi na zidentyfikowane ryzyka, natomiast m.in. KSB 530 określa zasady próbkowania w badaniu sprawozdań finansowych. W klasycznym podejściu biegły zazwyczaj opiera się na próbie — ponieważ badanie całej populacji w większości przypadków jest z jednej strony niezasadne, a z drugiej także nierealne do przeprowadzenia.

Dzięki AI można szybciej i efektywniej analizować pełne bazy danych pod kątem z góry zdefiniowanych kryteriów, takich jak:

- nietypowe kombinacje kont,
- księgowania poza standardowymi godzinami,
- operacje wykonywane przez użytkowników o podwyższonych uprawnieniach,
- transakcje o charakterze wyjątkowym względem historii jednostki.

Wynikiem jest klasyfikacja populacji — większość zapisów zostaje zakwalifikowana jako zgodna z typowym wzorcem, część zostaje oznaczona jako anomalie wymagające dalszej analizy. Próbkowanie nie znika, ale zmienia charakter. Biegły koncentruje się na próbie zbudowanej ze wskazanych przez system transakcji o podwyższonym ryzyku, zamiast badać losowo wybrane pozycje z całej populacji. Takie podejście zwiększa prawdopodobieństwo wykrycia istotnych nieprawidłowości przy mniejszym nakładzie pracy na weryfikację operacji rutynowych.

Warunkiem sukcesu jest jednak niezawodność samego systemu analitycznego. Stąd rosnące znaczenie testowania kontroli ogólnych IT i oceny:

- czy system przetwarza pełną i niezmodyfikowaną populację danych,
- czy stosowane reguły klasyfikacji są adekwatne do celu,
- czy istnieją kontrole wykrywające i korygujące ewentualne błędy działania systemu.

2.3 Szacunki księgowe

KSB 540 (Z) nakłada na biegłego obowiązek krytycznej oceny szacunków księgowych, wyboru i zastosowania metody szacowania, znaczących założeń oraz danych wykorzystanych przez kierownictwo podczas ustalania danego szacunku księgowego. Obszary takie jak rezerwy na straty kredytowe, wycena instrumentów finansowych, czy testy na utratę wartości coraz częściej opierają się na modelach, w tym tych wykorzystujących uczenie maszynowe.

W takim środowisku kluczowe staje się sprawdzenie adekwatności przesłanek modelu oraz jego wrażliwości na zmianę danych wejściowych. AI może znacznie wspomóc weryfikację procedur, w których audytor:

- ocenia jasność i przejrzystość modelu stosowanego przez kierownictwo,
- weryfikuje, czy dane wejściowe są prawidłowe,
- testuje poprawność logiki obliczeniowej i parametrów modelu,
- analizuje, czy model uwzględnia wszystkie istotne czynniki ryzyka.

Takie podejście przesuwa rolę biegłego z recenzenta szacunków na aktywnego uczestnika procesu weryfikacji — nie w sensie technicznego projektowania modelu, lecz w sensie oceny jego adekwatności, przejrzystości i odporności na manipulacje.

2.4 Analiza danych nieustrukturyzowanych (KSB 500)

KSB 500 określa wymagania dotyczące odpowiedniości i wystarczalności dowodów badania. W praktyce znaczna część materiału dowodowego ma charakter nieustrukturyzowany: umowy leasingowe, protokoły posiedzeń, korespondencja z kontrahentami, dokumentacja w formacie PDF, Word i Excel oraz korespondencja mailowa. Ich tradycyjna analiza wymagała czasochłonnego czytania i ręcznego wyszukiwania kluczowych informacji — dat, kwot, warunków szczególnych, klauzul kowenantów, czy ograniczeń w zakresie wypowiedzenia umowy.

Techniki przetwarzania języka naturalnego (NLP) oraz wybrane narzędzia analityczne umożliwiają częściową automatyzację tego procesu. Systemy NLP mogą wspierać analityka przykładowo w identyfikacji i ekstrakcji z dużych zbiorów dokumentów informacji, takich jak:

- kluczowe parametry (daty rozpoczęcia i zakończenia, kwoty zobowiązań, stawki czynszu, stopy procentowe),
- niestandardowe klauzule (warunki wcześniejszego rozwiązania, gwarancje, zabezpieczenia, ograniczenia w zakresie przenoszenia praw),
- odchylenia od typowych wzorców umów stosowanych w danej jednostce.

Biegły otrzymuje w rezultacie ustrukturyzowane zestawienia: listy umów z kluczowymi parametrami, wykaz klauzul odbiegających od standardu, wskazane fragmenty wymagające dalszej analizy. Jego rolą staje się przede wszystkim:

- weryfikacja poprawności interpretacji dokonanej przez system (czy klauzula została właściwie zidentyfikowana jako kowenant finansowy),
- ocena znaczenia zidentyfikowanych ryzyk w kontekście sprawozdania finansowego,
- analiza merytoryczna niestandardowych postanowień, których interpretacja wymaga profesjonalnego osądu rachunkowego i prawnego.

NLP nie zastępuje więc biegłego, lecz ogranicza najbardziej zmuśną część przeglądu dokumentów, umożliwiając skoncentrowanie się na ocenie treści istotnych z punktu widzenia ujęcia księgowego. Z perspektywy kontroli jakości procedury badania powinny określać, w jakim zakresie wyniki NLP mogą być bezpośrednio wykorzystane jako dowody, a gdzie konieczna jest dodatkowa weryfikacja.

3. Zarządzanie ryzykiem „czarnej skrzynki” w praktyce audytowej

Ryzyko „czarnej skrzynki” (black box) w modelach sztucznej inteligencji odnosi się do braku przejrzystości wewnętrznych mechanizmów decyzyjnych zaawansowanych algorytmów, w szczególności głębokich sieci neuronowych. Wynik generowany przez takie systemy nie pozwala na pełne odtworzenie ścieżki rozumowania przez człowieka. Stanowi to istotne wyzwanie w audycie, gdzie wymagana jest weryfikowalność podstaw decyzji, np. dotyczących identyfikacji transakcji podwyższonego ryzyka.

Klasyczne podejście do „komfortu badania” zakłada, że biegły buduje przekonanie o rzetelności sprawozdania finansowego poprzez sekwencję zrozumiałych i możliwych do przeprowadzenia procedur. Źródłem oczekiwanego poziomu pewności były przede wszystkim namacalne dowody jak np.: obserwacja procesu inwentaryzacji, potwierdzenia sald od stron trzecich, analiza treści umów czy weryfikacja transakcji w księgach z dokumentami źródłowymi.

W kontekście ryzyka czarnej skrzynki, zaawansowane modele AI wprowadzają problem ograniczonej przejrzystości działania – algorytm generuje wynik na podstawie dużej liczby parametrów i złożonych zależności, natomiast pełna ścieżka decyzyjna bywa trudna do odtworzenia dla człowieka, czyli brak tzw. śladu rewizyjnego. Biegły może otrzymać informację, że dana transakcja została zakwalifikowana jako nietypowa lub podwyższonego ryzyka, bez bezpośredniego zrozumienia wszystkich kroków prowadzących do takiego wniosku.

Powstaje w ten sposób rozbieżność między:

- wynikającym z KSB 200 wymogiem uzyskania racjonalnej pewności co do braku istotnego zniekształcenia,
- a ograniczonymi informacjami wyjaśniającymi sposoby działania mechanizmów części modeli AI, zwłaszcza o charakterze głębokich sieci neuronowych.

Praktyka wskazuje, że biegli wykazują większą rezerwę wobec opierania kluczowych wniosków na wynikach modeli o ograniczonej przejrzystości, chyba że otrzymają dodatkowe wyjaśnienia dotyczące logiki działania systemu.

W odpowiedzi na problem ograniczonej przejrzystości, kluczowy dla wystąpienia ryzyka czarnej skrzynki, rozwijane są podejścia określane zbiorczo jako wyjaśnialna sztuczna inteligencja (explainable AI – XAI), mające na celu dostarczenie informacji pomocnych w zrozumieniu, które cechy danych wpłynęły na konkretną klasyfikację lub prognozę. Przykładowe narzędzia obejmują analizy ważności cech oraz ilościowe miary wkładu poszczególnych zmiennych w uzyskany wynik.

Z punktu widzenia biegłego rewidenta kluczowe jest, aby wyniki modelu, które mają zostać wykorzystane jako dowody badania, były nie tylko wiarygodne, ale także

wystarczająco zrozumiałe, by ocenić ich adekwatność i potencjalną stronniczość. Modele bez mechanizmów wyjaśniania mogą być stosowane raczej jako narzędzia pomocnicze do identyfikacji obszarów wymagających dalszej analizy, niż jako wyłączne źródło dowodów dla kluczowych wniosków audytowych.

W praktyce oznacza to, iż polityki wewnętrzne firm audytorskich powinny określać wymagania dotyczące dokumentacji działania modeli, zakresu testów walidacyjnych i dostępnych mechanizmów wyjaśniania wyników, zanim narzędzia AI zostaną włączone do standardowych procedur badania.

4. Klasyfikacja systemów AI w kontekście audytu finansowego

Rozporządzenie UE 2024/1689, tzw. AI Act wprowadza klasyfikację systemów sztucznej inteligencji, zaliczając szereg zastosowań w sektorze finansowym do kategorii wysokiego ryzyka. Obejmuje to między innymi systemy wykorzystywane do automatycznego scoringu kredytowego, modele predykcji niewypłacalności oraz rozwiązania służące ocenie profilu ryzyka klienta³.

Dla pracowników firm audytorskich ważne jest rozróżnienie między:

- systemami AI stosowanymi przez jednostkę badaną (które mogą podlegać AI Act i muszą być oceniane w ramach kontroli wewnętrznej),
- narzędziami AI wykorzystywanymi przez samych audytorów (w przypadku których ocena zgodności z AI Act zależy od tego, czy są udostępniane klientom czy stosowane wewnętrznie).

Narzędzie audytorskie oparte na AI może być uznane za podlegające wymogom AI Act, jeśli jest udostępniane klientom lub stosowane w procesach decyzyjnych mogących mieć znaczenie dla sprawozdania finansowego. Z punktu widzenia jednostki badanej kluczowe jest zapewnienie, aby wykorzystywane systemy AI spełniały wymogi AI Act, ponieważ naruszenia tych wymogów mogą skutkować sankcjami administracyjnymi i ryzykiem reputacyjnym. W kontekście sprawozdawczości finansowej może to np. oznaczać konieczność rozważenia ujęcia rezerw, ujawnień dotyczących istotnych sporów lub ryzyk regulacyjnych związanych z wykorzystaniem AI.

Biegły rewident, między innymi oceniając system kontroli wewnętrznej i ryzyka istotnego zniekształcenia, powinien brać pod uwagę zgodność kluczowych systemów klienta z regulacjami, w tym z AI Act w zakresie, w jakim ma to wpływ na wiarygodność danych oraz potencjalne zniekształcenia informacji w sprawozdaniu finansowym. Tym samym rola audytora stopniowo rozszerza się z oceny tradycyjnych procesów księgowych na ocenę, czy procesy technologiczne — w tym systemy AI wykorzystywane w sprawozdawczości i zarządzaniu ryzykiem — zostały zaprojektowane i są wykorzystywane w zgodzie z wymogami prawa.

³ Deloitte Luxembourg, *European Artificial Intelligence Act adopted by Parliament*. <https://www.deloitte.com/lux/en/Industries/investment-management/perspectives/european-artificial-intelligence-act-adopted-parliament.html>, dostęp 24.02.2026.

5. Nowy profil kompetencyjny i przyszłość zawodu

Wprowadzenie AI do audytu wymaga fundamentalnego podnoszenia kompetencji w ramach zawodu. Biegły rewident przyszłości to połączenie roli specjalisty od rachunkowości, sprawozdawczości i analityka danych z wymaganymi kompetencjami w zakresie:

- **umiejętności korzystania z danych (data literacy)** – zdolności pracy z dużymi zbiorami danych, ich selekcji i interpretacji, obejmującej zrozumienie struktur danych, źródeł pochodzenia, formatów oraz podejmowania decyzji na podstawie dowodów, a nie intuicji,
- **statystyki modeli** – rozumienia założeń modeli predykcyjnych, ich ograniczeń oraz sposobów walidacji,
- **inżynierii podpowiedzi (prompt engineering)** – precyzyjnego formułowania zapytań do modeli generatywnych w celu uzyskania powtarzalnych, udokumentowanych wyników, z zastosowaniem technik uczenia się od zera (zero-shot), uczenia się na kilku przykładach (few-shot) oraz łańcucha myśli (chain of thought prompting),
- **podstaw cyberbezpieczeństwa** – świadomości zagrożeń związanych z danymi treningowymi, integralnością algorytmów oraz bezpieczeństwem systemów informatycznych.

W obliczu przemian w technologii, tradycyjna biegłość w przepisach dotyczących rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, jak również w Krajowych Standardach Badania (KSB) pozostaje fundamentem, jednakże uzupełnia ją zdolność oceny, czy dane wykorzystane do sporządzenia sprawozdania nie uległy zniekształceniu na etapie przetwarzania przez algorytmy. Jak wskazuje Międzynarodowa Rada Standardów Audytu (IAASB)⁴, w erze AI wykorzystanie technologii do wspierania kompleksowego procesu badania przez biegłego rewidenta staje się kierunkiem strategicznym.

⁴ IAASB, *Digital Technology Market Scan: Artificial Intelligence Primer*. <https://www.iaasb.org/news-events/2022-03/iaasb-digital-technology-market-scan-artificial-intelligence-primer>, dostęp 24.02.2026.

Wnioski i podsumowanie

Analiza zmian technologicznych, metodologicznych i regulacyjnych prowadzi do jednoznacznej odpowiedzi na pytanie postawione w tytule: sztuczna inteligencja nie zastąpi w najbliższej przyszłości biegłego rewidenta, natomiast w znaczący sposób wpłynie na zakres jego pracy.

Sztuczna inteligencja może przejąć zadania powtarzalne i obliczeniowo intensywne (tabela poniżej)

Tradycyjny audyt	Audyt z zastosowaniem AI
Wnioskowanie oparte na próbie	Analiza 100 proc. populacji przy użyciu zaawansowanych algorytmów
Samodzielna weryfikacja/kompleksowe czytanie poszczególnych umów i dokumentów	Technologie NLP (Natural Language Processing) wspierające identyfikację odpowiednich danych
Weryfikacja szacunków: próbkowanie, ocena założeń modeli i danych	Modele konkurencyjne oraz walidacja założeń modeli predykcyjnych
Przegląd pojedynczych dokumentów	Automatyczne przetwarzanie i analiza całej dokumentacji

Biegły rewident może przy tym zachować i wzmacniać unikalne kompetencje.

Obecna kompetencja	Rola w erze sztucznej inteligencji
Zawodowy osąd	Ocena adekwatności wyników algorytmów oraz ich interpretacja
Zawodowy sceptycyzm	Kontrola błędów automatyzacji (automation bias) oraz założeń leżących u podstaw systemów AI
Zrozumienie kontekstu biznesowego	Interpretacja anomalii w szerszym kontekście operacyjnym i strategicznym

Synergia człowiek-maszyna tworzy nową jakość audytu. Biegły rewident, który świadomie i krytycznie wykorzystuje AI będzie bardziej konkurencyjny niż audytor ignorujący technologię lub całkowicie polegający na dotychczasowych narzędziach. W erze, w której sprawozdania finansowe powstają w wyniku działania zaawansowanych systemów informatycznych, zdolność do oceny tych systemów (a nie

wyłącznie wykorzystanych w nich danych) jest podstawą zaufania publicznego do opinii audytora.

Ostatnie słowo w procesie badania sprawozdań finansowych zawsze należy do człowieka – nie dlatego, że maszyny są niezdolne do liczenia czy przetwarzania danych, lecz dlatego, że opinia wydana przez biegłego rewidenta wymaga osobistej odpowiedzialności i zawodowego sceptycyzmu. Te wartości są podstawą zaufania publicznego. AI jest potężnym narzędziem w rękach biegłego rewidenta. Kluczowe jest nie tylko to, aby w pełni nauczyć się z niego korzystać, ale również to, aby jednocześnie potrafić krytycznie oceniać jego ograniczenia.

Biegły rewident przyszłości to nie konkurent dla sztucznej inteligencji, lecz jego inteligentny użytkownik – profesjonalista, który rozumie możliwości i ograniczenia technologii, potrafi ocenić wiarygodność jej wyników oraz pozostaje odpowiedzialny za ostateczną treść przedstawionej w sprawozdaniu z badania opinii.

Czy AI pomoże w zrównoważonym rozwoju?

MATEUSZ DZIÓB

ORCID: 0009-0008-8824-2528

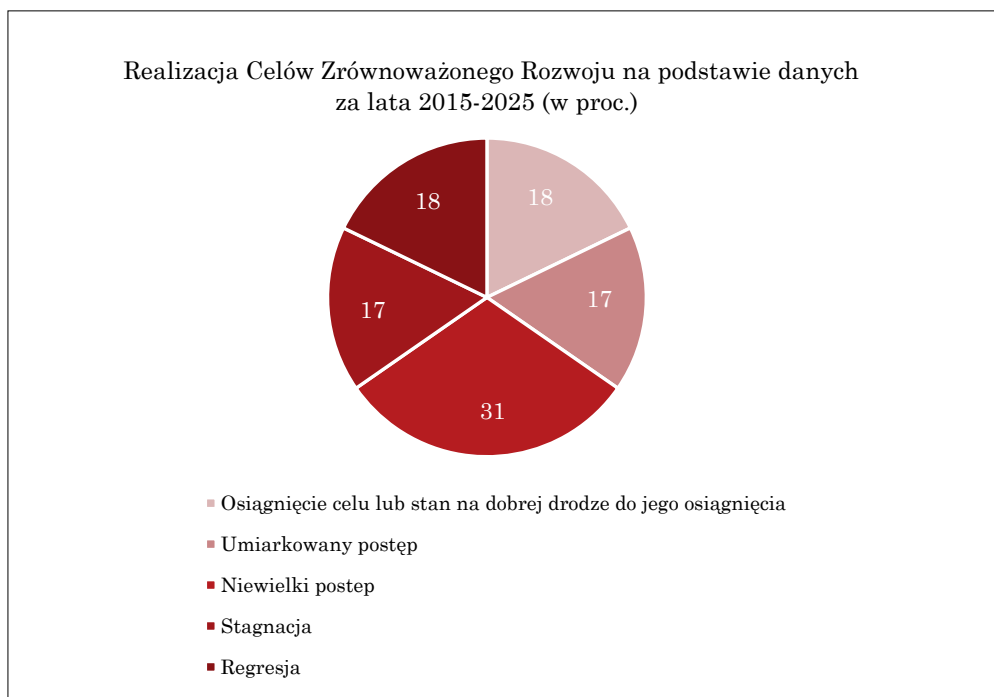
Czy AI ma wyłącznie pozytywny wpływ na zrównoważony rozwój? W jaki sposób można wykorzystać nowe rozwiązania technologiczne na poziomie państw i przedsiębiorstw? Jakie są szanse i zagrożenia wynikające z postępu technologicznego?

AI a Cele Zrównoważonego Rozwoju

Prowadzone na całym świecie działania w obszarze zrównoważonego rozwoju oparte są na Celach Zrównoważonego Rozwoju ONZ. Zostały one przyjęte przez 193 państwa członkowskie organizacji w 2015 r. i zawarte w „Agendzie na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030”. Celów tych jest 17, a przypisanych zostało do nich 169 bardziej szczegółowych zadań. Cele dotyczą m.in. zwalczania na całym świecie ubóstwa, głodu i nierówności, poprawy jakości życia i zdrowia, edukacji, czystej energii, równości płci, odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji, zmian klimatu. Cele Zrównoważonego Rozwoju są podstawą obejmujących zarówno państwa, jak i przedsiębiorstwa międzynarodowych regulacji prawnych, które mają przysłużyć się do ich realizacji. Należą do nich m.in. obowiązująca w Unii Europejskiej i wprowadzająca obowiązek raportowania zrównoważonego rozwoju dla przedsiębiorstw dyrektywa CSR (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD), czy opracowane przez Międzynarodową Radę Standardów Zrównoważonego Rozwoju (International Sustainability Standards Board, ISSB), globalne standardy w postaci IFRS S1 oraz IFRS S2.

Cele Zrównoważonego Rozwoju planowano zrealizować do 2030 r. Jednak na pięć lat przed tym terminem (2025 r.) realizacja tylko 35 proc. zadań wykazuje odpowiedni postęp (18 procent jest na dobrej drodze, a 17 procent osiąga umiarkowane postępy). 48 procent zadań wykazuje niewystarczający postęp (31 procent osiąga jedynie postęp marginalny, a 17 procent nie osiąga żadnego). Aż 18 procent zadań wykazuje regres względem poziomu z 2015 roku. Czy sztuczna inteligencja – wykorzystywana w blisko 400 projektach zrównoważonego rozwoju prowadzonych w ramach systemu ONZ¹ – przyspieszy realizację tych celów? Odpowiedź nie jest taka oczywista.

¹ International Telecommunication Union, *AI for Good. Impact Report*, 2024 s. viii.

Źródło: International Telecommunication Union, AI for Good. Impact Report, 2024

Sztuczna inteligencja może wspomóc walkę z głodem (cel drugi) i odpowiedzialną konsumpcję i produkcję (cel dwunasty) poprzez m.in. wzrost wydajności rolnictwa, pomoc w walce z marnotrawstwem żywności i optymalizację łańcucha dostaw². Odbywające się dzięki niej usprawnienie diagnostyki pacjentów i procesów badań nad nowymi lekami może przyczynić się do obniżenia kosztów różnych terapii i ich większej dostępności, co pozwoli na poprawę zdrowia i wydłużenie życia ludzi (cel trzeci)³. Sztuczna inteligencja wydaje się dziś niezbędnym narzędziem do poprawy innowacyjności, rozwoju przemysłu i infrastruktury (cel dziewiąty). Wszystkie te rozwiązania technologiczne są skuteczne, ale i kosztowne – wobec tego istnieje ryzyko, że zamiast wyrównywać szanse i poziom życia na całym świecie mogą jedynie pogłębić nierówności. Dzięki najnowszym technologiom państwa zamożne mogą rozwijać się jeszcze szybciej niż dotychczas, zostawiając w tyle państwa rozwijające się.

Są też w ramach Celów Zrównoważonego Rozwoju paradoksalne obszary, gdzie sztuczna inteligencja z jednej strony może pomóc, a z drugiej – zaszkodzić. Zastosowanie technologii do poprawy dostępu do czystej wody (cel szósty) poprzez lepsze zarządzanie gospodarką wodną, usprawnienia w rolnictwie, monitorowanie zasobów w systemach idzie w parze z wykorzystaniem wody do schładzania

² Ibidem, s. 32.

³ Ibidem, s. 33.

serwerów i centrów danych⁴. Podobnie z zapewnieniem dostępu do czystej energii (cel siódmy) – AI może wspomóc optymalizację wykorzystania energii odnawialnej i pozwolić na rozwój jej produkcji, ale również sama potrzebuje tej energii do działania⁵. Innym przykładem takiego paradoksu jest wykorzystanie AI do osiągnięcia wzrostu gospodarczego i godnej pracy (cel ósmy) – systemy inteligentne mogą wspomagać rozwój pracowników i zwiększać ich produktywność, jednocześnie prowadząc do zastępowania tych lub innych pracowników przez narzędzia wykorzystujące właśnie sztuczną inteligencję⁶.

Sztuczna inteligencja ma więc potencjał, aby przyspieszyć i wspomóc realizację Celów Zrównoważonego Rozwoju. Musi być jednak wykorzystywana z rozwagą i w sposób etyczny, zawsze mając na uwadze szerszą perspektywę – krótkoterminowe korzyści nie mogą przeważać nad długoterminowymi negatywnymi skutkami⁷, a zysk w jednym obszarze lub grupie społecznej nie może wiązać się ze stratami w innych obszarach. To, czy AI będzie służyło społeczeństwu uzależnione jest również od synergii pomiędzy działaniami administracji, biznesu i trzeciego sektora, odpowiedniej edukacji i transparentności.

AI a ESG. Realizacja strategii firmy

Przedsiębiorstwa od dłuższego czasu wdrażały do swojej działalności różne strategie i projekty z zakresu zrównoważonego rozwoju. Obecnie, nie tylko z uwagi na międzynarodowe regulacje wprowadzające obowiązek raportowania tego typu działań, ale również z powodu oczekiwań klientów, tego typu inicjatywy są stałym elementem funkcjonowania wielu firm. Sztuczna inteligencja może być wykorzystywana zarówno do prowadzenia projektów z dziedziny ESG, jak i do wypełniania obowiązku raportowania zrównoważonego rozwoju. Rozwój systemów inteligentnych w tej materii dopiero przed nami – obecnie ilość narzędzi AI wykorzystywanych w ESG jest niewielka, a ich możliwości – ograniczone⁸.

Zastosowanie AI w obszarze ESG pozwala na oszczędność czasu, zmniejszenie kosztów i wzrost zysków. Służy szczególnie poprawie efektywności operacyjnej i budowie relacji z najważniejszymi interesariuszami (np. inwestorami)⁹. Może optymalizować procesy biznesowe oraz na bazie zgromadzonych danych proponować rozwiązania, które mogą firmom pomóc osiągnąć założone w strategii cele¹⁰,

⁴ Ibidem, s. 37.

⁵ Ibidem, s. 38.

⁶ Ibidem, s. 39.

⁷ Ibidem, s. 49.

⁸ Polskie Stowarzyszenie ESG, *Sztuczna inteligencja a ESG: Wyzwania przyszłości*, 2024, s. 7.

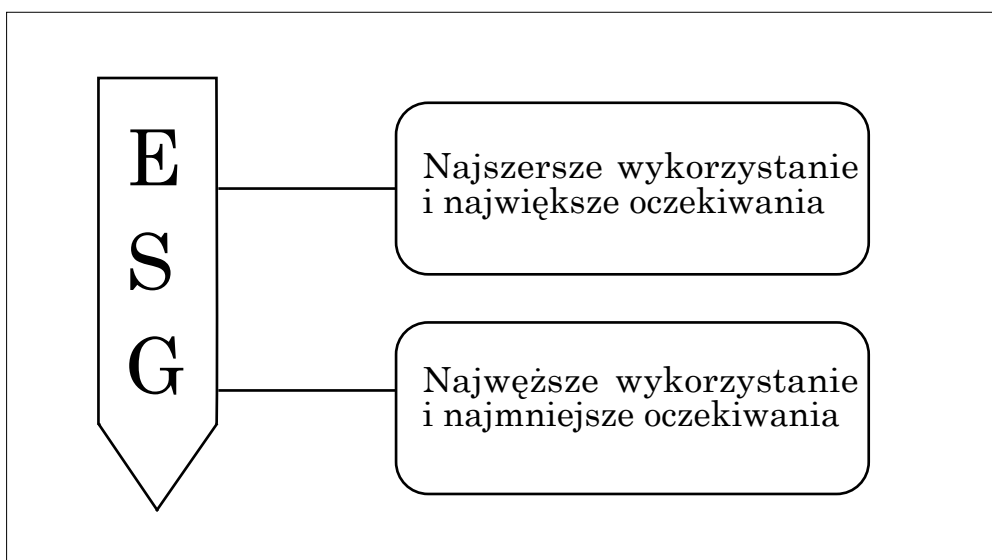
⁹ SAP Polska *Biznes napędzany cyfrowo – czy przez ludzi? AI, ESG i fundusze unijne z perspektywy polskich menedżerów*, 2024, s. 33.

¹⁰ Polskie Stowarzyszenie ESG..., s. 9.

stanowi również pomoc dla kadry zarządczej w podejmowaniu lepszych, opartych o większą ilość jakościowych danych decyzji¹¹.

Z raportu Polskiego Stowarzyszenia ESG „Sztuczna inteligencja a ESG: Wyzwania przyszłości” (2024) można wysnuć wniosek, że największe nadzieje budzi wykorzystanie AI w wymiarze środowiskowym, najmniejsze – w zarządczym. Nastawienie firm można przedstawić zatem w postaci poniższego diagramu¹². Oczywiście samo wykorzystanie sztucznej inteligencji do osiągania lepszych wskaźników ESG inaczej wygląda w różnych branżach – np. w energetyce jest ona przydatna w największym stopniu do optymalizacji zużycia energii i redukcji emisji dwutlenku węgla (obszar środowiskowy), a w instytucjach finansowych – głównie do zarządzania ryzykiem oraz monitorowania zagadnień z zakresu compliance (obszar zarządczy)¹³.

Wykorzystanie AI w ESG wśród firm – oczekiwania i prognozy

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu Polskiego Stowarzyszenia ESG „Sztuczna inteligencja a ESG: Wyzwania przyszłości” (2024).

¹¹ Yuping Xiao, Li Xiao, *The impact of artificial intelligence driven ESG performance on sustainable development of central state-owned enterprises listed companies*, *Scientific reports*, nature.com, s. 13.

¹² Polskie Stowarzyszenie ESG..., s. 7 – 14.

¹³ Yuping Xiao, Li Xiao..., s. 16.

W obszarze środowiskowym (E) AI jest wykorzystywana głównie do zarządzania energią – prognozowania zużycia i jego optymalizacji pod kątem zarówno ekonomicznym jak i wpływu na środowisko, dostosowania procesów produkcyjnych do dostępności zielonej energii (mierzenie nasłonecznienia i prędkości wiatru). Skutkami są m.in. racjonalne zarządzanie zasobami, zmniejszenie emisji dwutlenku węgla, uzyskanie efektywności energetycznej, redukcja zużycia energii, optymalizacja wykorzystania wody¹⁴. Za korzyściami środowiskowymi idą więc również korzyści ekonomiczne. Przykładem jest wykorzystanie przez firmę Alaska Airlines algorytmów do optymalizacji tras lotniczych (AI analizuje modele pogodowe, dane o wietrze, strefach turbulencji i ruchu lotniczym po to, aby zużycie paliwa było jak najmniejsze)¹⁵. Sztuczną inteligencję można wykorzystać również do wdrażania w organizacji gospodarki o obiegu zamkniętym – algorytmy mogą śledzić produkty w całym ich cyklu życia i ułatwić ich recykling i ponowne wykorzystanie¹⁶. Co więcej mogą znacząco ograniczyć marnotrawstwo – amerykański Walmart za pomocą AI analizuje swoje dane sprzedażowe, dzięki czemu jest w stanie przewidywać zapotrzebowanie i optymalizować stany magazynowe¹⁷.

Jeżeli chodzi o kwestie społeczne (S) w organizacji, to AI może gromadzić i analizować dane dot. kapitału ludzkiego, np. w zakresie parytetów płci, czy rotacji kadr. Przykładowe projekty to asystenci ścieżek rozwoju dla pracowników¹⁸ i inteligentne systemy monitoringu zdrowia pracowników (nie tylko z zakresu tzw. wellbeing, ale również pozwalające np. na zmniejszenie liczby urazów w miejscu pracy)¹⁹. AI może też dostarczać wiedzy i inspiracji osobom odpowiedzialnym za projekty HR na temat wartościowych projektów społecznych innych przedsiębiorstw i pozwalać w projektowaniu podobnych lub całkiem nowych rozwiązań.

Najtrudniej zastosować AI w obszarze zarządczym (G), ponieważ tutaj, w przeciwieństwie do wymiarów środowiskowego i społecznego (w których kluczowe są liczby i dane), przeważa aspekt jakościowy nad ilościowym. Co prawda sztuczna inteligencja mogłaby pomóc np. w tworzeniu wewnętrznych regulacji w firmie (w zakresie compliance czy polityki antykorupcyjnej), ale niekoniecznie przepisy te mogłyby być zgodne z obowiązującymi normami. Pracownik dysponujący odpowiednią wiedzą musiałby i tak je przejrzeć i sprawdzić, aby ograniczyć ryzyko halucynacji²⁰. Warto tutaj przytoczyć sprawę *Mata vs. Avianca, Inc.* w sądzie federalnym w Nowym Jorku, gdzie prawnicy złożyli pismo procesowe oparte na „wymyślonych” przez ChatGPT orzeczeniach i zostali za to ukarani sankcjami sądowymi. W piśmie znalazło się co najmniej sześć nieistniejących spraw z fikcyjnymi cytatami i fragmentami

¹⁴ Ibidem, s. 13.

¹⁵ SWPS Innowacje, *Digital Poland, Zarządzanie innowacją. Tech ethics w działaniach ESG*, 2024 s. 94.

¹⁶ Ibidem, s. 76.

¹⁷ Ibidem, s. 95.

¹⁸ Polskie Stowarzyszenie ESG..., s. 11.

¹⁹ Yuping Xiao, Li Xiao..., s. 13.

²⁰ Polskie Stowarzyszenie ESG..., s. 13.

uzasadnień²¹. Podobnych przypadków było jeszcze kilka. Niemniej jednak w obszarze zarządczym można wprowadzić oparte o AI modele prognozowania ryzyka i zarządzania nim, a także zautomatyzować audyt wewnętrzny²².

AI a ESG. Raportowanie

83 proc. menedżerów deklaruje, że ich firmy albo już zainwestowały w sztuczną inteligencję, albo zamierzają w nieodległym czasie to zrobić²³, a w obszarze raportowania ESG 71 proc. firm wdrożyło ją lub wdraża²⁴. Firmy te deklarują, że najchętniej inwestują w tego typu narzędzia gdy są one elastyczne i można je dostosować do indywidualnych potrzeb. Skalowalność narzędzi i możliwość ich personalizacji zdecydowanie ułatwiają wdrażanie ESG w firmie²⁵.

W raportowaniu ESG AI może pomóc w dwóch obszarach:

- a) w procesie gromadzenia danych związanych z raportem;
- b) w przygotowaniu samego raportu²⁶.

Inteligentne narzędzia mogą służyć do znaczącego usprawnienia procesów poprzez zbieranie danych z różnych źródeł, wykrywanie braków, błędów i anomalii w zbiorach danych²⁷. W raportowaniu ESG szczególnie w dużych przedsiębiorstwach często problemem są dane pochodzące z różnych źródeł (zarówno na poziomie różnych działów samej organizacji, jej spółek zależnych jak i dostawców). AI może służyć do weryfikacji tych danych i ich uspoźnienia – nie tylko na poziomie wymaganych punktów danych, ale również pod względem ich formatu²⁸.

Sztuczna inteligencja jest szczególnie pomocna w monitoringu łańcucha dostaw – umożliwia śledzenie danych w czasie rzeczywistym i automatyczne obliczanie śladu węglowego na poziomie produktu. Wykorzystanie tego typu narzędzi zmniejsza również obciążenia administracyjne nakładane na dostawców, z których wielu może być małymi i średnimi przedsiębiorstwami i których duże spółki zobowiązują do przekazywania wymaganych przez przepisy danych – raportowanie wtedy może odbywać się z niewielkim zaangażowaniem pracowników danej firmy²⁹.

²¹ Molly Bohannon, *Lawyer Used ChatGPT In Court—And Cited Fake Cases. A Judge Is Considering Sanctions*, 8 czerwca 2023, forbes.com, <https://www.forbes.com/sites/mollybohannon/2023/06/08/lawyer-used-chatgpt-in-court-and-cited-fake-cases-a-judge-is-considering-sanctions/>.

²² Yuping Xiao, Li Xiao..., s. 13.

²³ SAP Polska..., 2024, s. 10.

²⁴ Ibidem, s. 35.

²⁵ SAP Polska..., s. 34.

²⁶ Polskie Stowarzyszenie ESG..., s. 8.

²⁷ Sacha Bazin, Mike Hayes, *How AI can transform sustainability reporting*, *World Economic Forum*, 26 sierpnia 2025, <https://www.weforum.org/stories/2025/09/harnessing-ai-for-sustainability-reporting-path-forward/>.

²⁸ EcoActive, *The AI Shift in ESG Reporting: 6 Trends Sustainability Teams Can't Ignore*, 15 lipca 2025, <https://ecoactivetech.com/ai-esg-reporting-trends-2025/>.

²⁹ Sacha Bazin, Mike Hayes, *op. cit.*

Dzięki narzędziom AI poszczególne osoby i całe zespoły mogą oszczędzić wiele czasu. Po zgromadzeniu danych narzędzia AI mogą pomóc w ocenie ich istotności, co może być niezwykle pomocne, bo właśnie ten aspekt często sprawia największą trudność osobom przygotowującym raporty. Inteligentne systemy mogą również „uszyć” sprawozdania zrównoważonego rozwoju na miarę, tak aby spełniały one określone wymogi regulacyjne, standardy, a nawet były dostosowane do potrzeb różnych odbiorców³⁰. AI jest również przydatna w procesie benchmarkingu – skanując publicznie dostępne raporty innych przedsiębiorstw może zidentyfikować istotne zagadnienia i sposób ich ujawniania oraz strukturę, co może być pomocne w dostosowaniu raportów do standardów i norm branżowych³¹.

Oczywiście wraz z korzyściami idą również zagrożenia. Wraz ze wzrostem skali wdrażania automatyzacja może potęgować błędy i dane³², a sama ilość danych nie zawsze przekłada się automatycznie na lepszą ich jakość lub większą wiarygodność³³. Asystenci AI mogą wyciągać wnioski na podstawie nieprecyzyjnych i niepełnych danych, halucynować wypełniając te braki, a nawet błędnie interpretować poprawne i już zweryfikowane przez człowieka dane (np. posługując się błędnym kontekstem). Sztuczna inteligencja może również nie rozróżniać celów aspiracyjnych przedsiębiorstwa od faktycznie podjętych działań – zamiast tworzyć raport na podstawie danych, może stworzyć doskonały produkt marketingowy i dokonać tym samym greenwashingu.

Nie można więc bezkrytycznie polegać na informacjach przekazywanych przez AI i konieczny jest tutaj odpowiedni nadzór i krytyczna ocena tych danych przez człowieka. Jest to szczególnie ważne pod kątem atestacji sprawozdań zrównoważonego rozwoju. Osoby przygotowujące raporty powinny być w stanie uzasadnić wyniki i proces ich otrzymania – nie wystarczy wprowadzić dane do AI jak do „czarnej skrzynki” i wyciągnąć z niej wynik. Atestacja pozwala nie tylko na dodatkową weryfikację informacji zawartych w sprawozdaniu, ale również jest z tego powodu narzędziem ku minimalizacji ryzyka wprowadzenia w błąd inwestorów i innych interesariuszy³⁴, którzy również mogą używać AI do streszczeń, analiz i ocen raportów.

³⁰ Ibidem.

³¹ Eco Active, *op. cit.*

³² Sacha Bazin, Mike Hayes, *op. cit.*

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

Zakończenie

Wdrożenie AI do działań związanych ze zrównoważonym rozwojem zarówno na poziomie państw, jak i przedsiębiorstw niesie za sobą szereg korzyści, ale również zagrożeń. AI może służyć realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju na całym świecie, wzmacnianiu innowacji, wydajności i produktywności, ale również powinno rodzić pytania o etykę i konsekwencje środowiskowe. Nowe rozwiązania nie istnieją w próżni – niezwykle ważny jest udział czynnika ludzkiego – to na człowieku zawsze spoczywa odpowiedzialność.

W projektach ESG i sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju korzyści z zastosowania AI to oszczędność czasu, automatyzacja przekształcania danych w raporty, ograniczenie błędów ludzkich i poprawa spójności danych, czy dostosowanie raportów do różnych wymagań. Wprowadzanie nowych rozwiązań technologicznych wiąże się jednak z nowymi zagrożeniami w dziedzinie cyberbezpieczeństwa i ryzyka operacyjnego³⁵, stąd kluczowe jest odpowiednie zabezpieczenie i ochrona danych we wszystkich trzech wymiarach raportowania ESG – chodzi nie tylko o wrażliwe dane osobowe, ale również dane biznesowe przedsiębiorstwa.

Jaka może być (nieodległa) przyszłość? Sztuczna inteligencja nie zastąpi specjalistów ds. zrównoważonego rozwoju, ale osoby potrafiące efektywnie i odpowiedzialnie ją wykorzystywać będą miały wyraźną przewagę. Kluczem do sukcesu będzie połączenie mocy obliczeniowej sztucznej inteligencji z ludzką oceną sytuacji, przejrzystością i zaangażowaniem odpowiednich osób oraz podmiotów.

³⁵ SWPS Innowacje, s. 67.

ESG w praktyce: między ideą a wdrożeniem

MARTA BIERNACKA-MIERNIK

JOANNA DARGIEWICZ-ROŻEK

Rok 2025 to dla polskich przedsiębiorstw czas konfrontacji między deklaracjami dotyczącymi zrównoważonego rozwoju a praktyką jego wdrażania. Po latach przygotowań firmy po raz pierwszy w pełni odczuwają skutki rosnących wymagań raportowych, ich kosztów oraz wpływu na organizację pracy i konkurencyjność.

Dane zebrane w Ogólnopolskim Raporcie ESG „Gospodarka, Bezpieczeństwo, Przyszłość. Wyzwania zrównoważonego rozwoju”, opracowanym przez Polskie Stowarzyszenie ESG, ukazują złożony obraz adaptacji systemu ESG w kraju. Z jednej strony rośnie świadomość firm oraz rozwój ich kompetencji, z drugiej – w debacie publicznej pojawiają się głosy o narastających obciążeniach administracyjnych i potrzebie rewizji regulacji.

Wprowadzenie raportowania ESG w UE – opartego na dyrektywie CSRD, standardach ESRS, Taksonomii UE i Zielonym Ładzie – miało stworzyć spójny, transparentny system przepływu informacji o wpływie przedsiębiorstw na środowisko, społeczeństwo i ład korporacyjny. W założeniach ESG miało służyć ograniczaniu greenwashingu, porównywalności danych oraz integracji czynników pozafinansowych z procesami zarządzania i inwestowania. W praktyce stało się jednak – szczególnie dla małych i średnich firm – procesem wymagającym znacznych nakładów finansowych, kompetencyjnych i organizacyjnych.

Realne wyzwania wdrożeniowe

Doświadczenia firm pokazują, że dynamiczne tempo zmian legislacyjnych i wysoki stopień skomplikowania wymogów prowadzą do nadmiernej formalizacji raportowania. Zamiast wspierać decyzje strategiczne ESG często przekształca się w żmudny proces wypełniania tabel i wskaźników, oderwany od rzeczywistych działań transformacyjnych.

Dużą część kosztów ponoszą również podmioty formalnie nieobjęte obowiązkiem raportowania – mniejsze firmy są zobowiązane do przekazywania danych partnerom z łańcucha dostaw. W efekcie dla wielu przedsiębiorstw ESG staje się nie tyle wyborem strategicznym, ile warunkiem utrzymania współpracy i dostępu

do kapitału. Szacunki Warsaw Enterprise Institute wskazują, że roczne koszty ESG dla MŚP mogą sięgać 1,4–2,6 mld zł, a koszty pośrednie w łańcuchach dostaw nawet 8 mld zł.

Nadmierna złożoność raportowania osłabia także elastyczność biznesową, ograniczając możliwości szybkiego reagowania na zmiany rynkowe. Wymagania proceduralne absorbują znaczną część zasobów, opóźniając inwestycje oraz ograniczając zdolność firm do wdrażania innowacji.

Problemy te doprowadziły do działań rewizyjnych na poziomie UE – m.in. pakietu Omnibus i inicjatywy „Stop-the-clock”, które mają na celu uproszczenie wymogów i wprowadzenie większej proporcjonalności, szczególnie dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP).

ESG a konkurencyjność i bezpieczeństwo gospodarcze

Perspektywa liderów największych przedsiębiorstw w Polsce wskazuje, że prawidłowo wdrożone ESG może wzmacniać odporność gospodarki, m.in. poprzez rozwój OZE, zwiększanie niezależności energetycznej, poprawę jakości informacji oraz rozwój infrastruktury technologicznej. W wywiadach pogłębionych, przeprowadzonych przez Polskie Stowarzyszenie ESG, członkowie zarządów firm podkreślali, że działania środowiskowe i społeczne mają bezpośredni wpływ na stabilność systemów gospodarczych, a transparentność danych – na bezpieczeństwo publiczne.

Równocześnie przedstawiciele biznesu zwracają uwagę na rosnącą presję biurokratyczną, która ogranicza praktyczną wartość raportów jako narzędzi zarządczych. W ich ocenie ESG powinno być elementem długofalowej strategii, a nie obowiązkiem administracyjnym. Dopiero wówczas może realnie wspierać efektywność operacyjną, innowacyjność i zarządzanie ryzykiem.

Wskazywano również na konieczność stabilności regulacyjnej. W przypadku branż działających w wieloletnich horyzontach inwestycyjnych – jak budownictwo, energetyka czy ICT – częste zmiany interpretacyjne i brak jasnych wytycznych generują dodatkowe koszty oraz utrudniają planowanie. Firmy oczekują bardziej systemowego, sektorowego i – przede wszystkim – przewidywalnego podejścia.

Ewolucja w MŚP: rosnąca świadomość, malejąca dynamika

Badanie przeprowadzone przez Polskie Stowarzyszenie ESG w roku 2025 wskazuje na znaczący wzrost świadomości ESG wśród firm z sektora MŚP. Odsetek

przedsiębiorstw deklarujących dobrą znajomość tej koncepcji wzrósł trzykrotnie względem 2022 roku, a liczba przedsiębiorstw nieznaną tematyki spadła do najniższego w historii pomiaru poziomu. ESG przestaje być nowością, staje się trwałym elementem zarządzania.

Jednocześnie dynamika wdrożeń słabnie. Firmy coraz częściej podejmują działania nie z pobudek wizerunkowych, lecz z konieczności – chcą sprostać wymaganiom kontrahentów oraz instytucji finansowych. ESG staje się więc wymogiem rynkowym, a nie wyborem strategicznym.

MŚP koncentrują się na działaniach przynoszących szybkie, mierzalne korzyści, zwłaszcza w obszarze efektywności energetycznej i wykorzystania OZE. Mniejsza aktywność dotyczy działań trudniejszych i kosztowniejszych, jak pełny pomiar śladu węglowego czy rozbudowane systemy zarządcze.

Za główną barierę we wdrażaniu ESG przedsiębiorcy uważają koszty, zarówno inwestycyjne, jak i operacyjne. Dzięki większej dostępności specjalistów zmniejsza się rola barier kompetencyjnych, wzrasta za to znaczenie niepewności prawnej, co utrudnia planowanie i podejmowanie długoterminowych decyzji.

Wiele przedsiębiorstw zmagają się z brakiem narzędzi pozwalających przełożyć ogólne założenia ESG na konkretne procedury, a także z trudnościami w interpretacji standardów w kontekście niewielkiej skali działalności. Utrudnia to budowę stabilnych procesów, nawet przy rosnącym zrozumieniu znaczenia zrównoważonego rozwoju.

Zmienia się również struktura odpowiedzialności za ESG w firmach. Choć odsetek przedsiębiorstw posiadających działy ESG spada, rośnie liczba podmiotów planujących ich utworzenie. Wskazuje to na przejście od działań incydentalnych do stopniowej instytucjonalizacji procesów.

Między ideą a praktyką – wnioski systemowe

Analiza danych płynących z sektora MŚP oraz opinii liderów gospodarki prowadzi do kilku kluczowych konkluzji. Po pierwsze, ESG jest trwałym elementem ładu rynkowego i realnie kształtuje konkurencyjność firm. Po drugie, obecna forma raportowania nadmiernie obciąża przedsiębiorstwa i wymaga korekty – zarówno na poziomie regulacyjnym, jak i praktycznym.

Przywrócenie raportowaniu ESG jego pierwotnego sensu, czyli rozumienia i wykorzystywania sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju jako narzędzia strategicznego, wspierającego rozwój, innowacje i odporność gospodarki, wymaga uproszczenia przepisów, większej stabilności prawa, proporcjonalności wymogów oraz wsparcia doradczego i finansowego, szczególnie dla MŚP.

Dlatego też rekomendacje kierunkowe koncentrują się na kilku obszarach kluczowych dla przywrócenia ESG jego strategicznej funkcji. Niezbędne jest uproszczenie i harmonizacja regulacji, tak aby wymogi raportowe – szczególnie dotyczące MŚP oraz podmiotów funkcjonujących w złożonych łańcuchach dostaw – były proporcjonalne do ich możliwości operacyjnych. Równolegle konieczne jest wzmocnienie zaplecza finansowego transformacji, obejmującego takie instrumenty wsparcia jak granty, ulgi czy fundusze inwestycyjne, które ułatwią realizację inwestycji w dekarbonizację i cyfryzację.

Ważnym elementem jest również rozwój kompetencji, zarówno wśród przedsiębiorców, jak i kadry zarządczej. Konieczna jest realizacja programów edukacyjnych oraz tworzenie narzędzi wspierających procesy raportowania i monitorowania. Kolejnym kierunkiem zmian powinna być integracja ESG z działalnością innowacyjną, obejmująca zachęty do inwestowania w technologie niskoemisyjne, rozwiązania gospodarki obiegu zamkniętego oraz automatyzację procesów. Uzupełnieniem tych działań pozostaje stabilność regulacyjna, która wymaga budowy długoterminowych, przewidywalnych ram prawnych dla polityki klimatycznej i zrównoważonego rozwoju, umożliwiających firmom planowanie działań w wieloletniej perspektywie.

Skuteczność proponowanych działań zależy jednak od ich komplementarności. Połączenie uproszczeń regulacyjnych, adekwatnego wsparcia finansowego, rozwoju kompetencji oraz stabilnego otoczenia prawnego tworzy warunki do tego, by ESG mogło pełnić funkcję narzędzia strategicznego, a nie jedynie obowiązku sprawozdawczego.

Rola biegłego rewidenta w procesie oszacowania ryzyka oszustwa w obszarze przychodów i metod jego wykrywania

KACPER TOKARCZYK

Streszczenie pracy magisterskiej zdobywcy I miejsca i nagrody im. dr. Zdzisława Fedaka w Konkursie PANA na najlepszą pracę magisterską z zakresu rewizji finansowej i audytu. Praca „Biegły rewident w procesie badania sprawozdania finansowego z szczególnym uwzględnieniem oszustwa i metod jego detekcji” została napisana pod kierunkiem dr Agnieszki Mazurek-Czarneckiej i obroniona na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie.

Wstęp

Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa to jedno z podstawowych źródeł pozyskiwania informacji przez inwestorów. Jego treść jest kluczowa i stanowi podstawę wnioskowania interesariuszy. Wyniki badań potwierdzają, że publikowane przez spółki wyniki finansowe mają istotny wpływ na ceny ich akcji¹. Z tego powodu może pojawić się pokusa przedstawienia danych finansowych w korzystniejszym świetle niż ma to miejsce w rzeczywistości, zwłaszcza gdy w grę wchodzi potencjalne korzyści majątkowe. Dynamiczne zmiany gospodarcze, sztuczna inteligencja oraz zdarzenia określane mianem „czarnych łabędzi” sprawiają, że przeciwdziałanie temu zjawisku staje się coraz trudniejsze, a to dodatkowo potęguje prawdopodobieństwo wystąpienia oszustwa.

Skuteczna detekcja nadużyć nie opiera się dziś wyłącznie na intuicji audytora, lecz na świadomym wykorzystaniu analizy danych i procedur analitycznych, które wspierają wykrywanie oszustw w obszarze przychodów. Obejmują one zarówno powszechnie stosowane metody, takie jak analiza trendów czy regresja, jak i bardziej zaawansowane narzędzia, w tym prawo Benforda oraz model M-score.

Informacje finansowe nie są objęte tajemnicą handlową. Część danych i postępowań została celowo zmodyfikowana, aby jak najlepiej oddać kontekst danej sytuacji. Opisano jedynie fragmenty badań sprawozdania finansowego, pozostałe procedury zostały przeprowadzone zgodnie z wymogami.

¹ R. Balina, S. Juszczyk, *Wpływ publikacji wyników finansowych przedsiębiorstw na ich wycenę rynkową na przykładzie spółek przemysłu spożywczego notowanych na GPW w Warszawie*, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, Szczecin 2017, s. 12, <https://wnus.usz.edu.pl/frfu/file/article/download/4867.pdf>, dostęp: 05.01.2025.

1. Przychody pod lupą – geneza ryzyka oszustwa

Obszar przychodów od lat uznawany jest za jeden z najbardziej podatnych na ryzyko oszustwa w badaniu sprawozdań finansowych. Krajowe Standardy Badania jednoznacznie wskazują na jego newralgiczny charakter. Znaczenie tego obszaru podkreślane jest również na poziomie krajowym i europejskim². Wyniki badań empirycznych potwierdzają zasadność takiego podejścia. Z raportu „Occupational Fraud 2024” opracowanego przez ACFE wynika, że obszar sprzedaży stanowi jedno z głównych źródeł nadużyć, aż 12 proc. analizowanych przypadków dotyczyło działań sprzedaży³.

Przydatnym narzędziem do analizy genezy oszustw w obszarze przychodów jest trójkąt Cressey’a, który opisuje trzy współwystępujące czynniki sprzyjające nadużyciom: presję, okazję oraz racjonalizację. Koncepcja ta wywodzi się z badań nad przestępczością zorganizowaną i do dziś pozostaje jednym z fundamentów analizy ryzyka oszustwa w rachunkowości i audycie. Na rysunku poniżej został przedstawiony trójkąt nadużyć.

Trójkąt nadużyć

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Korupcja w Polsce, <https://maciejwnuk.pl/korupcja-w-polsce-12-pandemicznych-impulsw/>, (data odczytu 03.01.2025 r.).

² *Usługi firm audytorskich w 2022 roku na podstawie sprawozdań rocznych – wybrane zagadnienia*, Polska Agencja Nadzoru Audytowego, Warszawa 2023, <https://pana.gov.pl/wp-content/uploads/2023/05/Uslugi-firm-audytorskich-w-2022-roku-....pdf>, dostęp: 05.08.2024.

³ *Occupational Fraud 2024: A report to the nations*, ACFE, 2024, <https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/rtt-n/2024/2024-report-to-the-nations.pdf>, dostęp: 15.12.2024.

Presja stanowi jeden z podstawowych czynników sprzyjających oszustwom w obszarze przychodów. Pogarszająca się sytuacja finansowa jednostki, oczekiwania rynku kapitałowego, systemy premiowe oraz konieczność spełnienia warunków umów kredytowych powodują, że kadra kierownicza odczuwa silną motywację do ingerencji w poziom wykazywanej sprzedaży. Przychody, jako kluczowy składnik wyniku finansowego, stają się w takich warunkach naturalnym obszarem potencjalnych manipulacji. W praktyce wiele kluczowych wskaźników finansowych i niefinansowych jest bezpośrednio uzależniona od poziomu sprzedaży. Dotyczy to dynamiki wzrostu przychodów, wskaźnika rentowności, relacji zadłużenia do EBITDA, a także kowenantów kredytowych. Zawyżenie lub przyspieszenie ujęcia przychodów może więc prowadzić do jednoczesnej poprawy kilku parametrów oceny kondycji jednostki. Presja może przyjmować bardzo konkretne formy: dyrektor sprzedaży, którego premia uzależniona jest od realizacji planu, może naciskać na przyspieszenie fakturowania pod koniec okresu sprawozdawczego, zarząd spółki giełdowej może dążyć do „dopięcia” prognoz, aby uniknąć gwałtownej reakcji rynku. Dodatkowo obciążone tą cechą są jednostki zadłużone, kierownictwo jednostki odczuwa silną presję aby przestrzec warunków kredytowych.

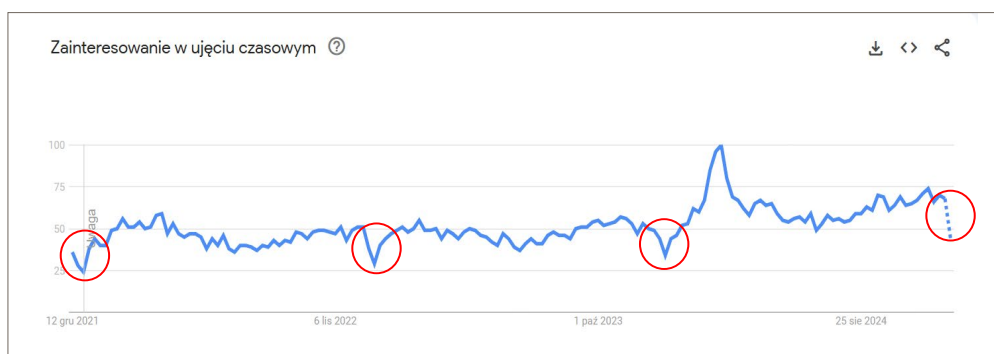
Drugim ważnym elementem mechanizmu oszustwa jest okazja, która często wynika ze złożoności zasad rozliczania przychodów. W praktyce sprzyjają temu m.in. transakcje długoterminowe, sprzedaż do podmiotów powiązanych, czy transakcje realizowane na przełomie okresów sprawozdawczych. Samo nadużycie bywa efektem nieskomplikowanych działań, takich jak wystawienie faktury bez faktycznej dostawy, ujęcie sprzedaży przed przeniesieniem kontroli nad towarem albo „doszukiwanie” dokumentów magazynowych w ostatnim dniu roku obrotowego. Prostota tych czynności sprawia, że okazja jest dosłownie na wyciągnięcie ręki. Szczególna okazja pojawia się przy nierozwiniętym systemie kontroli wewnętrznej w organizacji, jak wskazują badania system kontroli i kompetencje kadrowe mają istotny wpływ na ryzyko defraudacji⁴.

Ostatnim elementem trójkąta Cressey’a jest racjonalizacja, czyli wewnętrzne usprawiedliwienie nieetycznego działania. Cressey zauważył, że sprawcy rzadko postrzegają siebie jako przestępców, raczej jako osoby tymczasowo pożyczające środki lub działające w interesie firmy. W obszarze przychodów racjonalizacja może przyjmować formę przekonania, że to tylko przesunięcie w czasie, a w następnym okresie sprzedaż i tak się zrealizuje. Kolejna myśl to postępowanie według przekonania, że skoro „wszyscy tak robią”, to „również i my możemy”.

⁴ Gede Bayu Saputra, Wayan Suartana, *Determinants of Accounting Fraud Tendency in Lpd: A Study From The Perspective of Internal Factors in Badung Regency*, *International Journal of Economics, Commerce, and Management* 2025 https://www.researchgate.net/publication/394656576_Determinants_of_Accounting_Fraud_Tendency_in_Lpd_A_Study_From_The_Perspective_of_Internal_Factors_in_Badung_Regency, dostęp 24.02.2026.

Mimo upływu lat, teoria ta pozostaje aktualna, a obszar przychodów modelowo wpisuje się w założenia trójkąta Cressey'a, łącząc presję na wyniki z możliwością manipulacji. Analiza obszaru przychodów przez pryzmat presji, okazji i racjonalizacji umożliwia lepsze zrozumienie motywów i mechanizmów prowadzących do zniekształceń sprawozdań finansowych.

Ryzyko oszustw nie jest jednak równomierne w ciągu roku. Choć analiza dotycząca wyszukiwań hasła „financial fraud” mogłaby sugerować mniejsze zainteresowanie tym problemem pod koniec roku, zawodowy osąd i doświadczenie biegłego rewidenta wskazuje na potrzebę zwiększonej czujności właśnie w tym czasie. Na rysunku poniżej przedstawiono dane dotyczące popularności wyszukiwania tego hasła.

Popularność wyszukiwań hasła „*financial fraud*” w wyszukiwarce Google

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Google Trends, <https://trends.google.com/trends/explore?date=2021-12-15%202024-12-15&q=Financial%20Fraud&hl=pl>, dostęp: 11.11.2024.

Osoby dopuszczające się nadużyć zazwyczaj nie analizują mechanizmów oszustw ani nie poszukują informacji na ich temat, po prostu je popełniają, co tłumaczy tę odwrotną zależność.

2. Od liczb do wniosków – analiza trendów i zależności danych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji

2.1 Podstawy metody analizy trendów i regresji

Procedury analityczne polegają m.in. na zestawianiu danych rzeczywistych i wartości oczekiwanych w celu wychwycenia nietypowych różnic mogących świadczyć o nieprawidłowościach. Sam proces formułowania oczekiwań może być czasochłonny. Z pomocą biegłemu rewidentowi przychodzą narzędzia wykorzystujące sztuczną inteligencję, a kluczowe staje się połączenie doświadczenia z możliwościami tych narzędzi. Ich zastosowanie wpływa na wzrost efektywności pracy, bowiem umożliwia przeanalizowanie dużej liczby raportów branżowych i przedstawienie najważniejszych wniosków w formie syntetycznej. Zastosowanie narzędzi sztucznej inteligencji pozwala na wykonanie 12 proc. więcej zadań i to szybciej o 25 proc.⁵

Podstawą osiągania dobrych rezultatów przy wykorzystywaniu narzędzi opartych na sztucznej inteligencji jest precyzyjna komunikacja z systemem AI. W ramach każdego zapytania należy uwzględnić kontekst, problem, rolę AI, pozycję użytkownika i format odpowiedzi.

W kontekście tematu niniejszego artykułu istotny jest dobór technik analitycznych – w obszarze przychodów kluczowe znaczenie mają analizy trendu i regresji. Pierwsza z nich polega na porównywaniu danych finansowych, oczekiwań z kilku okresów sprawozdawczych w celu identyfikacji nieuzasadnionych zmian w poziomie przychodów. Najbardziej przejrzystą formą tej analizy jest forma graficzna.

Analiza regresji wykorzystuje zależność między danymi, zapewnia wyższy poziom pewności analitycznej. Jej istotą jest skonstruowanie modelu pozwalającego oszacować oczekiwany poziom przychodów, a następnie porównanie go z faktycznymi danymi. Co istotne, zastosowanie analizy regresji nie wymaga od biegłego rewidenta znajomości zaawansowanych wzorów statystycznych. Model może zostać skonstruowany z wykorzystaniem arkusza Excel, a kluczowym zadaniem audytora pozostaje prawidłowa identyfikacja zmiennych silnie skorelowanych z przychodami.

Ocena jakości modelu regresyjnego w tym narzędziu opiera się na trzech wskaźnikach:

- R kwadrat – jakość dopasowania modelu. Wartości z przedziału [0,1], zadowalające miary to: 0,8-0,9 (dopasowanie dobre), 0,9-1,0 (dopasowanie bardzo dobre);

⁵ E. Mollick, S. Rajendran, *Navigating the Jagged Technological Frontier: Field Experimental Evidence of the Effects of AI on Knowledge Worker Productivity and Quality*, Harvard Business School 2023, <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=64700>, dostęp: 15.12.2024.

- błąd standardowy – mówi o precyzji prognozy, im niższa wartość tego błędu tym dokładniejsze oszacowanie, kluczowe aby ta miara była poniżej 10 proc. średniej wartości zmiennej zależnej lub 75 proc. istotności⁶.
- T stat – pozwala ocenić zależność zmiennych, zwykle statystyka t powinna być większa niż 1,3.

Skonstruowanie modelu, który zapewni powyższe trzy wskaźniki na wysokim poziomie pozwala na uzyskanie wysokiej wiarygodności prognozowanych przychodów ze sprzedaży. Kolejnym krokiem jest dokonanie porównania z rzeczywistymi przychodami i zweryfikowanie istotnych rozbieżności.

2.2 Dane finansowe zdradzające nieprawidłowości – studium przypadku firmy X

Jednostka X jest spółką z ograniczoną odpowiedzialnością działającą w branży produkcji tektury i opakowań z papieru (PKD 17.21.Z). Przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych stanowią około 96 proc. ogólnych przychodów jednostki. Sprawozdawczość finansowa prowadzona jest zgodnie z polskimi przepisami prawa bilansowego, a jednostka nie podlega specyficznym uregulowaniom. Sprawozdanie finansowe za lata 2022 i 2023 podlegało obowiązkowemu badaniu, zgodnie z ustawą o rachunkowości. Opinia za 2022 rok została wydana bez zastrzeżeń.

Na etapie planowania badania za 2023 rok kluczowy biegły rewident (dalej „KBR”) dokonał analizy oczekiwanych trendów i popytu w branży. Do analizy zostały wykorzystane raporty sektorowe i analizy ekspertów w formacie PDF, oraz sztuczna inteligencja (płatna wersja ChatGPT) dla zwiększenia efektywności badania. Wykorzystanie AI prezentuje poniższa tabela.

Konwersacja i wnioskowanie w ramach wykorzystania sztucznej inteligencji

Zadane pytanie	Odpowiedź ChatGPT – konwersja raportów
Przeprowadzam badanie SF za 2023 rok jednostki produkującej papier, tekturę i opakowania w Polsce. Jakiego popytu branżowego i wartości przychodów ze sprzedaży należy spodziewać się w 2023 roku? Skorzystaj z raportów i analiz branżowych. Wyciągnij wnioski w kilku zdaniach.	Zgodnie z raportem CEPI sektor papierniczy i tekturowy w Europie w 2023 roku mierzył się z ograniczonym popytem, przestojami produkcyjnymi oraz wysokimi kosztami wytwarzania, co przełożyło się na wyraźne obniżenie poziomu produkcji i konsumpcji papieru oraz tektury. Poniżej przedstawiono kluczowe obserwacje: 1. Spadek produkcji i konsumpcji <ul style="list-style-type: none"> • W 2023 roku produkcja papieru i tektur w Europie zmniejszyła się o 12,8%, osiągając poziom około 74,3 mln ton. • Spadek ten objął wszystkie główne segmenty rynku, w tym papier graficzny (spadek o 27,5%) oraz papier i tekturę opakowaniową (spadek o 12,2%).

⁶ AICPA, Audit Guide – Analytical Procedures, Wiley, 2017.

Wniosek

KBR wykorzystał narzędzia AI do analizy licznych raportów branżowych, aby lepiej zrozumieć aktualne trendy rynkowe. Uzyskane wnioski zostały następnie skonfrontowane z jego wiedzą i doświadczeniem zawodowym. Ostatecznie przyjęto, że w 2023 roku należy spodziewać się spadku przychodów ze sprzedaży, wynikającego z niższego popytu i ograniczonej produkcji w branży. KBR wykorzystał narzędzia AI do analizy licznych raportów branżowych, aby lepiej zrozumieć aktualne trendy rynkowe. Uzyskane wnioski zostały następnie skonfrontowane z jego wiedzą i doświadczeniem zawodowym. Ostatecznie przyjęto, że w 2023 roku należy spodziewać się spadku przychodów ze sprzedaży, wynikającego z niższego popytu i ograniczonej produkcji w branży.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie płatnej wersji Chatu GPT.

Uzyskane wnioski, wsparte doświadczeniem zawodowym KBR, wskazywały na spodziewany spadek popytu oraz obniżenie przychodów w 2023 roku. Analiza otrzymanego sprawozdania finansowego wykazała trend przeciwny, tj. wzrost przychodów o około 10 proc., co wymusiło modyfikację planu badania i zastosowanie dodatkowych procedur analitycznych, zgodnie z KSB 240. Poniższa tabela przedstawia fragment planu badania jednostki X.

Fragment planu badania jednostki X za 2023 rok

Obszar ryzyka znaczącego	Skala ryzyka (N/S/W)	Sformułowane ryzyko	Fragment polityki rachunkowości jednostki badanej – ujmowanie przychodów	Istotność	Zaplanowane procedury analityczne jako reakcja na ryzyko
Przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych	W – wysokie	Ryzyko związane z manipulowaniem przychodami ze sprzedaży wyrobów gotowych poprzez oszustwo lub błąd	<i>Przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych ujmowane są zgodnie z UOR, kierując się nadrzędnymi zasadami rachunkowości w tym zasadą współmierności i memoriału.</i>	Istotność ogólna 1.400.000 zł Istotność wykonawcza 910.000 zł	Analiza trendu/ analiza regresji z wykorzystaniem Chatu GPT

Źródło: Opracowanie własne.

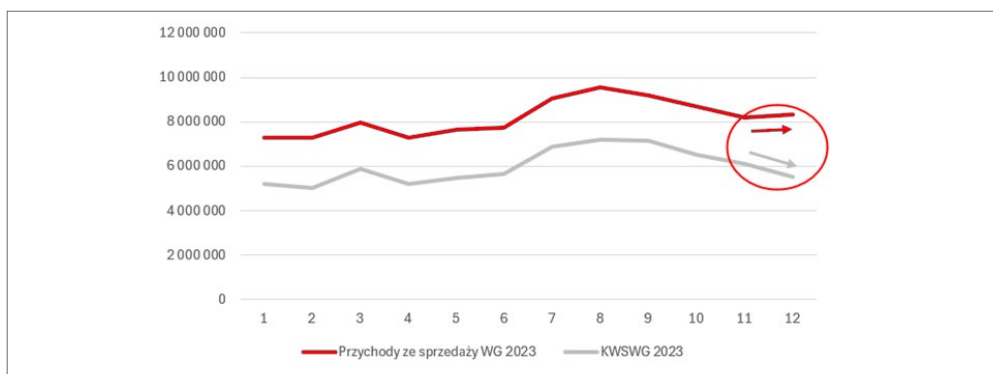
W ramach dalszych prac została poddana analizie szczegółowa ewidencja zapisów księgowych za 2023 rok na kontach przychodów i kosztów. Dane zostały uzgodnione z zestawieniem obrotów i sald. Uznano, iż baza zapisów jest kompletna i możliwa do dalszej analizy. W kolejnym kroku sporządzono miesięczne zestawienie danych, które posłużyło do analizy trendu oraz budowy modelu regresji. W tabeli numer 3 zaprezentowano sumaryczne dane miesięczne jednostki X.

Miesięczne wartości kont 700 i 711 jednostki X

Wyszczególnienie	Wartość w PLN	
Miesiąc (2023 roku)	700 – przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych	711 – koszty wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych
Styczeń	7 281 186	5 215 252
Luty	7 275 579	5 037 214
Marzec	7 965 662	5 897 288
Kwiecień	7 276 248	5 208 529
Maj	7 655 277	5 469 701
Czerwiec	7 756 941	5 639 095
Lipiec	9 041 581	6 859 324
Sierpień	9 553 316	7 207 734
Wrzesień	9 168 824	7 137 841
Październik	8 699 700	6 497 758
Listopad	8 193 872	6 105 272
Grudzień	8 317 402	5 515 708
Razem	98 185 588	71 790 716

Źródło: Opracowanie własne.

Graficzna analiza trendu wykazała nietypową rozbieżność w grudniu 2023 roku, polegającą na jednoczesnym wzroście przychodów oraz spadku kosztów wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych. Na poniższym rysunku została przedstawiona graficzna analiza trendu.

Analiza trendu: przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych vs koszt wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych.

Źródło: Opracowanie własne.

W kolejnym kroku została przeprowadzona analiza regresji w arkuszu Excel, z założeniem ujęcia przychodów ze sprzedaży wyrobów gotowych jako zmiennej Y, a kosztu wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych jako zmiennej X. Model uzyskał wysoką wartość współczynnika R kwadrat (około 0,93), niski błąd standardowy (219 tys.) oraz istotną statystycznie wartość parametru t na poziomie 4,45, co pozwoliło uznać go za wysoce wiarygodne narzędzie analityczne. Następnie wyliczone za pomocą modelu wartości prognozowane zostały porównane z faktycznymi przychodami, dzięki czemu możliwa była identyfikacja odchyień przekraczających poziom błędu standardowego. Analizę przedstawia poniższa tabela.

Porównanie szacunkowych wartości przychodów z faktycznymi i ustalenie odchyień

Obserwacja (miesiąc)	Przewidywane przychody ze sprzedaży WG 2023 (model)	Faktyczne przychody ze sprzedaży WG 2023	Składniki resztowe (odchylenie)	Czy wartość bezwzględna odchylenia jest większa od błędu standardowego?
1	7 427 689	7 281 186	-146 503	NIE
2	7 252 637	7 275 579	22 942	NIE
3	8 098 290	7 965 662	-132 628	NIE
4	7 421 079	7 276 248	-144 831	NIE
5	7 677 872	7 655 277	-22 595	NIE
6	7 844 426	7 756 941	-87 485	NIE
7	9 044 197	9 041 581	-2 616	NIE
8	9 386 766	9 553 316	166 550	NIE
9	9 318 045	9 168 824	-149 221	NIE

10	8 688 693	8 699 700	11 007	NIE
11	8 302 787	8 193 872	-108 915	NIE
12	7 723 108	8 317 402	594 294	TAK

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza wykazała, że jedyną obserwacją odstającą był grudzień 2023 roku, w którym odchylenie pomiędzy wartością oszacowaną a faktyczną znacząco przekroczyło błąd standardowy.

Wyniki przeprowadzonych procedur analitycznych stanowiły podstawę do rozszerzenia przez kluczowego biegłego rewidenta badania o szczegółowe testy wiarygodności skoncentrowane na końcu roku. Działania te potwierdziły wystąpienie oszustwa polegającego na zawyżeniu przychodów poprzez nieprawidłowe przyporządkowanie sprzedaży do okresu sprawozdawczego. Łączna wartość nadużyć wyniosła ponad 900 tys. zł. Biegły rewident wydał stosowną opinię w tym zakresie.

3. Statystyka odkrywa nieprawidłowości

3.1 Prawo Benforda jako narzędzie wykrywania oszustw

W literaturze dotyczącej wykrywania oszustw finansowych szczególne znaczenie przypisuje się metodom statystycznym opartym na prawie Benforda⁷. Wbrew intuicyjnemu założeniu, zgodnie z którym każda cyfra ma jednakowe prawdopodobieństwo wystąpienia na pierwszej pozycji liczby, prawo to wskazuje, że niższe cyfry pojawiają się znacznie częściej niż wyższe⁸. Poniższa tabela przedstawia porównanie rozkładu Benforda z rozkładem intuicyjnym. Przykładowo cyfra „1” występuje jako pierwsza w około 30 proc. obserwacji, podczas gdy „9” jedynie w niespełna 5 proc. Ta empiryczna prawidłowość stanowi podstawę do identyfikowania potencjalnych nieprawidłowości w dużych zbiorach danych finansowych.

Rozkład Benforda a rozkład intuicyjny

Pierwszą cyfrą jest	Rozkład Benforda (proc.)	Rozkład intuicyjny
1	30,1	Prawdopodobieństwo równe dla każdej z cyfr – 11,1 proc.
2	17,6	
3	12,5	
4	9,7	
5	7,9	
6	6,7	
7	5,8	
8	5,1	
9	4,6	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów Polskiej Izby Biegłych Rewidentów.

Prawo Benforda nie pozwala wskazać konkretnych oszukańczych transakcji, lecz umożliwia wytypowanie grup zapisów istotnie odbiegających od teoretycznego rozkładu. Takie podejście zwiększa efektywność badania, ponieważ pozwala zawęzić dalsze procedury do najbardziej podejrzanych danych i jednocześnie analizować cały zbiór informacji bez konieczności doboru próby. Skuteczność dokonanej analizy zależy od kilku kluczowych kwestii. Aby móc posłużyć się prawem Benforda, konieczne jest wcześniejsze sprawdzenie cech zbioru danych. Poniższa tabela przedstawia przykładowy test sprawdzający zbiór danych wsadowych. Im więcej cech spełnia dany zbiór, tym bliżej mu do rozkładu Benforda, przy czym stanem idealnym jest spełnienie wszystkich kryteriów.

⁷ Baryła M., *Metody wykrywania oszustw finansowych na prawie Benforda*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2021, s. 8.

⁸ M. Czaja, *Prawo Benforda w praktyce audytora*, <https://anti-fraud.pl/?p=3294>, dostęp:19.12.2024.

Przykładowy test w ramach sprawdzenia zbioru danych w kontekście prawa Benforda

Warunki do spełnienia (cechy zbioru danych)	Spełnione (Tak/Nie)
Wszystkie dane wyrażone w tej samej jednostce	
Brak ograniczeń w postaci poziomu maksymalnego/minimalnego (wyjątkiem jest „zero” w przypadku zbioru liczb dodatnich)	
Liczby w zbiorze nie reprezentują identyfikatorów (np. numerów kont, faktur)	
W zbiorze danych znajduje się więcej liczb mniejszych niż większych (np. wartość mediany będzie nie większa niż połowa przeciętnej wartości)	
Zbiór danych składa się z liczb wielocyfrowych	
Zbiór danych jest obszerny (minimalna liczba obserwacji to 1000 – im więcej tym lepiej)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Baryła, *Metody wykrywania oszustw finansowych na prawie Benforda*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, 2021.

Po pozytywnej weryfikacji kolejnym krokiem jest wybór rodzaju testu Benforda. Do najczęściej stosowanych należą test pierwszej cyfry, test drugiej cyfry oraz test dwóch pierwszych cyfr⁹. W praktyce audytorskiej test pierwszej cyfry stanowi zazwyczaj punkt wyjścia. Jego celem jest weryfikacja hipotezy, czy rozkład pierwszej niezerowej cyfry w badanym zbiorze odpowiada rozkładowi Benforda.

Schemat postępowania w ramach testu pierwszej cyfry obejmuje (w przypadku przychodów ze sprzedaży):

1. Pozyskanie zapisów z ewidencji księgowej w arkuszu Excel.
2. Uzgodnienie zapisów księgowych do sprawozdania finansowego.
3. Wykonanie testu cech bazy danych.
4. Selekcja zapisów (np. podział na dwa zbiory ujemne, dodatnie).
5. Przeprowadzenie testu Benforda (weryfikacja hipotezy rozkładu Benforda).
6. Porównanie analizowanej bazy danych z hipotetycznym rozkładem.
7. Wyselekcjonowanie zapisów zaczynających się od cyfry która nie spełnia rozkładu Benforda.

⁹ Baryła M., *Metody wykrywania oszustw finansowych na prawie Benforda*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2021.

8. Dokonanie szczegółowej analizy zapisów niespełniających hipotezy.
9. Wyciągnięcie wniosków.
10. Przeprowadzenie dalszych procedur badania.

Samo przeprowadzenie testu Benforda (punkt 5.) nie jest skomplikowanym procesem. Najłatwiejszą formą wykonania tego testu jest arkusz kalkulacyjny (Excel). Poniższa tabela przedstawia wariant tabelaryczny porównania hipotetycznego rozkładu Benforda z faktyczną bazą danych.

Podsumowanie wyliczeń w ramach testu Benforda

Rozkład częstości występowania pierwszej cyfry dla analizowanej bazy										Suma
Cyfra	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
A. Częstość										
%										
Hipotetyczny rozkład częstości według prawa Benforda										
Cyfra	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
B. Częstość										
%										
Różnica (A-B)										
Różnica%										

Źródło: Opracowanie własne.

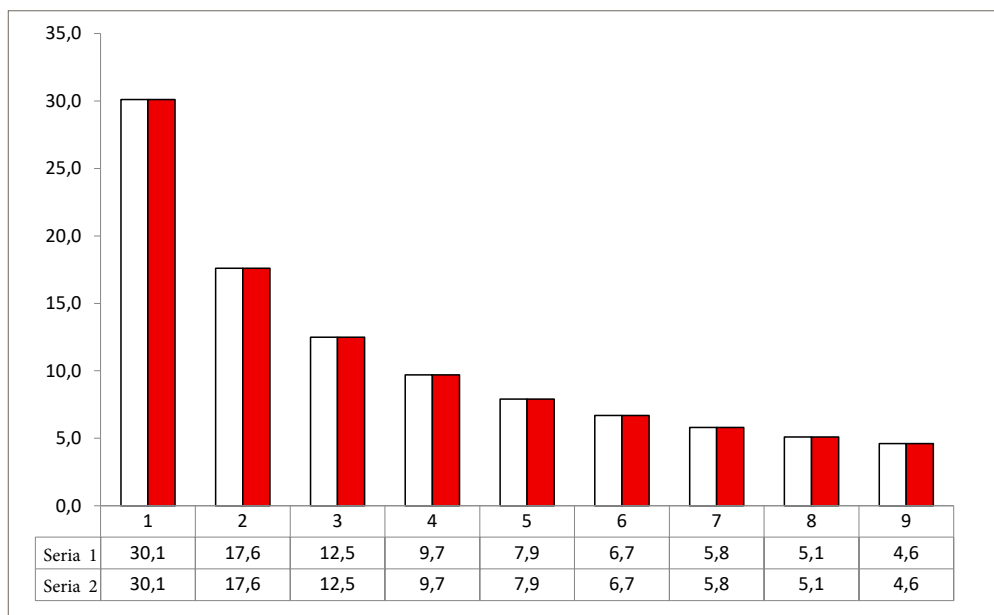
W wierszu „częstość” program zlicza, ile zapisów rozpoczyna się od poszczególnych cyfr (od 1 do 9), natomiast w wierszu „%” obliczany jest udział procentowy tych zapisów w całej analizowanej populacji. Następnie uzyskane wyniki porównuje się z teoretycznym rozkładem Benforda. Poprawność i kompletność obliczeń sprawdza się poprzez porównanie łącznej liczby przeanalizowanych zapisów z faktyczną liczbą pozycji w zbiorze danych (po korektach). Poniższa tabela przedstawia test kompletności analizy. Komórki tabeli są automatycznie uzupełniane przy użyciu funkcji arkusza Excel. Różnice, które mogą się pojawić, wynikają z zapisów rozpoczynających się od cyfry „0”. Takie pozycje nie są uwzględniane w analizie.

Sprawdzenie kompletności analizy Benforda

Faktyczna ilość zapisów w pliku wsadowym	Ilość przeanalizowanych zapisów	Różnica

Źródło: Opracowanie własne.

Ostatnim etapem analizy jest graficzne przedstawienie wyników testu Benforda, co umożliwiła szybką i intuicyjną ocenę ewentualnych odchyleń. Na poniższym rysunku zostało zaprezentowane porównanie rozkładu Benforda z rozkładem analizowanej bazy.

Graficzne porównanie rozkładu Benforda (kolor biały) z rozkładem faktycznej bazy danych (kolor czerwony)

Źródło: Opracowanie własne.

W literaturze podkreśla się, że nie ma sztywnych progów odchyleń od rozkładu Benforda, dlatego ocena wykrytych anomalii zawsze zależy od zawodowego osądu. W praktyce polega to na wyodrębnieniu podejrzanych zapisów i przeprowadzeniu dalszych procedur.

3.2 Cyfry mówią – zastosowanie prawa Benforda w firmie Y

Jednostka Y jest spółką komandytową działającą w branży produkcji kruszywa budowlanego (PKD 08.11.Z). Przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych stanowią niemal całość przychodów ogółem. Sprawozdawczość finansowa prowadzona jest zgodnie z polskimi przepisami, a jednostka nie podlega szczególnym regulacjom branżowym. Podczas badania za rok ubiegły nie stwierdzono nieprawidłowości. Jednostka Y posiadała udziały w innej jednostce, klasyfikowanej jako powiązana, a w polityce rachunkowości nie było zmian.

W planie badania KBR oszacował wysokie ryzyko istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem w obszarze przychodów ze sprzedaży. Istotność ogólna została ustalona na poziomie 900 tys. zł, natomiast materialność wykonawcza – na 585 tys. zł (65 proc.). KBR pozyskał bazę zapisów księgowych konta 701 – przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych w arkuszu Excel. Dane uzgodnił z zestawieniem obrotów i sald. Biegły rewident potwierdził kompletność danych stanowiących wsad do analizy. Poniższa tabela przedstawia format otrzymanej bazy danych.

Format otrzymanej bazy danych do analizy Benforda

A	B	C	D	E	F	G	H	
Lp.	Konto	Data	Numer dokumentu	Artykuł	Kontrahent	Wartość Wn	Wartość Ma	
1	701	03.01.2023	XYZ	XYZ	XYZ	-	4 053	
2	701	03.01.2023	XYZ	XYZ	XYZ	-	8 967	
3	701	03.01.2023	XYZ	XYZ	XYZ	-	2 029	
[...]	[...]	[...]	[...]	[...]	[...]	[...]	[...]	
8817	701	31.12.2023	XYZ	XYZ	XYZ	-	50 211	
SUMA								62 472 913

Źródło: Opracowanie własne.

Kolumna A przedstawia liczbę zapisów w 2023 roku, odpowiadającą liczbie faktur sprzedaży, natomiast ich wartość została ujęta w kolumnie H. Poniższa tabela przedstawia przeprowadzony test skuteczności. Potwierdził on zasadność zastosowania analizy Benforda dla otrzymanej bazy przychodów (wszystkie kryteria zostały spełnione). Zidentyfikowano 47 zapisów ujemnych (korekty), które wyeliminowano z bazy i przeznaczono do odrębnej analizy. Nie stwierdzono potrzeby innych korekt. Ostateczna baza obejmuje 8 770 zapisów.

Test skuteczności bazy danych w analizie Benforda

Warunki do spełnienia (cechy zbioru danych)	Spełnione (Tak/Nie)
Wszystkie dane wyrażone w tej samej jednostce	TAK – jednolita jednostka (PLN).
Brak ograniczeń w postaci poziomu maksymalnego/minimalnego (wyjątkiem jest „zero” w przypadku zbioru liczb dodatnich)	TAK – jedyne ograniczenie to zero dla liczb dodatnich (po eliminacji).
Liczby w zbiorze nie reprezentują identyfikatorów (np. numerów kont, faktur)	TAK – liczby reprezentują wartości przychodów ze sprzedaży.

W zbiorze danych znajduje się więcej liczb mniejszych niż większych (np. wartość mediany będzie nie większa niż połowa przeciętnej wartości)	TAK – mediana zbioru wynosi 1652,78 a połowa przeciętnej wartości 3560,53.
Zbiór danych składa się z liczb wielocyfrowych	TAK – przedział bazy to zapisy przychodów ze sprzedaży od 0,10 do około 600 tysięcy.
Zbiór danych jest obszerny (minimalna liczba obserwacji to 1000 – im więcej tym lepiej)	TAK – zbiór zawiera 8817 elementów (zapisów), przed korektami.

Źródło: Opracowanie własne.

Kluczowy Biegły Rewident przeprowadził test pierwszej cyfry zgodnie z prawem Benforda, wykorzystując kolumnę H tabeli 11 (wartość sprzedaży). Wyniki analizy przedstawia poniższa tabela. Spośród 8 759 zapisów 2 965 rozpoczyna się od cyfry „1”, co stanowi 33,9 proc. bazy, podczas gdy rozkład Benforda zakłada 30,1 proc.

Arkusz wyników testu Benforda analizowanej bazy danych przedsiębiorstwa Y

Rozkład częstości występowania pierwszej cyfry dla analizowanej bazy										Suma
Cyfra	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
A. Częstość	2965	1380	955	760	607	473	397	510	712	8759
%	33,9%	15,8%	10,9%	8,7%	6,9%	5,4%	4,5%	5,8%	8,1%	100%
Hipotetyczny rozkład częstości według prawa Benforda										
Cyfra	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
B. Częstość	2636	1542	1094	849	694	586	508	448	402	8759
%	30,1%	17,6%	12,5%	9,7%	7,9%	6,7%	5,8%	5,1%	4,6%	100%
Różnica (A-B)	329	-162	-139	-89	-87	-113	-111	62	310	
Różnica (%)	3,8	-1,9	-1,6	-1,0	-1,0	-1,3	-1,3	0,7	3,6	

Źródło: Opracowanie własne.

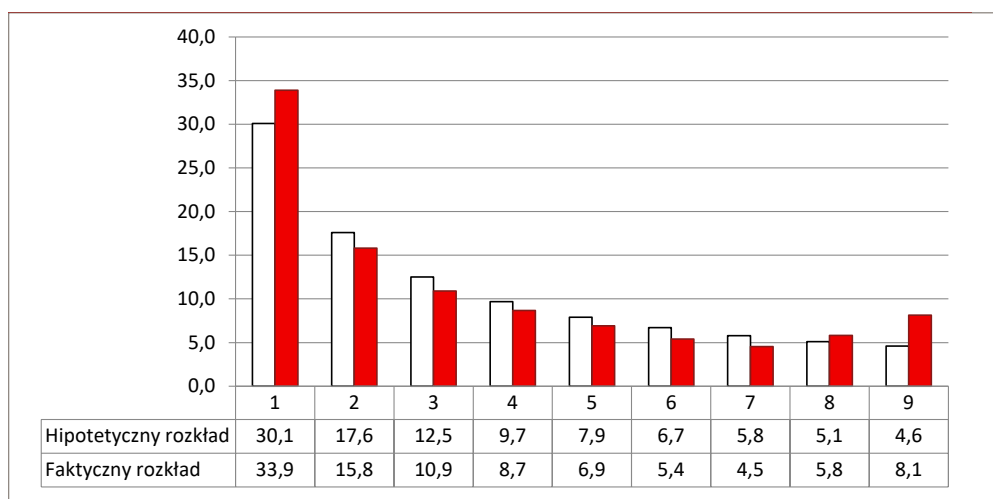
Następnie Kluczowy Biegły Rewident zweryfikował kompletność testu, porównując liczbę analizowanych zapisów z bazą wsadową. Wyniki przedstawia poniższa tabela.

Sprawdzenie kompletności analizy Benforda dla przedsiębiorstwa Y

Faktyczna ilość zapisów w pliku wsadowym	Ilość przeanalizowanych zapisów	Różnica
8770	8759	11

Źródło: Opracowanie własne.

Różnica 11 pozycji wynika z występowania wartości rozpoczynających się od cyfry „0”, które zgodnie z teorią nie podlegają analizie. Kluczowy biegły rewident potwierdził kompletność procedury. Wyniki w formie graficznej prezentuje poniższy rysunek.

Graficzne wyniki testu Benforda przedsiębiorstwa Y

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie osądu zawodowego KBR uznał, że odchylenia przekraczające 2 proc. wymagają dalszej analizy. Do szczegółowej inspekcji wybrał zapisy rozpoczynające się od cyfr „1” i „9”, natomiast pozostałe uznał za nieobarczone istotnym ryzykiem. Zapisy te wyselekcjonowano na podstawie kolumny H, tj. wartości sprzedaży.

Analiza pozycji rozpoczynających się od cyfry „9” nie wykazała uchybień i została wyjaśniona specyfiką działalności jednostki (powtarzalna sprzedaż pełnych aut ciężarowych kruszcu). KBR zweryfikował cennik jednostki badanej i pomnożył przez ilość. W przypadku zapisów rozpoczynających się od cyfry „1” większość transakcji również nie budziła zastrzeżeń, jednak zostały zidentyfikowane powtarzalne kwoty sprzedaży z jednostką powiązaną, co wzbudziło wątpliwości KBR. Przykłady wątpliwych transakcji zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Przykład wątpliwych zapisów wyspecyfikowanych za pomocą formatowania warunkowego w arkuszu Excel

A	B	C	D	E	F	G	H
Lp.	Konto	Data	Numer dokumentu	Artykuł	Kontrahent	Wartość Wn	Wartość Ma
51	701	05.01.2023	XYZ	XYZ	XYZ - j. powiązana	-	11 321
54	701	05.01.2023	XYZ	XYZ	XYZ - j. powiązana	-	1 880
188	701	13.01.2023	XYZ	XYZ	XYZ - j. powiązana	-	11 321
189	701	13.01.2023	XYZ	XYZ	XYZ - j. powiązana	-	11 321
221	701	16.01.2023	XYZ	XYZ	XYZ - j. powiązana	-	11 700
1789	701	09.03.2023	XYZ	XYZ	XYZ - j. powiązana	-	131 970
1790	701	09.03.2023	XYZ	XYZ	XYZ - j. powiązana	-	131 970
3651	701	15.03.2023	XYZ	XYZ	XYZ - j. powiązana	-	1 990

Źródło: Opracowanie własne.

Zostało zidentyfikowanych kilkanaście wątpliwych zapisów sprzedażowych z jednostką powiązaną i poddano je procedurom szczegółowym, obejmującym m.in. weryfikację umów i uzyskanie potwierdzeń zewnętrznych. W wyniku przeprowadzonych procedur KBR stwierdził nieprawidłowości polegające na 14 powielonych fakturach oraz zastosowaniu nieprawidłowego cennika. Łączna wartość nieprawidłowości w tym obszarze to 550 tys. zł. KBR poinformował kierownictwo jednostki. Metoda oparta na prawie hipotetycznego rozkładu efektywnie przeanalizowała wysoce zagregowane dane, co zwiększyło efektywność badania.

4. Wykrywanie oszustw z wykorzystaniem wskaźnika M-score

4.1 Charakterystyka modelu Beneisha

Model Beneisha jest jedną z najważniejszych matematycznych metod wykrywania oszustw w sprawozdaniach finansowych. Pozwala ustalić, czy dane finansowe mogły zostać zmanipulowane lub może to nastąpić w niedalekiej przyszłości¹⁰. Na podstawie badań zostały wyspecyfikowane mierniki oraz nadano im odpowiednie wagi. Celem tej metody jest sprawdzenie, czy wyliczona wartość poszczególnych składowych, a także globalnego wskaźnika M-score należy do kategorii „manipulator” lub „nie-manipulator”. Skuteczność modelu zależy od jakości danych, przy czym badania wskazują na jego wysoką zdolność identyfikacji zarówno manipulatorów, jak i podmiotów niemanipulujących¹¹. Warto podkreślić, że składowe modelu uwzględniają obszar przychodów, a jego oddziaływanie w tym zakresie zostało przedstawione w poniższej tabeli.

Obszar przychodów w modelu Beneisha

Lp.	Obszary manipulacji wynikiem	Przykłady działań
1.	Zbyt wczesne ujmowanie przychodów	Ujęcie całego przychodu w momencie, gdy świadczenia wobec odbiorcy się nie zakończyły lub ujęcie pomimo braku przeniesienia ryzyk na odbiorcę
2.	Zawyżanie przychodów	Manipulacja założeniami i danymi szacunkowymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie A. Golec, *Ocena skuteczności modelu Beneisha w wykrywaniu manipulacji w sprawozdaniach finansowych*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2019.

W literaturze wyróżnia się dwa warianty modelu Beneisha, różniące się zakresem stosowanych mierników, tj. M-score 5 oraz M-score 8¹². Na potrzeby niniejszej pracy szczegółowej analizie został poddany wariant obejmujący osiem wskaźników. Charakterystykę zastosowanych wskaźników przedstawia poniższa tabela.

¹⁰ W. Lachowski, *Stosowanie procedur analitycznych do badania sprawozdań finansowych*, Centrum Edukacji PIBR, <https://www.pibr.org.pl/static/items/publishing/20190116-ce-rachunkowosc.pdf>, s. 15, dostęp: 15.12.2024.

¹¹ A. Golec, *Ocena skuteczności modelu Beneisha w wykrywaniu manipulacji w sprawozdaniach finansowych*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2019, s. 8, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_18778_0208-6018_341_10, dostęp: 28.12.2024.

¹² M. Lesiak, *Manipulacje danymi w sprawozdaniach finansowych spółek notowanych na GPW w Warszawie – ocena skuteczności modelu Beneisha*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2024, s. 3.

Formuła wskaźników wchodzących w skład modelu 8-wskaźnikowego

Nazwa	Formuła	Uzasadnienie
DSRI – Days Receivable Index	$\frac{\text{Należności}_t / \text{Przychody}_t}{\text{Należności}_{t-1} / \text{Przychody}_{t-1}}$	Możliwość zawyżania przychodów
GMI – Gross Margin Index	$\frac{(\text{Przychody}_{t-1} - \text{KWS}_{t-1}) / \text{Przychody}_{t-1}}{(\text{Przychody}_t - \text{KWS}_t) / \text{Przychody}_t}$	Negatywny sygnał dotyczący perspektywy na przyszłość
AQI – Asset Quality Index	$\frac{[1 - (\text{AO}_t + \text{RzAT}_t - \text{InwDT}_t)] / \text{Aktywa}_t}{[1 - (\text{AO}_{t-1} + \text{RzAT}_{t-1} + \text{InwDT}_{t-1})] / \text{Aktywa}_{t-1}}$	Możliwość przesuwania kosztów na przyszłe okresy przez ich aktywowanie w bilansie
SGI – Sales Growth Index	$\frac{\text{Przychody}_t}{\text{Przychody}_{t-1}}$	Presja na utrzymanie tempa wzrostu
DEPI – Depreciation Index	$\frac{\text{Amortyzacja}_{t-1} / \text{RzAT}_{t-1} + \text{Amortyzacja}_{t-1}}{\text{Amortyzacja}_t / \text{RzAT}_t + \text{Amortyzacja}_t}$	Praktyki mające na celu podwyższenie zysków
SGAI – SG&A Expense Index	$\frac{\text{KSZ}_t / \text{Przychody}_t}{\text{KSZ}_{t-1} / \text{Przychody}_{t-1}}$	Utrata kontroli nad kosztami administracyjnymi lub nadmierna aktywność wspierająca sprzedaż
TATA – Total Accruals to Total Assets	$\frac{\text{WDK}_t - \text{PON}_t}{\text{Aktywa}_t}$	Duże różnice między wynikiem a rzeczywistymi przepływami mogą sugerować działania mające na celu zmanipulowanie wyniku
LVGI – Leverage Growth Index	$\frac{(\text{ZB}_t + \text{Zadłużenie DT}_t) / \text{Aktywa}_t}{(\text{ZB}_{t-1} + \text{Zadłużenie DT}_{t-1}) / \text{Aktywa}_{t-1}}$	Obecność klauzul restrykcyjnych, które mogą służyć do manipulacji

RzAT – rzeczowe aktywa trwałe
 KWS – koszt własny sprzedaży
 AO – aktywa obrotowe
 InwDT – inwestycje długoterminowe
 KSZ – koszty sprzedaży i zarządu
 ZB – zobowiązania bieżące
 ZadłużenieDT – zadłużenie długoterminowe
 WDK – wynik z działalności kontynuowanej
 PON – przepływy operacyjne netto

Źródło: Opracowanie własne na podstawie A. Golec, *Ocena skuteczności modelu Beneisha w wykrywaniu manipulacji w sprawozdaniach finansowych*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2019.

Ostateczny wzór służący do wyznaczenia wskaźnika M-score 8, uwzględniający wagi poszczególnych markerów¹³ to

$$M\text{-score } 8 = -4,84 + 0,92 DSRI + 0,528 GMI + 0,404 AQI + 0,892 SGI + 0,115 DEPI - 0,172 SGAI + 4,679 TATA - 0,327 LVGI$$

Interpretacja wyników polega na porównaniu uzyskanych wartości z progami granicznymi modelu. Wnioskowanie może być prowadzone dwojako: na podstawie łącznej wartości wskaźnika M-score lub poprzez analizę jego poszczególnych składników. W niniejszym przypadku został zastosowany zaktualizowany próg M-score na poziomie $-1,78$, gdzie jego przekroczenie oznacza zaklasyfikowanie spółki jako manipulującej danymi, a niższa wartość jako nimi niemanipulującej¹⁴. Literatura określa ramy interpretacji indywidualnej każdego wskaźnika, dla których wartości graniczne zestawiono w poniższej tabeli.

Progi wartości zmiennych w modelu Beneisha

Wskaźnik	Manipulator	Niemanipulator
DSRI	1,412	1,030
GMI	1,159	1,017
AQI	1,228	1,031
SGI	1,581	1,133
DEPI	1,072	1,007
SGAI	1,107	1,085
TATA	0,049	0,015
LVGI	1,124	1,033

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Accuracy of the Beneish Model as Applied to Polish Enterprises Known to Manipulate Financial Reports*, https://www.wir.ue.wroc.pl/docstore/download/@UEWRde51994cd20648608e7af8e62368406f/Wiszniowski_Accuracy_Of_The_Beneish_Model.pdf, (data odczytu: 22.12.2024 r.).

¹³ Anh N.H., Linh N.H., *Using the M-score model in detecting earnings management: Evidence from non-financial Vietnamese listed companies*, Journal of Science: Economics and Business, 2016, s.6.

¹⁴ Messod D. Beneish, Charles M.C. Lee, D. Craig Nichols, *Fraud detection and expected returns*, Indiana University Bloomington, s.11.

Przekroczenie wartości granicznej przypisanej do kategorii „niemanipulator” sygnalizuje wzrost ryzyka manipulacji i wskazuje na konieczność bliższej analizy, a badania Beneisha pokazują, że wartościom średnim powyżej 1,08 należy się przyjrzeć, choć zasada ta nie ma charakteru uniwersalnego i nie dotyczy wszystkich wskaźników, gdyż dla SGI wynosi 1,133, dla TATA 0,015¹⁵.

Schemat postępowania w ramach detekcji oszustwa za pomocą metody M-score przedstawia się następująco:

1. pozyskanie danych wsadowych, sprawdzenie ich kompletności i porównywalności,
2. wyliczenie za pomocą funkcji w arkuszu Excel wskaźników według przedstawionych wzorów,
3. porównanie globalne i indywidualne,
4. wyciągnięcie wniosków,
5. decyzja o przeprowadzeniu dodatkowych procedur badania.

Skuteczność modelu Beneisha zależy od zapewnienia porównywalności danych historycznych, a uzyskany wynik M-score należy traktować wyłącznie jako wskaźnik prawdopodobieństwa manipulacji, a nie jednoznaczny dowód jej istnienia lub braku.

4.2 Gdy liczby nie grają, model M-score w praktyce

Jednostka Z jest spółką akcyjną działającą w sektorze drobnej elektroniki, prowadzącą działalność produkcyjną (75 proc. przychodów) oraz handlową (25 proc.). Sprawozdawczość finansowa prowadzona jest zgodnie z polskimi przepisami, bez zmian w polityce rachunkowości. Sprawozdania finansowe za lata 2022–2023 podlegały obowiązkowemu badaniu. Badanie za 2022 rok zakończono wydaniem opinii bez zastrzeżeń.

W planie badania KBR określił wysokie ryzyko istotnego zniekształcenia w obszarze przychodów ze sprzedaży, ustalił materialność wykonawczą na poziomie 195 tys. zł oraz zaplanował przeprowadzenie analizy M-score 8. W ramach realizacji planu badania zostały pozyskane dane finansowe za lata 2022–2023 i poddano je weryfikacji kompletności oraz poprawności, w tym w zakresie uzgodnienia danych porównawczych, mapowania kont oraz wstępnej inspekcji zapisów. Istotne nieprawidłowości nie zostały zidentyfikowane, co pozwoliło na przeprowadzenie analizy M-score. KBR wyliczył osiem wskaźników niezbędnych do obliczenia parametru M-score przy użyciu funkcji arkusza Excel. Wyniki obliczeń są zawarte w poniższej tabeli.

¹⁵ A. Dalecka, *Użyteczność modelu Beneisha w detekcji manipulacji księgowych*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 855, Szczecin 2015, s. 6, https://wneiz.pl/nauka_wneiz/frfu/74-2015/FRFU-74-t2-259.pdf, dostęp: 28.12.2024.

Wyniki wyliczeń składowych parametru M-score 8

Wskaźnik	Wynik wyliczeń
DSRI	1,365
GMI	0,866
AQI	1,001
SGI	1,191
DEPI	0,963
SGAI	1,028
TATA	-0,022
LVGI	0,951

Źródło: Opracowanie własne.

KBR zweryfikował powyższe wyniki z wartościami granicznymi wskaźników zgodnie z literaturą przedmiotu. Progi uznania markera za „manipulator” zostały ustalone na poziomie:

- dla DSRI, GMI, AQI, DEPI, SGAI, LVGI – 1,08,
- dla SGI – 1,133,
- dla TATA – 0,015.

Przekroczenie wskazanych wartości oznacza klasyfikację jako manipulatora. Porównanie wyników z progami granicznymi przedstawia tabela poniżej.

Porównanie wyników wyliczeń markerów Beneisha do wartości granicznych

Wskaźnik	Wynik wyliczeń	Manipulator/ niemanipulator
DSRI	1,365	Manipulator
GMI	0,866	Niemanipulator
AQI	1,001	Niemanipulator
SGI	1,191	Manipulator
DEPI	0,963	Niemanipulator
SGAI	1,028	Niemanipulator
TATA	-0,022	Niemanipulator
LVGI	0,951	Niemanipulator

Źródło: Opracowanie własne.

W kolejnym kroku został wyliczony parametr główny na podstawie ośmiu składowych wskaźników.

$$M - score_8 = -4,84 + 0,92 * 1,365 + 0,528 * 0,866 + 0,404 * 1,001 + 0,892 * 1,191 + 0,115 * 0,963 - 0,172 * 1,028 + 4,679 * (-0,022) - 0,327 * 0,951 = -2,14$$

KBR uzyskał wartość wskaźnika M-score 8 na poziomie -2,14, co zgodnie z przyjętymi progami wskazuje na brak manipulacji. Kierując się zawodowym sceptycyzmem, do dalszej weryfikacji wytypował markery DSRI i SGI, których wartości odbiegały od poziomów referencyjnych. Ponieważ sprawozdanie za 2022 rok zostało zbadane bez zastrzeżeń, szczegółową analizą objął jedynie dane za 2023 rok, zwracając uwagę na fakt, że oba wskaźniki opierają się przede wszystkim na relacji przychodów i należności. KBR przeprowadził szczegółowe testy wiarygodności w powyższych obszarach, w tym uzyskał potwierdzenia zewnętrzne zgodnie z KSB 505. W ich wyniku stwierdził nieprawidłowości w fakturach sprzedażowych, a wartość nadużyć w tym obszarze wyniosła około 415 tys. zł.

5. Wyzwania stojące przed biegłymi rewidentami

Krajowe Standardy Badania nakładają na biegłego rewidenta obowiązek stałej czujności wobec ryzyka oszustwa na wszystkich etapach badania. Nie oznacza to jednak apriorycznego przypisywania jednostce nieuczciwych intencji. Kluczowym wyzwaniem pozostaje zachowanie równowagi pomiędzy zawodowym sceptycyzmem, a rolą audytu jako narzędzia wspierającego rzetelną sprawozdawczość finansową.

Postępująca digitalizacja choć przynosi liczne korzyści w zakresie efektywności i dostępności usług jednocześnie sprzyja pojawianiu się nowych zagrożeń. Wraz z nią rośnie bowiem ryzyko wystąpienia oszustw finansowych, których skala i złożoność zwiększają się wraz z rozwojem nowoczesnych rozwiązań technologicznych¹⁶. Powoduje to konieczność stałego doskonalenia kompetencji biegłych rewidentów oraz rozwoju nowoczesnych narzędzi analitycznych.

Istotną barierą w tym obszarze pozostają koszty wdrażania rozwiązań opartych na sztucznej inteligencji. Największe firmy audytorskie już dziś korzystają z zaawansowanych narzędzi¹⁷, natomiast mniejsze podmioty, w których pracuje większość biegłych rewidentów w Polsce¹⁸, często nie dysponują odpowiednimi zasobami finansowymi. W tej sytuacji szczególnego znaczenia nabiera współpraca i integracja środowiska PIBR i PANA, umożliwiająca efekt skali i szerszy dostęp do nowoczesnych technologii. Należy skierować szerokie zapytania do przedsiębiorstw zewnętrznych świadczących wysoko specjalistyczne usługi w zakresie uczenia maszynowego czy AI, a następnie koszty rozłożyć na zainteresowanych biegłych rewidentów. Dostęp do narzędzia opartego na zaawansowanej technologii sprawi, że rynek audytorski będzie bezpieczniejszy. Sektor finansów należy w Polsce do grupy branż, które mogą odnieść największe korzyści z wdrażania rozwiązań opartych o sztuczną inteligencję – czas wykorzystać szansę.

Zgodnie z raportem oszustw, w regionie Europy Wschodniej jedynie 6 proc. oszustw identyfikują audytorzy zewnętrzni¹⁹. Wynik ten nie napawa optymizmem, a brak rozwoju kompetencji technologicznych oraz zaniechanie prac nad nowymi narzędziami wykrywania oszustw może prowadzić do dalszego ograniczenia skuteczności audytu w ochronie interesariuszy.

¹⁶ A. Gratkowska, *Sztuczna inteligencja w bankowości, czyli jak AI rewolucjonizuje proces zwalczania oszustw bankowych*, 2024, <https://www.altkomsoftware.com/pl/blog/sztuczna-inteligencja-w-bankowosci-a-oszustwa-bankowe/>, dostęp: 29.12.2024.

¹⁷ M. Gajdziński, *AI w audycie to nowe możliwości*, [https://kpmg.com/pl/pl/home/campaigns/2024/02ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html#:~:text=MindBridge%2C%20jedno%20z%20u%C5%BCywanych](https://kpmg.com/pl/pl/home/campaigns/2024/02ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html#:~:text=MindBridge%2C%20jedno%20z%20u%C5%BCywanych.).

¹⁸ *Sprawozdanie z monitorowania rynku usług świadczonych przez biegłych rewidentów i firmy audytorskie za 2023 rok*, Polska Agencja Nadzoru Audytowego, Warszawa 2024, https://pana.gov.pl/wp-content/uploads/2024/06/PANA_Sprawozdanie-z-monitorowania-rynku-za-2023-r..pdf.

¹⁹ *Occupational Fraud 2024: A report to the nations*, ACFE, 2024, s. 84, <https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/rtnn/2024/2024-report-to-the-nations.pdf>, dostęp: 5.12.2024.

Zakończenie

Biegły rewident musi wykazywać się nie tylko kompetencjami merytorycznymi, ale także wnikliwością i zdolnością do szczegółowej analizy oznak ryzyka oszustwa. Z tego powodu zawodowy osąd i sceptycyzm powinny podlegać nieustającemu rozwojowi, nie tylko w ramach obowiązkowego doskonalenia zawodowego, ale powinien wynikać również z wysokich ambicji i aspiracji profesji. Bogata historia zawodu biegłego rewidenta wskazuje na ponadczasowy charakter tej profesji. Dynamiczne zmiany gospodarcze sprawiają, że ten zawód znajduje się w stanie nieustannej ewolucji. Sztuczna inteligencja, uczenie maszynowe to tylko przykłady szans i zagrożeń.

Przedstawione w pracy przykłady pokazują, że metody analityczne są skutecznym narzędziem reagowania na ryzyko oszustwa. Ich stosowanie nie tylko podnosi jakość badania sprawozdań finansowych, ale także pozwala pracować sprawniej, umożliwiając weryfikację dużych zbiorów danych w stosunkowo krótkim czasie.

Wyniki badań potwierdzają postawioną hipotezę, że biegły rewident odgrywa kluczową rolę w ochronie przedsiębiorstw i ich interesariuszy, a procedury analityczne skutecznie wspierają wykrywanie oszustw, znacząco ograniczając ryzyko ich materializacji.

Postrzeganie roli biegłego rewidenta w społeczeństwie

AURELIA BRYŁKA

Streszczenie pracy magisterskiej zdobywczyni II miejsca w Konkursie PANA na najlepszą pracę magisterską z zakresu rewizji finansowej i audytu. Praca „Postrzeganie roli biegłego rewidenta w społeczeństwie” została napisana pod kierunkiem dr. hab. Bartłomieja Nity i obroniona na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu.

Wprowadzenie

Zawód biegłego rewidenta należy do grupy zawodów zaufania publicznego i pełni istotną funkcję w systemie gospodarczym, który oparty jest na wiarygodności informacji finansowej. Oznacza to, że praca biegłych rewidentów ma istotne znaczenie dla funkcjonowania gospodarki. W realiach współczesnej gospodarki rynkowej, charakteryzującej się dużą dynamiką zmian oraz złożonością procesów gospodarczych, informacje finansowe stanowią podstawę podejmowania decyzji przez wiele grup interesariuszy. Inwestorzy, kredytodawcy, organy administracji publicznej, kontrahenci czy pracownicy opierają swoje decyzje na danych zawartych w sprawozdaniach finansowych, oczekując, że będą one rzetelne, porównywalne i zgodne z rzeczywistością. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera rola biegłego rewidenta jako niezależnego specjalisty, którego zadaniem jest wydanie opinii o rzetelności sprawozdania finansowego.

Rolą biegłego rewidenta jest niezależna weryfikacja sprawozdań finansowych jednostek gospodarczych oraz potwierdzenie, że przedstawiają one wierny i rzetelny obraz sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyników działalności. Audyt finansowy nie polega wyłącznie na sprawdzeniu poprawności zapisów księgowych, lecz obejmuje znacznie szerszy zakres działań, takich jak analiza ryzyk, ocena stosowanych zasad rachunkowości czy weryfikacja funkcjonowania systemu kontroli wewnętrznej. Pomimo tak istotnego znaczenia tej profesji, społeczna wiedza na temat zakresu obowiązków biegłego rewidenta oraz istoty rewizji finansowej pozostaje ograniczona. Często zawód ten bywa mylony z pracą księgowego lub kontrolera, co wpływa na sposób jego postrzegania i niedostateczną rozpoznawalność w społeczeństwie.

Cel i metodologia

Celem mojej pracy magisterskiej było zbadanie postrzegania roli biegłego rewidenta w społeczeństwie oraz identyfikacja różnic w opiniach i ocenach pomiędzy osobami zawodowo związanymi z audytem, a osobami spoza tej branży. Badanie przeprowadziłam na dwóch grupach: kandydatach na biegłych rewidentów oraz osobach niezwiązanych zawodowo z tą profesją. Badania koncentrowały się na postrzeganiu roli biegłego rewidenta w społeczeństwie, ze szczególnym uwzględnieniem poziomu wiedzy o zawodzie, jego wizerunku, prestiżu i zaufania społecznego, a także znaczenia postępującej cyfryzacji. W przypadku kandydatów na biegłych rewidentów pytania dotyczyły również motywacji do podjęcia tego zawodu.

Część teoretyczna pracy została poświęcona omówieniu istoty rewizji finansowej oraz miejsca biegłego rewidenta w gospodarce. W pracy przedstawiłam definicje i zakres obowiązków biegłego rewidenta, historię i rozwój tej profesji, jej znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego, a także uregulowania prawne dotyczącego tego zawodu. Audyt finansowy został ujęty jako proces mający na celu zwiększenie wiarygodności informacji finansowej, wymagający od biegłego rewidenta profesjonalnego osądu, wiedzy specjalistycznej oraz doświadczenia zawodowego. W procesie badania sprawozdań finansowych istotne znaczenie ma identyfikacja obszarów szczególnego ryzyka, właściwe zaplanowanie procedur badania oraz umiejętność interpretacji uzyskanych dowodów. W części teoretycznej został opisany również zakres badania sprawozdania finansowego oraz rola biegłego rewidenta, polegająca na wydaniu niezależnej opinii o jego rzetelności i zgodności z obowiązującymi zasadami rachunkowości.

W części teoretycznej omówiłam także historię kształtowania się zawodu biegłego rewidenta oraz rozwój rewizji finansowej, jako odpowiedzi na potrzeby gospodarki rynkowej. Wskazałam, że pojawienie się audytu wiązało się z rozdzieleniem funkcji właścicielskich i zarządczych w przedsiębiorstwach oraz z koniecznością ochrony interesów właścicieli kapitału, a wraz z rozwojem spółek kapitałowych oraz rynków finansowych wzrosło zapotrzebowanie na niezależną ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstw. Przedstawiłam rozwój zawodu w krajach Europy i Stanach Zjednoczonych, a także proces kształtowania się rewizji finansowej w Polsce. Szczególną uwagę poświęciłam zagadnieniom etyki zawodowej i niezależności biegłego rewidenta – jest to warunek prawidłowego przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego. Omówiłam podstawowe zasady etyki zawodowej, wartości, takie jak uczciwość, obiektywizm, znaczenie kompetencji zawodowych, należytej staranności oraz zachowania tajemnicy zawodowej. Zwróciłam również uwagę na odpowiedzialność prawną i dyscyplinarną biegłych rewidentów oraz na konsekwencje nierzetelnie przeprowadzonego audytu, które mogą dotyczyć nie tylko pojedynczych jednostek, lecz wpływać również na cały rynek finansowy.

Część teoretyczna obejmowała także analizę wpływu cyfryzacji na zawód biegłego rewidenta – rozwój technologii informatycznych, automatyzacja procesów księgowych oraz wykorzystanie zaawansowanych narzędzi analitycznych zmieniają sposób przeprowadzania audytu finansowego, co wpływa na zwiększenie efektywności procedur badania oraz ograniczenie rutynowych czynności. Cyfryzacja wymaga od biegłych rewidentów ciągłego podnoszenia kompetencji oraz dostosowywania się do nowych warunków pracy.

Część empiryczna pracy została poświęcona analizie postrzegania roli biegłego rewidenta w społeczeństwie na podstawie wyników badania ankietowego. Badanie miało charakter porównawczy i zostało przeprowadzone w dwóch grupach: kandydatów na biegłych rewidentów oraz osób niezwiązanych z zawodem biegłego rewidenta. Celem badania było zidentyfikowanie różnic w postrzeganiu tego zawodu pomiędzy tymi grupami oraz analiza wybranych aspektów tego postrzegania, takich jak poziom wiedzy o zawodzie, jego wizerunek, prestiż, zaufanie społeczne oraz znaczenie zmian technologicznych. Przyjęte przez mnie hipotezy zakładały, że osoby niezwiązane z zawodem mają ograniczoną wiedzę o roli biegłego rewidenta, a kandydaci na biegłych rewidentów postrzegają zawód jako bardziej prestiżowy i wymagający. Przewidywałam również, że kandydaci na biegłych rewidentów mają większe zaufanie do profesji, a cyfryzacja jest przez nich postrzegana jako szansa, podczas gdy społeczeństwo obawia się zagrożeń dla niezależności zawodu. Założenia te miały na celu weryfikację różnic w percepcji zawodu i wyciągnięcie wniosków dotyczących potrzebnych działań edukacyjnych i promujących zawód.

Dobór próby badawczej

Dobór próby umożliwił identyfikację różnic w postrzeganiu zawodu, które wynikają m.in. z poziomu wiedzy, wykształcenia oraz doświadczenia zawodowego. Analizując wyniki szczególną uwagę zwróciłam na porównanie rozkładu odpowiedzi w obu grupach ankietowanych, co pozwoliło uchwycić zarówno podobieństwa, jak i wyraźne różnice w ocenach poszczególnych aspektów zawodu biegłego rewidenta. W badaniu wzięło udział 110 ankietowanych (55 kandydatów na biegłych rewidentów oraz 55 osób niezwiązanych z zawodem).

Uczestnicy badania różnili się pod względem płci, wieku, poziomu wykształcenia, miejsca zamieszkania oraz statusu zawodowego. Wśród kandydatów na biegłych rewidentów dominowały osoby w wieku od około 18 do 34 lat, posiadające wyższe wykształcenie (na drogę zdobywania uprawnień biegłego rewidenta często przystępują młodsze osoby, które dopiero rozpoczynają swoją ścieżkę zawodową, muszą one posiadać wyższe wykształcenie). Grupa respondentów niezwiązanych zawodowo z rewizją finansową była bardziej zróżnicowana pod względem wieku, poziomu wykształcenia oraz doświadczenia zawodowego. Ankietowani reprezentowali różne grupy wiekowe oraz różne poziomy wykształcenia, co znalazło odzwierciedlenie

w zróżnicowanych odpowiedziach udzielanych w dalszej części badania. Większa różnorodność tej grupy umożliwiła uchwycenie szerszej perspektywy społecznej w zakresie postrzegania zawodu biegłego rewidenta. Pomimo wskazanych różnic pomiędzy grupami, dobór próby pozwolił spełnić założenia dotyczące ich różnorodności i porównywalności.

Wnioski

Jednym z kluczowych obszarów badania był poziom wiedzy społeczeństwa na temat zawodu biegłego rewidenta (w przypadku osób niezwiązanych z profesją biegłego rewidenta) oraz motywacje do podjęcia tego zawodu przez kandydatów na biegłych. Wyniki badania wykazały różnice pomiędzy badanymi grupami respondentów. W grupie osób niezwiązanych z audytem wiedza na temat zawodu biegłego rewidenta była ograniczona, a odpowiedzi często wskazywały na niepełne lub fragmentaryczne rozumienie roli biegłego rewidenta. Jedynie około 33 proc. respondentów niezwiązanych z zawodem potrafiło poprawnie wskazać podstawową funkcję biegłego rewidenta, jaką jest badanie sprawozdań finansowych, a większość oceniała swoją wiedzę jako przeciętną lub deklarowała jej brak. Kandydaci na biegłych rewidentów odpowiadając na pytania dotyczące motywacji, najczęściej wskazywali na prestiż zawodu, perspektywę wysokich zarobków oraz stabilność zatrudnienia, jako główne czynniki wpływające na decyzję o podjęciu tej ścieżki kariery. Większość kandydatów oceniła również możliwości rozwoju zawodowego w tym zawodzie jako bardzo dobre lub dobre, przy czym dla znacznej części respondentów zawód biegłego rewidenta nie był pierwszym wyborem zawodowym. Pomimo różnic w postrzeganiu zawodu biegłego rewidenta w badanych grupach oraz różnic w poziomie wiedzy na temat tej profesji, źródło czerpania wiedzy o zawodzie jest wspólne. Obie grupy czerpią wiedzę głównie ze szkoły oraz od znajomych. Kandydaci na biegłych wskazywali oprócz tego także praktyki i staże w firmach audytorskich, natomiast osoby niezwiązane z profesją – media i pracę.

Kolejnym analizowanym zagadnieniem był wizerunek i prestiż zawodu biegłego rewidenta. Wyniki badania wskazały, że kandydaci na biegłych rewidentów postrzegają ten zawód jako profesję o wysokim prestiżu, wymagającą specjalistycznej wiedzy oraz odpowiedzialności i mającą wpływ na zwiększanie transparentności przedsiębiorstw. W tej grupie zawód biegłego rewidenta był kojarzony z rzetelnością i profesjonalizmem. Wśród respondentów spoza branży opinie były bardziej zróżnicowane. Część badanych oceniała prestiż zawodu jako wysoki, jednak znaczna grupa miała trudność z jednoznaczną oceną, co może wynikać z ograniczonej wiedzy na temat rzeczywistego zakresu pracy audytora. Badanie wykazało, że kandydaci na biegłych rewidentów wyżej oceniali nie tylko prestiż zawodu, lecz także jego miejsce w hierarchii innych profesji, możliwości zarobkowe oraz znaczenie społeczne. Kandydaci na biegłych wykazują również szerszą wiedzę o konsekwencjach nierzetelnie przeprowadzonego audytu. Potrafią wskazać konkretne firmy, które

doświadczyły takich sytuacji, a także podać szczegóły sprawy. Natomiast osoby niezwiązane z zawodem ograniczały się do ogólnych skutków, nie opisując konkretnych przypadków. Różnice w odpowiedziach obu grup są widoczne zarówno w ich ilości (kandydaci na biegłych częściej odpowiadali na pytania otwarte), jak i w szczegółowości podawanych informacji.

Zaufanie społeczne do biegłych rewidentów również zostało poddane badaniu. Kandydaci na biegłych rewidentów w większości deklarowali wysoki poziom zaufania do wyników badań sprawozdań finansowych oraz do rzetelności pracy audytorów. W grupie osób niezwiązanych z rewizją finansową respondenci częściej wskazywali umiarkowany poziom zaufania lub podzielone opinie, co może być związane z ograniczoną wiedzą na temat zakresu pracy biegłego rewidenta, deklarowaną przez tę grupę w innych częściach badania. Kandydaci na biegłych rewidentów częściej wybierali odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak”, natomiast osoby niezwiązane z zawodem częściej wskazywały odpowiedzi neutralne lub niezdecydowane. Porównując odpowiedzi udzielane przez badane grupy możemy zauważyć, że kandydaci na biegłych rewidentów oceniają niezależność, rzetelność, czy też wpływ pracy biegłych na uczciwość finansową badanych jednostek bardziej pozytywnie niż osoby niezwiązane z tą profesją. Wskazane różnice mogą wynikać z głębszego zrozumienia zawodu przez kandydatów, którzy posiadają bardziej szczegółową wiedzę na temat jego roli w społeczeństwie i odpowiedzialności z nim związanej.

Kolejnym obszarem analizy był wpływ postępującej cyfryzacji na postrzeżenie zawodu biegłego rewidenta. Badanie wykazało różnice w postrzeganiu cyfryzacji w pracy biegłego rewidenta pomiędzy osobami niezwiązanymi z zawodem, a kandydatami na biegłych rewidentów. Respondenci spoza branży wyrażali obawy dotyczące automatyzacji i potencjalnego ograniczenia roli człowieka w procesie badania sprawozdań finansowych. Kandydaci zdecydowanie bardziej optymistycznie podchodzili do wpływu cyfryzacji na efektywność pracy biegłych rewidentów, wskazując, że narzędzia cyfrowe mogą wspierać proces audytu oraz ułatwiać wykonywanie określonych czynności badawczych. Różnice w odpowiedziach mogą wynikać z odmiennego poziomu wiedzy respondentów w badanym zakresie. Osoby niezwiązane z zawodem częściej deklarowały niską lub przeciętną wiedzę na temat technologii wykorzystywanych w audycie i odnosiły się do cyfryzacji w sposób ogólny. Kandydaci na biegłych rewidentów natomiast, wskazując konkretne narzędzia cyfrowe, wykazali się bardziej szczegółową wiedzą na temat ich zastosowania w pracy audytora, wskazując w jaki konkretnie sposób dane narzędzie może ułatwić jego pracę. Wyniki te sugerują, że postrzeżenie cyfryzacji w pracy biegłego rewidenta jest ściśle powiązane z poziomem wiedzy na temat tej profesji.

Podsumowanie

Wyniki potwierdziły postawione hipotezy badawcze, ukazując istotne różnice w poziomie wiedzy, zaufania i ocenie prestiżu zawodu biegłego rewidenta pomiędzy badanymi grupami. Wyniki wskazują na potrzebę zwiększenia wiedzy społeczeństwa na temat tej profesji, na przykład poprzez działania edukacyjne skierowane do szerokiego kręgu odbiorców, takie jak seminaria, warsztaty oraz kampanie informacyjne, które podkreślą rolę biegłego rewidenta w gospodarce, odpowiedzialność zawodową oraz pozytywny wpływ na transparentność i uczciwość finansową przedsiębiorstw. Warto również zwrócić uwagę na wykorzystanie mediów, w tym internetu, do szerzenia wiedzy na temat codziennej pracy biegłego rewidenta.

Wpływ kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych w kontekście opinii z badania przez biegłych rewidentów

OLIWIA FRANĆZAK

Streszczenie pracy magisterskiej zdobywczyni III miejsca w Konkursie PANA na najlepszą pracę magisterską z zakresu rewizji finansowej i audytu. Praca „Wpływ kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych w kontekście opinii z badania przez biegłych rewidentów” została napisana pod kierunkiem dr Joanny Hartenberger-Liszek i obroniona na Uniwersytecie Gdańskim.

Wprowadzenie

Informacja finansowa stanowi podstawę oceny sytuacji przedsiębiorstw, natomiast stosowanie praktyk kreatywnej rachunkowości prowadzi do celowego modelowania tej oceny, na dodatek modelowania w granicach regulacyjnej uznaniowości. Audyt zewnętrzny pozostaje kluczowym mechanizmem kontroli rzetelności sprawozdań finansowych, pomimo że nie zawsze pozwala na ujawnienie zaawansowanych form manipulacji. W swoim opracowaniu przeanalizowałam relację między tymi zjawiskami oraz jej znaczenie dla jakości informacji finansowej i oceny ryzyka, wskazałam również na możliwe kierunki doskonalenia praktyki i teorii rewizji finansowej.

Cel i zakres badania

Celem mojej pracy magisterskiej było zbadanie wpływu kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych. Szczególną uwagę zwróciłam na rolę i odpowiedzialność biegłego rewidenta w identyfikowaniu oraz ograniczaniu ryzyka zniekształceń danych finansowych przedsiębiorstw. W swojej pracy zbadalam w jakim stopniu celowe manipulacje podważają rzetelność publikowanych raportów oraz jaka jest skuteczność mechanizmów audytu w wykrywaniu i korygowaniu takich zniekształceń. W pracy sformułowałam trzy hipotezy badawcze:

1. Stosowanie technik kreatywnej rachunkowości znacząco zniekształca obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, co ogranicza przejrzystość i użyteczność danych przedstawianych w raportach finansowych.

2. Istnieje zależność między stosowaniem kreatywnej rachunkowości a treścią opinii wydawanej przez biegłego rewidenta, co wskazuje na rolę audytu jako instrumentu ujawniającego lub neutralizującego skutki takich praktyk.
3. Skala i charakter wpływu kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych mogą różnić się w zależności od sektora działalności firmy.

Badanie objęło również analizę czynników wewnętrznych, takich jak efektywność mechanizmów kontroli wewnętrznej i struktury nadzoru korporacyjnego, których niedoskonałości często towarzyszą spadkowi jakości sprawozdawczości finansowej.

Metodologia badawcza

Praca magisterska składa się z części teoretycznej i empirycznej. Część teoretyczna obejmuje trzy pierwsze rozdziały oraz opiera się na podejściu dedukcyjnym (od ogólnego opisu funkcjonowania przedsiębiorstwa do zagadnień związanych z jakością informacji finansowej). Punktem wyjścia w tej części pracy jest spojrzenie na przedsiębiorstwo jako uczestnika życia gospodarczego, którego codzienne decyzje i działania znajdują odzwierciedlenie w danych finansowych – zdarzeniach gospodarczych. Część teoretyczna dotyczy również roli rachunkowości jako narzędzia, które te dane porządkuje i przekształca w sprawozdanie finansowe, oraz audytu zewnętrznego, weryfikującego wiarygodność prezentowanych informacji i pozwalającego odbiorcom na ocenę ich jakości.

W części empirycznej swojego opracowania, tj. w rozdziale czwartym wykorzystałam tzw. mieszane podejście. W ramach analizy ilościowej obliczyłam wybrane wskaźniki finansowe badanych spółek (m.in. wskaźniki rentowności, płynności i zadłużenia) oraz prześledziłam zmiany notowań ich akcji giełdowych, co pozwoliło mi ocenić, jak rynek reagował na kolejne wydarzenia i informacje. Analiza jakościowa objęła studium przypadków spółek GetBack i PBG, które zostały oparte na zróżnicowanych źródłach, takich jak sprawozdania finansowe, raporty okresowe, opinie i raporty biegłych rewidentów, oficjalne komunikaty korporacyjne, dokumenty organów nadzoru oraz opracowania medialne. Dobór przypadków miał charakter celowy i został przeprowadzony zgodnie z przyjętymi kryteriami metodologicznymi.

Spółka GetBack S.A. reprezentowała sektor finansowy i specjalizowała się w obrocie wierzytelnościami, natomiast PBG S.A. działała jako duża grupa budowlana. Obie jednostki zostały uwzględnione ze względu na skalę i stopień zaawansowania zidentyfikowanych praktyk kreatywnej rachunkowości, ich istotne konsekwencje dla interesariuszy oraz fakt, że działania tych podmiotów spotkały się z reakcją organów nadzorczych i zainteresowaniem opinii publicznej. Przypadki te stanowią wyraziste przykłady wpływu agresywnych zabiegów rachunkowych na obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa i tym samym stanowią adekwatny materiał do analizy

porównawczej w ramach niniejszego badania. Zakres czasowy analizy dostosowałam do specyfiki każdej ze spółek. W przypadku spółki PBG S.A. uwzględniłam lata 2011-2023, co pozwoliło mi uchwycić zarówno okres poprzedzający upadłość, jak i kolejne etapy działań restrukturyzacyjnych. Z kolei dla GetBack S.A. przeanalizowałam szczegółowo lata 2016-2018, które były kluczowe dla rozwoju afery finansowej, rozszerzyłam również swoje badanie o wybrane zdarzenia dotyczące kontynuacji jej działalności pod nazwą Capitea S.A. (lata 2019-2023). Dodatkowo wykorzystałam dane publiczne dostępne do roku 2025, aby osadzić zaobserwowane zjawiska w szerszym kontekście oraz ocenić ich długofalowe konsekwencje.

Wyniki analizy

Wyniki analizy wykazały, że stosowanie kreatywnej rachunkowości prowadziło do istotnych zniekształceń w prezentacji sytuacji finansowej badanych spółek. Ujawnione rozbieżności między raportowanymi danymi a wartościami skorygowanymi dotyczyły przede wszystkim wskaźników rentowności i poziomu zadłużenia, które po uwzględnieniu korekt odbiegały od pierwotnie przedstawionych rezultatów. Zaobserwowane odchylenia potwierdziły, że manipulacje w obrębie dozwolonych granic regulacyjnych znacząco obniżały przejrzystość sprawozdań i utrudniały odbiorcom trafną ocenę rzeczywistej kondycji jednostki. Przykładowo, kluczowe miary rentowności czy poziomu zadłużenia ulegały znacznym zmianom po „wyczyszczeniu” sprawozdań z efektów tych kreatywnych zabiegów, co potwierdziło hipotezę pierwszą o negatywnym wpływie takich praktyk na przejrzystość danych przedstawianych w raportach finansowych.

Analiza dokumentacji audytowej wykazała także wyraźny związek między stosowaniem kreatywnej rachunkowości a stanowiskiem zajmowanym przez biegłych rewidentów w wydawanych opiniach. Zidentyfikowałam przy tym istotne ograniczenia audytu zewnętrznego jako narzędzia skutecznego ujawniania i neutralizowania skutków manipulacji sprawozdawczych. Można stwierdzić istnienie zależności między skalą stosowanych technik kreatywnej rachunkowości a treścią opinii biegłych rewidentów, co potwierdza hipotezę drugą.

W początkowym okresie sprawozdania zawierające nieprawidłowości były oceniane przez audytorów poprzez formułowanie opinii z objaśnieniami, natomiast w przypadkach istotnych wątpliwości co do wiarygodności danych podejmowano decyzję o odstąpieniu od wydania opinii. Tego rodzaju działania pojawiały się jednak dopiero w zaawansowanej fazie problemów sprawozdawczych, gdy zakres zniekształceń był już znaczny i mógł mieć wpływ na decyzje interesariuszy. Tym samym audyt zewnętrzny pełnił funkcję sygnalizacyjną post factum, nie stanowiąc skutecznego mechanizmu zapobiegającego wcześniejszemu stosowaniu manipulacyjnych praktyk rachunkowych.

Sprawozdanie finansowe spółki GetBack za 2016 rok zostało opatrzone opinią bez zastrzeżeń, która, jak wykazały późniejsze ustalenia, nie odzwierciedlała rzeczywistej sytuacji finansowej jednostki. W 2017 roku audytor, z uwagi na utrzymujące się nieprawidłowości w wycenie portfeli wierzytelności i ujmowaniu przychodów, odstąpił od wydania opinii. Raport zawierał szczegółowe uwagi wskazujące na istotne wątpliwości dotyczące rzetelności danych finansowych. W roku 2018 również odstąpiono od wydania opinii, co potwierdzało utrzymujące się problemy z prawidłową prezentacją wyników i bilansu. Wyraźna zmiana stanowiska audytora nastąpiła dopiero w odpowiedzi na pogłębiające się zniekształcenia w sprawozdawczości.

W przypadku tej spółki stosowanie kreatywnej rachunkowości miało charakter narastający, co znajdowało odzwierciedlenie w stopniowo zaostrzającym się stanowisku audytorów. Początkowo formułowano opinie z objaśnieniami, jednak wraz z pogłębianiem się trudności finansowych i ujawnianiem kolejnych nieprawidłowości reakcje biegłych rewidentów stawały się bardziej zdecydowane. W latach 2018–2023 audytor każdorazowo odmawiał wydania opinii, uzasadniając to istotnymi wątpliwościami co do wiarygodności raportowanych danych oraz brakiem możliwości uzyskania wystarczających dowodów badania. Takie stanowisko wynikało z rozmiaru stwierdzonych nieprawidłowości i miało charakter jednoznacznego sygnału o braku podstaw do uznania informacji zawartych w sprawozdaniach za rzetelne.

Wnioski

Badanie wykazało, że audyt zewnętrzny pełni istotną funkcję korygującą oraz sygnalizacyjną (poprzez formułowanie zastrzeżeń lub odmowę wydania opinii ostrzega interesariuszy o niewiarygodności sprawozdań), ale jego skuteczność jest ograniczona przez szereg czynników. Należą do nich asymetria informacyjna między zarządem a audytorem (audytor zawsze bazuje na informacjach dostarczonych przez badaną firmę i może nie mieć dostępu do pełnego obrazu sytuacji), uwikłania biznesowe (relacje na linii klient – audytor mogące rodzić konflikty interesów lub wywierać presję na złagodzenie oceny) oraz niedostateczny sceptycyzm zawodowy po stronie biegłych rewidentów.

Jednym z interesujących spostrzeżeń płynących z porównania GetBack i PBG jest fakt, że branża, w której działają spółki nie okazała się czynnikiem różnicującym metody i skutki kreatywnej rachunkowości. Pomimo odmiennych sektorów oraz modeli biznesowych obu firm, stosowane techniki manipulacyjne i ich wpływ na wiarygodność sprawozdań wykazały uderzające podobieństwo. Oznacza to, że hipoteza trzecia nie znalazła potwierdzenia, a wyniki wskazują raczej na uniwersalny charakter tego zjawiska. Zarówno w firmie windykacyjnej, jak i w przedsiębiorstwie budowlanym kreatywne podejście do rachunkowości skutkowało m.in. przeszacowaniem aktywów, zatajaniem części zobowiązań czy przedwczesnym rozpoznawaniem

przychodów, co w ostatecznym rozrachunku prowadziło do podobnego obniżenia transparentności raportów finansowych.

Badanie potwierdziło, że kreatywna rachunkowość stanowi zjawisko systemowo zagrażające przejrzystości i integralności sprawozdawczości finansowej. W warunkach stosowania zaawansowanych technik manipulacyjnych nawet doświadczeni audytorzy napotykają trudności z szybkim wykryciem i powstrzymaniem takich działań. W obu analizowanych przypadkach instytucja audytu zadziałała dopiero *ex post*. Innymi słowy, ostrzeżenia audytorów pojawiły po fakcie, gdy doszło już do poważnej erozji zaufania do danych prezentowanych w raportach finansowych. Oznacza to, że instytucjonalne możliwości audytu są ograniczone i wymagają wzmocnienia.

Podsumowując, ograniczenia rewizji finansowej wymagają dwóch równoległych działań: wzmocnienia standardów audytu oraz wzmocnienia egzekwowania nadzoru. Wzmocnienie standardów audytu powinno zwiększać zdolność do identyfikowania zniekształceń w obszarach kluczowych dla budowania obrazu kondycji, czyli w aktywach, przychodach i zobowiązaniach. Wzmocnienie nadzoru powinno natomiast zwiększać skuteczność egzekwowania, tak aby standardy nie pozostawały wyłącznie postulatem, lecz realnym wymogiem praktyki. Wspólnym mianownikiem rekomendacji jest przesunięcie akcentu z reakcji ostatecznej na reakcję możliwie wczesną. Jeśli erozja transparentności jest procesem, odpowiedź systemowa również musi mieć charakter procesowy: bardziej czuły, bardziej konsekwentny i skutecznie egzekwowalny. W ten sposób można ograniczać informacyjne skutki kreatywnej rachunkowości, zanim zniekształcony obraz utrwali się w obiegu publicznym.

Polska Agencja Nadzoru Audytowego

ul. Sienna 73

00-833 Warszawa

pana.gov.pl